

ספריה למחשבת ישראל

ר' יצחק אברבנאל
כתבים על מחשבת ישראל

ס פ ר

ש מ י ם ח ד ש י ם

על פרקי הרמב"ם להכריע דעת החידושים על דעת הקדמות

נדפס מחדש ירושלים תשכ"ז

שֵׁם יֵהוּדָה שֵׁם

דון יצחק אברבנאל נ"ע.

727 ע"י יד

1872

דעדל היים

שנה ת'ק'פ"ט ל'פ"ק.

N o d e l h e i m,

gedruckt in der privilegirten Buchdruckerey von W. Heidenheim 1828.

הקדמת המחבר.

אמר השר האלהי דון יצחק אברבנאל הספרדי. אוהבי ורועי חבירי מקשיב' לקולי, והמה חכמים מחוכמים בקשו פני לבאר אליהם פ"ט ח"ב מספר המורה אשר בו השתדל הרב את רכבו רבב ישראל ופרשיו להראות העמים והשר' יודעי דעת ומוציני מדע הכרעת אמונת חידוש העולם, מפאת טבע השמים ותנועותיהם. שהמה צעיק מספרים כבוד אל יעידון ויגידון כי ה' הוא האלהים בורא שמים ונוטיות, ותאלמנה שפתי שקר הדוברות על ה' עתה, בדעת קדמותם, לפי שמשמים נלחמו הכוכבים ומסילותם נלחמו בדעת הנפש הקדמוני הסוף. — ושאלאר אליהם כאשר עם לבני, אם דרכי הרב וראיותיו אלה אמיתיות נזקקת צריאות וטובות, כמו שהתפאר עליהם הרב נדיק יסוד עולם באומרו שהם קרובים למופת, או אם הם הלגיות, ואותותיו אותות דים וטענותיו נפסדות דקות וסדופת קדים, נפל בהם הרב גם בלא דעת בהם לבני ובנקיון כפיו, או היו צידו מאזני מראה כדי לשקר את האוזן ששמעה בסיני כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, ולהסביר פנים לתורה נזה לנו משה, כמו שפרסם עליו החכם צעניו ר' משה הגרצוני בפירושו לפרק הזה, אשר דעת שפתיו צרור מלל, באמרו שהטענות האלה שעשה הרב, הלא הם כתובות על ספר הישר צעניו שעשה אריסטו בשמים ועולם ושהשיב עליהם שום תשובות טלחת קושט דברי אמת, כפי דעת הקדמות, ואם שון דבר מהחולשה נמנא בו, והלא שך צעדו ובעד כל אשר לו גדול המפורשים ומחזיקים בצריהו אכן רש"ד בפירושו למקום הנזכר, ובספר מה שאחר הטבע, ובהפלת ההפלה. ושהרב המורה כל יקר ראחה עינו, ולא טעה מן הדרך, כי צהיר הוא בשחקים, אצל הטעה העם הסולנים בחושך החידוש לחלוק כבוד לפרסום, ואחריו כל אדם ימשוך מהמתפלספים מצני עמינו שפרשו ספר המורס לפי שכלם אחד המרצה ואחד הממעיט חפשו שטה זאת וידברו באלה' ובמשה. — ואני קבל קנאתי לה' צלחות נוטה שמים ויוסף ארץ ויוצר רוח אדם בקרבו, כי יאמר מעשה לעושיהו לא עשני, ויצר הרע אומר ליצרו, פעלך אין דים לו, גם העלה חמתי באפי כי

ראיתי אלהי יהוה חממתו נהירו וסכלתנו לרוב הגדול המאיר לארץ ולדירים עליה. ועתה נוגשו מעוללי ורבו עבדים מהפרשים זו ובלשונם יכזבו לו וידו חזן זו, ויחשבו דבריו מאיש שוגה ומפתי או מאיש רע מעללים והוא כלבי, על כן יצאתי לקראתם קראתי למאשהי אלה פה, וביארתי להם הפרק ההוא פנים בפנים כפי כוונות הרב באמת והודעתים דרכי הפילוסוף ותשובותיו שעה על השאלה האלה שזכר הרב, וגליתי חרפתם וחולשתם כדי להוכיח שדברי הרב מורה נדק ורחיטותיו חזקים כראי מונק ונזקק כל אמרי פיו, אין בהם נפתל ועקש, ומאשר לי שמו ויחלו ועלימו תטוף מלתי בקשו ממני כתוב זאת זכרון על ספר ובאר על הלכות למען אשר לא יקרב איש זר ואבזר לחלוק עוד בזה על ה' ועל משיחו, ולמלאות שאלתם ובקשתם הנני בערתי לעזרת ה' בגיבורים, המאמינים בחידוש עולמו, ועל דבר כבוד שם הרב לבלתי החל לעיני המעינים קומתי אני לבאר הפרק הזה ולפרש הדרוש הגדול הזה באר הטוב ולהרחיב בו המאמר בדרכים מתחלפים וראיתי לעשות בזה חרצה עיונים. הראשון בביאור דברי הפרק הזה והתיר הספקות שאפשר לספק בהם והם טו. כי יש לי בכל זה עיון נכבד, והוא כולל בכל מלאכת מחשבה בפלסופיה הטבעיות והאלקות בחכמת התבונה ובמלאכת הרפואה, גם על התור' ועל הנביא' דיבר האיש אדוני הארץ בפרק הזה. — בעיון השני אציג בדרך כלל מדברי הפרק הטענות אשר העיר הרב להכריע אמונת החידוש, ואזכור תשובות הפילוסוף עליהם, במאמר ב' משמים ועולם ובמה שאחר הטבע, והפלת ההפלה, ועם הפילוסוף התוכח, ואחפש אמותחת דבריו ואוכיח כי יש בלשוננו עליה, למען יסבר פי דוברי שקר. — ובעיון השלישי אעיר שני ספקות נגד הרב. א', מהשיב על טענותיו כפי דרך הקדמו', באופן ואמצעים זכר הפילוסוף ואשיב עליהם ואבטלם כפי דרכי הרב. הספק השני למה לא עשה טענתו להוכיח פגת החידוש מפאת הגרמי' השמימיים בדרך אשר שעשה החכם ר' לוי בן גרשום, ואשיב גם על זה בהרחבת הביאור בזה הדרוש הנכבד ביד ה' הטובה עלי. — ובעיון הרביעי אזכור ששה דרושים יוצאים מעניני הפרק הזה, ואגלה אמתתם ודעת הרב המור' בכל אחד מהם ואזכור מה שחגזור החורם ודברי חכמינו ז"ל בכל אחד ואחד מהם, באופן שיחבררו ויתלבנו הדברים ויגדפו הדרושים ותהיה אמת ה' לעולם, ודברי הרב על עמדם ועמדו, לא ייראו מקול מחזנים, לא יורו עוד בם חץ, ולא יפכו עליהם סוללה. ובעבור שהיתה כוונתי רצויה בזה המאמר לבאר ולהוכיח שהשמים שמים לה' הווים מחודשים, על כן קראתי שם המאמר הזה שמים חדשים.

כי הנני בטענותי בורא שמי' חדש' וארץ חדשה ולא תזכרנה טענות הקדמו' הראשונות ולא יעלו על לב, וכל זה בעזרת המלמד לאדם דעת, נותן לפתחים ערומה.

שמים חרשים.

העיון הראשון.

אחרי שזכר הרב צפרקים אשר קדמו והוכיח בטענות נזקקות שאין לפילוסוף מופת על קדמות העולם כי אם ראיות לקוחות מטבע העולם ומהפועל ית', והראה חולשתם ובטולם עד שהוליד מזה שאין דעת הקדמות ועשה על זה טענות מטבע השמימיים ותנועותיהם, והנה נתחלק הפרק הזה לשבעה חלקי, הראשון לבאר מקום המחלוקת בין בעלי הקדמות והחידוש, והוא אם נמשך העולם ממוטו ית' על דרך החיוב או על דרך הרצון והכוונה. תחלתו בראש הפרק עד אמרו "אחר הקדמיים זאת ההקדמה", והשני בביאור ההקדמה הטבעית ובכוח שעה מונח על יד השאלה והמענה לדעת אריסטו, תחלתו והוא שהחמר משותף עד אמרו, "ומהנה שמע מה שאומר אוהו", והג' בהערת הטענות שעשה הרב להכריע בריאת הגרמים השמימיים וחידושם ע"פ הרצון והכוונה והניח אותם ע"ד השאלה וכן ד' שאלות שחקר הפילוסוף עליהם בשני משמים והעולם, תחלת החלק הזה "ומהנה שמע מה שאומר וכו'" עד אמרו סוף דבר שאריסטו. הרציעי לבאר שאריסטו הרגיש בחולשת מאמרו והתגלגל ממה ושהמציאות לא עזרו אבל יגד לדעתו מה שאין בן לדעת החידוש. תחלתו "סוף דבר שאריסטו בלי ספק וכו'" עד אמרו ויותר מבואר מה המציאות מהתיחדות בגלגל, והחמישי בטענה חנונית יעשה הרב מהנחת הכוכבים בגלגלים קיימים ונחים מבלי תנועה, וטענה אחרת יעשה מהנחת הכוכבים בגלגל השמיני במקומות מקובצים ובמקומות מפוזרים, תחלת החלק הזה אמרו "ויותר מבואר מה המציאות מהתיחדות בגלגל וכו'" עד אמרו אמנם כשיאמין שזה כלו בכוונת מבין שעשה בן. והששי בביאור שהשאלות האלה כלם יתבטלו עם דעת החידוש ושהוא כלו כפי החכמה שאנחנו נסכל ענינה וראיות ע"פ מן הסודות ומן הנביאים, ובהיותם מסכימים עם טבע המציאות. תחלת החלק הזה "אמנם כשיאמין שזה כלו בכוונת מבין וכו'" עד אמרו, ואם יאמר אומר. השביעי בביטול תשובה אחת אפשר שישוב הפילוסוף בחלופי השמים מפאת מניעתם. תחלת החלק הזה "ואם יאמר אומר עד סוף הפרק וכו'" ואחרי המעיין הן חלק לשבעה חלקי דברי הרב אלה ולבן תשית לדעתו כמו שאומר צפירוס.

כמו כן: כבר התבאר לך מדעת אריסטו ומדעת כל מי שיאמר בקדמות העולם שהוא יראה שזה המציאות היה מאצל הכורא ע"צ החיוב ושהוא ית' עלת וזה עלול וכן התחייב, וכמו שלא יאמר בו יתעלה למה נמצא או איך נמצא כן ר"ל אחד ובלתי גוף כן לא יאמר בעולם ככללו למה נמצא או איך נמצא כן כי זה כלו מחיוב שימצא כך העלה ועלולה ואי אפשר בהם העדר כלל ולא שנוי ממה שהם עליו. וע"כ יתחייב מזה הדעת חיוב ההמרה כל דבר על טבעו, ושלא ישחנה נשים פנים דבר מן הדברים מטבעו, ולפי זה הדעת יהיה שנוי דבר מן הנמצאות מטבעו נמנע, ולא יהיה א"כ אלו הדברים כלם בכוננת מכין בחר ורצה שיהיו כך, שאם היו בכוננת מכין כבר היו בלתי נמצאים כן קודם שיכוננו, ואמנם לפי דעתנו אנחנו הענין מבואר שהם בכוננת לא על צד החיוב. ואפשר שישנם המכין ההוא ויכין כוננת אחרת, אמנם לא כל כוננת כסחם כי יש שם טבע הנמצאות קיים אי אפשר בטולו כמו שנבאר, וכוננתי בזה הפרק שאבאר לך בראיית קרובות למופת שמציאותנו זאת חורגת על שהוא בכוננת מכין בהכרח מבלתי שאעמס עלי מה שהתגברו המדברים מבוטל טבע המציאות והמאמר בחלק ובריאת המקרים בהתמדה וכל מה שבארחי לך משרשיהם, אשר אמנם השתלחתי להציעו להמציא הכיאר, ולא החשוב שהם ג"כ אסרו זה אשר אומר אותם, אמנם שהם השתדלו כמה שאשתדל בו אין בזה ספק, וכן זכרו הענינים אשר אזכרם וכוננו בהם הכיאר, אלא שאין הפרש אצלם בין התייחד זה הצמח בארמיסיה מבלתי הלובן או במתיקות מבלתי המרירות או התייחד השמים במה שהם עליו מן התכונה מבלתי הרבוע והשלוש, וקיימו ההתייחדות בהקדמיתיהם אשר כבר ידעתם, ואני אקיים ההתייחדות בנמצאות שצריך שיקיים בהם בהקדמות פילוסופיות לקוחות מטבע המציאות, וזה הדרך אבארוהו אחר הקדימי זאת ההקדמה.

הפירוש: דע שיסוד המחלוקת כלו בחידוש העולם או קדמותו אינו אם הסבה הראשונה ית' פועל העולם אם לא, כי הסבה הפילוסופי ג"כ יודה שהעולם נמשך ממנו ית' ושהוא פועלו וכמו שיאמר הרב בפרק שלאחר זה, ולא יתחייב העולם מהסבה הראשונה כהתחייב הכל מהגוף ר"ל שהוא בהעדר האור, ולא כהתחייב החום מן האש כלומר שאין האש יודע במה שיחמם כי אינו בעל גוף, וגם לא כהתחייב האור מהשמש ר"ל ששם היותו יודע במה שיאיר אין אותה ידיעה סבת האור שהוא אבל יאמר הפילוסופי שהעולם נתחייב מהאל כהתחייב המושכל מהשכל ר"ל שהוא יתברך השכל היותר שלם שכל השכליים והוא ציור וגמול הנמצאות ובהשכילו עלמו נמצאים הדברים באותו השתלשלת שיבאר הרב אחר זה, ושכמו שהשכל במה שהוא שכל אי אפשר שלא ישכיל, כן האל יתברך לא סר מהיותו משכיל עלמו ולא סר העולם מהיותו מושכל ומושפע ממנו כי זהו ענין החיוב לדעתו, אמנם התורני יאמר שלא נמשך העולם מהש"י ע"צ החיוב כהמשך העולל מעלתו והמושכל מהשכל כדברי הפילוסופי אלא ע"צ היחוד והכוננת שרצה וכיון לחדש העולם אחר שלא היה וברא אותו ויחדו כרצונו וכוננתו, ולסיות זה מקום המחלוקת ועיקרו ר"ל אם נמשך העולם ממנו יתברך ע"צ החיוב או ע"צ הכוננת והיחוד בראו הרב בתחלת זה הפרק, לפי שכל הטענות אשר יעשה אינם כי אם לבאר שהעולם נמשך ע"צ היחוד והכוננת, ונמשך מזה שהיה שם בורא שיחד וכיון כל דבר ודבר באותו אופן שהוא בן, ואריסטו ישתדל לסדר עניני המציאות להוכיח שהם ע"צ החיוב, והתבונן מה שאמר הרב: כבר התבאר לך מדעת אריסטו ומדעת כל מי שיאמר בקדמות העולם שהוא יראה שזה המציאות היה מאצל הכורא ע"צ החיוב, כי הסבה בסוף זה הפרק אומר סותר לזה שהיו אנשים מחמיני הקדמות שיאמרו שלא נמשך העולם ע"צ החיוב

כ"א ע"ז הכוונ' ואפשר להשיג ע"ז שהרצ דבר כאן מדעת אריסטו בלדד ולכן אומדן זמדת כל מי שיאמר בקדמות העולם ירמוח למפרשי ספריו, והיו אמרו שהוא יראה שכלת הוא תחזור לאריסטו שזכר שיראה שהנפלאות נאלצו ע"ז החיוב, ואמרו עוד וכן התחייב ר"ל שכן התחייב העולם מאתו יתברך כמו שיתחייב העלול מעלתו כי הם מזטרפים וימלאו יחד, וכמו שלא נאמר בו יתברך למה נמצא או איך נמצא כן, כלומר אחד ובלתי גוף, לפי ששאלת למה היא שאלת הסבה התכליתית כלומר לאיזה תכלית נמצא, ושאלת איך היא על הסבה הפועלת איך היא שנמצא בזה האופן ולא בצולתו. ותהיה התשובה עם הפועל אותו כפי יכולתו או כפי חכמתו ושתיהן לא יפלו על הסבה הראשונה לפי שהוא נמצא מפאת עצמו ולא מפעולת פועל ולא יבוקש לו תכלית לפי שהתכלית היא מכוונת הפועל, כן לא יפלו השאלות האלה על כללות העולם לפי שהוא לדעתו קדמון בקדמות סבתו ויקרה לעלול בזה מה שיקרה לעלה, ולפי שהטענה הזאת תזדק בכללות לא בחלקיו כי כבר נשאל על כל אחד מהם, למה היה ואיך היה לכן דייק ואמר הרצ בעולם בכללו, והענין כלו שכללות העולם לא יכול בו ההתייחסות ולא העדר כמו שלא יפול בעלתו, עוד ציאר הרצ שיתחייב מדעת החיוב שלא יסתנה דבר מטעמו לפי שאלו הדברים אינם בכוונת מכוין שיצטרך ויראה בהיותם כך כי אם היו ע"ז הכוונה והרצון היו מחדשים ומפני זה כפי דעת קדמות העולם לא יהיה מקום לניסים ולנפלאות, אמנם כפי דעת התורה אין העולם בכללו או בחלקיו נמשך ממנו יתברך ע"ז החיוב כי אם ע"ז הכוונה והרצון ולכן היו הניסים והנפלאות אפשריים לפי שהצורה את העולם כפי כוונתו אפשר שיסנה המכוון שהוא בכללו או בחלקיו ויכוין כוונה אחרת אם להצדיק נביאיו ואם להציל ולהגין על עבדיו או להעניש את המורדים בו, שכל הדברים אפשריים כפי יכולת הצורה אם לא אותם שהם נמשכים מפאת עצמם, כאילו תאמר המצא שני הפכים בטעם אחד בזמן אחד או שיהיה קוטר המרובע שזה ללעזר ומה שידמה לזה, ועל זה אמר הרצ אמנם לא כל כוונה בסתם כי יש טבע לנפלאות קיים או אפשר בטובו כמו שנבאר, והוא בפט"ו מח"ג, וכבר חשב הגרצוני כדי להסביר פנים לבעלי התור' לתת מקום לניסים ולנפלאות ע"ז הקדמות במה שכתב ח"ל, ואומר אני שמוטב הנפלאות השנויים בקצת העדים, כי הדברים הטבעיים מאדירים לא הכרחיים ולכן לא יהיו הנפלאות מבת הנמנע אף לפי זה הדעת, ע"כ. עפרא בפומיה כי אין ענין הנפלאות שאומתה התורה מה שיעשה הטבע על המעט והזרות, כי אלה פעולות טבעיות הם ולא נפלאות, וכן קראם הפילוסוף זריות הטבע, והם לא יבואו מבת יעודי הנביא ולא לצורך ולתכלית המעשה הכדוש ואינם מהרצון והכוונה האלקית ומה לתנן את הדבר, ולכן דק מאמר הרצ שהמאמין בקדמות העולם מוכיח הניסים והנפלאות ושאין מקום אליהם באמת אלא עם אמונת המשך העולם מהש"י ע"ז הרצון והכוונה. וכן כתב בפכ"ה מזה החלק ח"ל אבל אמונת הקדמות על הדבר אשר יראה אותו אריסטו שהוא וכן כתב בפכ"ה מזה החלק ח"ל אבל אמונת הקדמות על הדבר אשר יראה אותו אריסטו שהוא וכן כתב בפכ"ה מזה החלק ח"ל אבל אמונת הקדמות על הדבר אשר יראה אותו אריסטו שהוא וכן כתב בפכ"ה מזה החלק ח"ל אבל אמונת הקדמות על הדבר אשר יראה אותו אריסטו שהוא

בפיעותיה

בפתחיה וספוריה ופלאותיה, והיוו מאמינים זו, אלא שהתורה העידה באחד מספוריה שהעולם
 שחלש ונחלש ונחלש, ואדם הראשון התחלת מינו, ובכלל כי ששת ימים עשה ה' את
 השמים ואת הארץ. ומפני זה היה הכופר בחידוש העולם כנפח באחד מספורי התורה שעם
 קיומו מרי-גדל ואין לו חלק לע"ה, הגה אינו טופה בהורה לפי שאין החידוש פנה ויסוד התורה בלה,
 כיון שכבר יקרה מקום לאמונת הקדמות עם הכוונה והרצון וישאר אפשרת הניסים ואמתת ספורי
 התורה ופניוניה כמו שהם. ואמרו שעל זה שאל רבי יצחק שאלה באמרו לא היה צריך להתחיל
 את התורה אלא מהחודש הזה לכם וכו' כמו שהביא רש"י בתחלת פירושו, לפי שאין אמונת
 הסדר גם לדעת הרב המורה במספר עיקרי הדת אשר זכר. ותוך ממעלת תורתם אין הדבר כמו
 שחשבו, לפי שהדעת הזה שאמרו שאפשר להאמין הקדמות עם הכוונ' והיחוד כבר זכרו הרב בשם אחרוני
 הפילוסופים שאמר שהם החליפו מלת החיוב והשלישי ענינו ושלא תפול הכוונה וההתייחסות באמת
 אלא לענין בלתי נמצא ואפשר מציאותו כמו שכיון ויחיד ואפשר שלא ימצא כן, כמו שתר' צפ'
 שאמר זה שעם אמונת החיוב תבטל בהכרח אמונת ספורי התורה ופלאותיה ושרשי מנותיה,
 ולכן היתה אמונת חידוש העולם פנה ויסוד שכל התורה תלויה בה, וכבר בארתי אני צפ"ח מנאמר
 ראש אמונה אשר עשיתי בעיקרי הדת שהרב מנה חידוש העולם עיקר ושהוא בכלל צמה שאמר
 בעיקר הרביעי שהאחד הנזכר הוא קדמון באמת וכל מה שזולתו אינו קדמון כשנעריכוהו אליו
 וזאת היא שנת החידוש, והראיה המוכרחת על היות זאת כוונתו באמת באותו עיקר מה שכתב
 צפ"ג מזה החלק השני בסוף הדעת הראשון שאמר ח"ל והוא יסוד תורת משה רבינו ע"ה בלא
 ספק והוא שני יסוד הייחוד ע"כ, ומהו היסוד שהוא השני מאשר נזכרו אחר עיקר הייחוד כי
 אם שהוא קדמון וכל מה שזולתו אינו קדמון כי אם מחודש, ולהיות חידוש העולם יסוד הדת בא כ"כ
 מהשמייה והקדושה בהגדלת השבת ואיסור מלאכה זו עד בהמה ועדו והייב עליהם שקילה, וארון
 הנביאים הרב עליה ומכרה בעשרת הדברות כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ועל
 מנות השבת נאמר בינו ובין בני ישראל אות היא לעולם, לפי שהצריחה והחידוש היא האות האמת
 עד שאחז"ל הכופר בשבת ככופר בכל התורה, ואם לא היה הכופר בדעת הזה כי אם ככופר
 אחד מספורי התורה לא היה מקום לכל זה ולא היתה כ"כ הגדולה והשמייה על הדעת הזה,
 אלא שאמתת הענין הוא כמו שזכר הרב שעם אמונת קדמות העולם ח"ל שיהיה המשכו ברגון
 מוחלט וכוונת מכוין ולא ישר מקום ואפשרות לספורי התורה ופניוניה בהשגחה ובנצואה ומתן
 חור' ובגסיס ופלאותיה ובגמול מנותיה ועונש אזירותיה כמו שזכר אלא עם אמונת חידוש העולם
 שנברא ונפתח אחר שלא הי', בכוונת מכוין רוצה ומיוחד והוא היכול לשנות הדברים מטבעיהם
 לרגונו. ואחרי שביאר הרב מקום המחלוקת בין צעלי הקדמות וצעלי החידוש זכר שהיה כוונתו
 בזה הפרק לבאר בראיות קרובות למופת ר"ל מתישבות על הלב קרוב למה שיתיישב טבע המופת
 ואמונתו שעניני הגרמים השמימיים יורנו על שהוא נמשך מאתו ית' בכוונת מכוין ולא ע"ל החיוב,
 ולפי שהמדברים ג"כ עשו דרכי ראיות ההתייחסות כמו שזכר הרב בח"א לכן ביאר הרב כאן שיש
 ג' הבדלים מדרכו לדרכיהם, כי אם היות שהוא והם השתתפו בצקשת הדרוש ועשות הטענות
 ה' יס ג' הבדלים ביניהם, האחד שהם נשתמשו בדרכם מהקדמות כחצות מבטלות טבע המציאות
 בקיומם המאמר בחלק ר"ל שהגוף מורכב מעצמים פרידיים בלתי מתחלקים ומה שאמרו ג"כ
 מציאות המקרים בהתמדה ר"ל שלא יתקיים המקרה בנשואו שתי עמות אלא שנברא מקרה אחד
 ומיד נאצר ויצר' השם מקרה אחר ממנו ויחלף גם הוא ויצר' השלישי וכן תמיד, וכן הניחו

שרשים אחרים זרים שצויר הרצ שם צפע"צ ואמר עתה שהשתדל להגיעו שמה להמליח הציאור ר"ל לא להיות דרכים ישרים כי אם לצאר הדרוש ולחפשו מכל צדדיו. אמנם הרצ יעשה טענותיו מהקדמות פילוסופיות לקוחות מטבע המציאות, וזהו ההבדל הראשון שצניעם, ועליו אמר הרצ כאן מכלתי שאעמום עלי מה שהתגברו עליו המדברים וכו', וההבדל הב' שהם לא עשו הבדל בטענות ההתייחסות מהדברים ההיום ונפסדים אל הגשמים הנכחיים כי לא שמו הפרש בין התייחד זה הלמח באדמיות ולא בלוצן וכדומה, ובין התייחד השמים בתמונה שהם מהעגול או הרצוע או השלש, וטעו בזה כי הדברים השפלים יש להם סבות גלויות ולכך יחשבו בהם שהם ע"צ החיוב וכמו שציאר אחרי זה משא"כ הדברים העליונים שלא יוכלו אריסטו לתת הסבה בתלופיהם. אמנם הרצ יעשה טענותיו לא מהדברים ההיום ונפסדים כלל לא מהשמימיים ולכן יהיו טענותיו חזקות וקיימות, ועל ההבדל הזה אמר הרצ ולא תחשוב שהם ג"כ אמרו זה חסר חומר אותו עם היות שהם שהתדלו בזה שהשתדלתי אני וזכרו הדברים אשר אזכרם מהשמים וראו בהם הציאור ר"ל שגראה להם הראות מציאר שהיה הכל בכוונת מכוין ורואה אלף שלא שמו הפרש וכו', וההבדל הב' שהמדברים לא עשו ראויי ההתייחסות בשמים כי אם מתמונתם למה היתה כדורית ולא מרובעת ומשולשת, והפילוסוף ישיב לזה שהיה כן להסבחה התנועה הסבובית כי התמונות הם צעזעור התנועות, ומפני זה לא זכר הרצ בטענותיו דבר מזה אבל זכר התחלפות התנועות והנחת הכוכבים בגלגלים שאין לפילוסוף בזה סיבה מציאורית כמו שיש בתמונות, ועל ההבדל הזה אמר הרצ וקיימו ההתייחסות בהקדמותיהם אשר ידעתם ואני אקיים ההתייחסות בנמצאות בזה שגריך שיקום בהם ההתייחסות כיון שהפילוסוף נותן על זה כולו סיבה מציאורית הלא בחילוף התנועות ושאר הדברים שאין לו עליהם סיבה גלויה מספקת כי המה הצרכיים שיקום בהם ההתייחסות, וזכר שיעשה זה בהקדמות פילוסופיות שיוסד בהן צעל הרצ ובני טבע המציאות וכל זה אחרי שיקדים הקדמה אחת, וכבר כתב הכרזתי שהטענות האלה שעשה הרצ בזה הפרק כבר העיר עליהם אבותאוד בפרק ההפלה ושהרצ בחר בהם מטענותיו היות חזקות, ואתה דע לך שזה שאמרו הוא שגר כי לא תנוח שזכר אבותאוד שמה כי אם הטענה הראשונה מהיות התנועה היומית מוזרה למערב ותנועה הגלגלים אשר תחתיו ממערב למוזרח ולא זכר דבר מושאר הטענות, ובוה גלם החלק הראשון מהחלקים שעשה הרצ בזה הפרק.

עוד כתב הרצ: והוא שהחמר משותף בין דברים משתנים בפנים מאופני השנוי ואי אפשר בהכרח מבחלי סבה אחת חוץ לחמר ההוא המשותף היא אשר חייבה היות קצתו בחומר אחד וקצתו בחומר אחר או סכוח על מספר המשתנים, והוא הוא ההקדמה מסכים עליה מי שיאמין הקדמות ומי שיאמין החדוש, ואחר זאת ההקדמה אהיה לכאור מה שכוונתי לכאור ע"צ השאלה והמענה על דעת אריסטו, שאלנו אריסטו ואמרנו לו, כבר עשית לנו מופת על היות חמר כל מה שתחת גלגל הירח חמר אחד משותף לכל א"כ מה עלה התחלק המינים הנמצאים הנה ומה עלה התחלק אישי כל מין מהם? וענו ע"צ בשאמר עלה ההתחלפות שנוי מוג המורכבות מן החמר ההוא וזה שהחמר ההוא המשותף קבל תחלה ארבע צורות וכל צורה מהם נמשכו אחריה שתי איכויות, ובאיכויות ההם הארבע היו יסודות למש שהורכב מהם, וזה שהם יתערבו תחלה בתנועה הגלגל, ואחרי כן ימוגו ויתחדש ההתחלפות בהתערבות המרכבות מהם בשיעורים מתחלפים מן ההם והקר הלח והיבש, זהו בהם באלו המינים המתחלפים הכנות מתחלפות לקבל צורות מתחלפות, והצורות ההם ג"כ יהיו מוכנות לקבל צורות אחרות וכן תמיד, והצורה המינית האחת

האחת ימצא לחמר שלה רחוב גדול בכמותה ובאיכותה, ולפי הרוחב שהוא יתחלפו אישי המין כמו שהתבאר בהכמת הסכע, וזה כולו אמת מבואר למי שיודה על האמת לנפשו ולא יונה אוחה: אח"כ שאנו עוד אריסטו ואמרנו לו, אחר שהיו המונות היסודות הסבה בהכנת החמרים לקבל הצורות המתחלפות איזה דבר זמן החמר ההוא הראשון עד שקבל קצת צורת האש וקצת צורת הארץ ומה שביניהם לקבל צורת המים והאוויר, וחמר הכל אחר משותף וכמה זה היה חמר הארץ יותר ראוי בצורת הארץ וחמר האש יותר ראוי בצורת האש, ענה אריסטו ע"ז בשאמר חייב זה התחלף המקומות כי הם חייבו לזה החמר האחר הכנות מתחלפות, וזה כי אשר סמוך לו המקיף יעשה בו דקות ומחירות חנועה ויקרב לסבכו וקבל בהכנה ההיא צורת האש, וכל מה שירחק החמר מן המקיף אל צד המרכז היה יותר עב ויותר קשה ויותר סעט אור והיה ארץ, והוא העלה במים ובאוויר, והיה זה הכרחי, כי מן השקר שיהי' ההמר הזה לא במקום, או יהיה המקיף הוא המרכז, והמרכז היא המקיף, וזה חייב לו התייחדות בצורת מתחלפות ר"ל ההכנה לקבל צורות מתחלפות, אח"כ שאנו ואמרנו לו אם המקיף ר"ל השמים החמר שלו וחמר היסודות אחד? אמר לא, אבל החמר ההוא אחר וצורות אחרות, והגשם נאמר על אלו הגשמים אשר אתנו ועליהם בהשחתה כמו שבארו האחרונים, וכבר התבאר כל זה במופת.

הפירוט: הרצ הניו הקדמה טבעית יצטרך אליה לקיום טענותיו והכרחיותם, והאחד תדע שההקדמה הזאת עם היותה אחת היא כוללת שלש גזרות, האחת שהחמר הראשון הוא משותף לכל הנמצאות השפלות מקבל כל הצורות בבוא זו אחר זו, והגזרה השנייה שהשמיים אשר יקבל החמר הראשון הוא הם משתנים בפנים מאופני השנוי ר"ל כי מהם ישנתו הסוים וההפסד ומהם צלחיותם והתוך ומהם בקבלת האיכויות ומהם בתנועת ההעתק, והגזרה השלישית שאי אפשר שיתחדשו השנויים ההם בחמר ההוא המשותף מכלתי סבה אחרת מחוץ שחייבה אותו שנוי בקבלת החמר ההוא ואולי שיהי' הסבה אחת, ואפשר שהייתה צוה סבות רבות על מספר המשתנים, וירמוז לתנועות הגלגליות שהם סבות בשנויים האלו, והאחת ההקדמה בכללותיה וחלקיה יסכימו עליה בעלי הקדמות והחדושים, ואחרי ההקדמה הזאת שאל הרב לפילוסוף שלש שאלות, הראשונה באמרו שאלנו אריסטו, כבר עשית לנו מופת על היות חמר כל מה שתחת גלגל הירח אחד ומשותף וכו', ר"ל הן אחת העדותה בנו שיש חמר אחד משותף בכל מה שתחת גלגל הירח, שביאר הפילוסוף זה מפאת הסוים וההפסד והשתנות היסודות זה לזה ואין ההפך מקבל את הפכו, ומזה ידענו שיש חמר אחד מקבל הצורות ההפכיות ההמש פושט אחת ולבש אחרת, ותגל מכלל השאלה למה א"כ יתחלפו המינים זה מזה כיון שהחמר אחד, ואם נאמר שנוצר הצורות יתחלפו אלא"כ והדיעני למה א"כ במין אחד יתחלפו אישין זה מזה בהיות החמר אחד והצורות אחת בהם? וע"ז השיב שעלת ההתחלפות הוא שנוי ומצי הסרככות, ועם היות שהשאלה לא היתה כ"א על חילוף המינים והאישים, הנה הביא הצורך בתשובה לבאר שיש לנו ארבעה יסודות מפני שהחמר ההוא המשותף קבל תחלה ארבע צורות שהן אש, אויר, מים, ארץ, ושכלל צורה מהם נמשכו אחרים שתי איכויות קבל תחלה אש החום והיוצב, באויר החום והלחות, ובמים הקור והליחות, ובארץ הקור והיוצב, וגלה הרב באמרו נמשכות אחרים שתי איכויות דעתו בצורות היסודות, והוא שאין צורת היסודות איכותיים לא הפועלים ולא המתפעלים, אבל שהאיכויות כלן הן נמשכות אחרי צורותיהן העלמיות, ובאמרו ובאיכויות ההם הארבעה היו יסודות למה שהורכב מהם ר"ל שבצחינת האיכויות

הם שביסודות היו אותם הארבע נמצאים ראשונים נעים יסודות למה שהורכב מהם, וביאר הרב ג"כ בזה דרוש אחר והוא שאין האש והאוויר והמים והאדן יסודות במורכבים בנחיתות נורותיהם העלמיות, כי אותן הצורות כבר יפסדו בהתרכבותם ולא ישארו במורכב ואין יהיו א"כ יסודותיו, אבל הם יסודות למה שהורכב מהם בנחיתות האלמיות שלהם שיתמזגו בעירובם וישארו בהמזגת המורכב, וביאר הרב א"ך יתרכבו היסודות זה עם זה כיון שאין להם רצון ולא כוונה כי הם גשמים נמים, ולזה אמר שהם יתערבו תחל' בתנועת הגלגל וכו', ר"ל שיעתקו איש ממקומו תנועה הכרחית בתנועת הגלגל וחדוש התקופות, ובתנועתם יתערבו ויתמזגו, וכפי שעוריהם בזה עירוב והרכבה יתחדש ההתחלפות בהתערבות המורכבים ההם בשעורים מתחלפים מהחום והקור והלחות והיובש, ומאותם ההתמזגות יתחדשו הכנות מתחלפות וקבלת נורות מתחלפות, כאלו תאמר מהדוממים והמהכות והנומה, ובצורות ההם שיקנו יוכנו לקבל נורות אחרות כאלו תאמר הנומה לקבל נורת החי והחי לקבל נורת האדם, וזהו האופן יתחלפו המינים עם היות חמרים אחד ומשותף, ומפני שכל מין ומין יש במזגו והרכבתו רוח מוגבל שבו קלה התוספת וקשה החסרון והאמצעים רבים לכן יתחלפו אישי האחד בהיות אחד מהם נוטה אל נד התוספת והאחד לנד החסרון ויאותו מזג המיני וכן האמצעים כפי קורבתם ורחקם מהקוות ההם, ושלמה בזה השוואת השאלה הראשונה, עוד עשה שאלה שנית וענינה שאחרי שהמזגות היסודות הוא הסבה בהכנת החמרים לקבל הצורות המתחלפות אחת דבר זמן והכין זה החמר הראשון משותף עד שקבל קצתו נורת אש וקצתו נורת ארץ הסכיות אליה וכן נורת ארץ היסודות כי בהיות החמר אחד מן חייב המקומות אשר נמצאו בהם חלקי החמר לפי שצד היות החמר הראשון מפאת עצמותו וכחיותו בלתי מטריר ונקים הנה לפי שלא ימצא מבלי צורה גשמית שהם המרחקים וגם מהצורות המיוחדות היסודיות לכן יוחדו חלקיו למקום כפי הצורות אשר בו ולכן היה החלק הסמוך לגלגל המקיף יעשה בו הגלגל בתנועתו דקות ומסירות עד שיקרב לטבעו, ר"ל במסירות התנועה ובשליטת הנסות לא בדבר אחר ובהכנה הזאת שיקנה שם יקבל נורת האש ומה שיהיה ממנו מרוחק מהמקיף ונמצא אלל המרכז היה יותר עז וקשה ויותר מעט אור ונעשה ארץ לפי שנעדרו ממנו סבת הדקדוק שהם בקרבת הגלגל אליו, והתבונן אמרו ויותר מעט אור שהנה אמר הרב זה לפי שהגלגל פועל ביסודות בג' דברים בהשפעה ובתנועה ובאור ולכן היה האש יותר דק מפני שמשפיע השמש עליו ותנועת גלגל הלבנה קרובה אליו יותר ואור הכוכבים יפעלו בו ראשונה והפך כל זה ביסוד הארץ, ואמנם המים והאוויר הם כפי הקרבה והרחק שהאוויר שנתקרב לאש במקום נתקרב אליו בטבעו וכן המים אל הארץ הקדמותיה כי מן השקר שיהיה זה החמר לא במקום ר"ל כיון שהוא תמיד עם נורה, ומן השקר ג"כ בהקדמות ההם ר"ל שהחמר במקום והמקומות מתחלפים בטבע חלוק רב התחייב המיוחדות קלת החמר שהוא בצורה אחת וקצתו בצורה אחרת ובזה השלים חשבת השאלה השנית.

ואחר שנתיישבנו סדר העולם השפל, שאל עוד שלישית אם חמר השמים הוא עצמו חמר היסודות והשיב שאין הדבר כן כי חמר השמים הוא חמר אחר וזאת החמר השפל, והצורות השמימיות הן אחרות מצורות היסודות והמורכבים לפי שבהתחלף החמרים התחלפו הצורות בהכרח, והיה החלוק כ"כ ענין בין השפלים והעליונים שגם הגשמות שהם מציאת המרחקים הכוללים לכל גשם נחתי ונפסד לא יאמר על הגשם העליון והגשם התחתון בהשכמה ולא בספוק כ"א בשתוף השם בלבד כמו שאמר האחרוני. אמנם מי הם האחרונים אשר אמרו שהגשם נאמר על הגשמים אשר אתנו ועל העליונים בהשתתף? הם מפרשי ספרי אריסטו, ותמסעיוס אמר שהשמש והירח ושאר הכוכבים הם שיקיו נורות בלא חמרים

לו שיהיו גשמים ורוחניים, כי אם גשם לא יאמר עליהם ועל הגשמים אשר אתנו אלא בשתוף השם. אבל כבר ישיג לנו ספק. והוא שאריסטו בתחלת ס' שמים ועולם גדר הגשם בשם אחד אשר לו ג' מרחקים האורך והרוחב והעומק והנה עם היות חמור השמים זולת חמור הארץ ומתחלק אליו חלוק גדול, הנה המרחקים מי המונע שיאמרו אליהם ועלינו גשם וגדר ולא יאמר ח'כ עליהם הגשם בשתוף. ותוספתו השיב על זה שהגדר שנתן הפילוסוף לגשם לא ידקק בגשם השמימי ובגשמים אשר בכלל לפי שם מרחק ויאמר עליהם בשתוף השם שהמרחקים זהוים נפסדים הם מרחקים בחמור כנוצל לעצמותו בכח מקבל הטורות ההיולאניות בחומצות המרחקים הכלתי מוגבלים אשר בו שלא יפשיטו אשר יוגבלו וימלאו בפעל מוגבלים רוחיים בחול הטורה ההיולאנית. אמנם הגרמים השמימיים מוגבלים בעצמותם בנושא פשוט כנוצל בפעל בעצמותו קבל הטורה השכלית שהיא אינה כח בו ולא קנייה בחומצות מרחקין ואינה מוגבלת המרחקים שהם מוגבלים בעצמותם בנישא ולכן היה הגרם השמימי פשוט בעצמותו וטורתו גבולת כלתי מכלל הפעל, ולדקו ח'כ דברי הרב שאמר שהגשם נאמר עלינו ועליהם בהשתתף. —

עד כתב הרב: ושמע מהנה מה שאומר אותו אני אחת המעיין אל מאמרי זה. כבר ידעת מופת אריסטו שבתחלת הפעלות יתבאר מתחלפות הצורות, וכאשר יהיה תנועות היסודות הארבעה ישרה ותנועות הגלגל סבובים, נודע שהחמור הוא כלתי החמור הזה, וזה אמר לפי עין הטבעי. וכאשר נמצא ג'כ אלו אשר תנועותיהם ישרות מתחלפות הצד מהם מה שיחננוע למעלה ומהם מה שיחננוע למטה, ונמצא ג'כ אשר יחננוע לצד אחד קצתם יותר ממרר קצתם יותר מאחר, נודע שהם מתחלפי הצורות וכוה נודע כי היסודות ד' ועל זה הצד מן הראיה בעצמו יתחייב ג'כ שיהיה חומר הגלגלים כולם אחד שכלם יחננועו בסבוב, וצורת כל גלגל מתחלפת לצורת הגלגל האחר, אחד שזה יחננוע מן המזרח למערב וזה האחר ממערב למזרח, ועוד כי תנועותיהם מתחלפות במהירות וכאחור, יתחייב ג'כ שישאל ויאמר לו אחד שזה החמור משותף לכל הגלגלים וכבר התייחד כל נושא מהם בצורה אחת כלתי צורת האחר, מי הוא מיחד אלו הנושאים ומכינם לקבל צורות מתחלפות? היש אחד הגלגל דבר אחד ייוחס לו זה ההתייחדות רק השי? והנני אעריך על עומק שכל אריסטו והפלטא השנתן ואיך לחצתהו זאת הקושיא בלי ספק, והשתדל לצאת ממנה בדברים לא עזרהו המציאות עליהם. ואע"פ שלא זכר זאת הקושיא אבל תראה ממאמריו שהוא משתדל לסדר לנו מציאות הגלגלים כמו שסידר לנו מציאות מה שתחת גלגל הירח, ער שיהיה הכל ע"צ החיוב הטבעי לא ע"צ כוונת מכין כאשר רצה ויחוד מיחד על איזה פנים שאהב, ולא נשלם לו זה ולא יושלם לעולם. וזה שהוא השתדל לתת עלה בהיות הגלגל מתנועע מן המזרח ולא יחננוע מן המערב, וישתדל לתת עלה בהיות קצתם ממרר התנועה וקצתם מאחר, ושוה מחייב לסדר הנחתם מן הגלגל העליון, וישתדל לתת העלה בהיות לכל כוכב מהשכנה גלגלים רבים, וזה המספר הגדול בגלגל אחד. זה כלו ישתדל לתת סבוביו עד שיסדר לנו הענין סדור טבעי ע"צ החיוב, אלא שלא נשלם לו דבר מזה. כי כל מה שכארו לנו ממה שתחת גלגל הירח נמשך על סדר מסכים למציאות מבואר העלות, ואפשר שיאמר בו שהוא ע"צ החיוב מתנועת הגלגל ומכוחותיו. אמנם כל מה שזכרו בעניני הגלגל לא נתן כוה עלה מבוארת, ולא נמשך הענין בו על סדר שיתכן לומר בו החיוב. שהנה נראה הגלגלים מהם שהממחר התנועה למעלה מן המתאחר התנועה, ומהם מה שהמתאחר התנועה למעלה מן הממחר התנועה, ומהם מי שתנועותיהם שוות, ואע"פ שקצתם למעלה מקצתם, וענינים אחרים עצומים מאוד בלחך בחינת היות הענין ע"צ תחיוב, והנה איחד לזה פרק מפרקי זה המאמר. —

הפיה: אחרי סדר הרצ ערני העולם השפל כפי תנועת הגלגל בסצות נאותות ועמק לעשות טענותיו בשמים לבאר שהם נתיחדו בזמן צורא ומכיון. כי מאחר שבהיות חומר העולם השפל אחד ומשותף, תאות השאלה מי יחדו לקבל צורה מבלי צורה ויורה הפלוסוף כי א"ל להיות זה כי אם מסבה מחוץ, כן ראוי ששאל צעניי הגלגל ותנועותיו, ולכן עשה הרב התחלת טענתו לבאר שחומר הגלגלים הוא אחד, כיון שכולם ישתמשו בתנועה הסבוצית ושורותיהם מוחלפות כיון שהם יתחלפו בצדדי תנועותיהם מוזרח למערב ומהם ממערב למוזרח. מהם ממערב התנועה ומהם מתאחרים בה כמו שיתבאר. כי כמו שהיות תנועת ארבעת היסודות ישרה מורה שחומר אחד וחילוף תנועותיהם מלמעלה למטה ומלמטה למעלה אם צהלט כאש והארץ ואש צירוף כאויר והמים מורה שורותיהם מתחלפות, כי בזה הדרך ידענו שהיסודות ארבעה שנים קלים ושנים כבדים אחד צהלט ואחד צירוף, ככה בזה הענין מהראיה ידענו שחומר הגלגלים אחד, כיון שכלם מתנועעים בסבוב. ושורות המתנועעים מוזרח למערב מתחלפות מנורות המתנועעים ממערב למוזרח. וגם מהמתנועעים ללד אחד, צורות המהירים מתחלפות לצורות המאחרים בתנועתם. ולכן ראוי לשאול עליהם כמו ששאלנו בחומר העולם השפל עם צורותיו. מי הוא המיוחד שיחד והכין אותו חומר שמימי לקבל צורות הגלגלים המתחלפות כפי מה שירדו תנועותיהם? האם באמר שיש שם על הגלגלים גשם אחר הים סבות זה הסתירות כמו שהיה הגלגל לחומר הראשון וליסודות? אין זה, כי אין למעלה מהם דבר אלא הצורה ית' שיחדם והעמידם כרצונו וחכמתו. זהו כללות כוונת הרב בזה המאמר. אך אמנם כפי המשך דבריו יש לספק בזה ג' ספקות. האחד שהרב הקדים בזה מופת אריסטו, שבהתחלף הפעלות יתבאר התחלפות הצורות. ואין הוציא מה שלהיות תנועת היסודות ישרה ותנועת הגלגל סבוצית יודע שהחמרים מתחלפים, כי הנה לא התחייב כפי ההקדמה שהקדים אלא שיהיו הצורות מתחלפות לא החמרים. והספק השני מה לו לרב להביא בזה חלוק חומר השמים לחומר השפל באמר ובאשר הית' תנועת היסודות הארבע ישרה ותנועת הגלגל סבוצית, יודע שהחומר ההוא בלתי החומר הארץ. כי הנה אין זה דרושנו כאן. וכבר שאל זה צעננו למעלה לאריסטו צעאלה בג' אם המקיף ר"ל השמים החומר שלו וחומר היסודות אחד, חקר מענה אריסטו שהחומר העליון אחד והגשם יאמר על אלו הגשמים אשר איתנו ועליהם צהטוף השם ועליו אחר ג"כ וכבר התבאר כל זה במופת, ולמה א"כ חזר עתה להודיענו. כי לא היה לו לומר אלא שכונו שהתנועה הישרה צגשמים אשר צכאן מופת שהחומר אחד, ככה התנועה הסבוצית המשותפת לכל הגרמים השמימיים תורה שחומר אחד. כי וזה דרוש הרב פה הריך אליו לטענותיו, לא שהחומר העליון זולת החומר התחתון כי אין לנו עתה צורך בזה, כ"ש שאם היה החומר כל אחד היו טענותיו יותר חזקות, ר"ל מי יחד חלקו העליון בתנועה סבוצית וחלקו התחתון בתנועה ישרה. והספק הג' כי הנה אריסטו לא ביאר מציאת החומר הראשון המשותף למורכבים כלם מפאת התנועה הישרה. כדברי הרב, כ"א מפאת הסויה וההפסד, ולכן אמר אומר שגלגלים שאין בהם לא הויה ולא הפסד לא יתחייב שיהיה חומר אחד אבל שכל גלגל חומר וצורתו מתחלפים לזולתו, ולא יהיו א"כ מקום לטענות הסתירות שזכר הרב, מי יחד זה החלק מאותו חומר צורה המביאה להתנועע כך אם היה חומר כל אחד מהם מתחלף לחומר האחר, ומאין יוכיח הרב שהתנועה הישרה היא מופת על שהחומר אחד, וגם יקשה זה לאריסטו שצבא לתת עלות לתנועות הגלגלים שקבל היוחס חומר אחד. ויותר נקל היה לתת סבהם צהיות החמרים והצורות מתחלפי. והצבא' לזה כלו היה שהרב לא מצא לאריסטו מופת על מציאת החומר הראשון מפאת התנועה הישרה אבל מצא לו במאמר ראשון מה' השמים והעולם שעתה מופת לבאר שהגשם השמימי הוא

חומר אחר מתחלף ונבדל מהחומר השפל מפאת התנועות, שבהיות ד' היסודות מהתנועים תנועה ישר, והגלגלים מהתנועים חנוע' סבובית יתחייב שהחומר העליון בלתי החומר התחתון, ומה הוליד הרב תולדה אמיתית, שהחומר העליון הוא חומר אחד תורה עליו התנועה הסבובית המשותפת לגלגלים כולם כי הם בלתי אפשר שיהיו כולם משתתפים בתנועה אחת אם לא היה ביניהם או חומר או צורה משותפת, והנה חילוף הנדדן והמסירות והאיתור בתנועותיהם מורים בהכרח על חילוף הצורות, ישר בהכרח שאין שהוף בתנועה הסבובית בהם כ"א מפאת חומרם. שהוא אחד, והסתכל בדברי הרב איך העיר על זה כולו כי הוא הניח כאן צ' הקדמות, א' באמרו כבר ידעת מופת אריסטו שבהתחלף הפעולות יתבאר התחלפות הצורות והציא זאת ההקדמה כדי להכריח מומנה שמתחלף נדדי התנועות והאיתור בגלגלים שהוא חלוף פעולותיהם יתבאר שהגלגלי הם מתחלפים בצורותיהם, צ' באמרו וכאשר יהיה תנועות היסודות הארבעה ישרה ותנועת הגלגלים סבובית יודע שהחומר הוא בלתי החומר הזה, והוא המופת שעשה אריסטו לבאר שהחומר העליון השמימי בלתי החומר השפל, ואמר הרב שזה אמת לפי העיון הטבעי, ואחר שהניח שזו אלו הקדמות התחיל לעשות טענות, ראשונה בחומר השפל שהתנועה הישר' המשותפת בהם תור' שהם חומר אחד וחילוף נדדי תנועת היסודות למעלה ולמטה ומסירות אותם התנועה לקצתם, מורה שהם מתחלפי הצורות שידענו מזה שהיסודות בצורותיהם הם ארבעה וחומר אחד להם, וע"ז הסד מן הראיה יתחייב שיהיה חומר הגלגלים אחד וצורותיהם מתחלפות, הרי לך בזה ביאור דברי הרב על צורים וסודות ג' ספקות. וידעת מי הכריח לרב ולאריסטו ג"כ להורות על שהוא אריסטו כפי חכמתו גדול הערך והחשיבות צעני המעינים לכן הוצרך הרב כדי לחזק קושיותו ולקיים טענתו לבאר שאריסטו ראש הפילוסופים צעומק שכלו והפלתה השגתו לחלוקה זאת הקושיא והשתדל לנאת מומנה. אבל שלא אמר בה דברים של טעם, ולא סבות עצמיות מבוארות כאשר עשה צעני העולם השפל, כ"א דברים שלא עזרוהו המציאות עליהם כלומר דברי דמיונות שהמציאות אינו מחכים עמהם ומה שלא יבכים מה שחזק לנפש עם מה שבנפש כבר ידעת שהוא כוזב. כי הוא השתדל לסדר מציאות הגלגלי' ע"ז החיוב הטבעי כדי שלא יורה על כוונת מכון שרצה ויחד הדברים על הפנים שבתר וחפץ בהם. אבל לא נשלם לאריסטו השתדלותו זה ולא יושלם לעולם. ואמר הרב ולא יושלם לעולם כנגד המפורשים שהיו או יהיו לעולם וישתדלו להקים שם אמת אריסטו על נחלתו ומשוכותיו. ונלכס בו רוח הקודש שנבא זה על אכן רש"י שהשתדל בזה והוסיף על דברי אריסטו וכשל עוזר ונפל עוזר כמו שיתבאר צעיון השני. ועל כיוצא בזה אמר החכם אל תוסף על דבריו פן יוכיח כך ונכזבת. והנה זכר בטענתו זאת ד' שאלות: א' באמרו, מה שהוא השתדל לתת עליה צהיות הגלגל מהתנועה מן המזרח ולא מן המערב ר"ל הגלגל העליון הכולל למה היתה תנועתו מזרחית למערב, מה המנוקש הציא אריסטו בואמר השני מ"ס השמי' והעולם והשתדל שם לתת סבתו. צ' באמרו והשתדל לתת העולם צהיות התנועות קצתם מומנה מקצתן והוא מנוקש אחד זכר שם ג"כ הפילוסוף למה היו קצת הגלגלים מסירות בתנועותיהם מקצתם. חזר הרב בשאלה האמת תשובת אריסטו. באמרו ומה מחויב לסדר הכתם מן הגלגל העליון כלומר שהיות קרוב אליו היה יותר מאוחר. וכן הולכים בהדרגה מהאיתור אל המסירות וכמו שיבאר אחר זה. ג' באמרו והשתדל לתת העולם צהיות לכל טוב מהשבעה גלגלים רבים, והוא מנוקש אחד זכר ג"כ הפילוסוף שמה. וענינו למה היו

היו בקצת הגלגלים משענה כוכבי לכת הטועות רבות מקצתם ולא היו כלם שוים בגלגליהם ובתנועותיהם. ד' באמרו זה המספר הנדול בגלגל אחד, ר"ל למה בשענת הגלגלים מוכבי לכת היה כוכב אחד בגלגל אחד ובגלגל השמיני היה מספר גדול מהכוכבים. וגם ע"ז עשה הפילוסוף שם מבוקש אחר. חכר הרב שעל כל השאלות האלה השתדל הפילוסוף להחזיר כבודו כדי לסדר הענין הטבעי בשמים ע"ל החיוב כמו מסדר בסבות מבוחרות צמח שתחת גלגל הירח, עד שאפשר שיאמר אומר מסדר העולם השפל הוא ע"ל החיוב. ולפי שלא נחשב שיאמר הרב ע"ל החיוב מהסבה הראשונה, לכן בארו באמרו מתנועות הגלגל ומסבותיו שהם המהירות הדברים אשר נבאן בדרך ההויה וההפסד, אבל שבענין הגלגלים לא עשה אריסטו כן כי לא נהן בשאלות האלה עלה מבוחר. ומה שאמר בשאלה השנית שהיו התנועות קצתם מהירות מקצהן כפי סדר הנחתן מן הגלגל העליון, לא נמשך הענין על סדר שטבל לומר שהוא ע"ל החיוב, לפי שהמציאות אינו מסכים בזה, כיון שיש גלגלים מהירים מהמהירות למעלה מן המהירות, ומאחר התנועה למעלה מן המהירות והאחרים שתנועותיהם שוות וקצתם למעלה מקצת. ואמנם מה שאמר הרב וענינים אחרים עיונים מאחד בחק בחינת העולם ע"ל החיוב כמו שיתבאר, רמז אל הדברים אשר יבאר מענין התנועה בפכ"ד מזה החלק. וגם אל הכ"ז חקירות שעשה החכם רלנ"ג במאמר ה' ח"ב מספר המלחמות אשר לו צעני הגלגלים וכמו שיתבאר בעיון הב' והנה ית נהקשות בדברי הרב אלה ג' קושיות. א' למה כשזכר ד' השאלות והמבוקשים לא זכר דבר מהשבות אריסטו בראשונה ולא בשלישית ולא ברביעית חכרם בלבד בשאלה השנית. והתשובה בזה שהרב ראה שמה שזכר אריסטו ב' השאלות היו דמויים וטעמים חלושים בסברות כמו שיתבאר בעיון השני, ולכן לא הוצרך לזכרם הנה לפי שכלם ותהו נחשבו לו והיו כלא היו. אמנם בשאלה השנית נהן אריסטו סבה גלויה מאוד כמו שזכר הרב אח"ז שהיא סבה נפלאה ולכן ראה לזכרה כדי להשיב עליה שלא נעדר המציאות. ובזה יסיר הרב מעליו חוק תשובתו זאת. ושאר הטעמים לחונתם לא זכרם ולא ראה להשיב עליהם אבל אמר בכלל אלא שלא נשאל לו דבר מזה, ר"ל שאין בכל דבריו באלו הענינים דבר שלם ראוי לשים לב עליו. ב' למה לא זכר הרב מיד סמוך לאלו הטענות שארי הטענות האחרות אשר יעשה אח"ז מהנחת הכוכבי נחים קיימים בגלגלים ומקבצן כוכבים רבים בחלק מגלגל השמיני ובחלק ממוז' אין כוכב כלל, והיה לו לסדר טענותיו כולם יחד, ועליהם יבא תשובת אריסטו ודבריו, לא באמצע הטענות. והתשובה לזה כי הנה אריסטו לא עשה מבוקשו כ"א בארבעה השאלות שזכר הרב כאן. ולכן יחדם הרב כאן והביא התנלות אריסטו שאמר עליהם. אמנם השאלות האחרות מהכוכבים לא עשה אריסטו מהם מבוקש ולא דבר בזה דרך שאלה כמו שעשה באלה הד'. ולכן הביאם הרב באחרונה נדלות מהשאר עם היות שכבר ילקחו מדבריו שרשים להשיב על קצתם וכמו שיתבאר בעיון השני. והקושיא הב' היא צמח שאמר שיש בגלגלים מהמהירות למעלה מן המהירות, זה שהגלגלים שהם למטה מן הגלגל המקיף העליון הם תמיד בהדרגה וסדר מהאיחור אל המהירות כי כפי דברי החוכמים הגלגל השמיני משלים תנועתו בכל אלה שנה, וגלגל שבתו יותר במהירות בשלושים שנה, וגלגל דק יותר במהירות ב"ב שנה, וגלגל מאלים יותר במהירות בשתי שנה, ושמש בשנה תמימה' ועם צ"ב חדשי לבנה, וכוכב בעשרה חדשים, ולבנה בחודש אחד, הנה ח"כ תנועת הגלגלים כלם היא בהדרגה וסדר מן האיחור אל המהירות. ואף ח"כ אמר הרב שמואל בזה מהיר התנועה למעלה מן המהירות? וכבר ראיתי מי שחשב שהתשובה בזה הוא שהרב שער בתועה הגלגלים חלופים

חלופים בזה האופן שגלגל שצתי אשר יסוב תנועתו בשלושים שנה הוא הגלגל הסובל ממנו אשר ינשא עליו גלגל ההקפה שבו כוכב שצתי וכן נדק ומאדים ולבנה התנועה הזאת אשר זכרתי בהם היא לגלגל הסובל של כל אחד מהם. אמנם תנועת נגה וכוכב אשר זכרתי היא לפי מהלך הכוכב האמתי כי המהלך האמיתי שלהם שהוא תנועת הגלגל הסובל היא שיהיה תנועת גלגל השמש אשר זכרתי, כי כולם יקיפו בשנה תמימה. ותנועת גלגל השמש שזכרתי היא תנועת גלגל היוצא המרכז אשר עליו ינשא גרם השמש כי אין לשמש גלגל הקף כמו לשאר הכוכבים כפי הסכמת התוכנים וכמו שזכר הרב בפי'א מזה החלק. אבל כל גלגל מאלה שצעה המזרחיים שזכרתי כלם יוצאי המרכז ולכן יש נקודה בגלגל כל אחד מהם רחוקה מאוד ממרכז הארץ, והיא נקראת גובה הרום, ולכל אחד מהם הגלגלים יש תנועה לרום שלהם מתחלפת מתנועת גלגל יוצא המרכז שלהם והיא שיהיה שצתי ונדק ומאדים וחמה וגנה וגלגל משה המהלך מכוכב ר'ל שכל אחד מהרומים שלהם מתנועע ממערב למזרח, ומהנועע תנועה מאוחרת מאד בכלם שיהיה לתנועת גלגל השמיני, או קרובה אליה מאד כפי חלוק דעות התוכנים, ודבר ידוע הוא כי הגלגל יוצא המרכז מכל אחד מהכוכבים האלה הוא יותר קרוב אל הגלגל העליון המקיף בכל מהגלגל המוגזל מהלך רום הכוכב אשר תחתיו. כאלו תאמר שהגלגל הסובל שהוא היוצא מרכז משצתי הגומר מהלכו בשלושים שנה יותר קרוב אל הגלגל העליון מגדרי רום נדק ומאדים וחמה וגנה ומשה המהלך מכוכב הגומרים מהלכם ככ' אלף שנה. וכן הגלגל הסובל מנדק בהקף אל גבדי רום מאדים וחמה וגנה ומשה המהלך מכוכב שתחתיו, וכן בשאר, ושעל אלה התנועות מהגלגלים יוצאי המרכזים כדרך לתנועת הרומים שתחתיהם אמר הרב שיש מהגלגלים שנומרה התנועה למעלה מן המתאחר. ואמנם מאוחר התנועה למעלה מן הממחר מוצא הוא בכל הגלגלים השצעה יוצאי המרכזים אשר זכרתי. ולא היה צריך הרב לזכר אלא שרמז בזה שגם בצאותם שנואחר התנועה למעלה מן הממחר יפול הספק והם בגלגלים הסובבים מוזרח למערב תחת השמיני כמו שזכר אחרי זה בזה הפרק. ואשר תנועותיהם שוות וקצתם למעלה מקצתם הם תנועות הרומים שזכרתי. ותנועת השמש והגלגלים הסובלים מגנה וכוכב כלם מתנועעים ממצר למזרח, ואמרו שצוה הדרך ראוי שיוצגו דברי הרב במקום הזה כדי שיהיו נזדקים. ונשלים כאן חלק ג' שעשה הרב בזה הפרק.

עוד כמנ הינ. סוף דבר שאריסטו בלי ספק כאשר ידע חולשת מאמרו להמציא עלה אלו הדברים ותת סבותיהם הקדים לפני החיולו באלו החקירות דברים וז'ל אמר נרצה עתה לחקור על שתי שאלות הקירה רחבה מספקת, כי מן הראוי שנחקר עליהם ונאמר בהם כפי שכלנו וחכמתנו ודעתנו. אלא שאין ראוי לאדם שישיא זה עלינו לעוות מצח ועין לבב אכל ראוי שיפ'א מוריותינו על הפילוסופים ובקשנו עליה וכשנבקש השאלות המעולות והנכבדות ונחזק להחיות החר כעט מחוקק, מן הרין על השימיע שתחזק שמחתי וישיש. זה חורף דבריו. הנה החכאר לך שהיא בלא ספק ידע בחולשת המאמרים ההם. וכ'ש בהיות חכמת הלסודים בוסנו בלתי שלם ולא נודע בוסנו כתנועת הגלגלים כמו שנודע היום. ויראה לי שזה אשר אמרו בם מה שאחר המבע סתנית שכל נפידר לכל גלגל אמנם הוא מפני זה הענין ג' עד שיהיה דבר ייחוד כל גלגל בחניעה אחת. והנה אכאר שלא הרויה בזה מאומה. אמנם אסור בזה הלשון אשר זכרתי לך כפי השגת שכלנו והבכתנו ודעתנו, הנה אכאר לך ענינו ודעתנו. ולא ראינו לאחד מן המפורשים. אמנם אמרו דע דע זה הוא רצון מן צד החיוב אשר הוא המאמר

המאמר בקדמות העולם. האמנם אמרו חכמינו ר'ל הענין המכואר המיסכסם עליו, כי כל דבר מאלו הדברים א"א לו סבלתי סבה ועלה, ואינו ענין נפל כאשר הודמן. ואמרו שכלנו ו, ר'ל קוצר יד שכלנו לתת סבות לכיוצא באלו הענינים עד תכליתם אלא שהוא חשב לתת בם דבר מועט וכן עשה. כי אשר זכרו ממחירות התנועה הכללית ואיחוד גלגל הכוכבים העומדים להיותו בחילוף הצד היא עלה נפלאה. ואמר שכן יחייב שכל מה שירחק גלגל מן השמיני יהיה יותר ממהר התנועה, אלא שזה לא ימשך כמו שבארתי לך. ויותר גיל מזה שהגלגלים ג'כ יתנועעו מן המזרח למערב למטה מן השמיני, והיה ראוי שיהיו יותר ממהרים ממה שהתחיהם מאשר יתנועעו כן מן המזרח אל המערב. ושהיו אלו המתנועעים מן המזרח קרובים במהירות לתנועת השמיני. אבל כמו שהורעתיך לא היה הכנס ההכונה בזמן כמו שהיה היום. ודע כי לפי דעתנו אנחנו קהל האומרים בחרוש העולם יקל זה כלל וימשך על שרשנו שאנחנו נאמר שיש מיחד יחד כל גלגל במה שרצה מצד התנועה ומהירותה אלא שאנחנו נסכל אופני החכמה בהמצא זה כך. ואלו יכול אריסטו לתת לנו עלת התחלק התנועה הגלגלים עד שיהיה זה על סדר הנחת קצתם מקצתם כמו שחשב היה זה נפלא. והיתה עלת התחירות בהתחלק התנועות כעלת התחלק היסודות והנחתם בין המקיף והמרכו. אלא שלא ילך הענין על על השדר כמו שבארתי לך.

הפיה: כמו שהשתדל הרב לבאר שאריסטו צעמו דע שלא עשה מופת על קדמות העולם כדי לחלוק כבוד לחכמתו וכמו שביאר צפ'י' מזה החלק, כי במקום הזה לפי שהיה פוסל דבריו ומזה אוחס ביאר שאריסטו צעמו הרגיש בחולשת תשובותיו ושהגלגל מזה עם קוצר השכל האנושי צענינים העמוקים האלה. וע"ז הביא לשון שכתב בס' המזכר מאמר ג' כלל ג' מנקה ס' כפי מה שסדרם אב' רש'ד באמרו נראה עתה לחקור חקירה מספקת על שתי השאלות. והן שתי השאלות האחרונות מהארכעם שזכר הרב למעלה כמו שפרשתי. וראיתי להודיעך בזה ג' הדעות. א' שהרב לא קבל מספר הגלגלים באותו אופן שהגיה אריסטו במנוקסו. כי הגיה אריסטו קרא גלגל ראשון הגלגל השמיני אשר בו הכוכבים והיה לדעתו הגלגלים כלם שמונה בלבד שצעת לשצעת כוכבי לכת והשמיני לכוכבים הקיימים שהוא לדעתו המתנועע התנועה היומית. אמנם הרב נמשך אחר דעת צטלמיוס שהוא יותר מכבים אל המציאות, שיש למעלה מגלגל הכוכבים הקיימים גלגל חלק אין כוכב בו, והוא המתנועע התנועה היומית, לא על השמיני, ויאמר הרב שעל השמיני החלק הוא ואמר הנביא, ודמות על ראשי החים רקיע כעין הקריה הנורא, ויהיה לפי דרכו הגלגלים תשעה. וכן אמרו הרב צביאור פ"ט מזה החלק, והרב שלמה בן גבירל וחכמים אחרים מצעלי התורות קבלו שיש עוד עליהם גלגל עשירי הוא גלגל השכל, אבל צפרק הזה המשיך הרב דבריו לפי דעת צטלמיוס, שהיו הגלגלים תשעה. וגם צביאור דברי אריסטו ותשובותיו נסמך על דעתו זה האמתי, ודע זה והצינכו ולא תשהש בו, עם שאין חלוק צעין הדרוש מהדעת הזה אל הדעת האחר. וההדעה השני שלא תחשוב שלא עשה אריסטו ההתנגלות הזה שזכר הרב רק באותו מקום בלבד בהקדמת שני המנוקסים ושתי השאלות אשר זכר, כי הגיה הראה ששלשה פעמים עשה אותו ההתנגלות וכולם באותו מאמר השני קס' השמים והעולם. המקום הא' בכלל הכ' מנוקס השני, כשרצה לחקור הסבה אשר צעורה היו התנועות רבות. והמקום השני במנוקס הד' מאותו כלל כשרצה לחקור למה היתה התנועה יומית העולם מן המזרח אל המערב, ולא מן המערב אל המזרח קשאר הגלגלים. והמקום הכ' במנוקס

במבוקש הם' מהכלל הג' מחומו מחמר כשרה לחקור על שמי השאלות האחרונות למה היו הטובים הכבדים מה שהיה קרוב מהם אל הגלגל הראשון יתנועע תנועות רבות ואשר הוא יותר רחוק יתנועע מועטות, והיה ראוי שיסיו הענין בחלוק זה שהקרוב יותר אל הגלגל הראשון יתנועע תנועות מועטות מפני שהגלגל הראשון אמנם יתנועע תנועה אחת בלבד. והשאלה הג' לאחיה עלה היו בגלגל הראשון טובים רבים והוא אחד ובשאר הגלגלים לא ימצא כ"א טוב אחד בגלגל אחד. ובכל אחד משלשה המקומות האלה עשה הפילוסוף ההתנלות הזה. וינא לנו מזה שלא לבד הרגיש אריסטו בחולשת מחמריו בשמי השאלות האחרונות האל' שזכר הרב ההתנלות כי גם בחקירתו על שאר השאלות הרגיש בחולשת תשובתו עליהם והתנל ממנו. אך אמנם לקח וזכר הרב ההתנלות הג' בלבד, אם לבחירת הקיטור, ואם להיות זה ההתנלות הג' יותר מבאר חולשת דבריו, ומפני שצאר כי אריסטו קוטר שכלו בשאלות האלה בסבת החזיקו בדעת הקדמות כמו שצאר הרב על אמרו שכלנו חכמתיו ודעתיו, ומפני שרצה הרב לבאר המחמר הזה הנאות לעינו בחר ההתנלות הג' הזה. אבל כבר כלל הרב בדבריו כל ההתנלות שעשה אריסטו באמרו סוף דבר שאריסטו בלא ספק כאשר דע חולשת מחמריו בהמציאו עלת אלו הדברים ותת סבותיהם הקדים לפני התחילו באלו החקירות דברים וכו'.

שזה על כל השאלות שהזכיר אריסטו, בדבריו אמרו, ועל כולם התנל עם היות שהרב לא הביא מההתנלות רק אחד מהם והס' צאאר, ואמנם מחמר הרב ויראה לי כי אשר אמר בספר מה שאחר הטבע מהניח שכל נפרד לכל גלגל הוא מפני זה הענין ג'כ, ראוי שתבין ענינו, שאתה תראה שאריסטו לא נתן בם' השמים והעולם סבה אחרת בחלוק תנועות הגלגלים במהירות ובאחור כ"א כפי קורבתם ורחוקם מהגלגל העליון כמו שיתבאר, ומפני שלא הסכים זה עם המציאות בא' אכן רש"ד מפרש ספריו והוסף מדעתו שיתבאר עם הסבה ההיא שמי סבות אחרות שהם חלוק המניעים וחלוק הרחקים אשר עליהם יתנועעו והשתדל לתת הסבה למה לא העיר אריסטו על הסבות ההם ג'כ. והנה הרב עם היות שלא ראה דברי אבן רש"ד כי בזמן אחד היו מרחקים מאדוהם הרב במהירות ואבן רש"ד בקורטבה. הנה הרב בחכמתו נפל מדעתו על החוספת מהמניעים שנפל בו אבן רש"ד. ועוד הוסף לבאר שאריסטו עצמו העיר עליו בם' מה שאחר הטבע, והוא אמרו הוא מפני זה הענין ג'כ, שבאמרו ג'כ מורה שהיא סבה נוספת על הראשונה כלומר שלכן היו הגלגלים מתחלפים בתנועותיהם לפי שכל אחד מהם יתנועעו כפי כח מניעו מנורף. אל קירובו וריחוקו מן הראשון. אבל לא זכר הרב ענין המרחק שזכר אבן רש"ד להיותו דעת יותר בטל כמו שיתבאר בעיון השני. וכחז הרב שלא ירויה אריסטו בזאת החוספת מחומוה כמו שיבאר בסוף זה הפרק, והיטיב הרב לפרש מחמר אריסטו בשכלנו וחזמתו ודעתו. אך האמנם ראוי שתעורר שפירש ראשונה המחומר בדברי אריסטו שהוא דעת נון, ופירש באחרונה מלת שכלנו שזכר אריסטו ראשונה. והיה זה לפי שהוא המורה על קוטר דעתו בתשובתיו והוא מה שרצה הרב. וכדי להמשיך ע"ז מחמר זכרו באחרונה. והוא אמרו אלא שהוא חשב לתת בזה דבר מועט וכן עשה, שעשה דבר מועט לפי שמה שזכר ממהירות התנועה הכללית ואחור גלגל הטובים העומדים להיותו בחלוק הגד היא עלה נפלאה, ואין עליו גלגל אחר מכריח אותו, ומניעו הוא צב"ת הכח הסבס הראשונה ית', ואמנם איחור הגלגל אשר תחתיו שהוא גלגל הטובים העומדים כפי האמת, עם היות שאריסטו לא חשב כן כי אם שהיה שמי היה מתאחר בתנועתו לפי שהיה מתנועע בחלוק הגד מהגלגל שלמעלה ממנו שאותו העליון מתנועע ממהרה למערב ומכריח ראשונה בלי חילועי את הגלגל שתחתיו ולכן

מפאת קודמת המונע הוא אלו היתה חנוכה התחתון מפני חלופה לתנועות העליון שעליו מואחרת מחור והיה כזה נפלאה, אבל ה' ראוי שיהיו שאר הגלגלים אשר תחתיו נמשכים בצורתו ערך מהאחרון אל המהירות וכן אמר אריסטו שהיה הענין שהיותר רחוק מהשמימי היה יותר ממהר אלא שזה לא נמשך ולא יסכים עמו המהירות כמו שביאר למעלה ר"ל בענין הגלגלים המתנועעים ג"כ מוזרח למערב למוטה מהשמימי, ולא אמר הרב זה על הגלגלים הסובלים כי הם כלם מתנועעים מווערב למזרח, אבל אמרו על הגלגלים המגבילים מהלך ראשי תניני' מנה וכו' ולכן והגלגלים המגבילים מהלך רומי הסובלים מוכו' ולכן שכל אלה הם למע' מן השמימי והם מתנועעים מוזרח למערב והי' יותר מהלך בחנוכה הקרב הקרב מהם אל הגלגל העליון המתנועע מוזרח למערב במהירות נמרץ הי' יותר מהלך בחנוכה מואשר למטה ממו' המתרחק יותר מן הראשון ואינו כן, כי יש מהגלגלים היותר קרובים אל הגלגל העליון מואחרת המתנועעים מוזרח למערב שהם יותר מואחרת התנוע', ממה שתחתיהם היותר רחוקים מהעליון. וכבר יפלו ע"ז שאמר הרב ספקות. הראשון מה רא' להביא במקום הזה במוך ביאור דברי התנולות אריסטו, מה שכתב בס' מה שאחר הטבע, מהניח שכל נבדל לכל גלגל, שהיה כזה אחרת לחלוף התנועות במהירות ובאחרות הי' לו להשלים ביאור דברי התנולות ותשובות עליהם ואח"כ יבאר הס' השנית הזאת. ואם הי' שזכרה פה למה לא השיב עליה מיד ועוד להשיב עליה בסוף הפרק אחר שנתקן לדבר בטענות אחרות, והספק השני איך אמר שהיתה כזה נפלאה מה שנתן אריסטו בביאור תנועת הגלגל שתחת הראשון להיוהם בחלוף הכד מתנועת הראשון, כי היא כזה כחצת לפי שאין שם מניעה כי הגלגל העליון אינו מונע הגלגל אשר תחתיו מתנועתו, כי אין אונם והפכויות למעלה עד שמפני זה כתב הפילוסוף במה שאחר הטבע שיש לכל אחד מוכו' לכת גלגל יומי. ועוד שאם היתה מניעה בתנועתם היתה א"כ תנועת אלו הגלגלים על זולת המדרגה מהמהירות שהיה נותן להם טבעם ביחוד כפי השוקתם אל מניעים ותהיה תנועתם המיוחדת מוכרחת שתהיה כזה האופן מהאחרון מפני המונע שיש להם מהשלים מה שיגזור טבעם מהמהירות התנועה שהיא וזה בתכלית הביטול. שאם היה הענין כן היה הטבע אשר בהם מענין זאת התנועה המיוחדת לטבעה, אחר שאין לו כלי יסלים בו מה שיגזרו מענין זאת התנועה, והנחת טבע אחד לא יכל לפעל בעת מהעיתים הוא בתכלית הביטול. — והספק הג' במה שאמר הרב ויותר גדול מזה שהגלגלים ג"כ מתנועעו מוזרח למערב וכו', כי למה יהיה הספק הזה יותר גדול מהראשון שזכר. — והתשובה בזה כלו, שהרב הביא בזה המקום מאמר מה שאחר הטבע מהניח שכל נפרד לכל גלגל, לא לסייע טענת אריסטו שעשה בביאור התנועות ומהירותם כמו שכתבתי כ"א ג"כ לביאור כדי שלא נחשוב שהיה מאמר שהגלגל העליון היה מונע ומעכב לגלגל שתחתיו מתנועתו, כי אין שם סכר ולא מניעה ועיכוב מהגלגל הראשון לגלגלים שתחתיו אלא תשוקה למניעו. וכן זכרו אב"ן רש"י באותו מ"כ כלל ב' מבוקש ד' המכר ח"ל: ואע"פ שאין שם מניעם ע"ד האמת הנה יהיה שם תשוקה ובחירה וכל מה שתהיה תשוקתו ובחירתו להמשך אחר המניעה יותר תהיה תנועתו למתנועע המיוחד בו יותר מואחרת ע"כ. הנה א"כ מהירות תנועת הגלגלים שלמה מן הראשון הוא כפי השוקתם אל המניע התנועה היומית ואל מניעם המיוחד. ולגלות הענין הזה שאין שם מניעה כ"א תשוקה ובחירה הביא הרב במקום הזה מאמר מה שאחר הטבע, כדי לבאר דעת אריסטו בסבת האחרון והמהירות שאינו מפני מניעה גשמית, ושלא כיון לזה באמר שכלנו וחכמתנו ודעתנו אבל כיון לדבר אחר כמו שביאר. ומפני שלא היתה כוונתו כאן כ"א לבאר דברי ארסטו לא להשיב עליהם לכן אמר בלדד בדרך זכרון שאריסטו לא ירזיח בזה כלל, ויבאר אותו בסוף הפרק

שמים חדשים

כי הוא המקום הגאות אליו כמו שאבאר, וזהו הותרו שני הספקות הראשונים. ואמנם צהר
 הספק הג' נראה לי שהרצ לא לבד עשה כאן שני ספקות כנגד אריסטו כ"א ג'. הראשון מהם הוא שהגלגלים
 המתנועעים מונערים למזרח שמהם דבר אריסטו אינם הולכים על הסדר שזכר מהמהירות והאיחור כמו
 שהתבאר למעלה, וע"ז אמר אלא שזה לא ימשך כמו שצאתי לך. ושני כי אף שכולם ישמרו
 הסדר שחש אריסטו, ר"ל צהריות מאחר התנועה למעלה מן הממערב, הנה צהריות הסבה בזה
 לדעתו כפי התשוקה והחשק אל המניע שמי שהוא מנייר ומשיג יותר מהמניע הראשון תהיה תנועתו
 מונערת למזרח יותר מאוחרת להיותו קרוב מהנייר והשגה שמנייר ומשיג הגלגל היומי המתנועע
 מונערת למערב, מאחר שהמניע שהוא משיג מהמניע הראשון יותר מכל שתחתיו תנועתו המיוחדת היא
 מונערת למזרח ואם היו גלגלים למטה מומנו מתנועעים מונערת למערב יתחייב שנאמר שישיגו מהמניע
 הראשון יותר תשוקה וחשק מהמניע זה לא יתכן, וימשך מזה שלמטה מהמניע לא יהיה גלגל
 מתנועע מונערת למערב, ולספק השני הזה כיון הרב צאמרו ויותר גדול מזה שהגלגלים ג"כ יתנועעו
 מונערת למערב למטה מהמניע, ע"כ, וקראו הרב יותר גדול לפי שהראשון לא היה רק מנד היות הגלגלים
 בלתי שומרים הסדר מהמהירות והאיחור צהריות כולם מתנועעים מונערת למזרח כמו השמיני אמנם
 הספק הזה השני הוא מנד היותם מתנועעים הפך השמיני ומתדמי' יותר מומנו אל הגלגל היומי שמתנועעם
 לבד אחד. והג' הוא כי צאלה המתנועעים שזכר מונערת למערב יפול הספק ג"כ אשר עשה בראשונה
 על המתנועעים מונערת למזרח. וזה כי הגלגל שהוא יותר קרוב מהם אל התשיעי היה ראוי שיכיה
 יותר מזהר התנועה מאשר הוא יותר רחוק מעט כיון שכולם מחזיקים בצריחו להתנועע מונערת למערב
 ואנחנו נראה בזה הספק. ולספק הג' הזה כיון הרב צאמרו ויהיה ראוי שיכיה יותר מזהרם מאשר
 תחתיהם מאשר יתנועעו מונערת למערב. ואמרו ושיכיהו אלו המתנועעים מן המזרח קרובים צמחירות
 לתנועת התשיעי ר"ל שהעליוני' מאלה היו ראוי שיכיה קרובים צמחירות לגלגל התשיעי יותר מאשר
 תחתיהם לפי שהעליונים ישיגו מהתשוקה והחשק המניע הראשון יותר מהתחתונים. ואל הספק
 הג' הזה הוא שרמו הרב למעלה צאמרו ומהם ניי שמאחר התנועה למעלה מן הממערב כמו שציאתי,
 ונפני שהרצ עשה על אריסטו כל הסגנות האלה כפי אמתת מציאות הגלגלים ותנועותיהם אבל לא כפי
 מהשנתו של אריסטו, לכן נאמר על הספקות האלה כולם שאריסטו לא התעורר לזה לפי שלא היתה
 חכמת התנועה שלמה בזמנו והוא לא שער דבר צגלגלי רמומים והתנינים האלה, כ"א מהגלגלים
 הנשאים הכובז עליהם בלבד. ואמר הרב כי השאלות והקושיות האלה כלם שיתחדשו לדעת הקדמות
 אין להם מקום כפי דעת חידוש העולם האומר שיש מיוחד שיחד כל גלגל צמה שרצ מציאות התנועה
 ומחירותו זה יותר כפי סדר המציאות. ואמר הרב שאמנם למה יחד המיוחד ית' כל גלגל צאותו האופן
 מהתנועה, הנה אנחנו נסכל אופני החכמה האלקית צה וזמנו שיזכור אח"ז, ושם אבאר כח שיכיה
 על סדר הנחת קלחם צקלחם כמו שחשד הים זה נפלא וכו', וראה מואמר מותר ושיאין ענין לו.
 והנראה שכיון הרב צזה שאפילו שאריסטו היה נותן הסבה להתחלפות תנועות הגלגלים בכל השאלות
 היה צאמת עיון נפלא ומשובח, אבל לא היה מאמין מפני זה דעת הקדמות. כי יאמר צהריות עלת
 התיחדות בתנועותיהם צסדר ראוי כמו מה שיאמר צעלת חלופי היסודות צהנחתם צין המקיף והמרכז
 צסדר נאות שלא נודה מפני זה שהם צלתי מחודשים לפי שאין ראוי לעשות רחיה מהדבר שהוא למע
 שהיה קודם ההואוהו כמו שציאר הרב צפרקים אשר קדמו, כ"ש שדעת אריסטו לא הסכים עם סדר
 המציאות והוא המורה שהעולם לא נמצא ע"ז החיוב מומנו יתבדק כ"א ע"ז הכונה והרעון, ולכן יחד כל
 גלגל בתנועתו צבד וצמחירות כפי מה שרצם. וזה נשאל החלק הרביעי מדברי הרב צזה הספק.

עוד כתב ר' יוחנן. ויחזר סבואר מזה במציאות ההתייחסות בגלגל אשר לא יוכל אדם שימצא לו סבה מיוחדת זולת כונת המכוין, הוא מציאות הכוכבים. וזה שהיה הגלגל מחנוע חסיד והכיבד עומד חסיד מורה על שחמר הכוכבים אינו חמר הגלגלים, וכבר זכר אבונצר בחוספתיו על ס' השמע דבר ו'ל אמר בין הגלגל והכוכבים הפרש כי הגלגל ספירי והכוכבים אינם ספיריים. והסבה בזה כי בין שני החמרים רשתי הצורות הפרש אכל מעט, זה תורף דבריו. אמנם אני איני אומר מעט אכל מחלק מאד מאד שאני לא אלמד ראיה מן הספירות אבל מן התנועות, ויתבאר לי שאלו ג' חמרים וג' צורות, גשמים נחים לעולם בעצמם והם גרמי הכוכבים, וגשמים מחנועים לעולם והם גרמי הגלגלים, וגשמים יחנועו וינהו והם היסודות. ואני חסה איזה דבר קצק בין שני החמרים המתחלפים האלה. אם חכלית ההתחלפות כמו שיראה לי, או אשר ביניהם התחלפות מעט כמו שזכר אבונצר. ומי הוא המכוין לזה ההתאחדות. סוף דבר שני גופים מתחלפים קבוע אחד משניהם באחד בלתי מתערב עמו אבל נגבל במקום ממנו סיוהר מדובק בו באין כונת מכין פלא, ויחזר נפלא מזה אלו הכוכבים הרבים אשר בשמיני כולם כדוריים קצתם קטנים וקצתם גדולים כוכב אחד הנה וכוכב אחר ברחוק אמה כפי ראות העין, ועשרה נלחצים נקבצים וחתיכה גדולה מאוד אין דבר בה. מה הסבה המיוחדת לזאת החתיכה בעשרה כוכבים והמיוחדת לאחרת העדר הכוכבים. ועוד גשם הגלגל כולו גשם אחד פשוט ואין חלוק בו. ולאיה סיבה היה זה החלק מן הגלגל יוחר ראוי בזה הכוכב הנמצא בו מהחלק האחר. וזה כלו וכל מה שהוא ממינו אמנם ירחק מאוד גם יקרב להמנוע כשיאמין שזה כולו יהיה ע' החיוב מהאל כמו שיראה אריסטו.

הפ' ח: עתה יעשה הרב טענות אחרות לזכר מהם שעניני השמים וכוכביהם כפי הנחתם יורו בהכרח שאינם ע' החיוב מהאל ית' כ'א בזונה ור' ו'ן. והטענה הראשונה מאלה היא כוללת בכל הכוכבים ושאר הטענות מהם מיוחדת בכוכבים הקיימים אשר בגלגל השמיני, ומהם יוכלו ג' ש' הכוכבים. וענין הטענה הראשונה מאלה שהיא חמשת בהטענה אל השאלות הראשונות אשר כבר זכר הוא, שלא לבד מורה ההתייחסות מתחלפות תנוע' הגלגל' זה מזה, אבל גם במציאות ההתייחסות בעצמות הגלגל האחד יש מהטענה אשר לא יוכל אדם לתת בו סבה מיוחדת זולת כונת המכוין, והיא מציאות הכוכבים נחים דציקים וקצועים בגלגלים הסובבים תמיד, אך אמנם מה ראה הרב להציג על זה מאמר אבונצר שלא דיבר כ'א מהספירות והרב לא עשה ממנו טענה, וגם למה הציג בזה ענין היסודות בתנועתם ומנוחתם להיות שלא היה זהם הדרוש עתה כ'א מהכוכבים בגלגליהם? הנה הוא כפי מה שאומר, דע שאריסטו במקום הנזכר אומר, שמון הראוי שיהיה טבע הכוכבים מטבע הגשם אשר בו הכוכבים מ' מהם ש' חלק ממנו, וזאת היא גזרה כבר הסכימו עליה הראשונים. כי מי שאמר שטבע הגלגל אש, ויש הכוכבים אשניים. והוליד מזה שכן שטבע הגלגל טבע חמישי איננו לא כד ולא קל. בן ראוי שיהיה טבע הכוכב, והנה הרב שער בחולשת דברי אריסטו אלה, כי הוא לא עשה לא מופת ולא ראיה על היות חמר הגלגל והכוכב אחד אלא משושי הקדמונים, ואם הם שנו בדואה פקו פלילים בתשם שהגלגלים והכוכבים היו אש לויט, למה נגסה אהנו. והנה חלוק החמרים אין דרך לעמוד עליו כ'א מפאת הצורות ומפאת תנועותיהם, כי המתנועע תמיד טבעו ומותו זולת טבע הנה תמיד, הנה לפי זה הוצרך הרב בתחלת טענתו זאת להכריע שאמר הכוכב אינו כחמר הגלגל. ועודו אינה כזורת הגלגל. ואם אריסטו הציג ראיה על חלופו מדברי האומרים שהם הכל

הכל מאש שהוא לרעתו טעות מזואר, — הציא כנגדו הרב ראיה מדברי אבונגר ודעתו שלשיות הגלגל ספירי והכוכבים אינם ספירים כ"א מאירים, לכן גזר שיש בין חמר הכוכב וזורתו לחמר הגלגל וזורתו הפרש, ולא היו א"כ שניהם מחמר אחד וזורה אחת, כ"א היו כן, היו שניהם ספירים או בלתי ספיריים. ועם היות שאבונגר לא שער ביניה' חלוק. כ"א מעט מפני שלמדו מהספיריות, הנה הרב עשה אותו חלוק עצום מפאת התנוע' לפי שימצאו א"כ במציאות דברי' נחים לעול' שהם הכוכבי' ודברים מתנועעים לעול' שהם הגלגלים ודברי' יתנועע פעם וינחו פעם, שהם היסודות. וכמו שיש בין היסודות ובין הגלגלים הפרש רב ועצום, להיות הגלגלים מתנועעים תמיד והיסודות אין תנועתם תמיד כי הם נחים במקומם, כן ראוי שנאמר שבין הכוכב והגלגל יש הפרש יותר עצום להיותם בתכלית הקצוות אחד נח תמיד ואחד מתנועע תמיד. וכן יתחייב שיהיה הכוכב בחמרו וזורתו יותר מרוחק מטבע הגלגל ממה שהוא מרוחק מטבע היסודות. וזהו הענין כן שהכוכב והגלגל מתחלפים בחמרם וזורתם תהיה הטענה עצומה איזה דבר קצץ בין שני החמרים המתחלפים האלה, בין שיהיה חלופם מעט כדברי אבונגר, ובין שיהיה חלוק גדול כדברי הרב. ולמה בהיותם שני גופים מתחלפים הכוכב והגלגל יהיה תקוע האחד באחד, והבחון מואמר הרב שני גופים שהנה אומרו לחלוק על האומרים שהכוכב הוא מעצם הגלגל וחלק ממנו, ושיתנועע בו כהתנועע החלק בכל, כי אם היה כן לא היה הכוכב בפני עצמו כדור שלם, כמו שאר חלקי הגלגל אינם כדורים רק חלקי כדור והיה הכוכב מתערב בגלגל אם יהיה חלק ממנו, כמו שיתערבו החלקים בכל, ולרמז לזה שהוא כדור שלם באמת אמר הרב סוף דבר שיהיו שני גופים מתחלפים, ר"ל גופים שלימים בחדותם מתחלפים זה מזה בהיות כל אחד מהם בפני עצמו ויהיה תקוע אחד מהם באחד בלתי מתערב בו ר"ל כמו שיתערב החלק בכל שאם היה מתערב היה טבע הכל אחד. כי השמים הם מתדמים בתלקיהם, ואין להם חלקים ואיברים מתחלפים בצורה, ולכן יחוייב שיהיה הכוכב ספירי כמו הגלגל, והגלגל מאיר כמו הכוכב, וכיון שאין הדבר כן מזואר נגלה שהיא בלתי מתערב עמו, אבל הכוכב נגזל במקום ידוע מהגלגל, ואיך יהיה נמצא עמו מדובק בו בלתי כונת מכיון, ואפשר עוד אלכו לומר שאריסטו לא גזר שהיה הכוכב מחמר הגלגל ומזורתו, אבל אמר שהגרמים השמימיים כלם הם גשם חמישי לא כדור ולא קל ושהכוכבים הם נכללים בגזרה הזאת, אבל לא יכחיש אריסטו שהגלגל והכוכב בחמרם המיוחד וזורתם המיוחדת יהיה מתחלפים, כי כמו שבדברים השפלים הצומח והאדם נאמר עליהם שהם מתחלפים בחמריהם המיוחדים וצורותיהם המיוחדות, עם היות ששתתפו בחמר הראשון וצורה הראשונה, כן נאמר בשמים שעם היותם כולם גשם חמישי לא כדור ולא קל, הנה הכוכב בחמרו המיוחד וזורתו המיוחדת היא זולת הגלגל, ולכן הכרית הרב חילוף החמרים והצורות המיוחדים מהספיריות והאור לדעת אבונגר, ומתנועה והמנוחה לדעתו. ובא א"כ הרב לבאר דברי אריסטו בחמרי הגלגלים והכוכבים לא לחלוק עליהם. והיה תכלית דבריו שבהיות הכוכב מטבע מתחלק לגלגל ראוי לשאול מי יחדם והדניקס יחד, כי אם המכוין והבורא יתברך. וזאת היא הטענה הראשונה מהטענות האחרונות האלה. — והטענה האחרת שהיא השוית לטענות הרב, העיר עליה באמרו, ויותר נפלא מזה אלו הכוכבים הרבים אשר בשמיני כלם כדורים וכו', ר"ל שיראה התייחדות המכוין יותר בענין הכוכבים הרבים הקיימים אשר בגלגל השמיני, והסתכל בדברי הרב שעשה הטענה הזאת מנדדן מתחלפים, הנה הא' בזהו הכוכבים ההם כלם כדורים עגולים, ואם היה שהם נחים תמיד מה היתה הסיבה בזהויות כדורים.

שמים חדשים

כדורים, כי הצורה הכדורית היא מפני התנועה הסבבית, ואין לנו שנאמר שהיה זה כדורמן ומוקרה, כי אלו היה כן לא היו הכוכבים כלה כדוריים לפי שמה שנמקרה הוא על המעט. וכבר נלחץ אריסטו בקושיא הזאת ואמר עליהם דברים שאין להם שחר, כמו שיתבאר בעיון השני, והאד הב' באמרו קצתם קטנים וקצתם גדולים, ר"ל שהכוכבים עננים אינם שוים בגודלם כי אם מתחלפים ג"כ בזה חלוק רב, ואם היו הכוכבים בגלגל כעניי הגלגל חי זו, היה ראוי שיהיה הכוכבים שוים בגלגל כמו שהענינים שוים בחי. והאד הג' באמרו כוכב הכה, ואחר ברחוק אמה לפי ראות העין. ר"ל כי למה לא היו הכוכבים מוגבלים בהנחתם בגלגל במרחקים שוים, ואם היה הדבר בטבע, היה ראוי שיהיה המרחק שווה מכוכב לכוכב תמיד, והאד הד' באמרו ועשרה נלחצים נקצנים וחתיכה גדולה מאוד אין דבר בה, ר"ל שג"כ ראוי כוכבי הגלגל השמימי במקום ממנו עשרה כוכבים מדונקים נלחצים זה לזה ונקצנים במקום אחד כאלו נר להם המקום לשבת בו, וקרוי לזה ראוי הדבר בסיפך חלק גדול מהגלגל כמו חתיכה גדולה שאין בה כוכב כלל, ולכן יש לשאול מה הסבה המיוחדת בהכוכבים הרבים הנלחצים ונדקים יחד כאלו הם ממשפחה אחת, ובחלק אחר מהגלגל אין מהם כלום כאלו יש להם איזה ושנאה עם המקום הסוף, ואמנם מה שאמר הרב ח"ז, ועוד כי גשם הגלגל כלו גשם אחד פשוט אין חלוק בו ולא יזהר סבה היה זה החלק וכו' יראה מאלו כפול ומיותר ושענינו מה שזכר למעלה, מה הסבה המיוחדת לזאת החתיכה בעשרה כוכבים, והאחרת בהעדר הכוכבים, והנראה לי שלמעלה עשה הרב טענתו מפאת הכוכבים למה ילחצו ויתקצנו רבים במקום אחד ואינם במקום אחד, כי אחרי שבגשמים הנכבדי' הסמה אין ראוי לומר שהיו הדברי' במקרה ובכדורמן ראוי לבקש הסבה בזה כפי הטבע מפאת הכוכבים ההמה, ועתה יקשה הרב מטבע הגלגל ענינו, כי אם היה הכוכב חלק מהגלגל מפני מה זה החלק מהגלגל יותר ראוי שיהיה בו כוכב מאיר ולא ספירי והחלק האחר מהגלגל ספירי ובלתי מאיר. כי בזהו הגלגל פשוט מזלי חלוק היה ראוי שיהיה חלקיו מתדמים, ולפי שבאלה הדדיו והבחינות אפשר להסבות השאלות בענינים העליונים כמו שפנה הרלב"ג כ"ז תקירות בזה לכן אמר הרב וזה כלו וכל מה שהוא ממינו, ר"ל מהדברים כמו אלה אמנם ירוחק מאוד וגם קרוב לנמנע כשיאמין שזה כולו ע"ז החיוב מהש"ו כמו שיראהו אריסטו.

ובזה נשלם החלק החמישי, ואמנם מה ששייך אריסטו ומפרשי ספריו על כל אחת מהטענות האלה וגם הכרזונו בעל בריתו אזכריהו בעיון השני ואחוקר בטעמיהם ובתשובותיהם אם יתנו האמת ואם לא.

עוד כתב הרב: אמנם כשיאמין שזה כלו בכונה מכין עשה כן, לא יתחבר לזה הרעה דבר מן התימה ולא דוחק כלל ולא ישאר מקום חקירה, אלא אמרך מה הסבה בכונה זה ואשר יודע על הכלל שזה כולו לענין לא נדערה ואין זה פעל בטל ולא כאשר הורמן, שאחיה כבר ידעת שגירי איש הכלב וחמור ועצביהם לא נפלו כאשר הורמן ובאיה שיעור שנודמן, ולא היה זה הגיר עב ואחר דק, ועצב מסתעף סעיפים, ואחד לא יפחעף, אחד יורד ישר ואחד נכרך במקרה ושלא היה דבר מזה אלא לחועלת, כבר נודע הכרח היותם כך, ואין ידמה משכיל שיהיה הנחת אלו הכוכבים ושיעורם וגודלם ומספרם ותנועותם נגלגליהם המתחלפות ללא ענין או כאשר הורמן, אין ספק כי כל דבר מהם הכרחי לפי כונת המכין. וסדרו אלו הענינים ע"צ החיוב לא בכונה ענין דחוק מן הציור מאוד מאוד. ואין ראיה אצלי על הכונה יותר גדולה מהתחלפות תנועות הגלגלים. ודיווח הכוכב קבוע בגלגלים, ולזה חמצא הנביאים בולם לקחו הגלגלים והכוכבים מופת על מציאת

השם בהכרח, ובא בענין אברהם מבהינתו בכוכבים מה שכבר התפרסם. ואמר ישעיהו מעורר על עשות הראיה בהם, שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה, וכן ירמיהו אמר עשה השמים, ואמר אברה' ד' אלהי השמים, ואמר ארון הנביא' רוכב שמים כמו שבארנו, וזו היא הראיה האמיתית אשר אין ספק בה, ובאור זה כי כל מה שחתה הגלגל מן החלופים אע"פ שחזר שלהם איד כמו שבארנו תוכל לשים מיחדם כחות גלגלים והנהגת החסר מן הגלגל כמו שלמדנו אריסטו, אמנם החלופים הנמצאים בגלגלים ובכוכבים מי הוא מיחדם כ"א הש"י. —

הפירוט: עתה יבאר הרב שהשאלות אשר זכר כולם יסתלקו כשנניח שהעולם מיוחד ונמשך מאת הש"י בכוונה ורצון. כי אז אין להפלא ואין לתמוה מהמשך התנועות המתחלפות ולדדון המתחלפים והנהגת הכוכבים כאשר הם, שלא יהיה בכל זה רחוק כלל. אבל ישאר לבד מקום שאלה למה כיון המכוין ית' בזה ולא בזולתו, ועליו אמר הרב שנמשך הדבר כלו כפי חכמתו העליונה אשר אנחנו לא נדע ולא נשיג ענינה. כי בעיני העליונים ה"א לומר שנעשה פעל בטל, ולא בדרך הקרי וההזדמן מאחר שנראה בגופי ה"ח בלתי מדברים גדיהם ועצביהם דברים מתחלפים וידענו שיש סבה טבעית בכל אחד מהם מפני תועלת הנמשך ל"ח ממנו, וכ"ש שראוי שנאמין זה בדברים העליונים השמימיים. והנרצותי בפירושו לזה המקום התעכב להקשות על דבר הרב בזה, ואמר שאריסטו יאמין בסבה שזכר הרב ולא יאמין בכוונה, כי הכונה אינה רשומת כלל בזה החילוף בחזק או בחלישות. אבל על שהוא פעל האל ויחודו אחר שלא היה בלתי כוונה תהיה הסיבה ההיא עלה לזה החילוף הנמצא שמה בשמים ע"ד החיוב כחיוב העולל לעלה, כי הנה ספקות הרב יגדלו עליו החסרון בידיעתו ית' לא ראה בשום רצון מיוחד לאחר מן האפשריים, כי הסבה אשר יתגה התורני על שבעבורה כיון האל ית' זה החילוף יתן הפלוסוף על מה שיחייב זה החילוף זה יאמר ברצונו זה יאמר בידיעתו שהיה עצמו ושא"ל שיחנה העולל אלא אם תשתנה העלה. ושהרב גלה זה בפל'א וזה החלק באמרו הנה כבר התבאר הענין ויגיע ממוט המאמר על החקירה בזה החילוף הנמצא בשמים אשר התבאר במופת שא"ל לו מובלתי סבה, האם הסבה ההיא עלה לזה החילוף וכן התחייב ממציאותה, או הסבה ההיא היא הפועלת לזה החילוף המיוחד לו וכו'. והחיק האפודי בעננה הזאת בפירושו כי היא ישרה בעיניו, ואין ספק שלא כיון הרב להטעות בזה, אבל התשובה בזה היא שאין הכדון דומה לראיה, ואין מהמור התורני שאנחנו נסכל לפני החכמה האלקית עם ההנחה שנמשך העולם מהסבה הראשונה ע"כ הכוונה כמאמר הפלוסוף שנמשך ע"ד החיוב, אבל שאינו יודע סבה הדברים, לפי שהתורני יאמר שתנועות הגלגלים ועיני הכוכבים מורים בהכרח שהם נעשו בכוונה ולא שנמשכו ע"כ החיוב, לפי שאין החיוב דבר אלא המצבות הדברים והשתלשלותם בסבותיהם, ואין לנו דרך לדעת אם העולם מחויב במציאתו או מכון כ"א מוטבעו, ואם היה שענינו בעצמו יורה שאינו מחויב יתחייב בהכרח שיהיה ע"כ הכוונה. ולכן יאמר התורני לפלוסוף אם אתה אומר שהעולם מחויב במציאתו הגידה לי מה סבות החלופים האלו. ואיד יאמר הפלוסוף שאינו יודע סבותם, כי אם הוא אינו יודע סבותיהם מי הגיד לו שהוא מחויב, כי אין חיוב הדבר כ"א השתלשלותו בסבותיו. והנה בדברים השפלים ידענו שהם טבעיים לפי שלא ימלטו מהיותם אם להכרח ואם לתועלת ע"כ היותר טוב. ואם היה שבתלופי תנועות הגלגלים לא מצינו הכרח ולא תועלת ולא סבות מחייבת לא יתכן לומר שהוא ע"כ החיוב, אבל חלופי הדברים ההם מבלי סבה נודעת יכריחו את שכלנו להאמין שהם נמשכים בכוונה ורצון מהסבה הראשונה. שכיון ורצה לברא כל דבר באופן שהוא. אף כי אם היו שם סבות לחלופים האלה היה השכל האנושי משיגם כמו שישת מוסר הגלגלים ותנועותיהם וגלגלי הסקפה וגלגלים ונאלי המרכז והרומים ועיני הכוכבים וגרומים.

וגורותיהם וגם עיני השכלים הנבדלים והשתלשלותם, כן אם היו להנועת השמימיות כחות גשמייות אחרות לא היו נעלמות מאתנו, סוף דבר שהעולם הוא עד ודיין צין שתי כחות החיזוק והכוונה. ואם הפלוסוף היה מציא מופת חותך בציאור סבות חלופי השמימיות היה ראוי שיקיים שהעולם נמשך ע"ד החיזוק והיו עדיו סבות החלופים ההם, וכיון שהוא לא יוכל לתת סבות עליהם אין לו על מה שיסמך דעתו בחיזוק, והתורני יעשה ראיתו על שהכל נמשך מהאל ית' בכוונה ורצון מפאת החלופים ההם. הנה א"כ קוצר הפילוסוף בנתינת סבות לדברים האלה מבטלים דעת החיזוק ויתחזק דעת סותרו שהדברים כלם ע"ז הכוונה, ואמנם מה שישאל עוד לתורני ולמה כיון ורצה ה"י לברא הגלגלים באותו אופן מהתנועות והנחות מזולתם, כבר יאמר מהדרוש אשר אנחנו צו, והוא כמו שישאל למה ברא העולם, או למה בראו לא קודם לכן, כי השאלות האלה ציחוד ובכוונה לא יפלו לפי שהרצון כמו שזכר הרב צפריקים שקדמו זה ענינו שירצה ושלל ירצה, ואולי שבין המכוון ית' ורצה בחלופים האלה כדי שיהיה אות וסימן שהם מחודשים או שבין צוה להשלמת העולם השפל, וכמו שיתבאר בעיון השלישי מזה המאמר, או שאנחנו לא נדע ענין כוונתו כמו שלא נדע ידיעתו ועצמו, ואין כן ענין הגרמים השמימיים כי הם גשמים ויכול השכל להשיגם, הנה התבאר מזה שהסבה אשר יתנה התורני באלו החלופים עם הכוונה והרצון היא מוספקת, ושכללותו בסבת הכוונה ורצון האלקי לא יבטל דעתו בכוונה, ואין כן ענין הפלוסוף, כי אם הוא לא מציא סבות אלה החלופים לא יתכן שיקיים דעת החיזוק, לפי ששתי הכחות אי אפשר לעשות טענה או ראיה כי אם ממה שישיגו מוטבע המציאות, ודע זה והציגו מאור.

ומה שכתב הרב בפ"א חינו כי אם לבאר ההבדל שיש בין דעת החיזוק לדעת הכוונה, שהוא בולו אם המשך העולם מההסיבה הראשונה לא סר ולא יסור או אם היה נעדר ואח"כ נתחדש, ואינו סותר לומר ממה שזכר כאן, ואמר הרב שאין ראיה אללו על הכוונה ר"ל שמשך העולם מאתו ית' בכוונה ורצון יותר גדולה מהתחלפות תנועות הגלגלים וכלל צוה ארבע שאלות שזכר. ראשונה, צהיות הכוכב תקוע בגלגלים וסדר הנחתם והם השאלות שזכר אח"כ מעיני הכוכבים ושלזה לקחו הנביאים עיני הכוכבים והגלגלים מופת על מציאות השם. לפי שהפעולה תורה על הפועל והענינים צעלום מורים שהם מכוונים ומחודשים ואין מחודש בלתי מחדש, ולפי שהיה זה הגדול שבמופתי מציאת ד' לכן אמר עליו מלת בהכרח כי הוא מופת חותך, ואמרו ובה בענין אברהם מבחינתו בכוכבים מה שכבר התפרסם ר"ל משאלת ראה בירד דולקת אומר אי אפשר לבורה הזאת בלתי מנהיג, ענהו ה"י אני הוא המנהיג, ואמר ישעיהו מעורר על עשות הראים בהם באומרו שאלו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר לבאם לכולם בשם יקרא מרוב אונים ואמין כח איש לא נעדר, ואברהם אמר ד' אלהי השמים לפי שבראם על הטבע שהם עליו, וכן אמר ארון הנביאים רוב שמים בעזרך, לפי שזאת הראיה מתנועת השמים היא אמיתית אין ספק בה, ואמנם מה שאמר הרב אח"ז וציאור זה כל מה שתחת הגלגל וכו', הוא להשמר מן הספק למה היו הנביאים עושים ראיה מעיני השמים ולא מעיני העולם השפל האם לא ה' העולם השפל מכלל הנביאים כמו השמים, לזה אמר שהיה הסיבה צוה לפי שכל מה שתחת הגלגל מן החלופים ח"ע"פ שהחומר שלהם אחד כמו שהוא אחד בשמים כבר יוכל האדם לחשוב שהמיוחד בחלופים ההם היו כוחות הגלגלים אשר עליהם והנחת החומר מן הגלגל ר"ל שמה שהיו קרוב למקיף נתדקדק וקיבל צורת האש והמתרחק נשם גתעבה וקבל צורת הארץ כדברי אריסטו, אמנם החלופי' הנמצאי' בגלגלי' ובכוכבים מי נאמר

שיחם

שיחדם כי אין עליהם גלגל אחר. לא יסאך כי אם שמי' הש' הוא הנויחד כפי כוונתו ורנונו, ובוה נלס החלק השמי'.

עוד כמנ הרב: ואם יאמר אומר השכלים הנפרדים לא הרויח בזה המאמר מאומה. וכיאר זה כי השכלים אינם גשמים שיהיה להם הנחה מן הגלגל ולמה זה יתנועע זה הגלגל תנועתו החשוקייה לצד שכלו הנפרד לצד מזרח ואחר לצד מערב, התראה זה השכל הנכבד בצד המערב והאחר בצד המזרח והיות זה מאחר וזה מסהר, ולא ימשך זה על ערך רוחק קצתם מקצתם כאשר ידעת ואי אפשר בהכרח מכלי שיאמר שטבע זה הגלגל ועצמי חייב שיתנועע לזה הצד ובוה המהירות ושהיה מחייבת חשוקתו זה הענין כן, וכן יאמר אריסטו ובוה יבאר, הנה כבר שבנו למה שהיינו תחלה בו. ונאמר אחר שהי' החמר שלהם כלם אחר באווה דבר היתחד זה בטבע מכללי טבע האחר והי' בו חשוקה אחת תחייב לו זה המין מהתנועה מתחלפת לחשוקה האחר אשר חייבה לו מין תנועה אחרת אי אפשר מכללי מיוחד בהכרח. הנה כבר הוציאנו זאת הבחינ' אל המחקר על שתי שאלות. א' רבמציות זה ההתחלפות יתחייב שיהיה זה בכונת מכיין בהכרח לא ע"צ החיוב או לא יתחייב. ב' האם בהיות כל זה בכונת מכיין יחד זה הייחוד יתחייב שיהיה זה מחודש אחר העדר או לא יתחייב זה אבל יהיה מיוחד לא סר כן, שכבר אמר זה ג' קצת מי שיאמין בקדמות, והנני מתחיל בשתי השאלות האלה ואבאר מה שצריך שיבאר בהם בפרקים הבאים. —

הפירוש: עתה תדע למה הביא הרב פה תשובתו על מאמר האומר שהשכלים הנפרדים מניעו הגלגלים הם סבות חלופי תנועותיהם ולא הביאה למעלה בזכרו דעת הזה, שהסבה זו היא שהרב רצה להשלי' טענותיו מהתנועת הגלגלי' והנחת הכוכבי' כאשר עם לבנו ולא רצה להפסיק מאמרו, אבל עתה שהוציא תולדה באמרו מי הוא מיוחדם כ"א הש' הוצרך לזכור הספק שיפול עליו והוא שיאמר אומר שעם היות שאין על הגלגלים גלגל אחר שיהיה סבת חלופיהם הנה כבר נוכל ליחס הסבה זוה לשכלים המניעים אותם שהם עליהם שיתנועע כל גלגל כלפי מניעו ולא יהיה ח"כ מיוחדם הש', וכבר זכר הרב שאריסטו העיר ע"ז בספר מה שאחר הטבע ושלא הרויח בזה כלום לתת סבה בחלופים ההם זה לפי שאותם מניע' אינם גשמי' אבל הם שכלים נבדלים מחמר ואינם מיוחדים ומיוחדים למקום ידוע מן הגלגל. כי שכל הנבדל המניע שיהיה לכל חלקי הגלגל המתנועע ממנו והוא אינו מניעו כ"א ע"צ החשוקה, ולכן השאר השאלה עכ"פ, ועשה הרב בזה ג' צטולים. א', למה זה יתנועע זה הגלגל תנועתו החשוקית ר"ל שהוא ע"צ החשוקה והחשק לשכלו הנפרד ותהיה התנועה ההוא לצד מזרח, והגלגל האחר לצד מערב, האם נאמר שכל הגלגל העליון הוא לצד המערב ושכל הגלגל השמיני לצד מזרח ולכן יוצאים לקראתם אל המקום אשר הם שמה, זה אי אפשר כי אין לנבדלים מקומו' מיוחדים. צטול שני, באומרו בהיות זה מאחר וזה מסהר, ר"ל אם היה ענין המניע מיוחד בפאה מוגבלת כאלו תאמר המזרח, למה ח"כ היו מאותם הגלגלים המתנועעים מומערב למזרח. קצתם מהירי התנועה מקצתם, והיה ראוי שיהיו שוים בתנועותיהם כיון שכלם מהנועעים בחשוקה לאותו נד. ואם יאמר אריסטו שהענין תלוי במניע כפי גודל כוחו ושהגדול הכח תהי' החשוקה אליו יותר עזומה ויתנועע גלגלו יותר במהירות מה, יתחייב צטול ג', והוא אומרו ולא יומשך זה על ערך קצתם מקצתם לפי שהשכלים לדעת הרב הם כדרך עלם ועלול, והעלה כחה גדול בהנעה מהעלול. כי לכן יתח

היתה תנועת הגלגל העליון היומי במהירות עצום לפי שמייעה הסבה הראשונה בלתי צ"ת החזק, וזוהי הערך היה ראוי שגלגל לבנה יהיה יותר מאוחר התנועה מכלל להיות המניע שלו עלול מכל אשר למעלה ממנו, ובכלל שיהיו הגלגלים הולכים מהמהירות אל האיחור כפי העלול והעלולים על ערך קצתם מקצתם, ר"ל מהמניעים ואינו כן, כי כמו שזכר למעלה יש מן התחנות מהירים מהעליונים ולכן ח"א בהכרח מבילתי שיאמר שטבע הגלגל ועצמו כפי נורתו חייב שיתנועע לזה הצד וזוהי המהירות ושאחותה נורה ועצמות שלו תחייב תשוקתו אל המניע. וכן יאמר אריסטו ר"ל שהגלגל מזד נורתו המינית תתחייב תנועתו במשפט כל פעל המיוחד למצא צמה שהוא הנמצא ההוא, ולפ"ז שצנו למה שהיינו צו תחלה מהשאלה, והוא שנאמר אתר שיהיה חמר כל הגלגלים אחד בלתי דבר התייחד זה הגלגל בטבע ותשוקה אחת תחייב לו זה המין מהתנועה בחילוף האחר ח"א מבילתי מיוחד בהכרח, ואמר הרב שהצניעה הזאת תוניהלו לשתי שאלות. ח', אם מציאות זה החלוק שגלגלים וכוכבים מחייב חיוב הכרחי היות העולם נמשך מהסבה הראשונה בכוונת מכון לא ע"ז החיוב, אם לא. והשאלה השנית כאשר גודל שהיה העולם בכוונת מכון אם יתחייב מזה שיהי' מחדש אחר העדר או לא יתחייב זה, אבל יהיה אפשר שהמיוחד ית' לא סר מהיות רוצה ומכון בעולם המיד ויתחברו שני הענינים יחד הקדמות והכוונה, כי כבר היו אנשים שחשבו כן, והיו הדעת אשר זכר ה"ר חסדאי וה"ר גסים רבו, כמו שהודעתך, ואל השואל שישאל ע"ז, ואם ה' שהרב כבר עשה טענותיו בפרק הזה לבאר שהעולם נמשך מהסבה הראשונה בכוונה ורצון, ואמר שיתחייב צהם הכוונה בהכרח, איך עשה עליו עתה מחדש שאלה כאלו הצחירה והחקירה שעשה עד עתה היא הוצאתהו עתה מחדש לשאלה ההוא, ואמר הנני מתחיל בתשובת שאלות האלה, כי איך קראה התחלה ואינו כן, כי מתחלת הפרק השתדל הרב לבאר זה והשלים ביאורו. והתשובה לזה הוא בחדד משני פנים, הא' שעם היות שהרב עשה צה הפרק טענות לבאר היחוד והכוונה מפאת חלופי תנועות השמים והנחת הכוכבים חש שיאמר הפלוסוף, החלופים האלה אשר אמרת הן המה מחויבים מהסבה הראשונה ונמשכים ממנו ע"ז החיוב כמו העולם בכללו, לכן לא נסתפק הרב צה עד שיבאר אותו החיוב אשר ירצהו אריסטו בלתי אופן הוא ויעשה זה בסוף פכ"א כדי לבאר שאותו החיוב אינו מספיק להיות סבה לחלופים האלה כפי מה שהניחו אריסטו, גם שמיד בפ"ב יכריע דעת חידוש העולם בצטלו ענין החיוב שירצהו אריסטו בראיות הכרחיות, הנה ח"כ עשה השאלה הזאת כדי לתת תוספת ביאור והכרעה בדרוש הלוו, ואתה תדע שעל השאלה השנית השיב הרב ראשונה בפ"א. ועל השאלה הראשונה השיב עליה ח"כ בפ"ב, והיה זה לפי שמונה שיאמר בתשובת השאלה השנית יעזר ויסתייע לתשובת השאלה הראשונה, וכמו שיתבאר בדבריו. והאופן הב' מהתשובה הוא שאחר שהשלים הרב לסדר טענותיו כולם להוליד מהם שטבע הגרמים השמימיים והכוכבים מורה שהם בכוונת מכון לא בחיוב. ראה לספק עליו מפאת השכלים המניעים שיאמר הפלוסוף שהם הסבה בכל החלופים האלה. אם לחילוף נדדי התנועות, ואם למסירותם ואיחורם ואם להנחת הכוכבים בגלגלים בכל צמינת החלופים אשר זכר, ולכן הביא זכרון הספק הזה בלתי רגוע לפי שהיה עתיד להכריע עליו הדברים בפרקים הבאים, ואתה תראה שעם היות שיש לנו הנה שני מיני טענות בדברי הרב, ח', מחילוף תנועות הגלגלים. ב', מהנחת הכוכבים הנה הוא בתשובתו על ספק המניעים להשיב כאן כ"א על המין האחד מהם, שהוא מחלופי התנועות באמרו שהמניע הראשון הכבד אין לו הגבלת מקום ואיך ח"כ יתחייב ממנו חלוק הצד בתנועת וחלוק המהירות ולא דבר

הרב בכל זה דבר מענין הכוכבים, ומפני זה אחר שהשיב אל הספק צמח שיתחבר לחלופי תנועות הגלגלים הוצרך להשיב עוד לחלופי עניני הכוכבי' להוכיח שאינם מחוייבי' מפאת השכלים הנפרדים. וע"ז בלבד עשה השאלה הראשונה, האם צמיחת זה ההתחלפות, ירצה להתחלפות עניני הכוכבים בגלגלים אשר זכר צמעותיו אם יתחייב שיהיה צבונות מכוי' מהבורא ית' או לא יתחייב זה ר"ל אבל שתהיה סבתו מחויבת מפאת השכלים הנבדלים המניעים וזהו כח השאלה הראשונה הזאת. והשאלה הב' היא כוללת לכל הטענות ולכן אמר בה אם כשיהיה כל זה צבונות מכוי', כי באומרו כל זה גלה דעתו שהשאלה הראשונ' היתה חלקית לעניני הכוכבי' ולכן אמר בה זה ההתחלפות. אמנם השאלה השניה היא כוללת לכל החלופים ולכן אמר כל זה. ר"ל חלופי התנועות וחלופי הכוכבים צבונות מכוי' יחד זה הייחוד. אם יתחייב מזה שנתחדש זה העולם אחר העדר או לא יתחייב זה, אבל שצביות העולם קדמון ואמר שנמשך ממנו יתבדך צרעון וכוונה שלא סר מהיותו רוצה ומכוי' זו. והב' לבאר השאלה הב' הזאת הביא הרב פרק עשרים הנמשך לזה לבאר בו מה שיאמינהו אריסטו צמין החיוב, והוא שלא נמצאו דברים אלו במקרה כ"א בסבה עצמות, האמנם איך התחייב העולם מאותו סבה עצמית ראשונה ביאר דעת אריסטו שהוא היות החיוב ההוא בידיעה ורצון שמח ונהנה בו, ואי אפשר שירצה חלופו, ואמנם מאמיני הקדמות שהאמינו עם זה שהיה העולם ממנו ית' צבונה והתיחדות, נסתפק להרב אם היה דעתם שזה הי' דעת אריסטו, או אם היו בזה חולקים עליו, ואיך שיהיה ביאר בפ"א שאחריו שא"ל לקצן הכוונה וההתיחדות עם אמונת הקדמות. ובסוף דבריו אמר באותו פרק וז"ל והגיע המאמר אל החקירה ע"ז החילוף הנמצא בשמים אשר התבאר צמופת שא"ל לו להמציא מצלי סבה, אם הסבה ההיא היא עלה לזה החלוף וכן התחייב מומיאותה, או הסבה ההיא היתה הפועלת לזה החילוף המיוחדת לו על הצד אשר נאמין וכו'. וזה על חלוף עניני הכוכבים אמרו, והיא היא השאלה הראשונה ששם התחיל לחקור עליה וענינה אם אותו חלוף הנמצא בכוכבים אחרי הסודאה שיש לו סבה והיא הסבה הראשונה לכל הדברים אם הנמשך זה מומנה ע"ז החיוב או ע"ז הכוונה, כמו שנאמר אנתו עדת משה רבינו עה"ש. וכדי להשיב ע"ז התחיל הרב לבאר ענין החיוב אשר יראהו אריסטו ר"ל איך נמשכו השכלים זה מזה והגלגלים מהשכלים. ובפ"ב הקשה על אותו המשכח והכריע שאינו ע"ד החיוב, וזהו אשר רצה לבאר על השאלה הראשונה. הנה התבאר הפרק הזה עם קישור שאר הפרקים ונשלם בו העיון הראשון.

ה ע י ו ן ה ש נ י

הכלל העולה מן הטענות שעשה הרב מטבע הגרמים השמימיים לבאר שאינם ע"ס החיוב כ"א ע"ס הכונה, הלא הם כפי מה שביארתי בדבריו צפ' י"ט הנזכר ח' טענות.

א. צהיות חומר הגלגלים אחד מיוחד קצתו צורת כך שיתנועע ממזרח למערב וקצתו בצורה אחרת שתביאנו להתנועע ממערב למזרח, כמו שגדלה מתנועות הגלגלים שיש מהם יתנועעו ממזרח למערב ומהם שיתנועעו ממערב למזרח. כי הנה התנועה' ההפכיות או המתחלפות ההמה מורים על התחלפות המתנועעים ההם בצורותיהם עם היות חמרים אחד. —

ב. אם היו חומר הגלגלים אחד, ד"מ מאותם המתנועעים ממערב למזרח. יש לשאול מי יחד קצתם בתנועה ממהרת וקצתם בתנועה מאוחרת, ואין לומר שהוא כפי קורבתם אל הגלגל העליון ורחוקם ממנו, כיון שעינינו ראוה' המתאחר בתנועה למעל' מהממהר בה, והממהר למעלה מן המתאחר, ושנים השוים במהירות זה למעלה מזה, כמו שהתבאר. —

ג. למה ה' לכ"א משבשה כוכבי לכת גלגלים רבים. וה' הגלגל העליון מתנועע בתנועה אחת, והגלגל השמיני לדעת בטלמיוס ג"כ בתנועה אחת, ולדעת אחר' מאחרוני' בתנועות מעטות, והשבשה כוכבים הרעים ימצא חלוק גדול במספר גלגליהם, כי הנה שבתי ודק ומאדים גלגליהם שוים במספר, והשמש שהוא אחריהם יש לו פחות גלגלים מכל הכוכבים הרעים, ונוגה שהוא אחריו שנה במספר הגלגלים לשבתי דק ומאדים, וכוכב שהוא אחריו, הוא רב הגלגלים מכל שאר כוכבי לכת, והלכנה שהיא למטה מכולם היא פחות הגלגלים משבתי דק ומאדים ונוגה, ויש לה יותר גלגלים מהשמש, ומי הוא המחייב חלופי מספרי הגלגלים לכוכבים האלה, ולא היו כולם שוים בגלגלים, וגם שאין חלופם בדביו ובמעוט הולך בהדרגה.

ד. לאילו סבה היו בגלגל ה' כוכבים רבים והוא אחד, ושאר הגלגלים בהפך זה ר"ל שלא ימצא להם בגלגל אחד כ"א כוכב אחד, ולדעת האומרים שיש גלגל הששי שאין בו כוכב כלל, יח' הגלגל העליון המקיף בכל חלק מבלי כוכב, והגלגל שתחתיו בו כוכבים רבים, ושאר הגלגלים כוכב אחד בגלגל אחד. —

ה. בהתייחדות שבגלגל ע"מנו, והוא צהיות הכוכבים קיימים ועומדים ונחים בגלגליהם, והיו א"כ בגלגל שני כדורים. הא' הוא גלגל הסובל שהוא מתנועע וספירי, השני הוא הכוכב החקוק בו בלתי מתערב עמו בגלגל במקום מיוחד ממנו מדבק בו נח ובלתי מתנועע, וגם בלתי ספירי, ואם היו חמרי הגלגל והכוכב מתחלפים מי הדבק שניהם יחד. —

ו. צענין הכוכבים שהם כולם כדורים עגולים ואם הצורה הכדורית היא אחת מסבות תנועת הגלגל, והיו הכוכבים נחים תמיד בלתי מתנועעים כלל למה א"כ היו כדורים והצורה הכדורית בהם לבטלה, מה שאינה בגלגל מפני תנועתו. —

שמים חדשים

ז. כוכבים ג"כ שקצתם קטנים וקצתם גדולים ויקשה א"כ למה היו זהם החלוק הזה כי אינם נכנסים זה בזה בגלגלים שיהיה האחד גדול מהאחר. —

ח. בהנחת הכוכבים בשמיני, כי יש כוכב הזה ואחר ברחוק אמה כפי ראות העין. ועשרה בלתיים ונקבצים, וחתוכה גדולה מאוד אין דבר בו, ומי יחד זה החלק מהגלגל להיות בו כוכב, וחלק אחר בלתי, להיות הגלגל כולו אחד פשוט. אלה הם מועדי הרב שאלותיו וטענותיו להוכיח שא"ל להיות זה נמשך ממש ית' ע"ז החיוב אלא ע"ז הרגון וכונת מוכין שבה ורזה להיות הדבר באופן שהוא עליו. —

וכבר השתדלו הפלוסופים להשיב על השאלות האלה, והיותר מספיק שבהם מהראשונים הוא אריסטו במאמר השני מס' השמים והעולם. ומהמפרשים היא אכן רשד במקום הנזכר ובספר הפלת ההפלה אשר לו, ומהמתחכמים מבני עמינו ר' משה הגרבוני בפירושו לזה הפרק ומעט מועד בפירושו לספר הכוונת, ואני אזכור פה נח תשובותיהם וחזק דבריהם בצד היותר קצר שאפשר, כדי להבחין אח"כ בדבריהם האמת מן השקר, כי העמידה על הפסד הסברות קודם ההקפה במושג מהם שקר, ובעינינו הפלוסופים האלה אנשים עיקר מדברי אכן רשד ודעותיו בכוונת אריסטו מבין שאר המפרשים, כי הוא בלי ספק מה שנשתלם בעיונו מהם, ואזכור ראשונה שני דרושים באלו בדבריהם שנשתנושו מהם מאוד בתשובת הבקשות האלה, ואח"כ תשובתם על כל אחת מהשאלות בפני ענמה. —

הדרוש הראשון. אם הגלגל צלע נפש בחומר, וראוי שתדע שהשאלה הזאת לא נמצא לאריסטו שיחקור עליה בביאור אבל נתיחדו בחקירתה אחרוני המעיינים, וחשבו דברים מהם שהגלגל צלע נפש בחומר ועשו ע"ז מופת בזה האופן, אמרו תנועות הגלגל הסבובית לא ימלט משתהיה אם מקרית ואם טבעית ואם רגונית, ושקר שתהיה מקרית או הכרחית, לפי שיתחייב מזה שתמאץ לגלגל תנועה אחרת בטבע, כיון שמה שבמקרה לא יבדל ממה שבעצם, ומה שבמקרה לא יתמיד וההכרח הוא מין ממה שבמקרה. גם שאם היה הגלגל מתנועע בהכרח הנה יחויב שיהי' המכריח גשם ולפי שהגשם ההוא יתנועע ג"כ כשיגיע הנה יחויב בו שיהיה צלע נפש, או שיהיה מניעו גשם אחר, וכן ללא תכלית, ולזה הוא מבוזר שאין הגלגל מתנועע בהכרח, כי ה' התנוע' מהנבדל לא יסוער זה הכרח, ושקר ג"כ שתהיה תנועת הגלגל טבעית מתנועת היסודות, לפי שבתנועה הטבעית היא ממקום בלתי נאות למקום נאות. וכשיגיע המתנועע אל אותו מקום הטבעי ינוח בו ולא יתנועע משם וידרש המנוחה לא התנועה. לפי שהמתנועע ע"ד הטבע, התנוע' תהי' לו במקרה להיותו ממקום בלתי נאות לטבעו, והמנוחה היא לו בטבע, ואין כן הדבר בשמים שאין מקום שיפרדו ממנו בתנועה שלא יסובו אליו, ואין שם מנוחה כלל, ואם תנועת הגלגל אינה מקרית ולא הכרחית ולא טבעית יתחייב א"כ שתהיה רגונית, ולא יהיה רגון כ"א עם ציור. וכל אשר לו ציור ורגון הוא צלע נפש, הנה א"כ הגלגל הוא צלע נפש, כן אמר אפלטון שהגלגל הוא צלע נפש כיון שהוא מתנועע מעצמותו, ואל הדעת הזה נמשכו אכן סוכה ואבוחמד שחשבו שגלילת הנפש גרעון בחק כל גשם ושהוא בגלגל מדרך ההכרח, ואלכסנדר והמאסטיים אמרו שהנפש מנייה בגלגל מדרך היותר טוב, לפי שהגוף שהוא צלע נפש טוב ממי שאינו צלע נפש, והציאם למחשבה הזאת מה שמאז בדברי אריסטו שהגלגל חי ומתנועע מאליו, ואין יהיה חי אם לא יהיה צלע נפש בחומר, וגם הרב המורה סבר כן כדי לתת ד' סבות לתנועת הגלגלים וליחסם אל ארבעת כנפי החיות.

והדרוש השני. הוא אם יוצאו לשמים ששת הצדדין ר"ל ימין ושמאל פנים ואחור מעלה ומטה, וכבר נמצאו בזה דעות לפלוסופים, כי הנה סיעת פיתאגוריים אמרו שיש לשמים שני צדדין בלבד ימין ושמאל, וכבר תפסם בזה אריסטו באמרו שבמציאת שאר הצדדין מעלה ומטה פנים ואחור בכל מה שיש לו ימין ושמאל יותר מנבחרים ממציאת הימין והשמאל, לפי שהמעלה ומטה פנים ואחור יוצדלו בצורה ובכח אבל ימין ושמאל יוצדלו בכח בלבד לא בצורה, ולכן אם היו לשמים ימין ושמאל יותר ראוי שיהי' להם המעלה והמטה הפני' והאחור, ועוד שנית שמעלה ומטה קודמים בטבע לשאר הצדדין ובהמנח המתאחר שהוא הימין ושמאל יחויב שימנח הקודם שהוא המעלה ומטה, והראיה שהמעלה והמטה קודמים בטבע לשאר הצדדין שהם בלבד נמצאים לנמח בטבע קודם לז"ח, ועוד שלישית שמעלה ומטה הם שני קצוות האורך, וימין ושמאל הם שני קצוות הרוחב, והאורך קודם על הרוחב, ולכן ראוי שימצאו המעלה ומטה קודם הימין והשמאל, וכן פנים ואחור קודמים בטבע על הימין והשמאל כי אין כל ז"ח מרגיש מהנועע במקו', והנה הימין והשמאל הם כפי התנועה המקומית, והמעלה ומטה הם כפי הגדול וההתרחק, והפנים והאחור הם כפי ההשגות החושיות, ולכן היו בצומח צדדי המעלה ומטה בלבד מפני הגדול, ובחי הבגלי שלם יוצאו ג"כ הפנים ואחור לפי שהשגות החושיות הם מפאת הפנים ובז"ח השלמים יוצאו ג"כ הימין והשמאל כפי התנועה המקומית. — אמנם אפלטון מנע שיאמין שיהיה בשמים שום דבר מכל צדדים באמרו שהיו הצדדין נבדלים בצורה בז"ח, והגשם הרקיע צורה שכל צדדיו אחדים מפני שהוא כדורי, ולכן לא יפלו עליו כל צדדין ההם ולא אחד מהם. ואמנם אריסטו אמר ששת הצדדין כולם יוצאו בגלגל ועם היות שהוא כדורי וכל צדדיו וחלקיו אחדים ושארן לתנועת הגשם החמשי התחלה בזמן ולא ג"כ התחלה במקו' ושחלקיו חנים נגדרים, אך החלק אשר יהיה מהם הצורה לצד הימין ישוב אח"כ שמאל, וכן בשאר הצדדין, הנה עם כל זה יוצתו ויועזרו הצדדין ההם בגלגל, לא בהנחה ויהם וצדק חלניו כמו שנגזרים בדומם אחד, ולא שיהיו נבדלים בחלקים נגדרים בגלגל כמו שהם בז"ח באצוריו אבל כפי התנועה, ויתאמת זה בציוריו כשנדרש אדם שוכב פרקדן ופניו למעלה לשמים וראשו אל מול הקוטב הדרומי ורגליו אל מול הקוטב הצפוני וימינו באופק המזרחי ושמאלו באופק המערבי, והוא מקיף את הגלגל על עצמו ומניעהו מן המזרח למערב, ומתחת הארץ למעלה מן הארץ. שיהיה התחלת זה הנועע מהאופק המזרחי בהכרח ויהיה נעונו אל אמצע השמים כמו שהיה התנועה היומית שיראה מענינה שהיא בתנועת ז"ח אשר יביע ימינו על הכוונה הראשונה והשמאל יביע ע"צ הצדק כדי שתשוב תנועת הימין, כן יראה שהאופק המזרחי הוא מקום התחלת תנועת השמים והוא ימיני והאופק המערבי אמנם יתנועעו בו השמים כדי שתשוב התנועה אל האופק המזרחי שהוא בהכרח התחלת הנועע על כוונה ראשונה ותכלית זאת התנועה הוא אמצע השמים שהוא פנים, וע"ז הנה אפשר שיחשוב לזאת התנועה התכלית ותכלית מזה המניע, לא שבת המניע יתחלק להתחלק הגשם והוא ויהיה בחלק זולת חלק ממנו, אלא שהתחלת זה המניע על הכוונה הראשונה ימצא באופק המזרחי הולך עובר אל אמצע השמים שהמניע שם, ר"ל בעגולות היותר ממהירות וגדולות שנגלגל, הנה איך התחלת התנועה היא בערך המניע שלשיות שם כוונתו הראשונה יקרא אותו דבר ימין ופנים, ונקראו מה שנגזרם שמאל ואחור זה ע"צ ההדמות בימין ושמאל פנים ואחור הנמצא בז"ח כי אין הפרש צנייטן אלא שאלו הצדדין בז"ח יוצדלו בנשוא ובכוחות המניעים, אמנם בשמים יוצדלו בכוחות המניעים ובמקום לא

לא בנושא, ואומנם מעלה ומוטה בגלגל יוצרל בנושא ובמקום, כי כשתדיל התנועה בהתחלה ובתכלית יבדלו המעלה והמוטה, ואמר אכן רעד שכן ראוי שיוצן מאמר אריסטו ושאלם לא יפורש כן ישיגורו ספקות עצומות אין המלט מהם. זהו כללות הדרוש הזה והוא במאמר ה' מ' השמים והעולם, ובשאלה הראשונה מהפלת ההפלה, — ואחרי זכרון הדרושים האלה אזכור תשובתם על המבוקשים והשאלות.

לשאלה הראשונה שהיא למה היתה תנועת הגלגל העליון המקיף מן המזרח למערב והגלגלי שחתתו מתנועעים ממערב למזרח, מאלו ראוי לאריסטו במאמר ה' מהשמים והעולם שעשה שני מבוקשים בכללים בשאלה הזאת, הא' מה היא הסבה אשר בעבורה היו התנועות הסבוביות רבות ומתחלפות, והשני למה שהוא מפני הסוים וההפסד כי כשימלאו התנועות ההפכיות תמלא הסוים וההפסד וחויבת, כי המנוע והשווי הנמצא ביסודות הסוים וההפסד לא יומלא להם מנע, כי אם מנע התנועת השמימיות המתחלפות ויחדו הדברים הטבעיים השפלים לתנועת העליוני' בהתדמות תולדת המים לתנועת הלבנה ותולדת האש לתנועת מאדים, והמנוע אשר יומלא להם כהוים ובתפסד אומנם ימלא להם מאלו שני הצדדין ר"ל מנע טבעיים ההפכיים המתקוממים ומנע חלוק התקוממות הסבות השמימיות המתדמות להפכיות, והתגלגל אריסטו על נתינת זאת הסבה בזה המקום אחר שלא היה אפשר שיראה לו בזה זולתה, וכן כתב אבותאוד בשם הפלוסופים בשאלה הראשונה מ' ההפלה והשני עליהם וז"ל, ואם יאמרו לו היו כלם סובבים מנע אחד לא היו מנצבים מתחלפים ולא יתחדשו התיחסות הכוכבים עם השמש והשכיות וההתחברות וחולתם, והיו כלם על מנע אחד בלתי מתחלף כלל, ואלה התיחסות הנה הם התחלת הדרושים בעולם. — אמרנו הנה אגחנו לא נחלוק התחלפות נדי התנועה הצל נאמר שיתנועע הגלגל העליון מן המערב אל המזרח ומה שחתתו במקבילו ועם זה יגיע ההתחלפות בצדדי התנועה עם שהם סבוביים ומקבילים וכו'. והמבוקש השני היא למה היתה התנועה היומית העצומה מן המזרח אל המערב ולא היתה ממערב למזרח, והשני ע"ז להיות הגלגל חי ובעל כפף ולו ששת הצדדין יומין ושמאל מעלה ומוטה פנים ואחור כמו שהתבאר בשני דרושים הנזכרים, והיה פאת היומין יותר נכבד מהשמאל, והפנים יותר נכבד מהאחור והמעלה יותר נכבד מהמוטה, לכן היתה התחלת תנועת הגלגל העליון מנע יומין העולם שהוא מזרח, להיותו יותר נכבד מהשמאל, בכל מה שיש לו יומין ושמאל, ואל פאת הפנים לא אל פאת האחור, וכ"כ אכן רעד בשאלה הראשונה מהפלת ההפלה שהכדורים השמימיים הם צע"ח להיותם גשמים מוגבלי השיעור ומתנועעים בעצמותם מנע יומין מוגבלי לא מאחור נד הזדמן, וכל מה שזה תארו הנה הוא חי בהכרח ושיש בגלגל העליון שני קטבים בטבע שהם אליו כמו האזורים המוגבלי במקומות מיוחדים בגלגל חי, ומנע היוחס חיים יוצגו בזה ששת הצדדין, ויתנועעו מהצד היותר נכבד שהוא היומין להיותו היותר שלם שכל צדדי הגשמים וכו' שהצריך בזה שם מסכים למה שכתב בספר השמים והעולם.

לשאלה השנייה שהיא למה היו קנת הגלגלי יותר מהירים בתנועתם מקנתם חקר עליה אריסטו במקום הנזכר, וכבר זכר הרב כללות תשובתו שהוא מפני היוחס מתנועעים בתנועה מתחלפת לתנועת הגשם הראשון המתנועע בכל התנועה היומית וה' ראוי שתהי' הסבה באחורם ומסירתם כפי רחוקם וקרבת מן הגשם הראשון, והם שכל מה שיקרב מן הראשון יהיה הכח המגיע אליו וימנו המגיע אותו בחילוף תנועתו המיוחדת יותר חזק, ומה שירחק ממנו יהיה

הכח הזה בו יותר חלש ויהיה מי שיקרב מהגשם הראשון המונע לו מהמועתו המיוחדת להיוחס
בחלוק הנד מהתנועה הכוללת היומית יותר חזק וכל מה שירחק יהיה יותר חלש, ואע"פ שאין
שם מניעה ע"ד האמת, ואמנם שם תשוקה ובחירה שכל מה שתהיה תשוקתו ובחירתו להמשך אחר
המוניעה, יותר תהיה תנועתו להתנועע המיוחד בו יותר מאוחרת ושיש לגלגל שתי תשוקות
מקבילות יחד ר"ל שיתחלקו להמשך התנועה היומית וישתקקו ג"כ לתנועתם המיוחדת שהיא
להפך הנד. ותמונה התשוקה הראשונה את התשוקה השנית וכמו שהתבאר שם, ומאשר יוכל להקשות
המקשה על אריסטו הספק אשר העיר עליו הרב מאשר לא נמשך הענין הזה על סדר ולא יסכים
עניו המציאות, השתדל אכן רעד להשיב ע"ז ולומר שהסבא אשר זכר אריסטו בלבד אינה מספקת
אלא כשיתחזרו אליה שתי סבות אחרות, והן סבות המניעים המיוחדים לגלגלים שהם מתחלפים
והמרחקים שעליהם יתנועעו שהם ג"כ מתחלפים, ויהיה א"כ לדעתנו ג' סבות בדבר המהירות
והאחידור חלוק בסבות המניעים המיוחדים בגלגלים ההם וחלוק חולשת הכח המונע בחקם
וחלוק המרחק אשר עליו יתנועעו, ולששתם התחלפו הגלגלים במהירות התנועה ואחידורם. —
לישאלה השלישית והיא מחלוק מספר הגלגלי והתנועות שיש לכל מהמנוכזים חקר עליה ג"כ
אריסטו שם, והיה מבוקשו למה היו הכוכבים הנזכרים אשר הוא קרוב מהם מהגלגל הראשון
יתנועע תנועות רבות, ואשר הוא יותר רחוק יתנועע תנועות מעטות וכו' ראוי שיהיה בחלוק
זה ר"ל שיהיה מה שיקרב מן הגלגל הראשון מתנועע בתנועת מועטת מפני שהגלגל הראשון
אמנם יתנועע תנועה אחת בלבד, וכחז עליו אכן רעד שאריסטו יעשה אמות זה המציאות לבי
מה שבראה במעשים הקודמים לאנשי בבל ומגרים וכמו שבאר שם, והשיב אריסטו אל השאלה
שהדבר החשוב בתכלית החשיבות יקנה מעלתו אשר תחיד בו בלא מעשה ובלא פעולה, וזה
דרך העלה הראשונה, ואמנם מה שהוא חוץ מזה מהדברים החשובים ר"ל צעלי נפש מהם
מי שישג בדבר אשר הוא ממין המעלה השלמה שהיא בתכלית, במעשה אחד בלבד, ואלה הם
הדברים הקרובים והחשובים המוחלט, ומהם ישיגו זאת המעלה במעשים רבים, ומהם מה שא"א
לקנות זאת המעלה לא במעשים מועטים ולא במעשים רבים אבל יקנו אחרת ממינה למטה
ממנה במעשים מועטים, ומהם שא"א לקנות דבר ממין זאת המעלה אשר חושג למיעוטה
במעשים מועטים, וזה המין לא ימצא בו דבר ממעשה צעלי המעלות, וכמו שיקרה לבני אדם
שקצתם יקנו הצריאות בצלתי התעמלות ולא מעשה וקצתם יקנוהו בהתעמלות מועט, וקצתם
יקנוהו בהתעמלות גדול ועניים קשים, וקצתם א"א בו שיקנה הצריאות לא בהתעמלות מועט
ולא בגדול, אך יגיע למה שהוא דומה בצריאות במעשים מועטים, וזה כולו מצוואר מציין
צעלי נפש, ועוד שאנחנו נאמר שקצת הדברים יגיע אל המעלה השלמה במעשה אחד, וקצתם
א"א בו להגיע אליה, אבל יגיע אל המעלות רבות ממנה במעשים רבים עד שיעמדו להם רוב
המעלות מקום מה שאזכר מהם מאיכות המעלה, וזהו ענין האדם עם הדברים שהם יותר
גבירים, ואשר הם גבירים בתלוות, כי האדם מפני שא"א בו שיקנה המעלה השלמה הושם
לו קנין מעלות רבות ממין המעלה השלמה, וקצת הדברים א"א בהם שיקנה מאלה המעלות
ר"ל שהם ממין המעלה השלמה כ"א מעלות מועטות ומעשים מועטים וזה ענין הב"ח והאנוה
עם האדם, ומהם מה שא"א בו שיקנה דבר ממין זאת המעלה השלמה לא רחוק ולא קרוב
וזוהו ענין הדומם. ומצוואר הוא שקנין המעלה האחת צענמה במעשים מועטים יותר נקל
ומעט יגיעה מקוהה במעשים רבים, ואחר שנתישב מציאות אלה הדברים צעלי הנפשות בזה
שם

שהם צעלי הנפשות, אחר שהגלגל העליון לו תנועה אחת מפני שאפשר בו שישיג המעלה הקרובה מהמעלה האלקית בתנועה אחת בלבד, והגלגל הקרוב אליו נמצאו לו תנועות רבות אם לפי שלא יוכל להשיג המעלה שהשיג הגלגל העליון כ"א בתנועות רבות, או שלא היה אפשר לו להשיגה והוא קונה מעלות רבות בתנועות רבות כדי שיעמוד לו הרצוי מקום אשר חסר ממנו משלמות האיכות. — והגלגלים הרחוקים מהגלגל העליון יתנועעו תנועות מועטות מפני שלא יוכלו להגיע למעלה הגלגל השמיני, ולכן נסתפקו בתנועות מועטות. וכ"א לפי שא"א שתהיה המעלה האחת צענמה קנויה ליותר נכבד ולמעט נכבד בפעולת משתנות במספר. והיסודות לפי שלא ה' אפשר להם להגיע למעלות שלימות הגלגל יתנועעו תנועה מעטה, ואמר אריסטו שזה תכלית מה שאפשר לו לומר בסבות אלה הדברים כפי יכולת האנושי ומה שצדו מההקדמות הלקוחות מהגשמים צעלי נפש אשר אליו, ומפני שהרגיש אכן רעד בדעת הזה ספקות כתב עליו וידמה שיהי' זה המאמר כשנראה שלא יקום בו ספק שנגזור מזה רוב הפעולות על חסרון המעלה ומזה מיעוטם אם על השלמות המעלה אשר בתכלית או על חסרון המעלה אשר בתכלית ואם יהיה הדבר כן יהיה אפשר לנו שנבחין החשוב והמעט חשיבות לא מזה הסדר, ונאמר שהחשוב שבהם הוא גלגל הכוכבים, ואחריו השמש ואחריו המעט התנועה וע"ז הדרך תהי' הלכנה סמוכה אל השמש במעלת החשיבות או נאמר בזה שהלכנה ה"א בזה שחשיג המעלה אשר ישיגנה מה שהוא רב התנועות מונה בפעולת רבות והואו לה תנועות מועטות. לשאלה הרביעית שהיא למה ה' גלגל ה' כוכבים רבים ובאשר הגלגלי' כוכב אחד בגלגל אחד, חקר עליה ג"כ אריסטו במקום הנזכר ועשה מבוקשו בזה האופן למה ה' גלגל ה' כוכבים רבים ומסבב אותם גלגל אחד, ובאשר הגלגלים כוכב אחד ומסבבים אותו גלגלים רבים, והוא ישיב ע"ז שתי תשובות: אחת שהגלגל הראשון מפני שיראה מענינו שהוא התחלת החיים ועלת המציאות לדברים חיים ובלתי חיים יותר משאר הגלגלים, ה' ראוי שיהיה כוחו יותר גדול משאר כוחות הגלגלי', והנה העצום יניע גשמים רבים, והנה הקטן יניע גשמים מעטים, ולואית העלה היה הגלגל הראשון מניע כוכבים רבים בתנועה אחת, והאחרים מניעים כוכב אחד בגלגלים רבים, ואמנם היה הנה תנועות רבות כדי שיחליף הטבע בזה מה שאבד מהם אשר לא היה בהם כוכבים רבים, וכאלו הטבע מניע לזה, כי אשר שם טכבים רבים שם בו תנועה אחת בלבד, ואשר שם בו כוכב אחד, שם לו תנועות רבות כדי שיהיה כל גשם מהם על תכלית מה שצטבעו לקבל מן השלימות ישתבח יותר הכל. והתשובה השנית שאלה הגלגלים אשר למטה מן הראשון, מפני שהיה לכל אחד מהם תנועה מיוחדת על מרכז מיוחד, וקוטב מיוחד בו, והיה עם זה נמשכים אחר הגלגל הגדול בתנועה היומית המשך אחד על מרכז אחד וקוטב אחד היה המניע לכלם בזאת התנועה הגלגל הגדול, וידוע שהוא גשם בעל תכלית השיעור ובעל תכלית הכח, ואלו היה באשר הגלגלים כוכבים רבים היה משיגו בהגיעו אותם לאות ויגיעה מזה הפך כלומר אחור יותר מן הטבע לא מזה הגענוע אל בלתי תכלית ולא מזה שיש במתנועע צעורו התחלת הפכות למניע, רק מזה שכל מניע צטבע יש לו מתנועע בגדר הכמות צטבע, וכשנניע זה המתנועע יותר גדול הגוף מן הגשם אשר לו צטבע תהי' תנועתו יולאה מן הטבע וישגנה לאות והיגיעה, וכתב אכן רעד שיע' הדרך ראוי שיוכן מאמר אריסטו בגשם הראשון ששיגהו הלאות והיגיעה אלו ה' מניע גלגלים או כוכבים יותר מאלו, לא ע"ז אחר שכבר נבאר שאין בגשמים הרקיעים התחלת הפכות ולא ישיגם לאות צענוע בלתי תכלית.

לשאלה החמישית והוא שמאחר שהיות הגלגל ספירי והכוכבי' אינם ספירים והגלגל מתנועע והכוכבים נחים הורה על שממריהם ונורותיהם מתחלפים, מי הדביק שניה' יחד. הנה אריסטו לא עשה עליה מבוקש אבל כתב במפרש הראשון מהכלל ה' מהמאמר הנזכר דבר ו"ל נאמר שמן הראוי שיהיה טבע הכוכבים מטבע הגשם אשר בו הכוכבים נמצא מה שהם חלק ממנו וזאת היא גזרה כבר הסכימו עליה הראשונים כמו מי שאמר שטבע הגלגל איש שהוא מים. הכוכבים אשיים, ואכן רשד כתב כמה שאחר הטבע שהכוכבים נבדלים בהארה לבד כמה שהם החלק המשבח שנגלגל ולא יתחלפו בתנועת והמנוחה כי הם חלקי הגלגל והמתנועעים עמו תנועת החלק בכל כמשפט שאר חלקי הגלגלים ולפי זה לא יהיו הכוכבים חלקים נפרדים בעצמותם ואם הם נבדלים לשאר חלקי הגלגל צהותם מאירים כי זה אינו אלא לפי שהם החלק היותר נכבד שנגלגל, ואליזרטו חכם מתחמי הנוצרים וגדול מגדוליהם כתב שהכוכבים הם מקשים והגלגלים ספוגיים, וכתב הנרצוני בפירושו לה הפרק שהכוכבים נגלגלים כעניים בצ"ח כלו הם עיני הצ"ח העליונים האלקיים, שבעה אלה עיני ה' המה משועטים בכל הארץ. אבל הם חלקי הגלגל נקשרים בו ולכן לא יולידו קול.

לשאלה הששית שהיא מאחר שהיו הכוכבי' כלם נחים בלתי מתנועעים למה היתה צורה כולם כדורית. לא עשה אריסטו מבוקש על זה אבל כבר השתדל לתת בה הסבה במאמר הנזכר ח"ל שצורות הכוכבים סבובות כמו צורת השמים לפי שמיצאות זאת הצורה להם נאות לנוחותם כמו שהוא נאות לתנועת השמים. וציאור זה שאם היה הגשם הסבובי בלתי נאות לתנועה ישרה ר"ל המתנועעת מן האמצע ואל האמצע והיה הגשם הישר הרחקים הוא המיוחד בנאות התנועה ח"כ מה שאינו מתנועע בנאות התנועה הישרה אינו ישר הרחקים בהכרח, זה מחויב כפי הפוך הסותר ומה שאינו ישר הרחקים הוא סבובי ח"כ מה שאינו מתנועע בנאות התנועה הישרה הוא סבוב הצורה בהכרח הן שיהיה נח הכוכבים או מהתנועע בסבוב נגלגלים ואם יהיה גשם אחר סבובי ואי אפשר בו שיתנועע בסבוב ראוי שיהיה נח ואם הדבר כן ראוי הוא שיעשה הטבע צורות הכוכבים סבובות. אחר שאין מדרגם שיתנועעו תנועה ישרה ואמנם דרכם לנוח בלבד. ועוד אלו היה מדרגם שיתנועעו תנועה ישרה היה הטבע משים להם הכלים אשר בהם יתנועעו כענין בחברי צעלי חיים.

לשאלה השביעית שהיא בכוכבים אשר נגלגל השמיני מי יחד קצתם להיות קטנים וקצתם להיות גדולים, לא ראיתי לאריסטו ולא לאחד ממפרשיו בה מחקר.

לשאלה השמינית שהיא מי יחד חתיכה אחת מהגלגל השמיני צעשר' כוכבים נלחתי' וחתיכה אחרת בלא כוכב, גם בזה לא ראיתי לאריסטו מחקר ומבוקש, והנרצוני כתב על זה תשובה כי אחרי שהתבאר שהגלגלים צעלי חיים ר"ל צעלי נפש להיותם מתנועע מעצמם כמשפט הצ"ח נאמר כי טבע החלק נתן זה כדי שיהיה חלק הנכבד הנאות לו כמו שכתבתי הימין צהיות ומין למה שטבע הצד שהוא גור צעמנו שיהיה ימין כי החלק הנכבד צד היותר נכבד ע"כ רצה שהכוכב הוא חלק מן הגלגל שהוא צד ושהוא חלק הנאות אליו כי להיות הכוכב חלק נכבד יחד אליו המקום היותר נכבד שנגלגל ושם היתה מנוחתו.

הנה רואה צעניך בתשובות אריסטו ומפרשי ספריו והנמשכים אחריהם צדו השאלות האלה שששם ויסודם הוא שני הדושים אשר זכרתי לך ראשונה ר"ל מהיות הגלגל צעל נפש ושימאלו צד צדי הימין והשמאל פנים ואחור ומעלה ומטה.

ואחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת הנה אנכי בא אליך בצב עיוני לבטל דעת אריסטו והמחזיק בצורתו ראשונה בשני הדרכים אשר זכרתי ואח"כ בתשובות השאלות האלה אחת לאחת לנמא חשבון למען הודיעך שטענות הרב חזקות ואמתיות ודעתו דעת קדושים עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע חכמת תורת אמת היתה צפיו ועולה לא נמא בשפתיו, ואחיה בן אדם המעיין במאמר זה הרחק מעליך המנהג והסרגל וההצת הנימוח פן יגרשך מהסתפח בנחלת האמת ולאות שפתים הרחק מןך לאמור איכה ואיככה ארחיק כדוד מדדך אריסטו חכם לבב ואומן כח וממה שהסכימו בו כלל הפליסופים אשר שמו מים מצורו כי רבו מאדבה ואליך אחר דעת הרב המורה יחיד בדעתו והלכה כרבים, לא תעשה כן כי לא רבים יחכמו, קבל האמת ממי שאמרו כי לא לקלים המרוך ולא לחכמי האומות לחם האמת צמה ששמו בשמים פיהם אכן רוח היא בלבוש ונשמת שדי תבינס.

ואמור בענין הדרוש הראשון שעם היות שקצת מומעיני השימעהלים קיימו וקבלו שהיה הגלגל צל נפש שהיה כח בגוף, הנה האחרונים מהם שחכמו והשכילו זאת החקירה בטלו הדעת שהוא מעיקרו וציארו שאין הגלגל צל נפש צה האופן והוכיחו שזה ה' דעת אריסטו כפי שרשיו, אם ממה שציאר במאמר ה' מהשמע הטבעי שמיני הגלגל אי אפשר שיהיה זאת הנפש כח בגוף כי אם שכל נבדל שמה יתחייב שאין לגלגל נפש זולתו לפי שאם היה לו נפש אחת ה' מציאותה לבטלה כיון שאינה נריכה ולא הכרחית בתנועתו עד שמפני זה אמרו אלכסנדר ותמאסטיוס שעם היות מציאות הנפש בגלגל בלתי הכרחית לפי שמיניו נבדל הנה היא לו ע"ז היותר טוב לפי שהצב נפש יותר טוב מהבלתי צל נפש, וגם התבאר היות דעת אריסטו שאין הגלגל צל נפש בזה ממה שציאר במאמר הראשון מספר השמים והעול' ובמקומו' אחרים שהגלגל פשוט ושאינו מורכב מחמר וזורה שאם היה מורכב היה הוה נפסד ויהיה צו אפשרות ההפסד וא"ל א"ל נכחי בתנועתו לא מפאת עצמו ולא מפאת סבתו לפי שהנפסד מפאת עצמו א"ל שישב נכחי מפאת סבתו, ואמרו שמה שאמר אריסטו היה שהגלגל חי ומתנועע מעצמו אינו סותר לזה כי לא היתה כונתו שהוא כחי המרגיש המתנועע מאליו בזה מנוי בתוכו שהוא כח בגוף כי הנה הוא יחשוב שהגלגל הוא חי בעצמותו ושהוא מתנועע מאליו כמיני שהוא זולתו במהות ומציאות אבל לא בתוכו, וציאור זה כי כל מתנועע שיש לו מיני שאינו חוץ ממנו יקרא מתנועע מאליו אבל לא יתחייב מזה שאם אינו חוץ ממנו שיהיה בתוכו כדי שיהיה כח בגוף כי אפשר הוא שיהיה המיני לא חוץ ממנו ולא בתוכו כמיני הנבדל שמפני שאינו גוף לא ייוחס אל מקום ולא יאמר שהוא תוך הגוף וגם לא שהוא חוץ ממנו, ולפיכך יהיה השם הזה ר"ל מתנועע מאליו נודק על הגלגל ועל החי כאחד מזה ששניהם אין מניעיהם מניינים מחוץ אבל החי מיניו מנוי בתוכו כי הוא כח בגוף והגלגל מיניו מנוי לא בתוכו ולא חוץ ממנו לפי שהוא נבדל, הנה א"כ אין הנפש הזאת מניינים בגלגל לא ע"ז ההכרח ולא ע"ז היותר טוב, ומה שאמרו שתנועת הגלגל רצונית ולפיכך יש לו נפש אין זה מתחייב בהכרח לפי שהתנוע' המקומית הרצונית תהיה בהכרח לצור דמיוני או שכלי וא"ל לתנועה הסבובית הנחית שתהיה ציור דמיוני לפי שיתחייב בה שתהיה לבקשת הנאות או לברוח מן המזיק ושתהיה ישרות בעלי תכלית בהכרח, הנה א"כ אין התנועה הנחית המתאחרת אלא לציור שכלי שאינו בא אלא משכל והשכל אינו צורה ולא כח בגוף לשיקרא נפש צה האופן גם שהצב נפש כח אחר תנועתו ואין לו תנועה אחת בלבד אלא תנועה רבות משתנות-וביניהם מנוחות בהכרח ואין כן הגלגל שהוא מתנועע תמיד בתנועה אחת בלבד

בלבד ואין בו אפשרות השקט א"כ אין תחלת תנועתו נפש, ואין לגלגל מכחות הנפש אלא הכח השכלי שהוא הנבדל המניע אותו כי הכח יתאחדו בו הפועל והתכלית לפי שאין לנבדל שני מציאותות מציאותות חוץ לנפש בו יניע ע"ד התכלית והחשוק, ומציאות נפש בו יניע על שהוא פועל ומנייר, אבל אחר שמיניע הגלגל זורה נבדלת הזורה הנבדלת היא תנועתו ע"ד הפועל וע"ד התכלית יחד כי מפני שאותו נבדל הוא זורה לגלגל יניעו ע"ד הפועל וזוהי שהוא תכלית לו יניעו ע"ד החשוקה, הכח א"כ הגלגל אינו צעל נפש בזה האופן אבל הוא גשם פשוט, ואמרנו שהוא חי אין ענינו שצנעו התחלת החיות כאלו תאמר הלא שיקבל התחלת תנועתו שהיא חיותו מהשכל הנבדל המניע אותו, ולכן כתב אריסטו שהיתה תנועת הגלגל טבעית לו כי הכח עם היות שלא יכול עליה המנוחה וההשקט כהנועות הכ"ח העצמיות היא נצחית טבעית כפי טבע השמים הנצחיים וכן כתבו חכמי הנצרים שאם צמיני הכ"ח תתיחס הנפש אל הגוף להיות מציאותה תלויה בו אין כן צענין הנבדל עם הגלגל ואם הנפש תתיחס לגוף לפי שידעתה והכרתה תניע באמצעות החושים הגופיים גם זה היותם לא ימצא לנבדל עם הגלגל אלא שצנינו עמו כענין המניע עם המתנועע הנמצא עמו ולא בו, וכמו שהתבאר זה בסוף מאמר ראשון מספר השמים והעולם והציאו אכן רשד גם כן במאמר ע"ש הגלגל וז"ל שם ואמנם נאמר בשמי' שהם צעלי נפש לא מפני שזריותם' עומדו' בנושאים לפי שאם היה הדבר כן היו תנועותיהם מנוולות כמו שכתב אריסטו אלא מפני החשוקה והתנועה במקום הנמנאות גם והחשוקה אשר בגשם הזה אמנם היא מפני שהוא גשם שמימי חי צענעו ומשתוקק צענעו לא מפני כח בו מתחלק בהחלקו, ונאמר בו שהוא מתנועע מפני ההתחלה אשר לו לא שהתחלה היא חלה בו, וצענין הזה נאמר שהוא חי ושהוא משכיל ואילו היה משכיל בחלק מומנו כמו האדם לא היה משכיל צענעו ובללותו למה שהתבאר פה על הגרם הזה שהוא נצחי התבאר מענין זורתו שהיא בלתי עומדת בנושא וטנושאה פשוט בלתי מורכב מחומר וזורה לפי שאלו היה כן היה הוא נפסד, ומה שיאמרו ג"כ קצת מן המתפלספים מאשר נפשות הגרמים האלה הם זורות בחמריהם ושהם אמנם קנו הנצחיות מפני זורתם הוא מאמר אין ענין לו לפי שהנה יתחייב שמה שאין צטצנו טבע נצחי יקנה הנצחיות מזולתו וזה כולו מגונה, לפי שהטבע הזה ונפסד לא יקבל הנצחיות מזולתו, וזה כולו מבוזר למו שידע שרשי אריסטו ע"כ, הכח התבאר מזה כולו שאין הגלגל צעל נפש שהיה זה בחומר לדעת ז"ר ושהוא גשם פשוט אחד ומתדמה ושורתו היא השכל הנבדל המניע אותו ע"ד הפועל וע"ד התכלית יחד וזוהי דעת אריסטו באמת כפי שרשיו, ויאל לנו מזה סתירת הדרוש כפי מה שהניחוה וכפי דרכם כי עם היות שכבר יוחלט בגלגל היותו צעל נפש מפני היותו מתנועע מהתחלה מושכלת מדבקה בו ע"צ הפועל אין זה באמת דבקות הנפש בגוף שהוא ע"צ הזורה בחומר והכח בגוף היה משלמת נושאה וענייתה יעמידה כפי מה שהניחו בזה גם בגלגל שהוא באמת יולא מדעת אריסטו שהוא תדירת הגלגל מתנועע לא מנפש אשר כזאת אבל מהתחלה מושכלת נבדלת ואמנם מה שנראה לי בזה השמעהו צעיון הרביעי.

ואמנם לדרוש השני שהוא אם ימצאו לשמים ימין ושואל פנים ואחור מעלה ומוטה מאמר שלא יפלו על הגלגל הצדדין האלה ולא אחד מהם, וזה מטענות, ראשונה לפי שאריסטו לא הזירה בחלופי הצדדין האלה בגלגל כי אם מזה המאמר שהוא צעל נפש ולכן אמר שיקרה לו חלופי הצדדין כמו שיקרה לבעל נפש, וכבר התבאר למעלה שקרות הסקדמה הזאת לדעתו ר"ל שאין הגלגל צעל נפש כי הוא גשם פשוט אחד ומתדמה בכל חלקיו וזרדיו וזורתו הוא הנבדל המניעו

ואם אין הנגלל בעל נפש אך יתיחסו לו הצדדין שימלאו בצעל נפש ואם יאמרו שיתחסו לו הצדדין מזה שהוא בעל חי גם זה כבר התבאר שאין חיותו אלא הנועתו התמידית וכיון שתנועתו אחת מתדבקת ונכחית אין יפלו עליו מזה חלופי הצדדין, ואין לו שיאמר שהוא צ"ח להיותו בעל נפש לא חיותו שהיא כח צנוף אבל שכלית נבדלת לאמר לו שמוצא הרכבה האפשרית לא תתחייב הכחת השטת צדדין שהניח כי אין זה לבעל נפש המשתכלת מזה חיותו משכלת וגם לא מזה חיותו מניעה במקום אבל זה נמשך להרכבת הנפש החיונית עם חומרה שהיא כח צנוף עם הכחות הנמצאים בה מהמניחה המבדלת צ"ח המעלה מהמטה, וההרגשה המבדלת צ"ח צו הפנים ואחור ומהנועה במקום המבדלת צו הימין והשמאל כמו שביאר הוא ענינו ואם היא שמיני הנגלל הנבדל נקרא נפש הוא בשתוף השם עם זאת הנפש ולהיותו נעדר שלשה אלה הפעולות והכחות נכפש החיונית אין ראוי שתתחייבו אלה מציאות שש הצדדין האלה כמו שהם בצעל הנפש החיונית, והצ"ח כי הנה הפנים והאחור המעלה והמטה יתחלפו ויובדלו בצעלי נפש לא לבד בזה כי אם גם בתמונת וצורת חלקים ממנו וזולת חלקיו כאלו תאמר הראש מהרגל והפנים מהעורף אמנם בנגלל אין חלקים מתחלפים ולא נבדלים בצורה ותמונה זה מזה יתחייב א"כ שאין צו חלופי הצדדין, וכבר התענינו חכמי הנזירים להשיב על הטענה הזאת באמרם ששם חיות המעלה והמטה יוגבלו צ"ח בתמונה ובכח וכן הפנים ואחור הנה החלוק בתמונה אינו עיקריי ולא יספיק לתת חלוק בהבדלים האלה כי אם נניח ונצייר האד' כדורי התמונה והיה כל חלק ממנו יסאר לו טבעו המיוחד על האופן שהוא עתה מובאר הוא שהנס ימלאו לו ההבדלים האלה מחולפים מזה טבע הדבר ושכן הוא הענין בשמים ששם חיות חלקיהם כלתי מתחלפים בתמונה לא יינע מפני זה בהם חלוק ההבדלים מזה חלוק היתחסים אל התנועה המקומית אשר לו, אבל מאמרם זה אין ענין לו לפי שלא היו צ"ח מתחלפים המעלה שהוא הראש מן הרגלים שהם המטה והפנים מהעורף שהוא האחור במקרה ובצדדין אלא מופאת הכחות המתחלפים שהם יעשו החלוק ההוא באברים הנמצאים להם כי בצבור חיות שורש הכחות הראש והוא צ"ח במקום השרשים בצמחים לכן נעשה מעלת צנוף מזה ואם הוא צ"ח והצמחים צפנים שונים כי מעלת הצמח שהוא שרשיו הוא מטה הצ"ח שהוא כן הפוך נעשה מעלה לגוף החי והרגלים העלים להיותם היותר מרוחקים מאותה ההתחלה היו הם המטה וכן היו הפנים פנים למה שפניית האדם מדרך חושיו היא כולם מאותו צד והעורף כותר אליו ולכן היה אחור לפי שאין צו אחד מהחושים המשיגים, ואלו הכתובים אדם כדורי התמונה ושלא יהיה לחלק ממנו חלוק תמונה מחלק אחר כמו שאמרו הנה יתחייב בהכרח שלא יהיה משכן לנפשו ולא לחושיו בחלק אחר מיוחד ולא יא' אז צו לא מעלה ולא מטה לא פנים ולא אחור נבדלים בהחלט כי חלוק הצדדין לא יפול כי אם בחלוק החלקי וחלוק החלקים לא יא' כי אם מפני חלוק הכחות אשר בהם, וטענה הצ"ח הנה הימין והשמאל לא ימלאו בתי כ"א בצחינת הכחת הכבד צו כי להיות הכחתו לצד ימין לכן יהיה אותו צד יותר מושפע מהדם והחום אשר בכבד הקרוי אליו מהשמאל שהוא יותר רחוק ממנו כי כלב הוא באמצע הגוף וערכו שם לצדדין האלה ומפני זה כשיהנוע האד' תתנועע ידו הימנית או רגלו הימני' בהיות לה חזקת וגבורה וכמ"ש תעז ירך תרום ימינך והשמאלית למטה מונח בחזקת וגבורה ומה הצד יהיה הימין צו יותר בכבד מן השמאל ואין דבר מזה בשמים כי אין בהם לא לבד ולא כבד לשיהיה הכח הנפשי צו במקום זולת מקום ואין א"כ ישוער צו ימין ושמאל, וטענה רביעית

שאל היה בשמים יומין ושאל הכהן יתחייב שהחלק הימני יתנועע ראשונה קודם החלק השמאלי כמו שהוא צ"ח ואין זה בגלגל כי לא יתנועע חלק מן הגלגל ראשון מחלק מחטו כי חלקיו הם מהנועעים יחד, וחכמי הנגרים אמרו שלא יזויר זה כי אם כשיהיה החלק ההוא אשר מוטו היו השמים מתחילים להתנועע אם היו נחים, וזה המאמר בטל מפאת עצמו לפי שהגלגל המנוחה נמנעת, ולדעת המאמרים שיאמרו בחדוש העול' והתחלת התנוע' לא יתחייב שהתחילה התנועה מיד הימין כי אולי התחילה מיד מערב שקראוהו שמאל הסובב בגלגל מפאת האור וכן הוא האמת כי מתחת הארץ באופק המערבי היה האור ולכן אמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, וגם שנוהה כפי דבריהם שגזיר השמים נחים מן מגיד להם שבהתחלת התנועה יתנועע ראשונה חלק הגלגל אשר מיד הימין כי הוא שקר אלא שיתחילו להתנועע החלקים כלם יחד כמו שהם מהנועעים יחד עתה, וטענה ה' הנה המעלה הוא התחלת התנועה הנמיתה והמטה הוא סוף הנמיתה ולא יקרא מעלה בלחמה כי אם צומה שגוף צו הנמיתה ומאחר שאין בגלגל לא נמיתה ולא הסוף הנה ח"כ ח"א שישוערו צו מעלה ומטה וכמו שאמר אנוחמד בספר ההפלה ח"ל אלה המאזנים שאמרו שיש לעולם מעלה ומטה הם מחזוני מרמה לפי שאין לכדור מעלה ומטה ואם אמרו צו צד מעלה הנה הוא מיד היותו לנכה ראשו והמטה תחת רגליו והם יחסים צירופיים והצד שהוא מעלה צורך אליו יהיה מטה צורך וזולתך כשחשער שיעמוד האדם על צד מכדור הארץ והיו כפות רגליו נכתיס לכפות רגליך ולא עוד אלא שצד חלקי הגלגל אשר תשער צום היותם למעלה הוא ציענו יהיה צילם מטה מתחת לארץ ומה שהוא תחת הארץ למטה ישוב למעלה בסובב, ע"כ, ואם היות שאין רשד ישיב עליו שאין המעלה והמטה בגלגל צירופיים כי אם צעזעם צעזעם הצדדין והוכיחו מבעל נפש באשר עשה בספר השמים, כבר בארתי מה שיש מההטעמה צדמיו הנה אשר עשו לגלגלים מהבעלי נפש כי הנה המעלה צ"ח הוא אשר מידו התחלת התנועה להיות צו התחלת הכח הנפשי והימין הוא אשר מידו התחיל להתנועע להיות צו התחלת התנועה ולא מוקם ויותר שמחטו התחיל להתנועע וצום האופן עצמו יתבאר שח"א שישוער בגלגל פנים ואחור כמו שהם צבעל נפש לפי שצד הפנים הוא אליו צנחית הכחות החושיות המיוחדות בלוחו צד והאחור הוא המנגד אליו אבל בגלגל אין נמיתה ולא חושים יתחייב ח"כ שאין צו לא מעלה ולא מטה לא פנים ולא אחור, וטענה שנית הנה ששה הצדדין כפי שלשת המרחקים שהמעלה והמטה הם כפי קצוות האורך והפנים והאחור הם כפי קצוות העומק והימין והשמאל הם כפי קצוות הרחבה, אבל בשמים להיותם כדורים לא ימצאו צם המרחקים האלה מיוחדים כי הנה מענין האורך צבעל נפש יחוייב שיהיה גדול מהמרחקים האחרים ואין כן בגלגל הכדורי שכל הקוים היוצאים ממרכז אל מקיפו שוים וכן היוצאים משפתו אל שפתו ושערים דרך מרכזו ואין האחד גדול מהאחר, וחכמי הנגרים אמרו בחדשנות זה שצם היות הגלגל כדורי הנה לוח שהשלם בכל סוג קודם בסוג הוא ההלט והאורך הוא היותר שלם מבין כל המרחקים הנה לוח היה המרחק היותר שלם בשמים הוא אורך והנה כל דבר חמס הוא שלם כל כך כפי מה שהוא בלתי מהנועע ח"כ המרחק הבלתי מהנועע בשמי' הוא יותר שלם והנה זה הוא ברית העולם אשר על שני קוטביו יתנועעו השמים ולזה יקרא הברית מרחק קודם ואורך השמים כי אין מענין האורך ותגלו שיהי' יותר גדול אבל שיהיה מרחק ראשון יותר שלם, והנה הדעת הזאת בלתי מתאמת בהקדמותיו לפי שהוא ישתמש בשתי הקדמות, האחת שהאורך הוא היותר שלם מבין כל המרחקים, והשנית

שכל דבר אנוניס הוא שלם כ"כ כפי מה שהוא בלתי מתנועע ומה הוליד שהקוטבים וצירי העולם
הבלתי מתנועעים שעליהם הגלגל יסוב הם היותר שלם שבו והם האורך, והסקדמות האלה בלתי
נזדקות אבל הראשונה לפי שאין האורך יותר שלם משאר המרחקים הלא תראה שאריסטו זכר שלא
היו צומח כי אם נדדי האורך צמעה ובמטה ואלו הצדדין שמה האורך הם צ"ח מלד הצמיחה
ג"כ שיש בהם ג"כ הפנים ואחור שהם קצוות העומק מלד ההרגשה אשר להם ויש ג"כ בהם האות
הרוחצ נופני התנועה צמקום אשר להם, ואם היה האורך יותר שלם משאר המרחקים יתחייב
שהנפש הצומחת שתעשה האורך גם צ"ח תהיה יותר שלמה מהמדרגת והמניעה צמקום משאר
הצדדין מה שזה, אלא שאין הדבר כן כי מעלת המרחקים אם גודה שיש מעלה ויתרון לזה על זה
בצעל חי אין ספק שהוא לרוחצ על האורך כמו שיש לנפש המניע הן צמקום על הצומחת והעומק
הוא יותר נכבד מהאורך כמו שהנפש המרגשת יותר מהצומחת, ובכלל צורות זה וסדר אומה
שהיותר כוללת היא וראשונה במדרגת החומר והצאה אחרים ועליה במדרגת הצורה והשלמות,
וכן הענין באורך עם שאר המרחקים כי האורך הוא הראשון לפני שהוא מיוחד לקול שהוא הראשון
שבמרחקים והרחצ הוא מיוחד שהוא יותר שלם והעומק מיוחד לגשם והוא יותר שלם, התבאר
ח"כ שאין האורך היותר שלם במרחקים אבל היותר. ואם נבחון הענין בערך אל איברי הצ"ח אין
ספק ג"כ שאחד מקצת העומק שהוא הפנים הוא החלק היותר מובחר והיותר שלם שבחלקי החי,
גם הסקדמה השנית שהנה הוא יותר שלם מהמתנועע אינה אמתית כי הנה הארץ נחה בטבעה
והגלגל מתנועע תמיד והלב הוא יותר מתמיד ומהיר בתנועתו מהטחול ולא נאמר מפני זה שהארץ יותר
שלמה והטחול מן הלב, ואם נודה שהקוטב' יותר שלמים משאר חלקי הגלגל כהיות' שתי נקודות יתחייב
שתהיה הנקודה יותר שלמה מהגשם צעל מרחקים וכל זה שקר והמציא אליו שקר הקוטבים כ"ש
שלא היו היותם שלמים היו יותר ראויים ליחסם בקצוות העומק או הרוחצ ממה שהוא בקצוות
האורך שהוא היותר חסר. וטענה שביעית המזרח והמערב אינם מוגבלים בשמים אבל יתחלפו כפי
חלוק האפקים כי באופק אחד יהיה מזרח ומערב אחד ובאופק אחר מזרח ומערב אחר ואם היו
הימין והשמאל בשמים נבחים כפי המערב והמזרח יתחייב שלא יהיו הימין והשמאל מוגבלים בשמים
וכשידומה שיש אנשים נבחים אלו למטה מן הארץ הנה המעלה שלהם הוא המטה שלנו והימין
ש'נו הוא שמאלם וכן הפנים והאחור וזה כלו ממה שורה שאין הצדדין האלה החלטים צטצו
השמים, וטענה שמינית העיר הרל"ג לפי דעת הפילוסוף שיאמר שהכוכבים הם החלק היותר
נכבד שבגלגל יתחייב שאם הוכח בגלגל הכוכבים הקיימים הוא המתנועע התנועה היומית כמו
שיראה אריסטו שמתנועע מהמערב אל המזרח וזה שרוב הכוכבים הם בחלק הצפוני מהעולם ר"ל
לד הקוטב הצפוני, כמו שהבאר מהמספר אשר יעמוד עליו חכמי התכונה וח"כ יראה שהחלק
אשר לד הקוטב הצפוני מהגלגל הוא יותר נכבד מן החלק אשר לד הקוטב הדרומי, ואחר שהי'
המעלה הוא יותר נכבד מהמטה יתחייב שיהיה הקוטב הצפוני הוא המעלה לא הדרומי ויהיה
ח"כ הימין לד מערב והשמאל לד מזרח כאשר יהיו הפנים לד חצי השמים ולמה ח"כ יתנועע
ממזרח למערב, וטענה השביעית אם היה חלוק צדדין בגלגל הנה לא ימלט משיהיה החלוק
והצדדין אם מפאת הגלגל המתנועע ר"ל מטבע חלקיו ואם מפני המניע הנבדל שיגיעו
בהתיחסו לחלק זולת חלק מהגלגל ואם מפני חלוק המקומות והרחק שעליהם תהיה התנועה
ואם מפני התנועה עצמה כפי זמן התחלתה, ואם היו חלופי הצדדין מכל הצמינות האלה
בגלגל בלתי נזדקים יתחייב בהכרח שלא ימצאו בו צדדין, וכל' היות בגלגל חלקים נבדלים זה

מזה אריסטו יבאר המנוע לפי שהוא כדורי אחד ופשוט ומתדמה מכל ד' ולכן א"ל לשער זו חלק ימני וחלק שמאלי חלק עליון וחלק תחתון חלק פנים וחלק אחור כמו שימצאו הצדדין האלה בנ"ח מפני חלוק והבדל אבריו וחלקיו זה מזה בצורה ובתמונה ובכח ובפניה, ושקר ג"כ שיהיה מפני המניע לפי שהוא נבדל ואינו מיוחד למקום מיוחד וערכו לכל חלקי הגלגל בשוק ואם ה' חלוק הצדדין מפאת המניע הנבדל נאמר ג"כ שהם יומצאו בזמניע הנבדל עצמו שיהיו זו חלק מעלה וחלק מטה והשאר בהיותם הבדלי הגשם והוא שקר מבוחר, וגם זה אריסטו עצמו בחרו, ושקר ג"כ שיהיה מפני חלוק מקומות חוץ לגלגל לפי שכבר התבאר בראשון משני' והעולם שאין חוץ לגלגל העליון לא רקות ולא מולו, ושקר ג"כ לדעת הפילוסוף שיהיו הצדדין האלה בצחינת התחלת זמן התנועה לפי שהיא אלנו נצחית לא סרה ולא חסור ואף שתאריך התחלת התנועה א"ל שתאריך היותה מתחלת בחלק מהגלגל זולת חלק כי כל החלקים יתחילו יחד בתנועה בהכרח ואם לא כן הים גשם הגלגל מתפוצץ ומשתבר לשינוחו קצת חלקיו ובנוע קצתם וכל זה בטל, הנה א"כ אין לנו צחינה לשער הצדדין האלה בגלגל לא כפי טבעו וטבע מניעו ותנועתו ומקומו אלא כשנאמר שהם חלקים צירופיים בערך אלינו וזיחם הארץ המיושבת והם יחסים וצירופים שישתנו מעת לעת ומחוז ומחוז כפי השתנותו וכבר יראה מדברי אכן רשד בקצורו לספר שמים והעולם שהיו אנשים שחשבו שאריסטו לא הבין הצדדין האלה בהחלט כ"א בהשערף אלינו עם היות שאכן רשד יומאנהו אלא שהם כפי התנועה וכונת המניע לפי שאם היו הצדדין צירופיים בהקש אלינו לא היה הימין יותר נכבד מהשמאל כי מבואר שהדבר בהקש אל זולתו יהיה פעם ימין ופעם שמאל ויהיה הדבר שהוא יותר נכבד מדבר הוא צעינו יותר מעט מומנו בכבוד ומזאת הסבה לא יתכן לאמר שיהיה קצה המזרח מהישוב הוא הימין שרצה זו הפילוסוף כמו שכבר זכר כל זה הר"ב צ"ב בפ"ט מה"א ממאמר שני מספר המלחמות אשר לו, והמשל אשר עשה אריסטו מאלה השוכב פרקדן, ופניו למעלה לשמים וראשו אל מול הקוטב הדרומי ורגליו אל מול הקוטב הצפוני וימינו למזרח ושמאלו למערב יקיף את הגלגל על עצמו שיניעו ממזרח למערב ומתחת לארץ למעלה מן הארץ כמו שהתבאר בזה שקדם לא ידעתי מה הרויח במושל הזה ואך חשב להוליד מכאן שיהיה לשמים ימין ופנים צטבע כי הנה יאמר האומר ואם נדמה האיש ההוא שוכב ופניו למטה או שיהיה ראשו אל הקוטב הצפוני ורגליו אל הדרומי הנה תהיה התנועה מומערב למזרח ואין הלאמוד הזה נריך למושל אלא שיבאר שיהיה לשמים צענים ימין ומאיו צחינה ואין ענין האדם אשר לו חלוק אברים וכוחות שונות במקומות מתחלפים כענין הגלגל שלא יומצא זו דבר מזה, וכבר חשב אכן רשד להליץ צעד אריסטו באמרו שהיו הצדדין כפי כונת המניע כי לפי שהיה כחו היותר בעגולות היותר ממהירות שבגלגל היה שם תכלית התנועה והיתה א"כ התחלתה מנד מזרח שקראו ימין, אבל זה כלו ג"כ הוא דבר מרומם לא פעליו לפי שהמניע כח תנועתו שזה בכל חלקי הגלגל כי הנה אע"פ שהעגולות הגדולות הם יותר ממהירות אינו מחוייב שיהיה שם ויהר כח המניע כי מהירות העגולות הגדולות הוא מפני גדלם וכל חלקי הגלגל מתנועעים הגדול כגדולתו והצטיר כצטירתו בכח שזה ממניע ולכן לא נודה שהתכלית התנועה היומית היא באמצע השמים, ועוד שאף שיהיה כן לא יתחייב שהיה התחלתה מהמזרח כי מי המנוע שהיה התחלתה מהמערב והעבור אל המזרח דרך אמצע השמי' כדי להגיע אל תכליתה שהוא שמה כ"ש שהתנועה השמימית לדעת אריסטו אין למה התחלה ולא תכלית, סוף דבר שהדעת הזאת כשיש לשמים מעלה ומטה פנים ואחור וימין ושמאל אין לו על מה שיסמך ונדקו דברי אפלטון

אפלטון, ואמנם סיעת פיתאגורס לא שערו ל"א זריחת השמש ובוואו ובצחינתם קבלו שהיו בגלגל יומין ושמאל והספקות שהעיר עליהם אריסטו אין בהם הכרח אם צמה שאמר שמיאות מעלה ומטה פנים ואחור יותר מנחירים מהיומין ושמאל לפי שיאמר פיתאגורס שזה יצדק צמה שיש לו כל הצדדין כמו הב"ח אבל הגלגל שאין בו מעלה ומטה פנים ואחור לפי שאין לו צמיחה והתרחק ולא הגנת חושיות שאינו נמנע שיהיה לו הימין והשמאל שהוא כפי התנועה המקומית בלבד, וגם זה שאמר שהמעלה ומטה קודמים בטבע לשאר הצדדין ישיב שזה יצדק צמה שימנעו לו כלם אבל הגשם העליון שלא ימנעו לו כי אם הצדדין המתיחסים להתנועה המקומית לא יתחייב כן, וגם הספק הג' מאשר המעלה והמטה הם קצוות האורך ויומין ושמאל פנים ואחור הם קצוות הרוחב והעומק ישיב שזה יצדק בגשם הישר שארכו גדול מרחבו וקצבו גדול מעמקו אבל בצדורי לא יפול דבר נוסף, ולכן תאמר סיעת פיתאגורס שלא ימשך שכל הצדדים הנמנעים בגופים השפלים ימנעו בעליוני' אבל כמו שאריסטינו עזמו יורה שבעלי נפש ההתנוגים יתחייבו שגויי ההיום וההפסד והצניעות והחסרון, ושגויי הארכיות ושגויי ההעתק בזה ויאמר שמהרצעת השגויים האלה לא ימנעו בגלגל כ"א שגוי האנה בלבד ככה הצדדים הנמנעים מאשר הם נמנעים ומאשר הם בעלי חושיות לא יפלו בגרמים השמימיים ולכך ימנעו בהם אותם הצדדים המתיחסים להתנועה ההעתק שהם הימין והשמאל מפני מה שחורה עליו התנועה היומית, ובכך יראה מדברי חנן רש"ד שזכר בשמים והעולם כמו שכתבתי למעלה שהוא הרגיש בגדול הספקות שיתחייבו להנחת הצדדין בגלגל והתנצל מהם וגם בקצורו לספר שהוא עשה כן, והכלל היוצא מזה כלו שקרות הדרוש השני הוא ושאיך לשמים בטבעם ועמם לא יומין ולא שמאל לא מעלה ולא מטה לא פנים ולא אחור והוא מה שרציתי לבארו פה:

ולתשובה אשר עשה על השאלה הראשונה באמרו שהיתה התנועה היומית מן המזרח אל המערב להיות בגלגל חי ובעל נפש ולו ששת הצדדין יומין ושמאל מעלה ומטה פנים ואחור והיה פאת הימין יותר נכבד מפאת השמאל וכו' אומר שכבר התבאר חלק זה ר"ל שאין הגלגל בעל נפש ושאיין לו יומין ושמאל ושאיין בו חלק ראוי שיקרא מעלה ולא חלק ראוי שיקרא פנים ולא סותריהם ואם הבעל חי הים יומינו חזק מפני שחס כבדו בקרבו עליו תשתפך נפשו הנה הגלגל לא יפול עליו דבר נוסף כמו שבארתי למעלה, ואף לדעת סיעת פיתאגורס שתאמין יומין ושמאל בשמים מאחר שלא יאמר כן מהפנים והאחור לא יתחייב שהיה התנועה ממזרח למערב כי אף שגודה שיהי' במזרח חלק נגדר שהוא יומין ובמערב חלק נגדר שהוא שמאל עדיין תשאר השאלה למה בהתחיל התנועה מאותו חלק ממזרח לא חלק מתחת לארץ לגד המערב כיון שמהלכה כנגד חמנע השמים אינו מחויב להיותו פנים ולא כשלא נודע בצדדין לא יהיה מקום לתשובה הזאת וצדק הרב בטענתו זאת הראשון, ולתשובה אשר עשה על השאלה ה' אומר שהסבה אשר זכר אריסטו למה היו קצת הגלגלים יותר מהירי התנועה וקצתם שהיה כפי רחוקם וקרבתם מהגלגל העליון המקיף בכל כד צטלם הרב כפי מה שזורה עליו המציאות, וגם אכן רשד הודע ולא בוש על זה, אך אמנם שתי הסבות האחרות שזכר אכן רשד אליה מחלוק כחות המניעים ומחלוק המרחקים מזוהר מענינם שאין להם הכרח אם נופאת המניעים לפי שהם כמו שכתב הרב לא יתחייבו בהנחתם הכנה לגד אחד ולא לגד אחר ולא במהירות יותר מזהאחר כי אינם מניעים גשמיים שניעו בהמשכה או בדחייה לשמהם פעולתם כפי הנחתם אבל הם נבדלים וישפיעו על הגלגלים כח התנועה לא לגד בלתי נד כי הם אינם מיוחדים, ועוד שאם היה המהירות והאיחור כפי כח המניעים אין ספק שהגלגל

הח' יניעו העלול הראשון כיון שהגלגל הראשון לדעת אריסטו מתנועע מהסבה הראשונה ושאר הגלגלים שמחת השמימי יהיו מניעיהם נבדלים בסדר השלשלותם ויתחייב מזה שהגלגל הח' יהיה יותר מהיר מהז' לפי שמיניע הגלגל הח' הוא עלה למניע הגלגל הז' וזהו העיקר יהיה הז' יותר מהשי' וכן כולם והלכנה יותר מחוחרת מכלם והוא בלתי מסכים אל המניאות, ואף לדעת האומר שאין הנבדלים בסדר השלשלות מעלה לעלול אבל שהם כלם עלולים מהסבה הראשונה ושהם מתחלפים בהגהיהם אין ספק שהעלול היותר שלם יניע הגלגל הח' ואשר אחריו במדרגת השלמות יניע השביעי וכן יהיו המניעים בזהו סדר כפי ערך המהנועעים וישאר הספק ח"ל במקומו איך המניע היותר שלם לא יניע יותר במהירות לגלגלו, ואמנם הסבה הנ' שזכר חנן רשד מפאה המרחקים שגליהם יתנועעו אין לה מקום ג"כ לפי שהמרחקים הם כפי גדלי הגלגלים ואם היה שהגלגל הגדול יתנועע במרחק יותר גדול ומפני זה תתאחר תנועתו והקטן מוזנו יתנועע במרחק קטן ולא יאחר בתנועתו היה מהחייב שיהיה איחורם ומהירותם בסדר והדרגה שיהיה השמימי מהוחר מן השביעי והשביעי מהשי' וכן כולם בסדר וגם בזה לא יסכים המניאות ושיגרו בסבה הזאת הספק אשר השיג לאריסטו על סבתו, ואין ספק שהרגיש חנן רשד בחולשת דבריו ולכן חזר שלש הסבות האלה כלם ואמר שמפאת שלשתם יהיה החלוק במהירות ובאיחור ומבואר הוא שלש הסבות האלה יתחלקו בעצמם לפי שמונח המניע ומונח המרחקים כל המהרחק מן הראשון יאחר בתנועתו ומונח המניע יהיה הספק שהעליון המקיף ראוי שיהיה מניעו גדול הכח מהסתמון המוקף ואם משלש הסבות האלה שתי יחייבו יותר איחור בעליונים ומהירות בהחתונים ויהיה זה כולל ופשוט בגלל הגלגלים מי יתן וידע מי הוא אשר הכריח שיגברו שתי הסבות בקצת הגלגלים ויחייבו האיחור בעליונים ומהירות בהחתונים ובקצתם הגבר יד המניע על שתי הסבות האחרות, גם שהנחת חנן רשד שיש לגלגל שתי השוקות מחייבות תנועות מקבילות יחד ר"ל שישתוקקו להמשך אחד התנועה היוונית וישתוקקו עם זה להתנועע אל הפך הכד' ההוא והמונח בהשוקה האחת את התשוקה השנייה יראה שהוא בתכלית הבטול כמו שביאר הרלב"ג במקום אחר אלא שזה כלו דרייה ורעיון רוח ודברי הרב חיי' וקיימי' נטענתו זאת השנית.

ולתשובה אשר עשה על השאלה הנ' מחלוק מספר הגלגלים והתנועות שיש לכל אחד ואחד מהכוכבים אומר שהסבה שנתן בזה היא כלל דמויים ודבר מבלי יסוד לפי שעשה משל מהאדם בזה שהוא בעל נפש בקנין בריאות אל הגלגל שאינו בעל נפש כמו שזכרתי וגם קנין בריאות באדם לקנין השלמות בגלגל אין הכדון דומה לראיה לפי שזכר אדם קצתם יקנו בריאות בגלגל התנועות ולא מעשה ליושר מוגם ועוז הרכבתם וקצתם יקטוהו בהתנועות מועט כמו הטיוול להיותם קרובים לגדר הבריאות וינקו מעט מהמותר שיהיה בזה טיוול החלוש ההוא ואחרים ינקוהו בעמל גדול מפני חליים ותגבורת ליחותיהם ויתחלפו בזה המדרגות כפי הפחות והיתר מהדבר המחליא, ואין דבר כזה בשמים כי הם גשמים פשוטים ואין כחם מונע ומעכב מהשיג שלמותם ולמה יטרח זה הגלגל להשיג השלמות האפשר בחקו יותר תנועה מהאחר בהשיגו מה שצחיקו האס' יש בזה חולי ובריאות ודבר מעכב ומונע השלמות, ועוד כי אף שהתנועה תקנה לשמים השלמות למה יהיו התנועות הרבות יותר משלמות, ושהדי במרוצים שהגלגל הח' הוא מעט הגלגלים והתנועות ויהיה ראוי להשיג שלמות הגלגל הראשון ובה בתנועתו וגלגליו גם ערבו התנועות והגלגלים ומיעוטם בשאר הגלגלים לא נמשכו על הסדר כמו שהיה המשמות

כפי משל הצריאות אשר הניח וכבר שיער אריסטו חולשת דבריו בזה וכתב צביאור שאי אפשר לו לומר יותר מזה בסבות אלו הדברים כפי היכולת האנושי ומה שצדו מההקדמות הלכותיות מהגשמים שהם בעלי נפש ר"ל שלא נהן הסבות כפי הכושר שהוא השמים כ"א כפי המשל והדמיו מהגשמים בעלי נפש וידוע שלא ידמו לשמים בצד מהצדדין, ואכן רשד כשלתו הענין אמר שנגזור מוד מהפעולות על חסרון המעלה ומזד מיעוטם אם על שלמות המעלה אשר בתכלית אם על חסרון המעלה אשר בתכלית, הנה שהף שני הקצוות בענין אחד והניח מסובב אחד לשתי סבות הפניות בתכלית וזה רחוק מאוד, ואיך יהיה זה והנה גשם השמים כלו אחד ובהו אחד ואיך יעשה מהתנועות שהם לזר אחד התנועות מהם פעם שורו על שלמות המעלה ופעם על חסרון המעלה עד שהוצרך לסדר מעלת הגלגלים ראשונה בגלגל הכוכבים הקיימים ואחריו השמש ושם סדר השיבוש מסדר הנחתם, ותחתיה תעמוד הנחת לבנה שלא יוכל לתת זה משפט חותך אלא שאמר שהיה סמוכה אל השמש או למעלת השיבוש או לחסרונה שא"א זה שחשיג המעלה שישגיגה מה שהוא רב התנועות ממנה בפעולות רבות והושמו לה פעולות מועטות, שזאת אמר כל זה כאשר ימשש העור באפלה ולכן נראים ומאומתים דברי הרב ג"כ בטענתו השלישית הזאת:

ולתשובה אשר עשה על השאלה הד' למה יהיו בגלגל ה' כוכבים רבים ובאשר הגלגלים כוכב אחד בגלגל אחד שהיו עליה שתי תשובות כמו שזכרתי, ואמר שהתשובה הראשונה היא בנזיה על יסוד בלתי אמתי והוא שהגלגל הראשון הוא גלגל הכוכבים ושהיות אותו הגלגל הראשון התחלת החיים והקוניאות לכל הדברים היה ראוי שיהיה כמו יותר גדול משאר כחות הגלגלים והכח העצום יגיע גשמים רבים והכח הקטן יגיע גשמים מעטים ושלזאת הסבה היה הגלגל הראשון מניע כוכבים רבים בתנועה אחת והאחרים מניעים כוכב אחד בגלגלים רבים, ואמנם להיות הגלגל הראשון חלק מבלי כוכב כמו שהוא הדעת האמיתי לא חזק התשובה הזאת, ועוד שהנה הכוכבים לרעתם הם חלקי הגלגל ולמה א"כ יצטרך כח יותר גדול לגלגל אשר לו כוכבים רבים ממנה שיצטרך לגלגל שאין לו כ"א כוכב אחד מאחר שבמקום הכוכבים יש לו חלקים מהגלגל כמספרם ומה לו שיהיה החלק כוכב לשיהיה גלגל האם נאמר שהיה הכוכב יותר כבד מהגלגל, הנה הגשם השמימי אין בו לא כובד ולא קלות, וזה מורה שיוכרח שהיות החלקים ספיריים מטבע הגלגל או מקשים ומאירים מטבע הכוכב לא יצטרך לכח יותר גדול, ועוד שכאשר הוכח הענין כן הנה יתחייב שיה' לגלגלים טבע להיות בהם כוכבים יותר ממה שהם אלא שכבר נמנע מהם זה כדי שיוכל הגלגל העליון להניע אותם ויהיה א"כ אותו טבע שלהם לבעלה לפי שהוא בלתי יוצא לפעל בעת מן העתים והוא שקר, וכבר כתב הר"ב במקום הנזכר, ואמנם מה שאמר שהיו הנה תנועות רבות כדי שיתחיל הטבע מה שאבד מהם מהכוכבים ושהטבע מנע שהגלגל שבו כוכבים רבים שם תנועה אחת ואשר בו כוכב אחד שם בו תנועות רבות להיותו על תכלית מה שבעצמו מן השלמות, הוא מאמר בלתי אמתי לפי שהתנועות הרבות אינם מורות על שלמות יותר רב ואינם במקום שלמות הכוכבים כי הכוכבים הם עצמים נכבדים והתנועה היא מקרה צמתנוע ואיך יספיק המקרה במקום מה שבעצם והנכבד שבגשמים, ומי לנו גדול בשלמות מהגלגל הראשון שאין בו כוכב ולא יצטרך אל רבות תנועות כ"א אל תנועה אחת, וכבר יראה מדברי כן רשד בקצרו לספר שמים והעולם שיאמר שהגלגל העליון היה אפשר שיגיע כוכבים רבים מכפי שלמותו ומעלתו לפי שהכוכבי' הם יותר נכבדים מכל חלקי הגלגל ואולם מה שלמטה ממנו להיותם מרוחקים מאותו

מאחור שלמו' ומעלה שנמצא בעליון לא יזכו כ"א לכוכב אחד ועל שאר חלקיו הם חלקים גלגליים שאינם שלמים ככוכבים, אבל גם זה איננו שום לי לפי שאם היה הכוכב חלק מהגלגל דעתו יהיה ערך הכוכבים אל הגלגל העליון השמימי כערך כל כוכב לגלגלו ואם היה הגלגל העליון הסוף סובל כוכבים רבים נערכים אל שלמותו למה לא יהיה בכל אחד מהגלגלי' כן ר"ל שיהיו בכל אחד מהם כוכבים רבים נערכים על שלמות אותו גלגל לא שיהיו כוכבים אשר בשמימי שהם חלקי הגלגל היותר נכבד אלא כוכב המיוחד לו שהוא מיוחד ונערך לשלמות אותו גלגל בלבד, ועוד כי אם היה רצוי התנועות בגלגלים מפני שלא היה בכל אחד מהם כ"א כוכב אחד הנה יתחייב מזה שיהיו כל שבעה כוכבי לכת שוים בתנועותיהם' כיון שאין בכל אחד מהם כ"א כוכב אחד בלבד ואין הדבר כן והוא מה שורה בטול התשובה הראשונה הזאת, ואמנם התשובה השנית אשר עשו בזה באמנם שהגלגל הראשון מניע שאר הגלגלי' בתנועת' יומית ושהוא גשם צעל שזור וצעל תכלית הכח ואלו היו בשאר הגלגלים כוכבים רבים היה משיג לגלגל הראשון בהניעו אותם לאות ויגיעה מזה שכל מניע צטבע יש לו מתנועע בגדר הכמות צטבע בגדר ושיגה ספקות עצומות, ראשונה שהנה הגלגל העליון לא יניע לגלגלים שחתתו ע"כ הדחיים או המשיכה וכלל ע"כ ההכרח אבל כל אחד מהגלגלים יתנועע כל אחת מתנועותיו היומיות והמיוחדת ע"כ התשוקה והצחירה וכמו שזכרתי למעלה מדעתו כי בזה השיב לחוקק מהירות ואחור תנועות הכוכבים הנבזים קצתם מקצתם ואם אין תנועתם ע"כ ההכרח כ"א ע"כ התשוקה לא יתחייב א"כ אע"פ שיהיו בזה כוכבים רבים לאות ויגיעה אל הגלגל המקיף בזה כי מה שהלך על זה אכן רשד שכל מניע צטבע יש לו מתנועע בגדר הכמות צטבע והם יגדל מזה תהיה התנועה יוגהה מן הטבע ושיגה לאות ויגיעה ידק בזה שיניע ע"כ הפועל והכרח לא ע"כ התשוקה, וראוי שהדע שהספק הזה העירו אכן רשד בקצורו הכוזב וגלחן מונמו מאד ואמר שהיא שאלה עמוקה ומה שהשיב עליה שם הוא כותר למה שכתב באמצעי לפי שאריסטו כשחקר למה היו הכוכבים הנבזים קצתם יותר ממהירים מקצתם ואמר שהוא מופתי שהיו מתנועעים תנועה מוחלפת לתנועת הגשם הראשון וכפי רחוק וקרוב מונמו ה' המהירות והאחור כתב אכן רשד עליו שום באמצעי וז"ל ואע"פ שאין שם מניעה ע"ד האמת ואמנם שם תשוקה וצחירה וכל מה שהיה תשוקתו וצחירתו להטשך אחר המניע יותר תהיה תנועתו למתנועע המיוחד בו יותר מאוחרת עכ"ל, וכבר זכרתי למעלה, ואמנם בקצור שלו כתב שה"א שיהיה הדבר מתנועע מזה משיג נדדיו מתחלפים בעין אחד ועל גלגל אחד ולא שיהיו לו שתי תשוקות מתחלפות לנרדן מתחלפים ולזה הוכח לכוכב כוכב מאלו הכוכבים שני גלגלים אחד מהם הגלגל אשר בו יתנועע מן המזרח אל המערב נמשך לגלגל המקיף והאחר גלגל אשר יסובבהו מן המערב נקשר בגלגלים האחרים ונמשך אחריהם ואמר שהגרם השמימי אחד מזה מה שבו כח אחד משותף לכל הגלגלים בו יתנועעו כלם מוזרח למערב והגלגלים הפרטיים המתנועעים מוסיף למזרח הם אליו כמו האברים בצ"ח שכל אחד מהם מתנועע בפני עצמו מלבד תנועת הכל, האמנם הוקשה הענין הזה לאכן רשד לפי שחלקי הצ"ח הם מתקשרים בעצבים קשרים ומיתרים אלו באלו ולכן היה המשך אחד מה שאין כן בגשם השמימי שאין קשר וחבור לחלקיו זה עם זה, וחשב להעירו באמרו שעם היות הגלגלים בלתי נקשרים הנה הם מזה הכח המשותף לכלם גשם אחד להיותו מחדשם החלקים ואינו גשם כליו ואין בו חלק יחד בהתחלת החיים כמו הלב החי כי אין בגשם השמימי הפכיות והציא משל מן החי שהוא

מתדמה האברים ואינם כלים וכאשר נפרדו חלקיו קתם מקתם מהנועעים וחיים זמן מה כמו מה שימואל בתינים ובשרנים לשווי נשיאות הכחות הנפשיות בכל איבריהם וכן בנמחים בפשיטות חלקיהם איזה חלק שיפרד מהם יהיה נומח, ואתה רואה כמה יש מהחולשה בזה המאמר כי הכה התנין והשרץ נשיחתך ראשו יחנועע זנבו מפני החיות שהיה בו גרידה מן הראש אבל לא התמיד התנועה ההיא זמן רב כי מיד תפסק, וכן תעשה יד האדם כאשר יחתכו אותה שתחנועע אבל זמן מועט ולא ימשך מכל זה שלא יהיה בכל חי התחלת החיים אם בלב ואם בראש, ואמנם הנמח ראשו הוא שרשיו וכאשר יחתכו חלק מעט הכה לא ינמח כי אם כשיטעונו בדרך ותעשה לו הטבע ראש שהוא השרש כי אז ינמח ופנה למועל לפי שכבר יש לו התחלת החיים, הכה א"כ צנמח ובכל חי יש התחלת החיים בהכרח ומזה יפרד הכה ויהיה בכל הגוף ואין דבר מזה בגלגל, ועוד כי הכה בגלגל ענמו הכה המשותף ההוא שזכר לא יודע אותו צעל הריב אבל יאמר שהכח הגדול המניע התנוע' היומית הוא מיוחד בגלגל העליון והכח המניע לכל גלגל וגלגל משאר הגלגלים הוא מיוחד אליו לכל אחת מהתנועותיו אם ממזרח למוערב ואם ממוערב למזרח וכיון שאין התקשרות בגלגלי' כ"א חבור שכניי בזה יודע איפוא שיש כח אחד קושר לכלם ולמה יקרא הכדור השמימי כלו אחד אם לא כמו שיקרא גל של אבנים אחד ואין קשור לאבן האחת עם האחרת כי אם בהנחה, וכבר הרגיש אב"ר בזה הספק ונעתק לדרך אחר באמרו שמה ח"ל וכאשר היו האש והאוויר כמו שיראה מהנועעים רודפים לתנועת זה הגרם הנכבד מבלי דחיים ולא משיכה ולא כח אחד משותף ביניהם' אבל כמה שיושפע עליהם מאותו הכח וכמה יותר ראוי שלא נרחיק תנועת הגלגלים בתנועת הגרם המקיף וכלם משתתפים בהתחלה אחת ע"כ. הכה א"כ כבר יצא מסבת ההשוקה והעתיק הענין ע"כ ההכרח כמו שיעשה ציסודות ודבריו סותרים זה את זה וזה כלו ממה שזכרנו שהסבא אשר נהן בציור הגלגל האחד כוכבים רבים ובשאר הגלגלים כוכב אחד בגלגל אחד אינה מחוייבת ולא הכרחית כ"ש שהגלגל הסובל הכוכבי' הרבים אינו הגלגל הראשון כמו שזכרתי כ"א הגלגל ה' אשר אינו מניע הגלגלים שתחתיו לדעת הרבה מהחורנים ולמה א"כ ישיגהו הלחות והיגיעה בהרבות בהם הכוכבים, ואם יאמר הפילוסוף שעל הגלגל הראשון בין שיהיה הוא השמימי או התשיעי או העשירי יאמר שישגהו הלחות והיגיעה אם היו בגלגלי כוכבי לבת כוכבים רבים, הני השיגהו על זה, שאין כח שאלת הרב המורה וטענתו לבד למה לא היו בגלגלים כוכבי לבת יותר כוכבים אבל בוחה שאותו מספר מהכוכבי' אשר בשמים ר"ל בגלגל ה' ובשאר הגלגלי' אשר תחתיו למה הונחו בזה האופן שהם בגלגל ה' לאלפים ולרבות הים מספר לגדודיו ובגלגלים שלמטה ממנו אחד לאחד והיה יותר ראוי שלא יהיו בגלגל ה' כ"כ מהכוכבים והיו בגלגלים שלמטה ממנו כוכבים רבים ממה שהם באופן להעריך אשר יש מאותו גלגל לאשר תחתיו המוקף ממנו גדלו יהיה לכוכבים הנמצאים בגלגל המקיף מהכוכבים הנמצאים בגלגל המוקף לרב חרבה נחלתו ולמועט תמעיט נחלתו, לא שיהי' הגלגל ה' העליון מבלי כוכב כלל והשמימי שתחתיו צקה מופלג מרצוי הכוכבים והקרוב אליו כוכב אחד בלבד ושאר הגלגלים לא נתרצו מכוכב אחד ולא נתמעטו ממנו, על זה הצלתי סדור והדרגה הפול השאלה באמת מי יחד כל זה, וכבר ראית מדברי אריסטו ויכול הדברים אשר חשב עליו אבן רשד שאין תשובה לזה בשום נד ובשארם א"כ טענת הרב הרציעית הזאת במקומה וחזקה:

ולתשובה אשר עשה על השאלה החמישי' שהיא מי הדביק הכוכב בגלגל בציור חמירי' מהחלפים ונורחיהם

ונורוניהם מתחלפות, ואריסטו יאמר שהכוכב הוא מטבע הגלגל אשר הוא בו מלך מה שהוא
 חלק ממנו ושהוא החלק היותר משונה ויתחלק מגלגלו כשהוא יותר מקשי ממנו ושהוא מאיר
 ולא ספירי כמוהו ולכן ה' הכוכב דבק בגלגל כמו שידבק החלק בכל וכמו שבנ"ח ידבק העינים
 שהם חלקיו המשובחים, הנה התשובה הזאת יתבאר בטוילס מזדדין, ראשון שאם ה' שיתחלק
 הגלגל האחד מהגלגל האחר המקיף בו להיות שניהם גשם פשוט לא כד ולא קל וספיריים,
 ויאמר אריסטו שגם כל זה הם מתחלפים בזמן לפי שיש להם מניעים מתחלפים בזמן ומהות
 ובהיות ג"כ שניהם מתנועעים אל ד' אחד וזמירות אחד כמו גלגלי חמה ונוגה וכוכב א' לא
 לאמר שהגלגל והכוכב שאחד מהם ר"ל הכוכב מקשי והאחר ספוגי ר"ל הגלגל, הגלגל ספירי
 והכוכב בלתי ספירי, הכוכב מאיר והגלגל בלתי מאיר, שיהיו מתחלפים בזמן בהתחלפות
 הגלגל האחד מן האחר, ועוד שני כי הנה הכוכבים הם בדורי החמומה וחלק העגול אינו
 עגול ולכן אם היה הכוכב חלק מן הגלגל לא היה בדורי בפני עצמו א"ל מאחר שהוא בדורי
 מבואר נגלה שלו טבע בפני עצמו ולגלגל שהוא כדור אחד טבע בפני עצמו, ואין די להשיב על
 זה כמו שאמר שלחיותו חלק נכבד היתה המונחתו כדורית כי הנה אם הכוכב הוא מאיר והוא
 בדורי שלם בעצמו הנה הוא גשם בפני עצמו ואינו חלק הגלגל כפי המונחתו והאחרת, ומה
 שאמר הנרבוני שהם כעינים צב"ח הנה אין הכדור דומה לראיה כי הצ"ח הוא מורכב מאברים
 וכלים מתחלפים ועיניו קשורים זה בזה וזמוח ע"י העצבים והמיתרים שהבין הטבע בו ואין דבר
 מזה ככוכב עם הגלגל, גם כי העינים נעשו לשמירת הגוף וכדי להתקרב אל המועיל ולכרח מן
 המזיק והעשוי בראש כדרך הנפסה העומד במקום גבוה לראות מה שיצא לקראתו ולהזהיר את
 עמו כן העינים בגוף, האם יפלו הנביחות האלה על הכוכב עם הגלגל, ולמה א"כ מהגשם
 הגלגלי הפשוט שהוא היה חלק מה מאיר ומקשי עומד במקו' מיוחד ולא במקום אחר ומי המיוחד
 זה ולאיה תכלית יחדו, גם כי הגלגל בכללו הוא גשם נכבד ושאר חלקיו אע"פ שלא יהיו כ"כ
 נכבדים כמו הכוכבים כד יא' הם מהמעלה והשלמות שהיה ראוי להיות כל חלק וחלק מהם
 עגול ואין הדבר כן כי חלקי הכדור אין כל אחד מהם כדור לכן להיות הכוכב כדורי מתחלק
 לגלגל בכל הנדדון הסומה נדקו דברי אפלטון כשהמריהם ונורוניהם מתחלפות כ"ש צהיות האחד
 מהם נח והאחר מתנועע כמו שזכר הרב, וכ"ש שאנן רשד כתב שהכוכבים כלם טבעים אחד
 ושהם אחדים בזמן מתחלפים במספר ואם היה כל כוכב חלק מגלגלו יתחייב שיהיו הגלגלים כלם
 ובוכניהם ממין אחד מתחלפים במספר, וטענתו על זה שאם היו הכוכבים מתחלפים בזמן
 ונכנסים תחת סוג אחד יחוייב שיהיה בשמים חמור משותף לכלם והוא הסוג, וכבר סתרו חכמי
 הגוונים את דבריו ועשו טענות נגדו, מהם שהדברים אשר הם ממין אחד פעולותיהם אחדות
 בזמן ומכונניהם אחדים בזמן כמו שהוא נראה בדברים הטבעיים ואין הדבר כן בכל הכוכבים,
 ומהם כי הנה תנועות הגרמים השמימיים הן טבעיות ואם היו הכוכבים ממין אחד היה ראוי
 שיתנועעו כלם תנועה אחדת והוא שקר כמו שפירא מתנועות כוכבי לכת קתהם צורך קתהם
 וערכם צורך תנועות הכוכבים הקיימים, ומהם כי הנה רבוי האששים בזמן אחד לא יבוא כ"א
 מפאת ההפסד הקורה לאששים צהיות המין נחתי ולא יבוקש המשכות האששים להחמדת המין
 והנה התבאר שכל גלגל הוא נחתי ולכן לא יהיו בו אששים רבים ממין אחד, ומהם כמו שיזכור
 הרב בפכ"ב מה החלק שאור הכוכב אינו אחד שיהיה כלם כי יש מהם מזהירים ומהם חשוכים
 שאין להם זוהר ומה מוכיח שהם מתנועעים מתחלפים, ומהם שרבוני המינים שהוא מפאת הנורות
 הוא

הוא יותר שלם מרצוי האישים אשר הוא מפאת החומר והנוקרים, וא"כ למה שהיו הגרמים השמימיים הם שלמים יותר נאות הוא שיהיה חלופים במין משיהיה חלופם במספר, ואזנס טענת אב"ר אשר עשה על זה אינה הכרחית לפי שאע"פ שטורם שיש חמר בשמים לא ימשך מזה צטל לפי שאינו חמר אפשרי-נשאל להויה ולהפסד אצל הוא הגשמות שעומד בהם מעמד החומר ולא יקבל ההפסד כ"פ כי לדבריו אם היו הכוכבים מתחלפים במספר ומסביו' במין יתחייב יותר שימלא בהם החומר לפי שרצוי האישים במין אחד לא יתחייב רק מלד החומר, וימזה כלו התבאר אומחת דעת הרב שהכוכב והגלגל מתחלפים בחמר ובטורה, ולכן יתחייב השאלה מי יחד הנחת הכוכב בגלגל ומי הדביקם יחד.

ולתשובה אשר השיב על השאלה הששית שהיא למה היו הכוכב' כדורים בהיותם נחים בלתי מתנועע' ואמר אריסטו שזאת הטורה נאותה להם למנוחתם כמו שהיא נאותה לתנועת השמים לפי שהגם הישר הרחקים הוא המיוחד בתנועה הישרה ומה שאינו מתנועע תנועה ישרה לא יקרה ישר הרחקים והוא סבובי הן שיהיה מתנועע בסבוב בגלגלים או נח בכוכבים הנה הסבה הזאת חולשתה מבוזרת לפי שלא נתן סבה אחרת אל היות המונות הכוכבים כי אם צעזור שלא היו ישרי הרחקים ולא נתן סבה אחרת לשלא יהיו ישרי הרחקים כ"א צעזור שלא יתנועעו תנועה ישרה, וכבר יתחייב לו א"כ הספק שאם נאמר שאי אפשר שיהיה הכוכב ישר המרחקים מפני שלא יתנועע תנועה ישרה ג"כ ראוי שנאמר שלא יקרה סבובי מפני שלא יתנועע תנועה סבובית ושראו שיהיה ישר הרחקים צעזור שאין ראוי שיהיה סבובי כיון שאינו מתנועע תנועה סבובית, ואין להציא ראיה מסיסודות כי כדוריותם הוא בכללותם והוא מפאת גלגל לבנה שיקף ציפור האש ושימיהו בתמונתו כן וכן האש לאויר והאויר למים והמים לארץ אצל הכוכב אין צו דבר מזה ולמה תהיה התנועה כדורית אם אינו מתנועע בסבוב יותר מהיותה ישרה אע"פ שלא יתנועע ציפור וכ"ל לדעת אריסטו שיאמר כי הכוכב הוא חלק מהגלגל שיהיה ראוי שיהיה בחלק ככל ולא בתמונה כדורית שלמה בעצמה, ולכן בהיות הדבר כן תתחייב השאלה שעשה הרב מי יחד הכוכב להיותו כדורי בהיותו נח ולא יתנועע.

ולתשובה השאלה השביעית עם היות שלא מצאנו לאריסטו ולא לאחד מפרשיו צה מחקר כבר יוכל האומר לאומר שאין רשד ישיב עליה מכח מה שאמר שהכוכב' הם אחדים במין ומתחלפים באים וכמו שהאישים במין אחד יתחלפו בפחות יותר בגודל ובקוטן שכן יהיה ענין הכוכבים, אצל זה דבר צטל בעצמו לפי שצבר בארתי שהדעת ההוא אינו נודק ולא אחתי חכרתי הצטולים שהציאו עליו חכמי הטורים והאמת כדבריהם, אצל אף שטורה לדעת אב"ר צום לא יתחייב שיהיו הכוכבים קצתם קטנים וקצתם גדולים כי הנה זה יקרה בהיותם ובנפסדים מהכרח החמר ובצחינת המולידים אותם כפי כוחותיהם הנשואים צורע וכפי הנוקמות וחלופי המוחות ואקלימים יתחלפו צי חדם בגודל ובקוטן ואי אפשר שיוצחן דבר מזה בכוכבים ולכן צדקה דעת הרב המורה מי יחד קצת הכוכבים להיות קטנים וקצתם להיות גדולים.

ולתשובה השאלה השמינית שהשיב הגרצוני שהיו כוכבים רבים מקובצים בלחצים במקום אחד וחתיכה גדולה מהגלגל אין כוכב צה וכוכב הנה ואחד צרחוק אומה כפי ראות העין וכל זה בגלגל שמיני שהיה זה לפי שהגלגלים צעלי נפש כושפט הצ"ח וצבע החלק נתן שיהי' החלק הנכבד בחלק הנכבד הנאות לו כמו שזכרתי מדבריו, הנה הוא באמת דבר שאין לו ממש לפי שהגלגל ה' הות גשה פשוט ואם היו הכוכבים אשר צו חלקים מומנו כבר תתחייב השאלה למה לא היו לו כלם

כלם נקבצים יחד או רחוקים זה מזה צורך שיהיה כי אף שמוזה שהטוב הוא החלק היומר נכבד הנה כל המקומות מהגלגל שוים אליו על ערך אחד ואף תהיה א"כ שמה הלחיצה והתרחקות הריחוק והקירוב זה מזה כי הוא א"כ שיהיה מפאת הכובדים ולא ג"כ מפאת הגלגל אחר שהוא גשם פשוט ואין בו חלק ולא מקום יותר נאות ממוקום אחר לשיהיה הכובד בו, ונדק א"כ הרב בטענתו ששאל מי יחד עשרה כוכבים בחתיכה אחת נלחצים נקבצים וחתיכה גדולה אחרת אין כובד בה ומוי יחד זה החלק מן הגלגל להיות בו כובד וחלק אחר שלא יהיה בו זהות הגלגל כלו אחד פשוט ומתדמה מכל צד.

הראיתיך צעיניך שטענות אריסטו ותשובתו וגם דברי אב"ר והנמשכים אחריו אין להם על מזה שיסמכו ולא מזה להרים ראש על טענות הרב ושאלותיו ולכן נדקו דבריו בזה שאמר שאין בכל מה שדבר אריסטו והנמשכים אחריו דבר ראוי לשום לב עליו בסנות החלופים הנמצאים בגרמים השמימיים אם לא שנאמין שנעשו הדברי' ההם ע"ז הכונה והיחוד מזכורא העולם שכיון ויחד כל גלגל וגלגל וכל כובד וכובד על האופן שהוא עליו מהתנועות כפי הצדדין ומהמהירות והאיחור ורבו התנועות והגלגלים ורבו הכוכבים והנחתם ומונחתם ותאדם כאשר ישר צעיני היוצר לעשות והוא מה שרציתי לנארו בזה העיון השני.

העיון השלישי

והנה צעיון זה ראיתי להעיר שני ספקות אפשר שיוחסו על דברי הרב המורה בזה הפרק ואשתדל להתירם. הספק הראשון הוא שכבר נזכר לתת בסבת חלופי תנועות השמים ועניני הכוכבים סבות אחרות מלבד הסבות אשר נתן אריסטו יתבאר מהם שהענינים העליונים הם כולם בסדור ע"ס החיוב וכפי דעת הקדמות וישאר א"כ לדעת מה ישיב הרב על זה לפי דרכו וגם לאריסטו יועץ והם חרשים יש לשאול למה לא זכר הסבות האלה הסיפיקות ולקח לו דרך לא סלולה רבת הספקות כמו שיתבאר, ואחן ההשגה על כל זה "והספק הב' הוא עם קבלת דעת הקדום בעצמו וענינו למה לא עשה הרב המורה הפעולות תנועות הגרמים השמימיים ועניני הכוכבים בעולם השפל מופת חותך על חדוש העולם באותו דרך שעשה אותו הרלב"ג בספר המלחמות אשר לו, ואבאר דעת החכם במופתו ואסיר מעליו התלונות והביטולים אשר חשב הר' הסדאי לחייב עליו, ואזכור ג"כ מה שנמצא לב' שיתלוק על זה המופת ולאשר החכמים, ואשיב ג"כ עליו לקיים המופת הזה, ואבאר אחרי כן מה מלא הרב בדרך הזה מהעול שנתרחק מונו שכל יקר דאחיה עיט ולא נכחד עצמו ממנו.

הספק הא' כבר יחשוב שיוכל המעיין להשיב על טענות הרב ושאלותיו בחלופי תנועות הגלגלים והנחות הכוכבים סבות אחרות זולתי מה שזכר הפילוסוף כמו שבארתי, וזה כמה שיאמר שאין תנועות הגלגלים ותנועות כפי מה שראה אריסטו והניחה בטלמיוס כ"א כפי מה שספר אל ברטוס המכונה אלגנו מרעיש בעל הכונה חדשה בתכונת הגלגלים, וזה שהוא אמר שהנועת כל הגלגלים היא מוזרח למערב ואין אחד מהם מתנועע ממערב למוזרח ושהגלגל היומי הוא מתנועע בזאת התנוע' סבוב שלם ביום אחד ומה שמתחין מהגלגלי' יתנועעו בזאת התנוע' צעינה ע"ס התשוקה להדמות לגלגל היומי ולא ישיגה בשלמות אבל יקצרו מונה ומה שיקצר מונה יותר מעט הוא היותר קרוב אל הגלגל היומי וכל מה שיתרחק מונו יקצר יותר וילך הדבר בהדרגה מהמהירות אל האחר, והנה ישתדל כל גלגל וגלגל ממה שלמטה יומנו להתנועע תנועתו המיוחדת על קטביו המיוחדים מוזרח למערב להשלים קצת מה שקצר מן התנועה היומית וזה האופן לא תהיינה תנועות מתחלפות בגרמים השמימיים בהיותם כלם כדוריים ונוטבע אחד ותהיינה תנועותיהם הולכות על יושר וסדר טבעי שהגלגל היותר קרוב אל היומית' יותר נמשך לתנועתו מהרחוק ממנו ושלא יניעו קצת הגלגלים לקצתם לא בדחייה ולא במושכה כי אם שכל אחד מהם יתנועע מעצמו תנועה אחת ושלא יהיו בגרמים השמימיים מתנועעים דברים יסלימו סבובם מזמן אחד עם התחלף העגולה אשר יתנועעו בה כי כפי זאת התכונה לא ימצאו שני הגלגלים מתנועעים בתנועה אחת צעינה מהמהירות או האחר אבל יקצר כל אחד מהגלגלים התחתונים מהשיג תנועת העליון ממנו, וגם שכפי מה שהניח בזאת התכונה לא יהיה בגרמים השמימיים גלגל יוצא מרכז ולא גלגל ההקפה וענינים אחרים זרים אשר יתחייב מנתיאותם הינחיה מהשרשים הטבעיים הרבה מאלו כמו שזכר הרב המורה ד' מזה החלק, ובזהרית התכונה הזאת ייתרו שלשת השאלות הראשונות שעשה הרב, אם הראשונה שהיא למה היתה תנועת הגלגל הראשון מוזרח למערב ותנועת שאר הגלגלים ממערב למוזרח בשארנו שאין הדבר כן שכלם יתנועעו מוזרח למערב, ואין לשאול למה לא יתנועעו כלם ממערב למוזרח

למזרח כי הנה אש היו מתנועעים משם היינו שואלים ג' למה היתה התנועה מנוערת למזרח ולא ממזרח למערב וכמו שהשיב רבי' הקדוש לאנטונינוס כששאלו מפני מה חמה זורחת במזרח ושקעת במערב שהשיב רבי' אי הוה איפכא הכי נמי הוית אחרת לי כדאיחא צפ' חלק לפי שהכרח התנועה תחייב להיות מזד אחד והטבע חדא מייחיהו נקט, וכן לטענה השנית שעשה הרב מחלוק המהירות והאחר בתנועות הגלגלים נשיב לדעת המרעיש שסבת המהירות קרבתם אל המעי הראשון היותר מהיר והמאחר הוא היותר מרוחק ממנו ושה' כל זה בסדר והדרגה גערכת והוא בהפך מה שדמם אריסטו שהיה היותר עליון יותר מאוחר בתנועתו, ולשלישית מרבי הגלגלים והתנועות שיש לקצת גלגלי כוכבי לכת יותר מלקצתם, ישיב שהנה כפי זאת התכונה הם כלם שוים ואין שם לא גלגל יוצא מרכז ולא גלגל ההקפה ולא רבוי תנועות וגלגלי' להם יותר מזה, ואמנם לטענות אשר עשה מפאת הכוכבים כבר יוכל ג'כ להשיב המשיב שהיות הכוכבי' כדוריים כלם ומתחלפים בגודל ובקוטר ומוצאם בחלקים מיוחדים מהגלגל והיותם מאירים ובלתי ספיריים והיות גלגל הח' כוכבי' רבים ובאשר הגלגלים שתחתיו כוכב אחד בגלגל אחד שהיה כל זה צעזור קיום הגמלאות השפלות כי ההויה וההפסד תשלם באמצעות תנועות הכוכבים וניצויהם הפועלים ניסודות כי יש לכל כוכב פעולה ופעולה שצעת כוכבי הרב צי' מזה החלק, וכפי גודל ניצויהם ואורם יהיה כח פעולותיהם ופעולת שצעת כוכבי לכת כזה העולם השפל לכוכב האחד צעזמו כפי המקומות אשר יהיה בהם בגלגל המזלות, ולכן היו הכוכבים כדוריים ומאירים ומתחלפים בגודל ובקוטר כדי שיהיה גודל ניצויהם על האופק שהוא ויהיה כח פעולתו ביותר טוב שאפשר, והיה מוצאם בחלקים מיוחדים מהגלגל למען ימשכו מחזוריהם וגודיהם ושלשיותיהם ורביעיותיהם וששיותיהם ועלותם על האופק ומוצאם השמים עם כוכבי לכת שתחתיהם הפעולות שהן נמשכות מהם, והכנה הזאת ככוכבים הנה היא מותפת לתכונה כמו שהיחה בעלמיוס ותכונת המרעיש וההיה כזה התשובה לכל הטענות שעשה הרב צעזמו כוכבי' וגם צעזמו תנועות הגלגלי', וכמו שהעיר וביאר זה הר"צ בנזאמר החמישי מספר המלחמות אשר לו בחלק הראשון מהתכונה ובחלק שני ממנו, וראוי א"כ שישאל שאל למה לא נחר אריסטו ואין רעד שעמד על כסאו בדרך התשובות האלה ובחרו להם דרך עקלתון בתת לגלגל ימין ושמאל פנים ואחר מעלה ומטה ויתר הדעות אשר זכרתי שכבר התבאר בטולם, וגם יקשה לרב המורה כח התשובות האלה, וראוי לדעת כפי שרשיו מה תהיה בונתו בהם ומה ישיב על תוכחתם, זהו הספק הראשון.

והתשובה לזה היא שתכונת השמי' כפי מה שהיחה המרעיש הנה יסתרה העיון והחוש לצי שהיא בלתי מסכמת אל המציאות, והנה אין צדק טענותיו לבעל מה שמציאותו מבורח מן החוש פי הדעות האמתיות כמו שזכר הפילוסוף בן הנמשכות אל המציאות אבל לא שדחק החוש בעצורם, וזכר הפילוסוף במקומות רבים שזכר טעמו הרבה מהקדומים שהם סתרו המוחש כדי שיסמרו הגחות מחשבותיהם שחשבו שהן נודקות, וכבר ביאר הר"צ בהגדיל ענה הפליא תושיה בתכמת התכונה בחלק הראשון מהמאמר החמישי ממלחמותיו אשר יחד לצאר עניני התכונה שהתכונה החדשה אשר המציא המרעיש כמו שזכר יסתרה העיון והחוש והציא על זה שמה טענות רבות להוכיחו ואם הייתי זוכרם כולם פה יתארך המאמר ומוי שירעם לדעתם על שלמותם יעיון הפרק המ"ד ממנו, ולכך אזכור פה שהם מהנה לפי שעל פי שנים עדים יקום דבר; הראשונה שהתכונה החדשה הזאת תניח לכוכבים התנועה החלונית מזד ערוב שתי תנועות אשר

אשר לגלגל אחד על קטבים מתחלפים ויניה כל גלגל מתנועע מעצמו התנוע' היומי' על קטבים ויוחידים בהתקוקו להדמות לגלגל היומי ותנועה אחרת על קטבי' אחרי' ואם לגלגל א"כ תנועות רבות מעצמו ונפל בזה שברח מונו. והשנית שהמציאות לא יסכים עם תכונתו לפי שהוא יניה שמהגלגלים מי שהוא פחות מקצר מן התנועה היומית יהיה עליון ואשר קצרו יותר הוא למטה ואינו כן וזה כי אם ראה בזה הקצור הראשון אשר יתחלפו בו הגלגלים לפי הנחתו מהשלמת תנועתם היומית על קטבי הגלגל היומי או על קטבים יוצאים מהם מעט הנה זה בלתי נודק לפי שאנחנו נמצא הקצור הזה שום בשבתי ונדק ומאדים והיה ראוי שלא יהיה שום צו אצל שיתחלפו בו זה מזה בהיות האחד עליון והאחד תחתון ומונו; ואם ראה בזה הקצור האחרון שהוא מה שיקצר הכוכב מהשלים התנועה היומית בהשתדלותו להשלים מה שחסר מהתנועה הראשונה על הקטבים האחרים המיוחדים לתנועתו זאת, הנה זה גם בלתי נודק כי אנחנו נמצא הקצור האחרון הזה שום בחמה גנה וכוכב, ואם המציאות לא יסכים עם התכונה הזאת אין ראוי לקבלה גם כי זהו הבטול עצמו אשר הוציא הרב לדעת אריסטו, ואמנם מזה החוש כבר זכר הר"ב בג' במקום הנזכר שמיצאות גלגל יוצא המרחב התבאר מן החוש ודברים אחרים שהמציאות בלתי מסכים עם התכונה הזאת עד שמפני שהרגיש צעל זאת התכונה עצמו שהחוש כי חולק הרבה על תכונתו אמר שאין לסמוך על החוש כי החוש יעשה בהרבה מהדברים ושאין ראוי להכחיש העיון בעבורו ודברים אחרים אמר כאלה מורים שהוא עצמו הרגיש בהמציאות לא יסכים לדעתו כמו שיחבאר באתרו הפרק המ"ד. והנה הרב המורה געלה נפשו בדרכי המדברים לפי שהיו סותרים בהנחותיהם מה שמעיד עליו החוש כפי המציאות ובטל דעת אריסטו גדול הפילוסופי בזה שאמר בתנועת הגלגלים זאת הטענה בלבד ר"ל להיותה בלתי מסכמת אל המציאות; ואין יקבל א"כ תכונת המרעיש באתרו גבול עצמו מהבטול ואין ספק אצלי שראש הרב המורה התכונת החדשה הזאת, וזה לך האות כי הנה החכם הר' שמואל בן תבון שהיה צמון הרב ושלח לו כתבו וראה השוונות על עניני ספר המורה אשר העתיק תומא' בבאור המלות אשר עשה אחרי העתקתו צמלת תנועת יומית שזכר ענין התכונה הזאת שעשה האיש הזה ואין לא יראה אותה הרב שדבר מכל אשר היה צומצו ולפניו לא נכחד ממונו עד ספרי האצבה ועבודת הכנשייה, אלא שנטה מומנה מן הסבה שזכרתי כי לא יחפון הרב מורה נדק בדמיונות ורעיון רוח כ"א בדרך אמת ומועגלי נדק מסכים על המציאות כאשר הוא, וגם אריסטו לזאת הסבה עצמה נטה מזה הדרך וכן אכן רש"ד כמו שנמצא מדבריו; וכל זה ממה שירה שהסבות אשר הוציאים צעל התכונה החדשה הזאת אינה נודקת, ואמנם מה שטען הר"ב להשיב על חלופי הגלגלים והכוכבים מפאת ההיות וההפסד לא קבלו הרב, והסבה בזה התבאר בתשובת הספק השני אשר אזכור אחר זה כי הוא המקום הנאות אליו ובהם הותר הספק הראשון הזה.

הספק השני על הרב המורה הוא אם היה שזכר החלופים הנמצאים בתנועת השמים ובכוכבים לבאר שהיו נמשכים ע"ז הכונה והרצון לא על צד החיוב למה לא נתן הסבה בזה כפי התועלת והצורך הנמשך מהם בסדר היות העולם השפל וסתם דבריו באמרו שהיו כפי החכמה העליונה אשר לא יוכל שכלנו להשיגה; ולמה לא עשה מזה מופת חותך על חדוש העולם כמו שעשה החכם ר' לוי בן גרשום במאמר ששי מספר המלחמות אשר לו, וזה כי הוא התעלם שם לבאר חדוש העולם בטענות ורחיות רבות מולד הגרמים השמימיים ומולד הזמן והתנועה והגלות הארץ ודברים אחרים והם כלם באמת דברים משוברים טובי' ונכוחים עם היות נקצתם מהחלוש והספק

אזל היתה כוונתו להוכיח בטענות שלפני פנת הדת העולם, אם לא שזאת דבריו הנעימים במה שהיה חזק קדום בלתי שומר תמונתו ממנו נהוהו הדברים בצריחה הראשונה וזמנו שהוכיחו על זה הוכחה מוגלה הר' חסדאי בספרו מאמר ג' כלל א', אך אמנם אני כשעיינתי בדבריו ודבריו ראויותי ראויותי בנניו לי מלך, ר"ל טעמתי מתוך טענותיו טענה חזקה מכל לעשות ממנה מופת חותך על הדת העולם, והיא מטבע הגרמים השמימיים ועיניה' כי אלה הנשמים הנכבדים להיות מלאותם מתמיד ומתדבק מבני שני והם קדומים במעלה ובסדר ומקום לנמצאים ההיום ונפסדים, הנה כאשר יהבאר בעליוני' הם הם מיוחדים אין ספק שיבאר מבוחר בעצמו שכללות העולם נחדש כיון שאר הנמצאים ההיום ונפסדים הם הם נשפעים מהם ונמשכים אחריהם, לא שאקבל אני מן החכם הזה דעת החדש כפי מה שהניחו לא אזכרו ולא אדבר בשמו אבל אנויה ממונות ים דברי החכם הזה והסוגים כי רצו מאדבה כח הראוי' הזאת וחזקה להוכיח ממנה החדש האמתי מלא דבר שלמדנו הרב המורה, ובה טוב לוכל וקלפתו אחרק; ויפן וביען אנשים חכמים חשבו לנטל כח הטענה הזאת הנה חכמי אחרי זכרון הטענה לא בלשון החכם כי אם באופן קצר וסדר הניחו שרעשה זה ואחרי ביאור הקדמותיה בדרך היותר קצר והיותר מהישר ומתקבל לפיכך שאלו אחריו אחריו כן דברי המקשי' נגדה ואשיב עליהם כחשית יד ותולשת דעתי וס' אלקים יתר לי באופן שאסלק מהם כל ספק וערער כדי שיבאר כח המופת הזה במקומו, ומה יולד לנו כנגד הרב המורה הספק השני שזכרתי והוא למה עזב המופת הזה בדיחותו מסכים לטענותיו ואם היה שלא עזבו והעיר עליו ועל הקדמותיו הנה מקום מיוחדו מפיקו ואנה פניו מועדות לחקור עליו.

הנה החכם רלנ' הניח ראשונה הסגולות המיוחדות בזה והם שיהיה לחכמית מה ידוע ויהיה' החכמית שהוא זולתו וחזק ממנו, ועליהם עשה טענתו, וכאשר נסדרה בדרך הקט יתיר בן סדרו, השמים הם גשמים שלהם סבה תכליתית חזק מהם וכל גשם שיש לו סבה תכליתית חזק ממנו הוא מפעולת פועל אי' השמים הם מפעולת פועל, עוד נקח זאת התולדה ונעשה ממנו התחלת מופת ואומר, השמים הם גשמים מפעולת פועל וכל גשם שהוא מפעולת פועל הוא מיוחד אחר שלא היה, אי' השמים הם מיוחדים אחר שלא היו, ואריך אי' לבאר להיבז המופת הזה ג' הקדמות, האחת שהשמים הם גשמים שלהם סבה תכליתית חזק מהם, והשנית שכל גשם שיש לו סבה תכליתית חזק ממנו הוא מפעולת פועל, והשלישית שכל גשם שהוא מפעולת פועל הוא מיוחד אחר שלא היה, ואם שלש אלה הן נדקות הנה הקט היולד מהם הוא מופת חותך נהדר.

אמנם הסקדמה הראשונה שהשמים הם גשמים שלהם סבה תכליתית חזק מהם מתבאר בן, אם שהשמים הם גשמים הוא מבוחר מהטעמים שכל מהנועם גשם ומהנחותיהם ומונחם ותמונותיהם ומרחקיהם שכל זה מורה על היותם גשמים, ואם שיש להם סבה תכליתית חזק מהם מבוחר ג' כפי שכל מה שימצא בשמים הוא בתכלית מה שאפשר מהשלמות להשלים אלו הנמצאות שבאף עד שאם היה נפסד מעט מהסדר ההוא היו הנמצאות השפלות נפסדות חס מבוחר נגלה מפעולת השמש בגלגלו הנוטה למה שיחדש מהתקופת בלכתו לנפון או לדרוס שבה יהיה שמורים אלו הנמצאות אשר בבאן על סדרם ותתחדש ההיום והספסד בקורבנו וריתקו על ידם שמור וגם תועלת אורו וחזונו מבוחר לחוש, ואחריו היתה פעולתם מבוחרת במאמר אדון הנבואים וממנו הנבואות שחש ממנו גרש ירחים, וכן הוא הענין שאר הכוכבים עד שאם שתמצא להם הנטיה

ולא

ולא נזירות ולא מספר גלגלים וטוכנים ולא גודל או קוטר מהם ולא מרחק והנחה בהם שלא יהיה לו צורך במציאות השפלות, וכבר ביאר זה אריסטו בשני משמים והעולם כשצקש למה היו תנועות הגלגלים רבות והשיב שהוא מפני ההווה וההפסד המתחדשת מתנועותיהם ומינולי כוכביהם בשפלים וכן הוא ג"כ בספר ההווה וההפסד ובספר האורות, ואכן רשד בספר הפלת הפלה הודה כי ג"כ ובמקומות אחרים מהחכמה וכבר הרחיב פה והאריך לשון החכם רלב"ג בדרוש הזה בחלק השני והמאמר ה"ה ומספרו המכר כי שם חקר אם הכוכבים הם צעבור עצמותם או צעבור הדברים אשר בכלן ועשה כ"ז דרושים יקרים וחקירות יקרות מהחלופים הנמצאים בגלגלים ובכוכבים כולם נכוחים למצין, והניח אחרי כן ו' שרשים אמתיים בעצמם וישרים למוצאי דעת ונתן התשוב' בכל אותם החקירות וביאור שבסבתם ה' ההו' וההפסד והשלמות סדור המציאות השפל הזה על מחכמתו, וכל זה ממה שיוצא אמתת ההקדמה הזאת שהשמים הם גשמים ושיש להם סבה תכליתית חוץ מהם.

ואמנם ההקדמה ה' והיא שכל מה שיש לו סבה תכליתית זולתו הוא מפעולת פועל מבוחרת ומסתירת סותרה, וזה כי מה שאינה מפעולת פועל לא ימצא לו סבה תכליתית כי ה' אמרנו בזה שאינו מפעולת פועל שהוא בזה התואר צעבור זה התכלית הוא מאמר סותר נפשו, כי כאשר אמרנו שהוא בזה התואר צעבור זה התכלית כבר הודינו שהפועל איתו כיון לאיתו תכלית בפועלתו, ולכן לא יאמר לאיתו תכלית היו ג' זוויות המשולש שוות לשתי נגזרות, וקוטר המרובע נלתי שווה לנגעו וכן בשאר הלימודיות לפי שאינם מפעולת פועל ולכן לא נתתן בלימודיות הסבה הפועלת ולא התכליתית, אמנם מה שנגעש בטבע או במלאכה הוא בלי ספק לתכלית וזה כאלו האמר שהנחת הוא צעבור החי כדי שיון מומנו וכן במלאכה הנצות הוא צעבור האדם כדי שיהי' לו למוחסה ולמסחור, ומפני זה כתב הפילוסוף בשני מהשמע שהטבע פועל מפני סבה מהסבות ר"ל צעבור תכלית מה ושהטבע והמלאכה שוים בזה כלומר ששניהם יעשו זה צעבור זה, אלא שהמלאכה הפועל מחוץ והטבע מוכפנים, ואחר שזה כלו כן שמה שאינו מפעולת פועל חוץ בו סבה תכליתית יתחייב מהפוך הסותר שמה שבו סבה תכליתית הוא מפעולת פועל, כ"ש בהיות התכלית חוץ מומנו, ואם לא היה כן היה התכלית ההוא נמצא באותו דבר במקרה והגרמים השמימיים חוץ ראו ליחס מענינם דבר ע"ז המקרה לפי שהם מתמידים מכלי שנוי והמקרה לא יתמיד אבל הוא על המעט, וכן אמר אריסטו במקום הנזכר שיש אפשר שימצא בגרמים השמימיים דבר יתכן שיוחס אל הקרי וההודות, וכמה בגדל בהרעומת והוכחה על מי שאמר שהשמים הם צעמוות מכלי תכלית, כנה א"כ התבאר ההקדמה השנית הזאת ג"כ.

ואמנם ההקדמה ה' והיא שכל גשם שהוא מפעולת פועל הוא מתחדש אחר שלא ה' התבאר א"כ לפי דרך החכם כן, הגשמים השמימיים בהיותם מפעולת פועל לא ימלט מחלוקה אם שנאמר שהם מושפעים תמיד מהסבה הראשונה שכל עת ועת נשפכו מומנו, ואם שנאמר שצעת אחד בלבד נשפכו מומנו ית' מציאותם והוא עת חידושם במוחלט, ואולם הכד הראשון שיושפע העולם מהאל ית' תמיד בכל רגע כמו שאמרנו מאמיני הקדמות שהאל ית' פועל העולם אבל שפעולתו היא תמידית מכלי שיקדמונה העדר הוא שקר לפי שאם היו הגלגלים נשפעים תמיד מומנו ית' לא ימלט ג"כ אם שתאמר שהאל ית' עושה בכל עת תמיד גלגלים והם כלם קיימים ובהיות זה קדמון יתחייב שיכיו הגלגלים בנ"ת במספרם ומציאות גשמים חוץ תכלית למוספרם שקר

שקר, גם שיהיה לכל אחד מהם עת ידוע ומוגבל לחיפשו והם ברחו מזה, ואם שתאמר שיפסדו הגלגלים תכף שיושפעו ומיד נשפעים גלגלים אחרים תחתיהם ויפסדו ג' ויושפעו אחרים וזה דרכו ית' בכל שעה ושעה רגע ורגע ומאותו ד' הוא משפיע ופועל אותם תמיד, ויתחייבו מזה ג' שקרים, ראשון שיפסדו על לא דבר ויתאוו מלא דבר והוא בהפך הנחתם שלא יתאוו דבר מלא דבר ולא יפסד דבר אל לא דבר, ושני שיתחייב שיהיו היום ונפסדים יחד צעה אחת או שתהיה היותם צעת אחד והפסדם מיד צעתה סמוכה אליה וכן תמיד ויהיה הזמן ח' מורכב מעצות וילוו עמה לעתה צהויהם והפסדם באופן שתהיה השפעת ופעולת הסבה הראשונה תמיד ולא תהיה זמן מה העלה מבלי עלול, ושלישי שיתחייב היות הגלגלים תמיד ככה לא בפועל לפי שמה שהוא צעתה הוא ככה לא בפועל, ורביעי שיתחייב שאין בכלן תנועה מדויקת לפי שהיא תהיה למנוע אחד, ואם הגלגלים היום נפסדים אין המתנועע אחד ולא התנועה אחת מדויקת, ובכלל אומר אני מה שאמר אבותאמר בהפלה שהדבר המושפע והנפעל הנה הוא כבר נמצא ואחר שנמצא לא יזויר שיושפע אחרי כן כ' שיושפע תמיד שאם השמים נמצאים עתה אין נאמר שיושפעו מחר ויקבלו המציאות שכבר יש להם, הנה בהכרח יהיה זה על אחד משני פנים אם שקבלו מציאות שני נוסף על מציאותם ויהיו ח' להם מציאות רבות ובלתי כיון שכן מושפעות תמיד וזה שקר מנוסה, או שנאמר שנפסדו תכף ונתחדשו אחרים והוא הדעת שגבל החכם, הנה התבאר שהנדרין האלה כלם נמנעים צעמם ולא יאחר ח' בהיות השמים צעמם בגשמותם וזורתם מפעולת פועל אלא שנשפע מהסבה הראשונה עת אחד בלבד והוא חדושם במוחלט, ואי אפשר לומר שהשמים קבלו מציאותם צעת אחד לבד אבל היה לעת ההוא התחלה, לפי שהם מאמרים סותרים זה את זה ר' שקבלו מציאותם צעת אחד ושאין להם התחלה, כי כאשר אמרנו שקבלו מציאותם צעת אחד כבר הודינו שהיה להם התחלה וזמנית והיא אותו העת שנבראו בו ושהעת הקודם אליו היו נעדרים, ואם אמרו שאין שם עת ראשון אבל שבמו שהיה הממציא והפועל נאחז קד היתה הממציא ופועלו נאחזת, הנה ח' לא קבלו מציאותם צעת אחד כמו שהוא מחוייב מזה הצטווים אשר זכרת, ובוה התבארה ההקדמה ה' הזאת.

אך אמנם הנה הסוללות באו על הטענה הזאת ללכדה המה אנשים חכמים ונבונים שהקצו עליה, וכנגד ארבעה צנים דברה מחשבתי אחד חכם הוא אכן רשד חכם לבד ואמין כח צעיון הפילוסופי ויחכם מכל צני קדם בדרוש הזה להכריע דעת הקדמות, ואחד רשע לא אשא את שמו על שפתי קרוב לנו האיש מאד ובשם ישראל יכנה וגם הוא הרשיע לעשות להכחישו פנת החדוש והאמינו בקדמות העולם וגלותו בפרסום דבריו וספריו וכן התאמץ להקשות כנגד זאת הטענה, ואחד חס וישר ירא אלקים הוא הר' חסדאי שגם הוא חשב לבטל הטענה הזאת כדי לעקור דעת הר' צנ העולם מעיקרו עם היות מעשיו לשם שמים להוכיח חדוש העולם באופן אחר יותר ישר צעיונו, ואחד שאינו יודע לשאל אנכי אנכי הוא כי הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר במעייני דורי וחכמי ארצי לפני שחת ה' הארץ ההיא היתה כגן עדן שאקשה ג' על הטענה הזאת באופן אחר, והנני זוכר כח דברי כל אחד מהבנים האלה באופן יותר קצר שאפשר, אציג צנים ובכת דבריהם ואתחלק להשיב אליהם כדי חלקי הטובה כדי להעמיד הקשה הזאת על חזקה באמונת דעת חדוש העולם, ולפי שדרך הלימוד הוא שגלגל מן הקל אל הקשה אזכור ראשונה דברי הרשע הדובר על ה' סרה כי זה שמו אשר יקראו לו להיותו בעל ברית אברה' אבינו ותלמיד משה אדוננו ובמאמריו ודעתו יא' מן הכלל כפר בעיקר החדוש ואשכ

עלי

עליו בחולתו לבל יהיה חכם בעיניו, ואחרי כן אזכור דברי החכם וישר שהוא כן בדעת החדוש ואמונתו הוא הרב חסדאי ואשיב על בטוליו שעשה כנגד המופת הזה להודיע שבמה שהקשה בזה חס הוא לא ידע נפש, ואחר כך אזכור דברי אבן רשד יועץ וחכם חרשים ואגלה חולשתם ובטולם בדרוש הזה ועלימו תטוף מלתי באחרונה בזכרון דרך אחד מן הקושי לא שיהיה נעלם מהם כדי להשיב עליו דברי חסן וכתוב יושר אמרי אמת באופן שיסאר לנו דעת חדוש העולם מבוחר כפי העיון השכלי בדרך הטענה הזאת באר היטב.

רשע מהו אוויר, שהגרמים השמימיים מפעולת האל ית' לא שחדשם ופעל אותם בעצמותם כי הם קדומים בקדמותו ונאללים מומנו כמו שנאלל האור מהשמש אלא שהוא מקיים מציאותם במדרגת הנורה להם, והיה העולם מתקיים בו ית' בהתקיים החומר עם הנורה תמיד לפי מה שהתבאר בחכמת הטבע ושזו בלבד היא פעולתו ר"ל בקיום והשמירה לעולם היותה מושפעת ונאללת תמיד מומנו כי זאת היא פעולתו המיוחדת לו ר"ל הקיום והשמירה ולכן היתה תמיד כי בכל זמן ובכל רגע לא יתקיים העולם בכללו לפי שהוא ית' שומר אותו ומקיימו, אבל תשובת זה מבוחרת במעט מהעיון לפי שמיאות הדבר בעצמותו הוא זולת שמירתו וקיומו אחר שגמלא, ולכן היתה בדברי המלאכותיים הסבה הפועלת בלתי הסבה השומרת כאלו תאמר שהכונה והפועל את הבית שהוא דרך משל ראובן אינו שומר ומקיים אותו אחרי צינו, וגם בדברים הטבעיים הסבה הפועלת היא בלתי השומרת כי הנה האב יאמר שהוא פועל את הבן אבל אחרי מציאותו אינו סבה שומרת לו ועם היות שהסבה הראשונה ית' הוא הפועל והוא השומר את העול' כפי האמת אין ספק שפעולת העולם והשפעתו הוא זולת שמירתו וקיומו אחר שהוא, והנה אין הדרוש בכלל בקיום הגלגלים ושמירתם ר"ל מי הוא השומר והמהמיר ענינם שלא יבאו לידי הפסד, אבל דרושו הוא מציאותם בעצמותם שמתאחר שקבלו הפילוסופים שהם מפעולת פועל בארץ אופן פועל אותם ואין זה ענין השמירה והקיום, ואמנם ענין הנורה עם החומר אשר זכר מבוחר הוא שאין הנורה פועלת את החומר אבל היא בלבד שומרת ומקיימת מציאותו באותו תואר ואופן פרטי שהוא בו ואין א"כ הכרון דומה לראיה, ולהיות זה הדמיון צלל ונפסד בעצמו לא זכרו אבן רשד בתוך טעותיו מיוחסם לפילוסופים כ"א לתועי רוח ח"ל בהכלת ההפלה משיב על אבוחמד, אמרתי מגיע מומנו ספור דעת בני אדם שהאל ית' אינו פועל אמנם הוא סבה מן הסבות אשר לא יושלם הדבר אלא בה, והיא תשובת רעה לפי שיחוייב מומנה שיהיה הראשון התחלה ע"ד הנורה לבד על הצד שהנפש התחלה לגוף זה לא יאמר אותו אחד מן הפילוסופים, ע"כ. הנה התבאר הפסד הדעת הזה ושאין ראוי לשום אליו לב.

חס מהו אוויר, במאמר הג' כלל א' פ"ד מספרו אמר הר' חסדאי שהמופת שעשה הרלב"ג צטי על סגולת ההוס אינו מחוייב, לפי שהסגולת ההמה אשר יחד להוס יחדו ג"כ לנאלל ויצעל שכל עם היותו קודם כי אחרי שסבמו שכל ראוי ומחוייב הוא שיהיה לו תכלית ואינינו רחוק ג"כ שימצאו בו דברים בלתי מחוייבים לעצמותו כ"א צעבור זולתו כי ההתחלה השכלית מחייב זה לשלימותו, ולזה הנאלל מהתחלה שכלית ואם היה בלתי הוס המאמר בו שהוא לתכלית מה אינינו מאמר סותר נפש כמו שהניח, כי באמרנו היה לתכלית מה לא נתכוון בו נתחדש לתכלית מה אבל נכוין בו נאלל מהשכל לתכלית מה ואם היה שלא נתחדש, והאריך בזה הר' חסדאי מאד, עוד הקשה נגד המופת האומר שאם היה השמים נשפעים תמיד היה הדבר הוס מלא דבר ונפסד אל לא דבר באמרו שלא יקרה מומנו צלל כי זה לא יונע בפועל ע"כ הצור והרעון

לדבר מלבד כלים, גם שלא יתחייב זה לפי שהציר והרצון הממלא והמכסה להחמודו נעצמו כ"ס
 שיתמיד ההיה, והענין בזה פועל עתה הנהגות שישפיע נצורו ובזרחת אורו הנהגות ההם תמיד
 כל אשר ימלא מקבלים, וכ"ס שצנורו יתמיד קיום הנהגות אשר השפיע, והם שאחר שהם מוכנים
 לקבל הנהגות עד שהכנתם קבלו הנהגות והיה הזרחת אור הנהגות מנוהן הנהגות מהמיד ח"א
 מכלתי שיתמיד מציאותם, והם מבוחר מאוד, כי לדבוק הציר והרצון יתחייב דבוקת המציאות
 מסכים עם דבוקת הזמן ודבוקת התנועה, ואמר שהתמה הגדול מאין לא לו לר' לוי החלוק הזה
 בין הדבר הקיים נעצמו למקרים אשר אין להם קיום בעצמם כאלו תאמר התנועה אשר לגרמים
 השופעות תמיד מהציר אשר להם מגמות הנמצאות או האור השופע תמיד מהגרמים הנמצאים, כי
 כי הנה עם היות שלא יתחייב בהם הצטול שיחסו מלא דבר ויפסדו אל לא דבר להיותם
 מקרים הנה יחוייבו לה שאר הצטולים כאמרנו שיושפעו תמיד ר"ל מהיות הזמן מחובר מעצות
 ותלא יתיה התנועות והאור הנמצאים בפעל ותלא תהיה שם תנועה מדבוקה, והם שהתנועות
 השופעות מהציר והאור מהאור אינו כל עתה אחר, עד כאן דעתו בדבריו, ואני משיב עליהם
 אם למה שאמר שהיות הדבר לחכמית מה לא יתחייב שיהיה הוה שכבודו במקומו מונח לא הבין
 כונת החכם רלב"ג כי הוא לא רצה באמרו הוא המחודש בהחלט כי אם היותו מפעולת פועל ולכן
 לא עשה בזה מערכה על הדרוש כמו שהשג בן חסדאי וישב יתפלא בו איך נעלם זה מעיניו,
 יותר ראוי להפלא ממנו איך לא הבין כונתו כי עם היות שלשון הוה כבד יסבול שיאמר על
 המחודש הנה כפי דרך הר"ל בטענתו זו מבוחר נגלה הוא שלא לקחו כי אם במקום נפעל
 ולולא זה לא היה נריך לבאר אחרי כן שמי שזה דרכו יהיה מחודש ולעשות עליו המופת כמו
 שעשה אלה שאמרת הדבר הוא כמו שהודיעך שרופן הסגולות שזכר הן מיוחדות לדבר שהוא
 מפעולת פועל ואח"כ יבאר שמי שהוא מפעולת פועל הוא מחודש מעת ידוע כמו שראית בדבריו
 הקדמותיו, ולכן כשנמיר מלה הוה במלת פועל או נפעל יבאר המופת בחזקו כמו שהניחו הר"ל,
 וכל מה שאמר בן חסדאי שבהיות השמים מפעולת פועל לא יחוייב שיהיה הוה נפסדים כי
 כבד יקום הפועל ההשארות והעמידה נענין השכל הפועל עם הנהגות שהוא יזרח וישפיע אותם
 וישמרים, השיבנו שנותן הנהגות שזכר יוכיח שבהשפעת הנהגות יחוייב שימלאו ממנו צעת אחת
 בהכרח להיותו פועל אותם ומלבד זה עוד יקום ההשארות, וכן יתחייב בדרמי' השמימיים שיקבלו
 מציאותם והוא חדושם בהחלט ואחרי החדוש ההוא ישמרים שומר הכרית והחסד לא הכין, ואם
 לא היה להם עת ראשון לקבל מציאותם איך יאמרו שהם מפעולת פועל, וגם אמרו שלא יחוייב
 שיפסדו אינו צורך למי שניח שהם מושפעים תמיד אלא אם יאמר שכל שעה ושעה הוא ית'
 צורא שמים חדשים והם כלם קיימים ויהיו א"כ שמה גרמים שמימיים אין תכלית למספרם יחד
 והוא שקר לדעת צעל הקדמות, אמנם מי שניח שאינם מושפעים תמיד אצל עת אחד בלבד והוא
 עת התהוותם וחדושם לא יתחייב לו שיפסדו כי מי שצראם הקנה להם ההשארות והקיום והוא
 כענין מה שזכר מהשכל הפועל עם הנהגות, ואם הסכם הראשונה תקנה להם ההשארות ח"א
 לומר שהם יושפעו תמיד כי הדבר הנמצא קיים בפועל חוץ לנפש לא ישפע אחרי המלאו אלא
 יאמרו שהיו לו מציאות רבות כב"ה והוא שקר מבוחר, ואולם למה שאמר עוד הר' חסדאי
 שבהננועה בהיותה מושפעת תמיד יחוייבו ג"כ כל הצטולים שזכר הר"ל איש שאין הדבר כן כי
 לא יתחייב צטול מהם אל התנועה כאשר תמצא תמיד מהניע לפי שהיא מורכבת מהכח והפעל
 ואין לה מציאות שלם חוץ לנפש כי הנפש תשלים מציאותה והקשור חלקים נענין צאן ולכן לא
 יתחייב

יתחייב מה שיהיה עתה דבק לעתה ולא יתר הצעולים המתחייבים למו שיניה גשה קיים משפצי
 צענויות השמים שבהיות גרמיהם מפעולת פועל הנה ח"א לצייר בהם שהם מושפעים תמיד.
 ואחרי דע לך שכל הטעות הזה קרה להר' חסדאי לפי שלא ראה או לא עיין בדברי הצוחמד
 בספר הפלת הפילוסופים ודברי אבן רשד בן מחלוקתו בספר הפלת ההפלה כי התבאר
 שבהאר היה אפלטון מקיים חדוש העולם ואריסטו חולק עליו ומקיים קדמותו נתיחד הויכוח בין
 כת אריסטו וכת אפלטון וספקו אנשי כת אפלטון על אריסטו שאם היה העולם קדמון ח"א
 לוודע עליו שהוא מפעולת פועל ותלמידו אריסטו ומופשי ספריו הוצרכו להשיב על הספק הזה
 וזכר הצוחמד על זה טעמו אבן סיני שהי' אומר בקדמו' העולם עם היותו מפעולת פועל והוא
 עצמו הדעת אשר החזיק בו הר' חסדאי כנגד הר"ל ואצוחמד עשה עליו צטולים חזקים ונכללם
 זה אשר זכר הר"ל עם היות שלא עשהו כדרכו ושם תמצא בשאלה הג' זה הלשון מאצוחמד,
 אומר שהפעל מלינה מן החדוש ושענין הפעל הוא הוצאת הדבר מן ההעדר אל המציאות בחדוש
 ושלא יצויר זה בקדמון אשר לא סר מהיות נמצא אחר שהנמצא ח"א להמציאו וכו'. ואבן רשד
 שהעמיד הפילוסופים על תלה והחזיק בסדרת הקדמות הכינה וגם חקרה הודה ולא בוש בזה
 ההקדמה ר"ל שהדבר השלם במציאותו נגממי השמים ח"א שיאמר שהם מפעולת פועל אלא אם
 היו מחודשים, וכן כתב בהפלת ההפלה על מאמר הצוחמד שזכרתי, ח"ל זה המאמר הוא
 לא"ס לזאת השאלה מהפילוסופים והוא הטעמי כי הוא אומר שפעל הפועל לא יומנע שיתלה מן
 המחודש במציאות או בהעדר הקודם לא מנע שהוא נעדר או בשניהם, ושקר שיתלה בהעדר
 כי הפועל לא יפעל העדר ולזה יהיה ג"כ שקר שיתלה בשניהם הנה ישאר שיתלה במציאות,
 והחדוש אינו דבר בלתי התלות הפועל במציאות ר"ל שפעל הפועל הוא המנצח והשחוחות
 בזה המציאות, ואופן הטעות בזה המאמר הוא שפעל הפועל לא יתלה במציאות אלא
 בענין ההעדר והוא המציאות אשר בזה ולא יתלה במציאות אשר בפעל מנע שהוא בפעל
 ולא ג"כ בהעדר מנע שהוא העדר אבל במציאות החסר אשר השיגו ההעדר הנה פעל הפועל
 לא יתלה בהעדר לפי שההעדר אינו פועל ולא יתלה במציאות לפי שמה שיהיה מן המציאות על
 שלמותו הנה לא יצטרך המנצח ולא למנציא, והמציאות אשר יחוצר לו העדר לא יומנע אלא
 בעת החדוש המחודש, ולכן לא יפיר גוזה הספק אלא אם יונה שהעולם לא סר חוצר במציאותו
 העדר ולא יסור והוא כענין התנועה שהיא נריכה אל מניע, ע"כ. עוד תמצא לאצוחמד בזה
 השאלה עננה מאמר אחר חולק על הפילוסופים ח"ל והתשובה שהפעל יתלה בפועל מנע חדוש
 ויציאתו למציאת אחר שלא היה לא מנע העדרו הקודם ולא ג"כ מנע היותו נמצא שלם כי לא
 יתלה בו כענין הגעת החדוש אלגו והוא נמצא ויתלה כי בעת החדוש מנע שהוא חדוש ויציאה
 מן העדר אל המציאות ואם חולק מומן ענין החדוש לא יושלל היותו פועל ולא כשילכו בפועל
 וכו'. וכתב עליו אבן ח"ל זה הדבור כלו אמתי כי פעל הפועל הנה לא יפול בדבר שהוא
 נמצא מציאות שלם ולא ג"כ בנעדר מנע שהוא נעדר כ"א בציאה מן הכח אל הפועל וזהו
 במתנועע מנע שהוא מתנועע והתנועה מהמציאות אשר בזה אל המציאות אשר בפעל הוא
 הקרא חדוש וכמו' אריסטו, שההעדר הוא תכלי מתנאי מציאות התנועה מהמניע וכו'. הנה
 התבאר שטי צעני הריב הצוחמד ואבן רשד בזה המאמר ההוא שהנמצא השלם לא
 יאמר בו שהוא מפעולת פועל אם לא יהיה מחודש מלא מציאות אל מציאות, וכמה מאמרים
 אחרים הנמצא מהם שמה מבינים לזה ומאמרים זה, עד שמפני זה הוצרך אבן רשד לייחס
 פעולה

פעולת הפועל הראשון אל הנועת השמים שהיא יציאה מלא מציאות אל מציאות ועם זה חרע מחין צא לו לר' לוי לעשות חלוק בין ענש הגלגל ובין תנועתו שחמה מחמו הר' חסדאי כנו שזכרתי כי הוא צאמת מדברי אכן רעד לקחו, ואחשוב אזי שאחרי שעשה הר' חסדאי ספרו דאזה דברי אבוחייד ואכן רעד וחזר להחזיק במופת הר"ל אשר גער צו, ולכן במאמר אשר עשה בלשון ארטו בספקות אמונת האומה הנגדית צפ"ג מומט הקסה כנגדם צהולדה ההמדיית אשר שמו בנהאר הכן ועשה עליו המופת הזה שעשה הר"ל כנגד הקדמות ותייב להם כל הצטולים האלה ושצח המופת ההוא והעמדהו עשרות לו וכמו שהעיר עליו החכם ר' יוסף אכן שם טוב שהעתיק אותו הנאמר ללשון הקודש, הגה ההצאר הזה כלו אמתת מופת הר"ל והפסד כל מה שטען הר' חסדאי גדרו.

חכם מהו אומר, אכן רעד סובר כמו שזכרתי מדבריו שהאל פועל העולם משני צדדין, הא' לפי שמיצאות העולם הוא בתנועה שהיא חיוב אל הדברי' הטבעיים, ואחר שהשמי' מציאותם בתנועה מתמדת והתנועה צריכה אל המניע והיה האל יתצרך פועל אותה תנועה תמיד הנה הוא א"כ פועל העולם מחד שהוא פועל מה שצו מציאות העולם שהיא התנועה השמימית ובעבור שהיא נצחית לא סרה ולא הסור היה המניע צה פועל אותה תמיד, תראה זה מדבריו עוד מלבד מה שזכרתי במקום הנזכר אם צאמרו ו"ל אולם אם היה העולם קדמון צעמוותו ונמצא לא מאשר הוא מתפעע לפי שכל הנועה מחוברת מחלקים מחודשת הנה אין לו פועל כלל אבל אם היה קדמון צעמן שהוא בחדוש תמיד ואין בחדוש ראשית ולא תכלית הנה אשר הקנה החדוש האמתי הוא הפועל זה יותר ראוי צשם חדוש מאשר הקנה החדוש הנפסק ע"כ, ועוד כתב ו"ל לא יפרד מאמין הקדמות מן הספק אלא אם יונח שהעולם לא סר חובר במציאותו העדר ולא יסור מהתחבר צו לענין במציאות התנועה שהיא צריכה תמיד אל מניע והמאמתיים מהפילוסופים סוברים שזה ענין העולם העליון מהצורה ית' כ"ש מה שחתת העולם העליון, וזהו גפרדו הנבדרי' מהעשויים במלאכה שהעשויים כאשר ימצאו לא יחוצר צהם העדר מצטרך מדרו אל פועל צם יתמיד מציאותם עכ"ל, וכבר זכרתי למעלה קצת מזה הנאמר. והכוונה צו מוצאת שהעולם מחובר צהעדר תמיד מחד התנועה אשר הא' עמידתו שהיא מחוברת צהעדר וצריכה אל המניעה ובצחינת אותה הגעה יקרא המניע פועל העולם, והצד השני שיראה הפילוסוף שהשמים והעולם בכללו מפעולת פועל הוא מחד האחדות ר"ל שהאל נוהן האחדות בין חלקיו אשר הם מתאחדים לפי שההרכבה סבת מציאות חלקי המורכב והוא ית' נוהן האחדות אשר צו העולם אחד, ונוהן האחדות ההוא אשר הוא תנאי ענמי צמרס במציאת המורכב הוא פועל ונוהן החלקים שגפלו צהם ההרכבה תראה זה ג"כ מדברי אכן רעד במקום הנזכר. ו"ל אמרתי צה הנאמר הניה אבוחייד שהפילוסופים כבר הודו לו שהם אמונה ירטו צשהאל פועל העולם לפי שהוא עלה לו לבד וספעלה עם העלול זה נטייה מהם מן ונאמרוס הראשון לפי שהעלול יחויב מן העלה אשר היא עלה לו ע"ד הצורה וע"ד התכלית ואמנם צעלול לא מחוייב מן העלה אשר היה סבה פועלת אבל כבר תמצא הסבה הפועלת ולא ימצא העלול והי' אבוחייד כפקיד אשר יתחזק על מופקדיו צמה שלא האזין אליהם צו, אבל הפילוסופים יראו שהעולם לו פועל לא סר פועל ולא יסור ר"ל שלא סר מהצואו מההעדר אל המציאות ולא יסור, וכבר היתה זאת שהאל סבבה צין כת אריסטו ובין כת אפלטון זה שאלטון אמר שצחדוש העולם לא היה צאמרו ספק צשייני' לעולם פועל ועשה, ואולם אריסטו הניה שהוא קדמון ספקו עליו

עליו אכסי כח אפלטון כמו זה הספק והוא יראה שלעולם עשה והוצרכו צעלי כח אריכונו
שישינו ממנו שאריכונו יראה שלעולם פועל ועשה זה מבורר על האמת במקומו והערש בו הוא
שהתנועה אללם בגרמים השמימיים זה יעמוד מניחותם וטוחן התנועה הוא פועל התנועה באמת
וכאשר היו הגרמים השמימיים לא יושלם מניחותם אלא בתנועה הנה נוחן התנועה הוא פועל
הגרמים השמימיים באמת, וג' כח התנזר אללם שהוא נוחן התאחדות אשר בו היה העולם אחד,
ונוחן התאחדות אשר הוא הנאי מניחות הדבר המורכב הוא נוחן ההלקים אשר נפלו בהם
ההרכבה לפי שהרכבה היא עלה להם כפי מה שהתנזר וזהו ענין ההתחלה הראשונה ישאנח
עם העולם, ע"כ, אלה הם דבריו פוללים שני הדיון אשר זכרתי, ונראה לי שגם היות
שזכר בזה שני דיון נד התנועה ונד ההרכבה וההתאחדות שאינם שוים בדבר אבל התנועה
היא בעצם הראשונה פעולה הפועל לדעת אכ"ר ולכן בשאר מאמרו לא זכר כי אם התנועה
בלבד, אמנם ההרכבה וההתאחדות הוא דבר נמשך מהתנועה ויוחם לאל יתב' על השינוי ר"ל
שנמשכה ממנו באמצעות התנועה, ויען וזיען ה' האיש הזה צ"ר גדול השעור והערך צעיון החכמות
ראוי לשלם מתנים באומן רב להשיב על דבריו כי מי שירצה ללחום עם הגבורים אשר מושלם אנשי
העם אין ספק שינזרך ענה וגבורה למלחמה.

ואומר שהנה אכ"ר יקבל בדרוש הזה כפי מה שזכרתי מדבריו ד' הקדמות ועליהם יבנה דעתו
להחיר הספק שספקו אנשי כח אפלטון על אריסטו, והם אלו: ההקדמה הראשונה שהעולם
קדמון בקדמות עלתו ולא היה לכללו ולא לגרמים השמימיים התחלת חדש צעת אחת בלבד,
והקדמה השנית שהעולם בכללו והגרמים השמימיים נפרט הם מפעולת פועל ושהאל ישתנה הוא
הפועל והעושה אחת, והקדמה השלישית שלא יוחם העולם לאלוה ע"ד הנורה לבד כי היא תשוב'
דעה ולא יאמר אריסטו זה אלא ע"כ הפועל, והקדמה הד' שהפעל לא יאמר בדבר השלם הקיים
כי הוא אינו מפעולת פועל אבל יאמר על מה שיתחבר בו ההעדר וינא מהצלת מניחות אל
המניחות, ועל ארבעת ההקדמות האלה בנה דעתו שהוא היות האלוה פועל העולם בצחינות
התנועה ובצחינות ההרכבה וההתאחדות כמו שזכרתי מדבריו, ואמנם ש"ן הגד הראשון אחת,
ר"ל שיהיה אלוה פועל העולם להיותו מניע הגלגל העליון המקיף בכל בתנועה היומית
אשר זה יתקיים העולם יתבאר בטענות, האחת שלא יתחייב להיות האלוה פועל התנועה
ע"כ המניע שיהיה מפני זה פועל את העולם לפי שהנורה בדבר היא אשר תשימהו לפועל
פעולותיו ולהתנועה בתנועתו אבל יתחייב מזה שיהיה לו סבה ע"ד הנורה לא ע"כ הפועל
ולכן כאשר בגדר הטבע שהוא התחלה וכנס אל שיתנועע הדבר והטבע במקום הזה הוא מקום
הנורה ולכן היותה הנורה היא המניע בעצם לדברים המתנועעים כאלו תאמר שטורה האש תשימיהו
להתנועע למעלה וזורת הארץ תניעה למטה כי הנורה היא המניע בדברים הטבעיים והחומר הוא
המתנועע ולזה אומר שבאשר היה המתנועע הראשון מוצר מניע לא יתנועע וממתנועע שהוא
הגרם השמימי שיתנועע מהמניע בו הוא הנורה וכן הוא דעת אכ"ר עצמו שהמניע הגלגל הוא
נורת גלגל, ולא יאמר אכ"ר עליו שהוא פועל הדבר המתנועע ממנו כמו שלא יאמר בנפש אשר
תניע את הגוף שהיא פועלת אותו אע"פ שחיו ועמידתו בתנועתו הנה אכ"ר אם היה יתם האלוה
לעולם מנד המניעו לגלגל יתחייב שיהיה יתמו אליו ע"ד הנורה ולא ע"ד הפועל והוא הפך
ההקדמה הג' שקיבל. והטענה הד' כי הנה עצם התנועה היא זולת עצם המתנועע לפי שהמתנועע
הוא עצם נ"ש המתנועע השמימי שהוא גשם פשוט ביותר נכבד שגשמים והתנועה היא מקרה
ומהמקרים

ומהמקרים החלופיים, ולכן לא יתחייב שמי שיפעל את התנועה יפעל את ההתנועה, והדבר הזה הוא מוזר בדברים המלאכותיים ובטבעיים, אם במלאכותיים שמי שיעשה אכן הריחים ויפעלו בעגליו הוא זולתי למה שיניעו בתנועתו, ואם בטבעיים לפי שהאדם יולידו האדם והשמש והים פועלים אותו, אמנם המניע האדם בתנועתו הוא רוחו החיוני, ולכן אף שיהיה האלוה פועל התנועה ומניע בה לא מפני זה ואמר שהוא פועל אותם והוא הפך ההקדמה השנית שקבל. והטענה הג' שאם היה פועל התנועה פועל הגלגל יתחייב שלא נוכל לזייר הגשם השמימי נח בלתי מתנועע לפי שבזיור צטול תנועתו יזייר בהכרח הפסדו ואינו כן כי אף שגניח הגרם השמימי נח ובלתי מתנועע לא יתחייב שיזייר הפסדו בזה שהוא גשם פשוט ואין בו הרכבת חומר וטורה ולא אפשרות הפסד. וכבר הוציג אצ"ר על אצ"ס ציג מזה שאחר הטבע מזה שאמר שה' הגלגל נפסד מפאת עצמו ונחתי מפאת בנתו, וביאר שאינו כן כי הוא צעמו נחתי, וכן זכרו בסוף המאמר הראשון משמ' והצ"ל ובמאמר ע"ס הגלגל וכמו שזכרתי למעלה בעיון השני, ואין לך שתאמר שמה שהנחתי שיהיה הגלגל בלתי מתנועע היא הנחה נמנעת ולכן נמשך ממנו השקר הזה, כי ה' הגשם בזה שהוא גשם אפשר לזייר נח ואפשר לזיירו מתנועע, עם היות שמד היותו גשם כך יתנועע תמיד ולא ינוח ומהכח האפשר לא ימשך הכח הנמנע, וכבר עשה אריסטו בכוונתו מהלמוד הזה בשני מהשע שהיה אפשרות תנועה יותר מהיר' מהתנועה היומית וגשם יותר גדול מהגלגל המקיף וכתב אצ"ר שם בפירושו על זה שלא טעה אריסטו ולא כיון להטעות בזה ושמה שהוליד על זאת ההנחה היא תולדה מופתית לפי שהשמים בזה שהם גשמים אפשר שיתנועע תנועה יותר מהירה והגלגל בזה שהוא גשם אפשר לזייר גדול מזה שהוא כי כל זה אפשר בשמים בזה שהם גשם עם היות שזמם שהם גשם כך אי אפשר זה בהם ושאריסטו הניח הדבר כפי אפשרותו וטענתו בזה עודקת, וכן אומר אני שהגלגל בזה שהוא גשם אפשר לזייר נח בלתי מתנועע ועם כל זה לא יתחייב שניייר שיפסד צעמונתו כמו שיפסד האדם בשינוח לבו מהתנועה כיון שהגלגל ע"ס פשוט ובלתי הפכיות והוא צטצעו נחתי בלתי מקבל הפסד ולמה יפסד עצמונתו בהפסד תנועתו ומהו הפסד אשר לזייר בשמים האם ירדו למטה או יעלו למעלה או יקבלו שצירה וקריעה או שנוי אחר, ואף שגניח שצורת הגלגלים היא השכלה מורפת אל השכל הבדל המיוחד עליהם הנה כשינוח צטול אותה הצורה יתחייב ממנו צטול התנועה והחיות אבל לא יבטל גשמוותם ותמונתם כי ישתרו בגשמים ממים שוקטים שלא ישיגם אחרי מותם עפ"ש והפסד ושנוי כיון שאין בהם חמר מעוחד אליהם הנה א"כ לא יתחייב מהיות האל מניע התנועה השמימית שיהי' פועל השמי' וכל זאת כיון שהן צעמונות ותמונות בלתי מחוברי' להעדר, אלא אם יאמר שיאמר בדבר הנה הקיים שהוא מפעולת פועל והוא ההפך מה שקבל בהקדמה הד', ומהו כלו התבאר שלא יהיה אלוה פועל העולם ע"ז התנועה והוא הד הראשון שזכר, ואמנם הד השני שהוא מ"ד ההתאחדות וההרכבה אשר היא סבת מציאות החלקי' הוא ג' בלתי מספיק מפניו, האחד שהד הזה הוא נמשך ומסובב מהד הראשון לפי שההתאחדות וההרכבה שלדעתו האלוה עושה בעולם הוא באמצעות התנועה ואם היה שפועל התנועה אינו פועל העולם כמו שהתבאר מוזר הוא שפועל ההתאחדות וההקשר הנמשך ממנו אינו פועל העולם והוא הפך ההקדמה הב' אשר קבל שהאל פועל העולם, השני כי אם היה יחם האלוה לעולם מפאת ההתאחדות וההרכבה וקישור החלקים וימשך מזה שיהיה האלוה צורת העולם בלבד לא פועל והוא הפך מה שקבל בהקדמ' השנית, השלישית שאם ר"ס שההרכבה וההתאחדות הוא

הוא הפועל את הגלגלים וקושר חלקיהם בענין באברי הדי כמו שאמר אבן רשד, עדיין נאמר שלא ימנע צהם אם שנמצא אותו והתאחדות והסרכבה צעת אחד לבד והוא עת החדש ויהי הסרכבה והתאחדות מחדשים, ויהיה א"כ העולם מחדש, והוא הפך הסקדמ' הראשונה שקבל מהתאחדות והוא אשר נרצהו, ואם שיתחדש ההתאחדות והסרכבה תמיד ויתחבר אליה ג' פ' ההעדר בענין כהנועה והוא מוגנה מאוד שגא' שהרכבת העולם וקשר חלקיו יתחדשו ויופסדו תמיד עם שישיג לזאת ההנחה הצטולם שזכר הר"ל במופתו מהיות הזמן מורכב מרגעים ושאר השקרים שזכרתי לפי שהסרכבה והתאחדות הנמצא בעולם שבה עמידתו אינו כהנועה שיחזור בנתיאותה העדר אבל הוא שלמות נח וקיים מהכח העליון ומהיהי את העול', ואם נאמר שזה מפעל האל הנה יאמר פועל על הדבר השלם הקיים והוא הפך הסקדמה הד' שקבל. סוף דבר שהתאחדות והקשר הוא דבר ייחוס לזורת העולם לא לפועל אותו ובמאמר השם מהשמים והעולם יחס אריסטו לזורת העולם התאחדותו וקשר חלקיו לא לפועל ואבן רשד עמו באר במאמר אות הלמד שהאלוה שבה לעולם על ג' הענינים יחד פועל וזורה וחכמת. הנה התבאר מזה כלן שאבן רשד לא יוכל להתיר הספק שספקו אנשי כת אפלטון שהוא אם היה העולם קדמון איך יאמר שהוא מפעלת פועל, חס לא בנתינת הנועה ולא בנתינת ההתאחדות והסרכבה. וזו שיפליג עיונו בדברי אבן רשד ירגיש בלבו באלוה הזאת והיותו מתחפך זה מזה אל ד' כי הוא כאשר מנעוריו גדלו כל דעת אריסטו וטענותיו בקיום קדמות העול', וראה שהכחשת היות העולם מפעל האל היא כפירה גמורה בכל שרשי החכמות החלקית והטבעיות ושהוא ה' אפיקורסות עזים וצעיטת מופלגת בדתות, לקח לו לבאר שהאל פועל העול' בדרכים אחרים, פעם יאמר בהפלת ההפלה כמו שזכרתי שיקרא פועל מזה שהוא פועל הנועה והתאחדות לבד, ופעם יאמר שהוא פועל כל הנמצאות מזה השכלתו עמו שהוא נמוס הנמצאות וסדרם ושכשכילו עמו יומאלו הנמצאות כלם כמו שיראה מדבריו במאמר אות הלמד, ואתה הראית לדעת כמה מהצטולים והשקרים יתחייבו על כל אחת מהדעות ההם חס כלן ממה שיאמת דעת הר"ל במופתו.

גם אני לא אחשך פי ואעיר ספקות אחרים כנגד המופת הזה שעשה הר"ל בהקדמה הראשונה שראה לחייב שהשמים להם סבה תכליתית חוץ מהם, חס כי כבר יתחייבו לו בזה צ' ספקות, הא' שהוא ציאר היות לשמי' תכלית חוץ מהם באמרו שהם כהנועהם ותמונתם גדליהם ומרחקיהם ומצביהם וחלופם בתכלית מה שאפשר מטוב הסדור כדי להשלים הדברים השפלים אשר בכלן על תכלית השלמות האפשרי להם בחקם, עד שאם ה' מנובל אותם סדור היו נפסדים הנמצאי' אשר בכלן כולם, והנה הפילוסוף ישיב על זה שלא יתחייב שהדבר שימשך ממנו תועלת ושלמות לזולתו שהי' תכליתו להשלים הזולת ההוא, כי כבר אפשר שימשך ממנו התועלת והשלמות לעצם תועלת שלמותו ונדיבותו, כמו שהוא הענין באלוה ית' שהוא בתכלית השלמות והתועלת עד שיספיע המציאות והטוב לכל זולתו מהנמצאים, והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמו לתועלת טבעו וגדל שלמותו ונדיבותו, אבל לא באמר מפני זה שהוא יתברך בעבור אותו תכלית, כי הנמצאים כלם הם בעבורו והוא יתב' אינו בעבור דבר אחר, וכן הוא הענין בהשפעת השכלים הנבדלי' על מה שלמטה מהם במדרגות המציאות, וזו המונע שכן יהי' ענין הגלגלים שלעצמם שלמותם בעצמם ימשך מהנועה ומנינוצי כובציהם המציאות והטוב בעולם השפל אבל לא באמר שלכן נבראו כי הם מכוונים לעצמם, ותכליתם אינו זולת להם, וכל סדורם ותקונם אינו

אינו כ"א לשלמות עצמם, ולעצמם עצמם ומעלתם הנל ובניה תחיה צמה שנמשך משלמותם, כאלו תאמר השמש שהוא מאיר מטבעו ומתנועע מפני השוקתו אל מיעו וימשך משלמות תנועתו ואורו תועלת השפלים אע"פ שלא יהיה אורו ותנועתו בעצורם, הנה ח"כ יש בהקדמה הזאת הטענה דבר והיחל בלה באמרנו מלת כדי המורה על התכלית, ר"ל שהיה סדור הגרמים השמימיים כדי להשלים הדברים אשר נבאן כי אין סדורם לזה התכלית, ואם נמיד מלת כדי צוהת עד ובאמר שהיה סדורם ושלמותם כ"כ עד ששלמו מוטו הנמצאות שבבאן היתה ההקדמה חותמת אבל לא יוליד ממנה מה שירצה ר"ל שיהיו השמים מפעולת פועל כי יאמר אומר שהגלגל הראשון השלים יהיה יחסו יתברך אליו במדרגת הצורה דבק עמו דבקות מלאות וכמ"ש שהמתנועע הראשון ראו שיהיה מורכב ממניע נבדל וממתנועע ראשון כמו שנזכר פעמים, וזה נבאן אפשר אם לא יהיה לו במדרגת הצורה אשר בעצורה יאמר בגלגל שהוא חי ומתנועע בעצמו אבל לא שיהיה לו במדרגת הפועל ולא שיהי' מחודש, והספק השני שיתחייב מהקדמתו זאת הוא שיהי' העולם הקודם ונפסד יותר נכבד מהעולם העליון, לפי שהתכלית בכל הדברים הוא יותר נכבד מן הדבר אשר הוא לו תכלית, וכבר התבאר זה בחכמה, ואם היו השמים וכל נבאם לתכלית השלמות הנמצאות השפלות יתחייב שיהיו הדברים השפלים יותר נכבדים מהעליונים השמימיים והיה האובד הנפסד השפל נכבד מהעליון הנאחז, כ"ש עם גדול שעורי השניים וטוב חמורם והפגת יושר פעולתיהם ומעלת שלמות נורותיהם הנבדלות, וכבר עשה הטענה הזאת אבוחמד בנאמר הרביעי מהאלקיות וזכרה ג"כ הרב המורה דפרקים מספרו. והנה הר"ל כבר הרגיש בספק הזה וכבר צפרק ג' מחלק השני מהנאמר החמישי מספרו הנזכר דבר זה לשון, אע"פ שגודה שהיות הנכבד בעצור הפחות הוא שקר הנה לא יונע נכבד היות זו דבר בעצור הפחות, וזהו האופן היה הנכבד משפיע לפחות ופועל אותו כאלו תאמר שהם יתברך פועל מה שלמטה ממנו ומשגית זו והשכל הפועל יפעל הדברים אשר נבאן, והנה זאת ההשפעה נמצאת זו בעצור אלו הדברים אשר נבאן, אלו הן דבריו, וכמה הם רחוקים ונקו היושר, אם באמר שאלו נמנע שיהי' נכבד דבר בעצור הפחות הוא מגונה לפי שהדבר שימצא נכבד הנה הוא נכבד מוד מלאותו בטוהא, וכמו שהוא מגונה שיהיה עמו הנכבד בעצור הפחות קן הוא מגונה היות זה הדבר שהוא זו בעצור פחות כי אם היותו נזק שהנכבד יפגיע על הפחות וישמרהו לעצמם טבע שלמותו הנה היותו בעצורו הוא לו דבר מוטו הוא שקר מבוהר, והתימה מהחכם שאמר וזהו האופן הי' הנכבד משפיע בפחות ופועל אותו כאלו תאמר השי' וכו' כי הנה יתחייב לפי דבריו שימצא בשי' דבר בעצור זולתו ויתחייב ח"כ היותו מורכב מעצמותו ומאחר דבר שהוא בעצור זולתו ושיהיה עלול באחרו הדבר אשר הוא לו להשלים זולתו לפי הקדמתו הכוללת שכל דבר שהוא לתכלית זולתו הוא מפעולת פועל שא"ל שיהי' הוא עלה לעצמו, וגם יתחייב שיהיה זולתו תכלית לו או לדבר ממנו, וכל זה הזיר וקבץ נמשות, ואם לא כיון במאמר אלא שעצמותו הוא באופן השלמות והטוב עד שישפיע על זולתו הנה הוא הפך דרוש שאמר שהוכרזים בהם דברים מהזונה וההארה שהם בעצור מה שבבאן ואלכן יתחייב שיהיה מפעולת פועל וסוף אמר ציבור במאמר השני בשננה מופתו זה שעצמות השמים הוא בעצור מה שבבאן ויתחייב אלו ח"כ הספק בהכרח שיהיה נמצא הנכבד בעצור הפחות וזה שקר מגונה, וזה מכל זה שאין לשמים זה התכלית אשר זכר ושלא הוליד שהם מפעולת פועל וכ"ש שלא יוליד שהם מחודשים, ואולי יאמר אדם מסייע להד"ל גואלו הקרוב אליו איכה ואיכה סלקתי תועלת החכמה הטבעית בסתלק התכלית הנמשך מהפעולת כאשר הם

תמיד או על הרוב כי הגם התכלית הוא סוף פעל השכל, והפילוסוף אמר שמי שיסכל התכלית יסכל ביותר מעולם שנסבות ואין לנו דרך לדעת תכליות הדברים אלא צדיעתנו התועלות המגיעות מהן תמיד או על הרוב וזה גורנו על השגים שהם צורחם חדים שהיו כן כדי לחתוך בהם את המוח, והטוחנות שהן עבות כדי לטחון אותן, מפני שמוצא החתוך והטחינה נמשך תמיד מן החדות והעוצי, ואם לא היו אלו השגים חדים ולא היו הטוחנות עבות לא היה כולם החתוך והטחינה במוח, וגורנו שהטבע פעל כל זאת לזה התכלית, ושהענין צו כענין באומן שיעשה זה צעבור זה אין הדל צין הטבע והמלאכה זולתי שהמלאכותי פועל מחוץ בשטחים והטבע שהוא אומן בדברים הטבעיים מתפשט בכל חלקי הדבר מציית ומחון יאפנו, ולכן החליט אריסטו גורנו צפי מהשגם שהטבע לא יפעל דבר לצטלם והוא שורש משרשי החכמה הטבעית, וזה ההבדל אשר יש מזה לעניי השמים בראותנו פעולותיהם בחכמה בתבונה ודעת והתועלות העצמות שישבו מהן להשלי' סדר ההיות אשר בכלן ואם היה מובלבל אותו הסדר היו הגמלאות האלו נפסדות ולמה לא נתחייב מזה שהם לזה התכלית כמו שגורנו על תכלית השג' והטוחנות מפני פעולותיהם ואם לא היה זה מופת על זה הענין לא יהיה לנו א"כ מופת על התכלית והטבע יעשה זה צעבור זה ולא תשאר אללנו חכמה טבעית ולא חלקית והיה בטל פעל השכל והוא ספק עולם, אבל אני חשיב עליו שמה שהתבאר בחכמה הטבעית הוא שהטבע לא יפעל הצטל ולכן כאשר ראינו השגים שהטבע יעשה אותם וכן הטוחנות וידענו התועלות המגיעות מהם גורנו שהטבע פעל ועשה ותקן זה לעצמם זה לזה התכלית וזה הלמוד הזה ראוי ומחוייב לפי שכבר ידענו שזה פעל הטבע עשה אותו אחר שלא היה ועל זה האופן חקרו על כל אחד מאדרי הצ"ח וראינו בהם מהחכמה הנפלאה וכמו שזכר אבן רשד בהפלת ההפלה שעד זמנו היה נדע צבוף האנושי עשרת אלפים חכמות ואחינו נמנע שידע יותר לצאים אחריו ובהיות הענין כן הוא מבוחר שכל מה שידע שהוא מפעולת פועל אם מהפעולות הטבעיות או מהמלאכותיות שא"ל שלא יהיה לו תכלית, אבל מה שלא נדע שהוא פועל וגאמר שאינו מחודש דוע שלא נבקש לו סבה ותכלית ולא מפני שימצא צו שלמות באמר שהוא מפעולת פועל אחרי שכבר אפשר שהשלמות והתועלת הנמשך ממנו יהיה מפני מעלתו כמו שהוא הענין בהפלה הראשונה כאשר זכרתי, כי ההקדמה הזאת היא כלתי מתהפכת ר"ל שכאשר אמרנו שכל פעל מפעולת פועל שימשך ממנו תועלת תמיד או על הרוב שהוא מפני אותו תכלית לא תתהפך שכל תועלת נמשך מאיזה דבר תמיד או על הרוב שהוא פעל מפעולת פועל ושהיה הדבר והתועלת ההוא האחרון תכלית הראשון, אלא כאשר נדע תחלה שהראשון הוא מפעולת פועל, וכן הוא הענין בשמי' שהאומר מפני השלמות והתועלת הנמשך מהם לדברים אשר בכלן שהם מפני אותו תכלית הוא ערך על הדרוש לפי שמי שלא יודע ציחותם מחודשים ונפעלים לא יודע שזה התועלת הנמשך מהם הוא תכליתם ובכלל שכאשר גורנו זה לתכלית זה כבר הודינו שהוא מפעולת פועל עשאו לאותו תכלית, אבל הנחלק עליו שהוא אם השמים הם מעצמם או מפעולת פועל לא יאמר עליהם שהם מפני זה, והוא מבוחר מאד.

ומזה נדע למה לא עשה הדבר המורה מופת על חדוש העולם והגרמים השמימיים מפת פעולותיהם בעולם השפל שהוא תכליתם שהוא מפני שהקדמה ההיא ר"ל שהגרמים השמימיים תכליתם הוא ההשפעה והתועלת אשר יעשו בדברים אשר בכלן היא אללו מבוחרת השקר כי אין העליונים הנכבדים מפני השפלים הפחותים, תראה זה מדבריו מבוחר צפי"צ מזה החלק השני וצפי"ג וי"ד מח"ג.

האמנם כבר נוכל ליישב מופת הר"ל בעשותנו צו שנו ענין, זה שאשר נשער הענין בכל גלגל וגלגל בפני עצמו כבר יוכל הפילוסוף לומר שהוא מפני עצמו והטוב הנמשך ממנו ככאן אינו תכליתו מיוחד אליו כמו שזכרתי, אבל כאשר נשער ונעיין בדברים רבים מתחלפים בטבע ובזמן וממלאם שהשתתפו כלם בפעולה אחת או בפעולת רבות תמיד או על הרוב אשר הוא שיושלמו אותן התועלת הנמשכות מהם מוזלת התאחד אותם הרבים באותו פועל אין ספק שלא נוכל לומר בכללותם שזה היה לעצם טבעם, כי עם היות שכל אחד מהם יעשה כפי טבעו מי הרביצם והמכים פעולותיהם באופן שהשתתפו להוציא התועלת שהוא אם לא הנחנו אחד הן מהם ששם אותם מתאחדים ומשתתפים בפעולה או בפעולות ההמה והוא אשר הקנה אותם אותו התאחדות אשר צעברו יגיע מה שיגיע מהתועלת והטוב ההוא. והמשל בזה שמה שימלא מהראות בזה הרואה דבר אפשר שיחשב שזה הפעל לזה הכח בעצמו מעצמותו, אבל מה שנמלא מהשכבות והגידים והעללים צעין באופן ששלם ההנה והשמירה והקיום ללחות הכפורי האפשר שיאמר אדם שזה הרצוי המתאחד היה לדבר זולת שמירת האישון, וכן הוא הענין בשמים שגם היותם משתתפים בהיותם גם פשוט לא כבר ולא קל מתנועעים בצבוב הם רבים ומתחלפי הטבעים מפאת צורותיהם הכבדות שהן מתחלפות צמין ובמאות להיחזק נבדלות והרצוי האישוי לדבר הוא מזד החומר והמושכל לא יתבדל אשר מפני זה יחוייב שמיני הגרמים השמימיים יתחלפו ויתרצו במדרגה ומאות ויתחייב ג"כ שיהיו הגרמים המתנועעים מהם ושאותם הכבדים נורות עליהם רבים צמין ג"כ, ואחר שזה כן ומלאו כלם מסכימים כפי גדלם ומרחקים תמונותיהם והנחותיהם ודרך הלוכס ומספר כוכביהם כפי מה שראות לענין התמדת ההיות אשר ככאן כבר היותר שלם שאפשר מחוייב הוא שנאמר שהנה לא נמלאו הגשמים הכבדים העליונים האלה מסכימים ומתאחדים בזה התואר מהתועלת לשפלים עם הזמן רבויים והתחלפות אלה מפני שהיה שם מיוחד אחד ששם בזה אותו ההתאחדות והוא הרביצ אותן באותו הסדרבה נפלאה ובה הדרך ההצאר שהשמי' הם מפעולת פועל שפעל ועשה אותם באותה תמונה ונושא ומספר והנהה ויתר הדברים מן האור והתנועות באופן שיושלם ממשאותם זה העולם השפל, ולא יתחייבו אל דרך התאחדות הזה ספקות שחייבתי אני לאבן רשד בפועל התנועה והתאחדות אשר הוא זכר, כי הנה כפי דברי אלה האחד המיוחד והממכים והמרכיב הגרמים השמימיים באותו אופן מהסכמה שהם, הוא פועל כל החלקים שיגיע מהם התאחדות כמו התנועה והנושא והמספר ושאר הדברים אשר בשמי', כי אחר שהיה צריך להיות התנועה המדובקת בצו' אשר היא חיות הדבר' אשר ככאן עשה תמונת הגלגל כדורית להכין המתנועע לקבל התנועה ההיא כי התמונות הם צעבור הפעולות, והיו הכוכבים מאירים באופן שיאיר מהם הניצוצות על אופן הצריך להם הדברים אשר ככאן והוא הדין לשאר הדברים אשר בזה שכלם ישמרו זה היחס והיו ח"כ כולם מפעולת פועל מיוחד ומזין ית' כי הנה התאחדות אשר נשער בגשמים הכבדים ההם הוא בתועלת והשלמות הנמשך מהם ומכל אחד מהם בהיות זה העול' השפל כי איך יסכימו כלם בהשפעה ההיא בהיותם מתחלפי הטבעים אם לא שאל אחד בראש הוא הרביצם והכנים ומדר תנועותיה' באופן ימשך מכללותם התועלת והטוב ההוא, וכבר זכר הפילוסוף שכל הרבה נריכה מרכיב בהכרח צין שהיה הרבה מוגית או הרבה שגנית הענין אחד, ובדרך הזה יסתלקו הספקות אשר חייבתי על מופת הר"ל לפי שאנחנו לא נוכל כי אם שאלה הדברים הרצ' והמתחלפים בהיותם משתתפים בפעולה אחת ואפשר שיהי' מוזלת פועל אחד

אחד לכולם הוא אשר עשאים וצרכים בעצמות והמונה ותואר הראוי לקבל ההתאחדות באופן
 יגיע מהם התועלת והשלמות אשר בכלן ולזה יחוייב שיהיו מופעלות פועל מחודשים מבלי שנטעם
 לבאר אם חלק התועלת אשר בכלן הם תכליות לאותם הדברים משתתפים ומתאחדים בדבר
 אחד מורה על כונת מכיוון זה בהם, ואם לא, היה הפועל המגיע מהם כמסתם במקרה ובמעט
 מן הזמן בתחוק מה שהוא נמצא תמיד. גם כי כבר מצינו בדברי הפילוסוף שיהיו הגרמים
 השמימיים צעבור תכלית מה כמו שאמר משה שאחר הטבע שהגלגל הוא צעבור הכוכב אשר בו
 לא לדבר אחר אשר לזה חייב אריסטו שגלגל תשיעי בלתי נמצא לפי שאין בו כוכב, ואם היה הגלגל
 צעבור הכוכב הנה א"כ יש לו תכלית וכל מה שיש לו תכלית הוא מחודש בהכרח, ואין לנו שיאמר
 שהכוכב הוא חלק הגלגל כי כבר הוכיח הרב חלופו והוא האמת ובכלל כבר נמצא העולם עם
 המון חלקיו מתאחד קצתו בקצתו ונריך קצתו אל קצתו ואפילו התלק הנכבד ממנו ינטרף נורך מזה
 אל מה שלמטה ממנו במדרגה כי הדור השמימי הנכבד ינטרף אל גשם נח עליו יסבב והוא
 מרכז הארץ ולכן ה' העולם כלו במדרגת החי השלם אשר הוא אחד עם המון אבריו וחלוק טבעיים
 למה שהם קשורים זה בזה דברים ומתאחדים קצתם בקצתם, ולכן ישגיה החלק הנכבד מהם שהוא
 הלכ על שאר האברים הפחותים בהולידו הכח החייוני ושלחו להם, וכן הנכבד בשלות עליהם
 מהמזון והכח אשר בו יוננו, וכן המוח החוש והתנועה ולא יתחייב צעבור זה שיהיה הנכבד צעבור
 הפחות אלל שהנכבד יקיים את הפחות וישמרהו למה שהוא חלק מה מעצמותו ועוזר עזר מה
 בהשגותו ובשלמותו שבה החי אשר זה הלכ והמוח שרים ונכבדים עליו יותר שלם ונכבד כללית
 במציאות הד והרגל, ואף השער והאפרנים בחי ההוא כל דבר בשלמותו מהיותו חסר מהם, כן
 השמים וכל נבאם והשכלים הנבדלים שהם נורותיהם ישגוהו על זה המציאות השפל עם מיעוט חלקיו
 בגודל ובמעלה, צעבור שהם חלק מהעולם בכללו להעמידו ולהמציאו הזמן האפשרי כפי חקו מבלי
 שיתחייב שיהיה הנכבד צעבור הפחות, כי זה באמת היה מגונה אלו היו חלוקים זה מזה ואינם
 נקשרים יחד אלל אחרי היות העולם כלו כאיש אחד הנה השפלים הם חלק מהעולם הכולל
 והעליונים יגיעו על השפלים להתקשרם עמם, הנה זה הוא הדרך הנכון לבאר שהשמים הם
 מופעלות פועל מפאת ההתאחדות אשר בהם והשתתפם בפעולה אחת, גה הדרך הזה יותר נאות
 מדרך הר"ל לפי שהוא בדרך מופתו לא יוליד כ"א שהשמים מופעלות פועל ואפשר שיהיו רבים עד
 שינטרף לשב לבאר שצעבור שהיה התועלת המגיע בהם בכלן אחד ינטרף שיהיה הפועל אחד והוא
 דרוש אחר ינטרף אל הקדמות אחרות, אנוסם כפי הדרך אשר זכרתי מהתאחדות הנה יגיע בהכרח
 אל מחדש אחד הוא עשה הדברים העליונים באופן שהתאחדו בפעולותיהם. והוא מובאר שמשתי
 הבחינות האלה תהיה הטענה בזה האופן שלמה מבלי ערעור. וספק.

אלל כבר יסאף הספק על הרב המורה למה לא זכר הטענה הזאת מהתאחדות חבר כלבד
 טענות ההתייחדות כמו שזכרתי בדבריו, ואומר בתשובת זה שהנה עם העיון הטוב יראה לעשות
 בענין החדוש שתי טענות, האחת היא זו שזכרתי מדרך ההתאחדות והיא לקוחה מופעלות הגרמים
 השמימיים בדברים אשר בכלן לא נמה שהם תכלית וכוונה ראשונה במציאות הגרמים השמימיים
 כ"א בבחינות היות הגרמים השמימיים מיוחדים בפעולה משותפת מהם בתקון שמירות ההיות וההפסד
 אשר בכלן וכמו שזכרתי. והטענה השנית הלא היא טענות היחוד אשר זכר הרב צפקו חלק
 שאני מבאר, והנה הטענה הראשונה לא נעלמה מן הרב, ואחת תמצאנה בדבריו מובארת בשלמות
 נפלא בפרק ע"א חלק א' והוא בענין הפרק היותר נכבד שכל ספרו כי שם העיר הרב על התאחדות
 העולם

העולם כלו והמשיל ענינו בזה שזה עולם קטן, ובתוך דבריו אמר שם ח"ל וכמו שנגזף האדם
 אברים ראשיים ואברים שהם תחת יד הראשיים נריבים צמידותם להנהגת האבר הראשי אשר ינהגם
 כן העולם בכלל חלקים ראשיים והוא הגשם החמישי המקיף וחלקים אשר תחת יד הראשיים
 צריכים לנהיג וזה היסודות וזה שהורכב מהם, וכמו שהאבר הראשי אשר הוא הלב מתנועע
 תמיד והוא התחלת כל הנועה שתנואל בגוף ושאר אברי הגוף תחת ידו והוא ישלח אליהם כחוצה
 אשר יצטרכו לפעולותיהם בתנועתו כן הגלגל הוא מנהיג לשאר חלקי העולם בתנועתו והוא ישלח
 לכל מתחום כחותיו הגמלאות בו, הנה כל תנועה שתנואל בעולם התחלתה הראשונה תנועת
 הגלגל וכו'. ואמר עוד ח"ל וכמו שאם יטח הלב כהרף עין ימות האיש ויתבטלו כל תנועותיו
 וכחותיו כן אלו ינוחו הגלגלים יהיה בו מיתת העולם בכללו ויתבטל כל מה שבו, וכמו שהיה אמנם
 הוא חי כלו בתנועת לבו ואע"פ שבו אברים גסים לא ירגשו כעצמות והאליל חולתם כן זה
 המציאות כלו איש אחד חי בתנועת הגלגל אשר בו כדמות הלב צבעל הלב, ואע"פ שבו גופים
 רבים נחים מתים, הנה כן צריך לך שתנייר כל זה הכדור איש אחד מתנועע צעל נפש כי זה המין
 מן הצור הכרחי מאוד בלומר מועיל מאוד צמופת על היות הש"י אחד כמו שיתבאר, וזוהו הצור יתבאר
 ג"כ שהאחד אמנם ברא אחד, וכמו שאי אפשר שימלאו אברי האדם בפני עצמם והם אברי אדם ר"ל שיהיה
 הכבד בפני עצמו או הלב בפני עצמו כן א"א שימלאו חלקי העולם קצתם מכלי קצתם בזה המציאות
 המיושג אשר דברנו בו עד שימלא אש מכלתי ארץ או מכלתי שמים או שמים מכלתי ארץ וכו'.
 הנך רואה בעיניך שלא נעלם מהרב המורה המופת שעשה הר"ל מפעולות הגרמים השמימיים
 בעולם השפל ולא נעלם ג"כ ממנו הספקות אשר חייבתי אלי עליו כמו שביאר בפ"ב ח"ב ובפ"ג
 ובפ"ד ח"ג ולא נעלם ג"כ ממנו החיקון וההשלמה אשר עשיתי אני צמופת הר"ל מפאת התאחדות העולם
 והגלגלים כי הרב באר דבריו אלה באמרו שהיה צריך לצייר הכדור כאיש אחד צעל נפש לשני
 דרושים, האחד להיות מועיל צמופת על היות הש"י אחד, והשני לבאר שהאחד אמנם ברא אחד
 והוא כח הטענה אשר זכרתי וחזקה, גם באר הרב בזה התקשרות העולם והתאחדות חלקיו ושיהיה
 הגלגל צורך אל הלב ואל לבו מה מה שהודעתך שכלו יעשה רוח חיים להעמדת
 הגוף כלו ולא באמר על זה שהכבד צעזר הפזות כן הוא ענין הגלגלים עם העולם השפל כי
 העולם אחד מודבק ומוקשר כפי מה שאחרו האחד האמתי יתב'. הרי לך מבואר שמופת הר"ל
 ומה שתקנתי אני בענינו כלו נמצא בדברי הרב ומימינו אנו שותים, אך אמנם כשאמר הרב לדבר צענין
 החדוש וראה כל בני עולם הגדילו דברי אריסטו וטענותיו החלושות חשבו למופת ואשכנ סוגר
 שהי' גדול לישמעאלים נמשך אחריו לא עזר הרב כח לעשו' מופת צענין החדוש לא מפני פעולות
 הגלגלים בעולם השפל, לפי שהפילוסוף ישיב עליו מה שכבר זכרתי, וגם לא מטענות ההתאחדות
 אשר בארתי לפי שתלמידי אריסטו כמו שזכר אכן רעד בחרו זה הדרך מההתאחדות לבאר ממנו
 שהאל פועל העולם אבל היו אומרים שאותו ההתאחדות עצמו היה קדום, ואחרי הרהר צפס"ח
 חלק ראשון שנבאר שם הרב בארם אופן יאמרו הפילוסופים שהאלוה פועל וגורם ותכלית העולם
 ואינו מפני החדוש כ"א מפני היות חלקיו והתנועה השמימית מסכים לדברי אכן רעד שזכרתי
 כי הוא גשם אריסטו אמרם, וכן בפ"א וב"ב מה התלק השני ביאר הרב דברי הפילוסופים
 האומרים בקדמות העולם ואומרים על זה שהוא מפעל האל, ולפי שלא יפול הטענה צמחוק השמות
 מהפועל והעושה לכן בחר לו הרב לשון הכונה והרצון המוחלט בחדוש העולם אחר שלא היה,
 וראה הרב שהיה די בצעול הראיות שעשה אריסטו לקיים דעת הקדמות, ומלבד זה לעשות
 הרחקות

הרחקות מתחייבות לדעת ההוא, ולכן נחר צדק היחוד והוא צביאור החלופים הנמצאים בגרמים השמימיים ובכוכבי אשר לא יוכלו מאמיני הקדמו' לתת בהם סבה ע"ד החיוב, ומזה יתחייב בהכרח שהם ע"ד הכוונה והרטון, ולכן זכר הרב בפכ"ב מזה החלק מאמר אלכסנדר שכל מה שלא יעמוד עליו מופת נריך שיוגחו שתי קצוות הסותר בענין ההוא, ויראה מה שיתחייב לכל אחד משהי הסותרים מן הספקות ויאמן המעט שבהם מן הספקות. ובפכ"ג שאחריו זכר איך ראוי שיעשה ההקש בין הספקות ומי הוא הראוי להקיש ביניהם, וכל זה לומר שדי לו אחרי בטול ראיות אריסטו להכריע דעת החדש מכני הספקות והספקות העצומ' והגדולות שיתחייבו לדעת החיוב, ואמנם שאר הטענות שאפשר לעשות בזה לא זכרם הרב בזה המקום והציגם מפורדות ומפורדות בשאר פרקי ספרו כדי לשמור הסדר אשר התחיל בו, אף כי כאשר יעויינו שני הדרכים האלה ר"ל דרך היחוד שזכר כאן בחלק ה'ב' ודרך התאחדות אשר זכר בפכ"א מהחלק הראשון כמו שזכרתי, כבר התאחדו הדרכים ההם בעצמם לפי שנאמר ישאל הרב על החלופים הנמצאים בגלגלי' ובכוכבי' ויכריע שא"ל להיו' זה ע"ד החיוב לא בדרך הכוונה והרטון מהרצוה ית' שרצה לעשותם כן, כבר התבאר דרך ההתאחדות שהצורא ית' הוא בראש בלחות הסכמה וערך והתאחדות אשר הם בו, ואינו רחוק אללי שלזה עצמו כיוון הרב בזה שאמר בזה הפרק ה"ט אשר אבחנו צביאורו ח"ל שזה כלו לענין לא נדעו ואינו פועל בטל ולא כאשר הזדמן וכו', ואמר ושלא היה דבר מזה אלא לתועלת כבר נודע הכרח היותם וכו', שכיון הרב בו לפעולות שהשתתפו והתאחדו הדברי' השמימיים לעשות הדברים אשר בנאן, ולפי שהשכל האנושי לא יוכל להקיפם כ"א שמן דבר נמצא בהם לכן נסחפק באמרו שהיו לחכמה רבה ולתועלת, האם תחשוב שהר"ל שהתעצם והתנשא בלבבו להעיר כ"ז חקירות בגרמים השמימיים העליונים ולתת סבתם עם ההווה וההפסד, שהקיף בכל הדברי' אשר שמה ובהם הפעולות אשר עשו בנאן? זה באמת מכת הכוונות, ואל תחשוב שהרב המורה לקוצר דעתו זכר חקירות מעטות ושהר"ל לפי שנהירין ליה שבי' דרקינא עשה כ"כ מהחקירו', הן כל אלה ראיה עיניו של הרב אבל זכר מהם היותר עצומות, ועל השאר שלא זכר אנו וענינים אחרים עומים מאוד צחק בחינות היות הענין על ד' החיוב וכו', וגם הגשם הבנאי שומר תמונתו שחש הר"ל שחש בהמצאות היותו בין כל גלגל וגלגל גם זה לא נעלם מן הרב והוא זכר ענינו בפכ"ד מזה, ואמר שחכם אחד שנקרא תאניתי בארו במאמר אחד שעשה, עם היותו צעיר הרב הספקות מאוד, והנה בזה הפרק ה"ט העיר הרב על החלופים ההמה אבל לא השלים כח טענתו באותו פרק כי אם בפרק כ"ב שהניח שם ארבע גזרות, הא' שמהדבר הפשוט א"א שיתחייב אלא פשוט, והשנית שלא יתחייב איזה דבר שיזדמן מאיזה דבר שיזדמן אבל אמנם יהיה לעולם בין העלה ועלולה קצת ערך בהכרח, והג' שכל פועל בכוונה ורטון לא צטבע יעשה פעולת מתחלפות ורבות, והדורה ה' כי כלל המורכב מעצמים מתחלפים שונים יותר ראוי בהרכבה מן הכלל המורכב מעצמים מתחלפים ההרכבה מוגית, ועל ד' ההקדמות האלה הוציא שש טענות להוכיח הכוונה ולבטל דרך החיוב, וכבר חשד ר' משה הכרובי צפירושו לזה הפרק שתי מחשבות רעות, האחת שבעבור שההקדמה הראשונה שהניח הרב לקוחה מודרי אכן סיני בהשתלשלות הנמצאות מהסבה הראשונה ואינה לפי דעת אכן רשד שלכן יפלו טענותיו ומשחחם בהם, והשנית שהטענות האלה שעשה כנגד דעת הקדמות יתחייבו ג"כ ע"ד החדש, ולכן הנני מודיעך שאין הדבר כמו שחשנו, וצביאור זה שאכן סיני לקח לו הדעת הזה שמהאחד הפשוט לא יבוא אלא אחד מהפילוסופיא הראשונה, ועוד הוציא שא"ל

היה הסבה הראשונה מניע הגלגל הראשון כי אם העלול הראשון הנמשך ממנו ית' כי להיות זו ציורים מהחלפים כציור עלתו וציור עמנו נמשך מהציור היותר נכבד שהוא ציור עלתו השכל השני הנושאת! ממנו ומציור עמנו נמשך הגלגל הראשון, אבל דעת אריסטו כפי מה שפי' אכן רשד הוא שמאחר יבאו רבים, ובהפלת הספלה הביא אכן רשד ספקות על דעת אכן סיני, וזוהי חייב שהמניע לגלגל הראשון המוקיף בכל הוא הסבה הראשונה ית', ועם היות דדרוש הזה חלוק דעות וכמו שאבאר אחרי זה, אומר אני שאחר שהיה האל ית' פשוט בתכלית הפשיטות מבלי הרכבת ענינים בין שיהיו הנמצאות נמשכים ממנו באמצעי דרך השתלשלות וכדעת אכן סיני ובין שימשכו ממנו בזולת אמצעי דעת אכן רשד אם הנושאות ע"ד החיוב כדברי מאמיני הקדמות עכ"פ יפול הספק איך נתחייבו נאמרו האחד הפשוט ההרכבות ורצוי הנמצאות, ולמה נגבלה נורת הגשם האחד וחמרו ונורת הגשם האחר וחמרו אם היה שכלם נתנו מרועה אחד, ולמה נתחדדו השמים בחמור והשכלים הנבדלים בלי חמור ולמה היה קצתם נחיים וקצתם נפסדים ואם היה משפיע הטוב אחד למה יהיו חלופים באותו טוב רחוקים זה מזה כגובה שמים מעל הארץ, זה כלו וכל הדומה לו א"א להשלים סבתו ואפילו שישתדל המשתדל להמציא מלכו צורים רעועים, וכבר נראה הפילוסוף בשמיני מהשמע יטל דעת אכן דקלים שהי' מאמין היות העולם והפסדו פעמים אין תכלית מן האהבה והשנאה באמרו כי היה זה דעת בלתי נדוק אחרי אשר לא יוכל לתת הסבה ביינוחתו עם השנאה זמן מה ותנועתו עם האהבה זמן אחר ולמה זכה הזמן האחד בהיות והזמן האחר בהפסד, גם בראשון מספר הנפש חייב כמו זה הבטול למי שיאמין שהנפש מתנועע מעצמה באמרו כי א"א שישלים הסבה אי זו התנועה הטבעית לה, ואיזו התנועה הבלתי טבעית אליה האם לפניו או לאחר או זולת זה או זולת זה מהתנועות הנמצאות, ואחרי שאריסטו למדנו זה הדרך מהבטולים גם אכתנו באמר אליו אם היו נמשך העולם מאלוה ע"ד החיוב ש"א שישלם סבות התחלפות הדברים והגבלתם בצורות מתחלפות ומוקרים מתחלפי' אחרי התחייבם מהראשון הפשוט בתכלית הפשיטות, הנה התבאר מזה הספק הראשון שעשה הרב בזה ושהוא כולל לדעת אכן סיני ולדעת אכן רשד ג"כ בגזירה הראשונה, ואומנם מהגזירה השנית יעשה הרב אחד והוא איך יתחייב הגשם מהנבדל שאינו בעל גשם כיון שלא יתחייב העלול מן העלה כ"א בהיות קצת ערך ביניהם שהיה גזרת שנית, ונראה לי שהספק בזה משתי בחינות, האחת שאם היו הדברים נמשכים ממנו ית' ע"כ החיוב הנה יהיה בהכרח יחם וערך מה בין הפועל ובין הנפעל וימשך מזה שיש לבזה ראשונה יחם וערך עם שאר נמצאים כיון שהם נתחייבו ממנו ולא זולתם וכבר ביאר אריסטו הפך זה ואמר ש"א שימצא שם ערך ויחם בינו ית' לנמצא אחר, ואם אחת היה הדבר שאין שם יחם א"כ אין שם חיוב, והבחינה השנית כי כבר התבאר בשמיני מהשמע ובי"א ממה שאחר הטבע שהאל ית' בלתי בעל תכלית ואחר שהוא בלתי צ"ת, הנה כמו בלתי צ"ת, ובהיות הדבר כן יתחייב שהדברים הנמשכים ממנו ית' אם היו המשכותם ע"כ החיוב שיהיו כלם צ"ת הן בגודל אם הם בעלי גודל הן בכח וגם בזמן ותמידות, ויתחייב מזה שיהי' השכלים הנבדלים צ"ת וכן הגרמים השמימיים יהיו צ"ת כיון שהם כלם נמשכים מהראשון ית' שהוא צ"ת, וכ"כ לדעת אכן רשד שהם נמשכים ממנו מבלי אמצעי, הנה אלה הבטולים כלם ימשכו לדעת החיוב והקדמות כפי הגזירה השנית, עוד זכר הרב ספק ג' והוא איך יתחייב הגלגל שבו ובכוכבו שני חמרים ושתי נורות משכל אחד פשוט, ועם היות שהספק הזה יסודו דעת א"ס שמהאחד הפשוט לא יבוא אלא אחד ג"כ יתחייב לדעת אכן רשד האומר שהדברים כלם נמשכים מהאל ית'

ית' כי אם היה השמחות ע"ד החיוב יקשה הענין בעצמו והוא כפי ההקדמה הראשונה ומפני
הספק הזה הניח ההקדמה הד' מהכלל המורכב מעצמים מתחלפים שגנים להוציא ממנו שהגלגל
המורכב היא הרצנה יותר גדולה ואיך תבא מושכל פשוט אחד, עוד זכר הרב ספק ד' והוא
למה יתחלפו תנועות הגלגלים מצלי ערך וכבר זכר זה צפי"ט והנה הוציאו כאן מזה הגזרה
הראשונה ג"כ כי אם היו התנועות כפי המניעים הנבדלים יקשה התחלפותם כי אין להם ערך
עם ג' מצלתי ג' וכמו שזכר הרב שמה, ואם כלם נמשכו מהסבה הראשונה יתחייב הספק ג"כ
איך נמשך ממנו החלוק שהוא ע"צ החיוב, עוד זכר הרב ספק ה' למה לא תעתק נורת גלגל
אחד לנורת גלגל אחר, והספק הזה אריסטו עצמו עשה כיוצא בו בשמים ועולם באמרו שאם
היה עולם אחד חוץ מזה וסבה ראשונה אליו יהיה חמרו נחמד זה העולם וסבתו הראשונה
שהיא נורת העולם כסבה הראשונה אשר לנו ואמר שיתחייב מזה שתעתק הסבה הראשונה מזה
העולם אל העולם האחר והסבה הראשונה מהעולם האחר אל העולם הזה כי זהו החומרים
דומים יעתקו הצורות וכמו זה הצטול בעצמו עשה הרב כחאן, והספק הזה אינו יוצא מזה
הגזרות אבל הוא מכלל הטענה להכריע הכונה, עוד העיר הרב ספק אחר בענין הנוכחים
אם היה החומר שלהם כלם אחד כמה נבדלו אישיהם אם נצורה או במקרים ועל איזה משני
הפנים הם יתחייב שיעתקו הצורות והמקרים ההם, והספק הזה ענינו כענין הספק החמישי
אם לא שאלתו החמישי היה בגלגל בלבד והספק הששי הזה הוא בנכונת עד שמפני זה כתב
הגרצוני ששני הספקות האלה ענינים אחד, הנה התבאר מזה שטענות הרב הן מוכרחות בין
לדעת אב"ד בחיוב הגומליות מהסבה הראשונה ובין לדעת אב"ס אם היה המשכת הדברים על
ג' החיוב, אמנם לדעת מאמיני חדוש העולם בחפצו ורצונו ית' לא יפול ספק מכל הספקות
האלה מהתחלפות הדברים והגבולות בצורות מתחלפות, כי הנה החלוק שהוא כלו נמשך מהרצון
והכונה וכפי דרך חלומות ית', אם שנאמר שכיון בהתחלפותם כדי להמשיך מהם הנכונה העולם
וקיומו כמו שזכרתי למעלה, ואם כדי שהתחלפותם יורה על שהם מחדשים ונעשים בנכות מכיון
וכפי הרצון הפשוט, או לשאר הסבות שכללה חלומות שאנחנו לא נוכל להשיגם, כי מאחר שהפעולות
והדברים המאוחרים ממנו ית' קצרה יד שכלנו מהשיגם איך נעמוד אנחנו להשיג סבתם ואופן
החכמה אשר בהם, והנה להבדיל בין הקודש ובין החול ובין הטמא ובין הטורף הניח הרב
הגזרה ה' שכל פועל שיפעל בכוונה ורצון לא בטבע, יעשה פעולות רבות מתחלפות ורבות כפי
רצונו וכוונתו שאין לה גבול ולא סדר מחויב, וזהו נשאלה הטענה שעשה הרב המורה בענין
היחוד שהכונה וגם חקרה צפי"ט והשלימה בפכ"ב, וענין כלו להוכיח שהספקות שעשה אריסטו
כנגד החדוש הם קלי ההתרה כמו שנאמר, והספקות שעשה הרב כנגד הקדמות הם חזקי נח
וההכרח לפי שלא יוכל אריסטו להיות דעתו שהדברים מחויבים לבאר אופן חיובם בסבותיהם
כי זה הוא המוטל עליו לקיים דעתו בחיוב, והוא הכריע גדול לדעת החדוש לכל בעל שכל,
כש היות הפנים ההיא מוקובלת מאזכרם אבינו ומשה נביאנו כמו שזכר הרב, האמנם ראוי
שגרע מה ראה הרב לתלות דעת החדוש באזכרם ובמשה ולא ג"כ באשר הנביאים, האם מפני
שאמר אזכרם ברמותי ידי אל ה' אל עליין קונה שמי' וארץ, הנה דוד אמר כי הוא ניה ונצראו,
וישעים אמר ג"כ כה אמר האל ה' בורא השמים ונושבים רוקע הארץ ונאצאיהם, וזכריו אמר
נאם ה' טטה שמים ויוסד ארץ ויוצר רוח אדם בקרבנו, ושאר הנביאים אחד המרבה ואחד
המנועיט כלם פרסמו הפנים הזאת, והגרבונוה אמר שזכר אזכרם ומשה להיותם התחלת אומנת
אזכרם

אברהם החלת גופותיו ומשה התחלת נפשותיו גם גופותיו צפנים מה, ואין לנו צרכים
לטעמו וחורתו, אבל בלי ספק זכר הרב אברהם ומשה כדי לאמת דעת החדוש לפי שאברהם
היה בן ג' כשמת נח ודבר עמו וקבל ממנו וידע שנקרא נח מגזרת זה ינחמו ממעשיו ומעצבון
ידינו, ועלינו לדעת מאין באה לו ללמד אביו של נח ההודעה שהיא כשנולד בנו שהוא ינחמו
ממעשיו ומעצבון ידיהם מן האדמה אשר אררה אל בחטאת אדם עד שצבור זה קראו נח?
ומה שאמר הרמ"בן שאלו נפש זה ברוח הקודש, אין לקבלו כי לא הזכירו רבותיו בלמד שהיה
בניא, אבל אמתת הענין הזה הוא כמו שאומר לך, הנה כלם שהיו בדור אדם היו יודעי ענין
גזרת אדם שאל ית' ארורה האדמה צעבורך צעבון תאכלנו כל ימי חייך וכו' עד שובך אל
האדמה כי ממנו לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ואתה תמלא בשני הדור' ההם שהראשון
שזכרה התורה שנולד אחרי מות אדם היה נח ומפני זה כאשר נולד לקחו אביו לסיון טוב
ואמר כיון שזה נולד אחרי מות אדם שנתקללו ונתאחרו האדמה צעבורו אין ספק שזה הוא
הצבר שזכר בתרפאת הקללה הריא, ולזה קראו נח וביאר טעם שמו באלו זה ינחמו ממעשיו
ומעצבון ידינו מן האדמה אשר אררה ה', הנה ח"כ נח ראה את שם וכל בני דורו של אדם
ואין לא ידע ענין הבריאה וכל מה שקרה לאדם, ואברהם ראה את נח וקבל ממנו אמתת פנת
החדוש ולכן אמר אל עליון קונה שמים וארץ, ומשה רבי' שלמדנו הפנה הזאת יותר ברחבה
לא היה בינו וצין אברהם רק בכחו מאתים שנה ואין לא יהיה ידוע למשה אמתת הפנה הזאת
מלבד מה שגלה לו האלהים, הנה מפני זה זכר הרב אברהם ומשה, שאברהם היה בקבלתו
שלישי לאדם הראשון ומשה היה בקבלתו שלישי לאברהם וחמישי לאדם הנה יש לנו ח"כ על
החדוש שלשה עדים נאמנים בדבר הזה שהם קבלת אברהם שהיא כ"כ קרובה לאדם הראשון
שלא היה אפשר שיפול בו טעות, ונבואת משה שגלה לו הקב"ה אמתת החדוש והבריאה אין
היתה במראה ולא בחידות מלבד הקבלה שהיתה לו בזה ג"כ, והעד הנה הם מופתי משה רבינו
ונפלאותיו המורים בהכרח על שהעולם מחודש ונברא בכוונת מכון ורצון רונה כמו שזכר הרב, ועל
פי שלשה עדים אשר כאלה יקום דבר, ולפי שהיה ראשי הקבלה והנבואה והמופתים האלה אברהם
ומשה, לכן זכר הרב אותם בלבד כי שאר הנביאים למדו מהם ומדבריהם, וכבר זכר החבר למלך כוזר
במאמר הראשון מספרו ענין הקבלה הזאת עם שלא דקדקה כל כך כפי השנים כמו שדקדקתה אני,
אמר ח"ל אבל אברהם עצמו היה בדור הפלגה ונשאר הוא וקרוביו על לשון עבר אביו ואביו וזה נקרא
עברי וזה משה אחריו לארבע מאות שנה והעולם מלא מחכמות שמי' וארץ, וזה אל פרעה וחכמי מצרים
וחכמי בני ישראל חוקרים עליו על אשר לא האמינו לו אמונה שלמה כי הבורא מדבר עם אדם עד
שהשמיים דבריו בעשרת הדברים וכן היו עמו ולא מסכלותם אך מחכמתם ומיראתם תחבולות
החכמות השמימיות צעבור הטובים וזולתם מאשר לא יעמדו למחקר מפני שהם כמו הדבר המזויף
וענין האלקי כזה המזוקק הולך ומוסיף, ואין יעלה בדעת שידומה אללם כי הלשונות אשר היה
לפניהם כח"כ שנה היו לשון עבר לבדה ופלגה בצלל בימי פלג, ויחס אומה כך וכך אל יפת
ואומה כך וכך אל שם ואומה כך וכך אל חם וארצות כך, היתכן לאדם היום לאמת אללנו כזו
ביחס אומות ידועות ובדבריהם ובלשונותם ויהיה הדבר בפחות מת"ק שנה, ע"כ. העיר אל מה
שזכרתי אם לא שיאסו להסתעפות הדורות והלשונות, ונשלם בזה מה שראיתי לברר מכוונת הרב
המורה ודבריו וטענותיו אשר צריך הזה, ונשלם בו זה העיון השלישי.

העיון הרביעי.

ואחרי שזכרתי דעת הרב המורה בטענותיו וסלקתי מעליהם כל ספק וערעור ראוי עתה מפני שלמות המלאכה לבאר פה הדרושים אשר נזכרו בדבריו ובדברי באורי זה שיש בהם חלוק דעות והם יקרי הערך, ויהיה הביאור בהם ובכל אחד מהם בשלש הדעות. ראשונה במה שיגזרוהו העיון הטוב והסברה הישרה מזלתי פנות למעלת הצעלים שאמרו בהם חדשים גם ישנים כי אם לקבל האמת ממי שיאמר אותו, ושנית לבאר דעת הרב המורה בכל אחד מהדרושים האלה ולרמות המקום מפרקיו שנרמז בו ואם יש סתירה בדבריו להחירה כפי הראוי, ושלישית לבאר מה שהגזרוהו החורג ודברי הנביאים ותנכמינו ז"ל בכל דרוש ודרוש מאלה, כי הם בלי ספק מזארים האמת ומכריעים הנכונה בכל מה שזכרו מהדרושים, ומדבריהם ראוי שנעשה עיקר לפי שרות ס' דבר צם ולא מהמחשבות והדמיונות העוברות בכל חכם לב.

הדרוש הראשון.

אם הגרמים השמימיים בעלי גפש, וכבר זכרתי צעיון השני דעות הפילוסופים צדק ר"ל שאין סיני ואבוחמד קיימו וקבלו שהיה כל גלגל וגלגל בעל נפש מנייר ורונה ושאותו הניזר בנבדל החשוק אליו וביארו להטנועע ורונה צחטועתו, ואין רעד חשב שאין הגלגל בעל נפש ושאינו מורכב מחומר ואורג כדברי אבן סיני אבל שהוא גשם פשוט כמו שזכר אריסטו ושטורחו הוא השכל הנבדל המניע אותו ע"כ החשוקה ואין ספק שאמרנו בגלגל שהוא גשם פשוט ושהוא עם זה מנייר צור שכלי צמינו הוא דבר לא יסבלהו הרעיון, כי ענין גשמותו אינו זולת מציאות מרחקיו, והשכלה הוא זולת הגשמות, ואיך יהיה בגשמותו כלבד שכל ויצייר את הנבדל ויתנועע אליו, ואמנם מה שהביא לאריסטו לומר שהוא גשם פשוט לפי שאם היה מורכב היה אפשרי ההפסד ומי שהוא אפשר ההפסד צעמנו א"ל שישוב נצחי, אינו חיוב הכרחי, לפי שהחומר המביא אל ההפסד הוא מה שיש בו הפניות והפעלות, והגשם שאינו מזה הסוג ואין בו הפניות כלל לא יפסד ולא ימצא לו שום הפעלות. ואין גזרתו אמתית בהחלט שהסוג לא ישוב נצחי בשום דבר, לפי שזה ידק בזה שיש בו סבות ההפסד, ולא בגרם השמימי, שעם היותו אפשר המציאות, התנועה צחינות עצמותה כבר יקנה נצחיותה מוחלטו, ומה תדע שיש הפרש אינו מועט בין אפשרות ההפסד לאפשרות הפסק התנועה, כי אפשרות ההפסד הוא מפאת חומר הדבר שהוא מורכב מהפכים אבל אפשרות הפסק התנועה כבר יהיה מפאת המניע כשתפסק הנעתו ולכן הגלגל אחרי שהוא אינו אפשרי ההפסד מפאת עצמו עם היותו אפשר הפסק התנועה להיותו מורכב ומניעו נבדל מומנו כבר יתכן שיקנה אותו הנצחיות לתנועתו מהנבדל שהוא חוץ מומנו, ומה החבאר שאינו כענין נפש האדם המניעה אותו שהיא יתחייב לה שחנות לשתי סבות, הא' לסבת ההפעלות הנפשי באותה תנועה כאלו תאמר שהיתה לבקש הנאות או לברוח מן המזיק שבהשקט

שפסקה התכלית הנבטל התנועה היתה, אבל בזה שאין דבר מזה לא תחמוד התנועה מבלי הפסק, והסנה הכ' כי נפש האדם כבר תפטר מהגוף בסנות הפכיות המורכב והתגברות הכחות הפועלים על המתפעלים ובהנבטל יחס אשר ביניהם יפסד המורכב. וימשך המוח בהכרח ונפסקה התנועה, וכאשר לא היה בגשם השמימי סבה מאלה הסבות מי המונע שתחמיד בו נפשו ויחי עוד לנצח ויתנועע תמיד להיות נצחי נפסק. גם מה שאמר אכן רשד שאם היה הגרם השמימי בעל נפש יתחייב שיהיה בעל חושים וכחות דמיון והזכר, אינו מחויב ג'כ, כי החושים החיצוניים והפנימיים הנה יתחייבו בגשם החומרי מהפכים ובעל נפש חיונית אחת בנושא רבה בכחות, ומי שיאמר שיש לגרם השמימי חמר ונפש הנה לא יאמר שיה' חמרו כחמר השפלים ולא נפשו כנפש הכ' אשר לחנו, אבל כמו שיתחלק גם לדעת אכן רשד גשם הגלגל לגשם השפל עד שלא יאמר על שיהיה גשם כ'א צהוף השם כ' יס' ענין החמר והנפש הנאמר בהם עם מה שבאין, וכבר יורה על היות הגרמים השמימיים בעלי נפש התמדת תנועתם, לפי שאי אפשר שתהיה תנועתם כ'א טבעית כתנועות היסודות והדברים הדוממים שאינם יודעי' מתנועתם ואינה ג'כ הכרחית כפי מה שבארת, ויתחייב א'כ שהיא רלונית בזה מנייר לא ציור דמיוני כי אם ציור נפשי שכלי, ומזה כלו יצא לנו שהגלגל יש לו שתי סבות לתנועתו, האחת נפשו בזה שתציר שהיא ע'ד הפועל והשנית העלול הנבדל שהוא מניע אותו ע'כ התכלית, וכבר כתב הר' בג צפ' ח'ג מאמר חמישי מספר מלחמותיו שאם היה הגשם השמימי בלתי בעל נפש היה בלתי אפשר שיתנועע מהשכל אשר יסודרו ממנו אלו התנועות אם לא היה שם גשם אחר יגיעו ע'כ הציור וכו', אבל ביאר הר' עם זה שאינו בעל נפש היולאנית ושיצא לו מזה ג' דרושים יקרים, האחד שבאין שכליים נבדלים הם התחלות לאלו התנועות של הגרמים השמימיים, והשני שהם מתנועעים מעצמם בעלי נפש, והשלישי שאינם בעלי נפש היולאנית כי אם בעלי נפש שכלית, הנה יצא לנו מזה כפי העיון הישר שהגלגל יש לו נפש לא היולאנית כאלה כי אם נפש משכלת בפעל ושאין אפשרות הפסקה בו לפי שחמרו אין בו מהפכיות ולכן לא יתפעל מדבר מה.

ואמנם דעת הרב המורה יראה שיש סתירה בדבריו לפי שהוא אומר בתחלת זה החלק השני פרק ראשון שמיני הגלגל לא ימלט מהיותו בו או חוץ ממנו ולא ימלט מהיותו גשם או בלתי גשם, ואם היה מניעו בו לא ימלט להיותו כח מתפשט בכל גופו ומתחלק בהתחלקו כחוס, או כח בו בלתי מתחלק כנפש וכשכל כמו שבא בהקדמה העשירית, ובטל הרב שיהיה המניע גשם חוץ ממנו ולא כח מתפשט בו ולא כח בלתי מתחלק כנפש וכשכל והוליד שיהיה המניע שכל נבדל כמו שתראה שם בדבריו, ואתה תמצא שסוף לזה צפרק רביעי אומר וז'ל אמנם היות הגלגל בעל נפש הוא מבוחר עם ההשתכלות, וצפרק חמישי שאחריו אומר אמנם שהגלגל' חיים מדבריו ר'ל משיגים זה אמת נכון, הנה יקשה א'כ מדידה לדידה, גם כי חיובו בטענה אשר עשה צפ'א אינו הכרחי לפי ששם היות שגשם האדם תתנועע במקרה ותנוה בהכרח אותו ההכרח מחויב מ'ד מנוחת החמר מהשתפעלות הזה כי כאשר השיג הנאות וברח מן המזיק נפסק אותו ציור או דמיון ונפסקה מפני זה תנועתו, אולם אין להשוות זה הקצ הנכון ב'אדם לבח השכלי אשר בגלגל כמו שאין להשוות בין חמר הגלגל לחמר הגוף העמוד הזה, ולכן בהיות שאין לחמר שהיה שום התפעלות ולא הפכיות אבל לעולם נשמע לזכרו כי אין לו מונע ומנעהו כמו שיש בשוכני בתי חמר אשר צעפר יסודם, מדוע לא תגיעו נפשו התנוה בו ב'אוחו ציור שכלי והשק

והחשק אשר לה אל התנועה ולא יקרה בה הלאות לעולם לא מזדה ולא מצד החומר שאין בו הפניות ולא יקרהו הספסר בשום עת ולא התפעלות כלל כמו שהתבאר, ומה שאמר הרב שכל מתנועע במקרה ינוח בהכרח וחייב זה בנפש הגלגל, אין חיובו אמת, כי ההקדמה היתה הנדק צמי שדרו לקבל התנועה והמנוחה, והנפש לא התנועע לא בעצם ולא במקרה ולכן לא תהא ג'כ במנוחה ולא תתחלק בהחלק הגוף, כ"ש להיות הגוף מתנועע תמיד מבלי הפסק, ומה שראוי שיאמר בכל זה הוא שדעת הרב המורה שהגרם השמימי הוא בעצמו מורכב מחומר וזורה שהיא תקרא נפש עם היות יתחלק החומר השמימי לחומר השפל תכלית החלוק וההגלגל מפני זה אפשרי המציאות אבל מפני עלתו ומוניעו שהוא הנבדל כבר אפשר שהיה תנועתו נלחית, ויתחברו אם כן לתנועת הגלגל שתי סבות מניעות האחת נפשו והשנית מניעו הנבדל, ובזה אין סתירה בדבריו כי צפרק החמישי והששי אמר שיהיה הגלגל צל נפש שכלית הי מדרב, וזיאר עם זה שלא היתה נפשו כנפש האדם ר"ל נפש היוולאנית כ"א נפש משכלת, ומה ששלל מזה צפרק הראשון אינו היות לגלגל נפש כ"א שהיה המניע בו אותה נפש לבדה, וזה לשון שם, וכן הפנים הרביעיים שיהיה המניע הגלגל כח בלתו ויתחלק כנפש האדם בזה שם זה ג'כ שקר שיהיה זה לבדו סבת התנועה התמידית וכו', הנה באר באמרו לבדו שהנפש בלבד לא תספיק להנעת הגלגל אם לא שיטטרף עמה השכל הנבדל כי בהטטרף שיהיה הנפש המניירת והנבדל המניייר תהיה התנועה תדירה, ובזה האופן אין סתירה בדבריו וידענו דעתו בשהגלגל צל נפש משכלת.

ואולם מה שתגוררו התורה בזה ה' הוא כדעת הרב המור', ולכן אמר דוד השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע יום ליום יביע אמר וכו', וזיאר שהספור וההגדה היתה היא שכלית מבלי שיהיה שם דבור וקול חינוכי, ועל זה אמר אין אומר ואין דברים, והסבה בזה זכר באמרו בלי נשמע קולם כלומר בעבור שקולם לא ישמע לאחר לכן אין בהם אומר ודברים וכמו שפי' הרב המורה, ונראה לי שעל כן אמר בהלל הגדול לעושה השמים בתבונה, שאין פירושו שהקב"ה בתבונתו עשה השמים כי הנה אמר לעושה נפלאות גדולות לבדו, לרוקע הארץ על המים, לעושה אורים גדולים, ולא אמר לאחד מזה בתבונה ולכן יחי' פירוש הכתוב לעושה השמי' בתבונה שעשה חיים משכילים ובעלי תבונה, ואמר ג'כ הללו את ה' מן השמים הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו וגו' הללוהו שמש וירח וגו' יהללו את שם ה' כי הוא זיה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור שזר בזה שהשמים שמש וירח וכוכבי אור ושמי השמים שהם הגלגלים העליונים כלם יהללו את הש' כמו שיהללוהו המלאכים שהם השכלים הנבדלים, וזכר שיהללוהו אותם אם מפני שבראם במנות ונתן להם המציאות אחר שלא היו, ואם מפני שנתן להם הנחיות בעצמותם ובתנועתם ועל זה אמר ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור בתנועותיהם התדירות, ואין להקשות על זה ממה שאמר אחרי זה הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תחומות וגו' כי אין פירושו שהתנינים ושאר הבעלי חיים הנבדלים מדברים והנמחים והדוממים אשר זכר יהללוהו, אבל אמרו הללו את ה' מן הארץ חומר נשמים ולכוכבים אשר זכר שאחרי שאמר עינים בעצמם באמרו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור אמר שעוד יהללוהו בעבור ההיות אשר עשה הקב"ה בארץ, וזהו אמרו כנגד השמים והכוכבים הללו את ה' מן הארץ כלומר תהללוהו גם כן בעבור מה שהפליא לעשות בנבראים השפלים אשר עשה אותם למיניהם אלה נכבדים מאלה דוגמת מה שעשה בעליונים שעשה בהם הכוכבי' נכבדים מהגלגלים וכוכב נכבד מוכב וגלגל נכבד מגלגל וכן עשה בדברים השפלים, וזכר הדב' אשר

אשר במים שהם תנינים וכל חמומות והדברים אשר בארץ אש הדוממים ההרים וכל גבעות ואש
הגומחים פרי עץ וכל ארזים, ואש הצ'ח ההולכים והמעופפים והוא אמרו החיה וכל בהמ' רמש
וגפוד כנף, ואש המון האנושי שריהם שעליהם אמר מלכי ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ,
וגם המונס ועליהם אמר בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים, כי בהם כלם הזכור כזכורתו
והנעיר כנעירתו נראתה החכמה האלקית וגודל השגחתו ולכן אמר כנגד אותם השמים שזכר
יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו ר'ל שהוא לבדו ברא את הכל בחפצו ואין עמו אל נכר, וכלל
העליונים והחתונים באומרו קודו על ארץ ושמים כלומר שכמו שיש בשמים מההוד וההגדולה
והתפארת כן נמצא בבריאת הדברים אשר בארץ כל אחד כפי ערכו, וכמו שהיה לדעת הפילוסוף
הגלגל בעבור הכובד כן אמר המשורר שהיתה האמונה הישראלית נבחרת בצדוהי מטה והוא
אמרו וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה, וכבר זכר הרב המורה
ראיות אחרות על זה אש מומחר דוד ונצח השמים לך משתחווין, ואש מדבריהם ז'ל שתקנו
בברכת הירח, ששים ושמים לעשות רצון קונס וכו'.

הדרוש השני.

אש יומצאו בגלגל העליון ששת הדדיון מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל כבר זכרתי
צעיון השני שכפי הסדרה הישרה ודרכי העיון האמתי אי אפשר שיזדקו בדרומים השמימיים
הפאות והדדיון האלה לא בבחינת עצמם ולא בבחינת תנועותיהם ולא בבחינת מניעיהם אלא
אש נאמר שהם יחסים צירופיים ואמרו בהקש אלינו, כי החלק שיהיה מן הגלגל על ראשו
נקראתו מעלה ומה שיהיה תחת רגליו נקראתו מטה ומה שיהיה לצד ידיו הימנית
נקראתו ימין לא להיותו מזרח, ומה שהוא לצד ידיו השמאלית נקרא שמאל וכן הוא הענין
צפנים ואחור וכמו שכתב אבוחמד הדדיון הצירופיים האלה ישתנו מעת אל עת אש כפי
תנועת הגלגל ואש כפי מצב האדם כי החלק שהוא מעלה ביום הוא מטה בלילה וכאשר ישנה
האדם מצבו ישתנו כל הדדיון וזה כלו ממה שאין ספק בו כפי העיון.

ואמנם דעת הרב המורה בזה עם היות שלא דבר בו בביאור מיוחד נגלה מכה טענותיו אשר
עשה למה יתנועע הגלגל העליון מן המזרח ולא מן המערב, כי עם היות שראה טענות אריסטו
על זה שהיה להיות מזרח ימין הגלגל הנה לא יישר צעיו הרב אבל אמר שאין בכל מה שדבר
אריסטו בזה דבר ראוי לשום לב עליו.

אך אמנם כפי כתבי הקודש ודברי חכמינו ז'ל כבר יראה שיש לעולם דדיון, אש בכתבי קדש בזה
שאמר צפון וימין אתה בראתם, ואש היה שאין לעולם ימין צעניו איך יאמר שבראו השם, ואש יש לו
ימין יתחייב שיהיה לו שמאל, וכן נאמר באיוב שמאל צעשתי ולא אחז, וכן מצינו בכתוב גד המעלה
לשמים כמ' כי ה' הוא אלהים בשמי' ממעל, ואש יש מעל יש מטה בהכרח, גם מצינו שם פנים בשמים
כמ' על פני רקיע השמים ואש פנים מחוץ שימצא אחור, ובדבריהם ז'ל אמרו צפ' אין דורשין
במשנה כל המסתכל בצרבעה דברי' ראוי לו שלא בא לעולם מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה
לאחור, וכפי זה יזדקו הדדיון האלה בגלגל, עם שיסחר לדעה למה לא זכרו מששת הדדיון ימין
ושמאל

ושואל, ובגמרא אמרו ולא במעשה בראשית בשנים מנא הני מלי דתנו רבנן כי שאל נא לימים ראשונים יחיד שואל ואין שנים שואלין, יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם ת"ל למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, אי למן היום יכול לא ישאל משעת ימי בראשית ת"ל לימים ראשונים, אי לימים ראשונים יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, ת"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמים מלמקצה השמים ועד קצה השמים אהה שואל ואין אהה שואל מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, והשתא דנפקא ל' מלמקצה השמים ועד קצה השמים למן היום אשר ברא אלהים אדם למה ל'? לכד'ר אלעזר דא"ר אלעזר אדם ראשון מן הארץ ועד לרקיע הים שגא' למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים וגו' וכיון שסרת הניה הקב"ה ידו עליו ומעטו שגא' אחור וקדם צרתי ותשת עלי כפכה, אמר ר' יהודה אמר רב אדם הראשון מסוף העולם ועד סופו היה שגא' ולמקצה השמי' ועד קצה השמים וכיון שסרת הניה הקב"ה ידו עליו ומיעוטו שגא' אחור וקדם יגרתני, קשו קראי אהדידי? אידי ואידי מזה אחת היא ע"כ. וזה כלו יראה סותר למה שהכחנו מאונת הדרוש ודעת הרב המורה, והתשובה לזה היא שלא נזכרו בכתובים ימין ושואל על מזרח ומערב להיות נדדי העולם טבע נדדי הפילוסוף, כי הנה בפסוק נפון וימין אהה בראתם לא נאמר וימין כי אם על הדרום ולכן זכר כנגדם נפון, אף כי הכתוב ההוא אינו מדבר בשמים כמו שיחשבו הסכלים כי על הארץ ידבר וקודם סמוך לו התחיל תכל ומלואה אהה יסדתם נפון וימין אהה בראתם תבור וחרמון בשמן ירגנו, וכן דרשו רז"ל במ' בתרא פרק לא יחפור מים שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית שגא' ויגזור על ימין ורעב וכתב נפון וימין אהה בראתם, ומבואר הוא למי שיש לו עינים לראות שלא אמרו זה על חלקי הגלגל כי אם על רוחות הנושבות המורידות את הגשם, והכתוב מורה עליו שאמר ישעי' ויגזור על ימין ורעב ויאכל על שמאל ולא שזעו איש בשר זרעו ויאכלו מנשה את אפרים ואפרים את מנשה יחדיו המה על יהודה, הנה שקרא ימין ושואל נפון ודרום שהם ארץ מנשה וארץ אפרים שאחד היה לדרומו של יהודה ואחד לצפוניו, ומה זה לענין התנועה היומית, ולכן תמונא שתמיד בכתוב יקרא לדרום המיושב ימין ובתוספת הת"ו תימן ותימנה כמו שאמר עורי נפון וכו' תימן, ואמר ימה וצפונה ותימנה ומזרחה, שימה הוא המערב וכנגדו מזרח, ותימנה הוא דרום וכנגדו צפונה, וכן אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי ורבים כאלה, והענין בזה בחלוף מה שדמה הפילוסוף כי הוא קרא ימין הגלגל לדרו אשר לפאת מזרח ושואל למערבו ולדרום קרא מעלה, ולצפון מטה ולא היה מעלה ומטה ימין ושואל פנים ואחור כ"א כפי הגלגל ותנועתו כמו שנזכר אמנם כתבי הקודש שערו הנדון האלה לא בבחינת הגלגל כי הוא מתדמה מכל צד אלף ציחם וצירוף אל ישוב צי אדם בארץ, והנה קראו לדרום ימין, אם מפני שהרוח הדרומית מגדלת התבואות וכאמנם ז"ל במקום הנזכר וברצינים עלי עשב זו רוח דרומית שהיא מעלה רצינים ומגדלת צמחים עד שאמרו שמים שחרב בית המקדש לא הוגשמה רוח דרומית ולמדו מפני זה שאין הגשמים יוצאים מאוצר טוב, גם יחסו לדרום החכמה כמו שאמרו הרופא להתחכם ידרים ולהתעשר יצפון ור' יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שמתוך שמתחכם מתעשר שגא' אורך ימים צימינה ובשמאלה עושר וכבוד, הנה א"כ מן הבחינה הזאת קראה אל פאת הארץ המיושבת שהיא לדרום ימין ומה שכנגדה שואל. ועוד יש בזה סבה ובחינה שנית והוא מפני שהדרום חם והצפון קר להיות השמש בדרום בשפל רוחו ובצפון בגובה רוחו והחום הוא נאהב אל הטבע והקור שונא וכו' ואמר אכן סיני שלכן יאמר חום טבעי ולא יאמר קר טבעי, והנה ידענו שהחום אשר נזכר הוא המים צד האדם הקרוב אליו ימין

ימין והרחוק ממנו שחאל ולכן מפאת החוס נקרא הדורס ימין והצפון שחאל, ועד ים זב
ג'כ בחינה שלישית והיא שפני כל אדם הם ראשונה למזרח לפי שבאורו יראה אור כי שם
יעיר צבוקר השמש להאיר על הארץ, ולכן צהיות האדם מנמת פניו קדימה הים הדורס
בימינו והצפון בשחאלו, ואמנם המעלה והמטה שנזכרו בכתוב אין שניהם חלקים ונדרין מחולקים
בשמים אבל לכל השמים בכלל יקרא מעלה לפי שהם למעלה מן הארץ, ולאחר אחר מטה לפי
שהיא מרכז והמטה ההחלטי וכן אחר אדוננו משה כי ה' הוא אלהים בשמים ממעל ועל הארץ
מתחת, וירמיהו אחר אם ימדו שמים מלמעלה ויתקדו מוכדי ארץ מלמטה, ושלמה אחר שמים
לרום וארץ לעומק, לפי שכלם קראו לשמים מעלה בנחינת הארץ שהיא המטה, והארץ קראו
מטה בערך המקיף שהוא למעלה, לא שתקרא פאה מפאת השמים מעלה ופאה אחרת מהם
מטה, וכן הפנים והאחור שנזכרו בכתוב כלם הם צרופים בדרוש אלינו, ונאמר על פני רקיע
השמים על קערורית גלגל הלבנה הקרוב אלינו שאליו נשא את פנינו לראות וסוף ג'כ שם כולל
לשמים ר"ל לאותו קערורית לא לפאה פרטית מהם, וכן נאמר בארץ והשקה את כל פני האדמה
אשר על פני כל הארץ, לפי ששטח הדבר המגולה אלינו בחינה פאה שיהיה נקרא תמיד פנים
ובהם איוב אחר על פחות הארץ הן קדם אהלך ואינו ואחור ולא חזין לו שחאל בעשותו ולא
אחז יעטוף ימין ולא ארחה כי ידע דרך עמודי וכו', ר"ל שאע"פ שילך בכל הארץ אם לזר מזרח
או לזר מערב או לזר צפון או לזר דרום לא יוכל להשיג דרך הש"י, והפאות הסמה על הארץ
אחרים, ולביות הפאות האלה כלם צרופים לא טבעיים בדבר תמנא שיחםם הכתוב למען שאין
לו דבר מזה כי הנה באלה ית' נאמר לא תוכל לראות פני, וראית את אחורי, ולא יראו פני
דיקם, ונאמר ג'כ וכל צבא השמי' עומדי' עליו ממינו ומשחאלו, האם יחשוב שאלו הפאות והצדדין
ימנאו במהותו האלקי אלא שיאמרו זו צהשאלה כי פעם יאמר פנים על מעלת מציאותו ומהותו
כמו שפי' הרב המורה ופעם על מקום השגחתו וזית מקדשו אשר שם פונים בעבודתם, והימין
והשחאל הם כפי הפעולות אשר יפעל בשכר ובעונש, וכן נאמר על התורה אורך ימים בימינה
בשחאלה עושר וכבוד, שאמר על הכוונה הראשונה בימינה ועל הכוונה השנית בשחאלה, ועל
משפט הסנהדרין אחר לא תסור מכל הדברים אשר יצדו לך ימין ושחאל, כי הימין יושאל על
קיום הדבר והשחאל על ציטולו, עד שצדוממים יאמר ג'כ ימין ושחאל, אל כתף הצית הימנית
אבל המזבח מימין וכאלה רבו מספור, והם צרופים בערך ויחם אל האדם לא שיהיו הפאות
האלה מוגבלות בטבע בדבר אחד כי אם בצעל חי, אמנם מה שאמרנו בחגיגה כל המסתכל
בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור ראיתי
לגדולה מפרשיו חלף דעות בזה, כי רש"י פירש מה למעלה מרקיע שעל ראשי החיות, ומה
למטה מן הקרקע ומה לפנים חן למחינת הרקיע במזרח, ומה לאחור במערב, ולפי דעתו זה
מבואר הוא שאין הסדרין האלה בחלקי הגלגל כמו שחשב הפילוסוף כי אם צמה שהוא חן
מונח, והרב המיומני פי' מה למעלה ומה למטה שהוא דמיון רעיוני כצורה האדם הערום
מן החכמה לחשוב מה שעל השמים ומתחת לארץ כאלו הם צית ועליהם, מה לפנים ומה לאחור
מה שהיה קודם שנבראו השמים ומה שיהיה אחרי הפסדם, שחנניא אותו זאת המחשבה אל
שנעון ותמאן לבב, ע"כ. וכבר נתקשו עלי שני הפירושים האלה, והגני זוכר הספקות
שיתחייבו לכל אחד ואחד מהם ראשונה, ואחרי כן אעיר ספקות אחרות בסוגיא ענמה בגללים
לשתי הדעות, ולביות האנשים האלה שלמים הם אחת מורי התורם ומלמדיהם אשתדל לפרש

המשנה

(שמים חדשים) K 1

הנוסחה והסוגיא כפי דעת כל אחד מהם, ואחרי כן גם אני כמוהם אדבר ואגיד דעת שלישי
בפי' המשנה הזאת ויתבאר מכל זה אמתת הדרוש הזה על שלמותו.

ואומר שאם היה פי' מה לפנינו ומה לאחר מה שהוא חוץ למחיצת הרקיע במזרח ובמערב
כדברי רש"י הנה יתחייב לו ספק עצום ממה שאמרו על זה בגמרא בשלמא מה למעלה מה
למטה ומה לאחר לחיי אלא מה לפניו מה דהוה הוה, ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרו תרומיהו
משל למלך צר ודם שאמר לעבדיו צנו לי פלטירין על אשפה והלכו ובנו לו, אין רענו של מלך
שיאמרו לפניו שם אשפה, שיראה מזה הראות מבואר שעם היות שהם ז"ל פירשו מה למעלה
ומה למטה על מה שהוא חוץ לעולם עתה דהוה, הנה מה לאחר פירשוהו על מה שיהי' אחר
הפסד העולם כדברי הרב המיומני ומה לפניו פירשוהו על מה שהיה קודם שנברא העולם,
ולכן אמרו ששלוש השאלות מה למעלה ומה למטה ומה לאחר שהם דהוה וצעתיד ראוי
למנעם והוא אמרם לחיי כלומר דבר הגון הוא אבל מה לפניו מה שהיה קודם שנברא
העולם אין ראוי למנעו לפי שכבר הוא כמו שהוא, הנה א"כ ביארו מה לפניו ומה לאחר
על גבולי הזמן בקודם ובמתאחר לא על גבולי המחיצה כדברי רש"י, ועוד יקשה לרש"י כי אם
היה המעלה ומטה פנים ואחור ארבעתם גבולים מקומיים חוץ מן המחיצה כמו שפי' איך אמר
בעל התלמוד והשתא דנפקא לן שאין אדם יכול לשאול מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה
לאחור מולמקצה השמים, למן היום למה לי? כי הנה הקושיא הזאת אין לה מקום לפי שלמן
היום הוא גבול זמני כלומר שישאל אדם מוזמן התחלת הבריאה ולא ממה שהי' קודם הבריאה,
אמנם אמרו מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחר הם גבולים מקומיים או קצוות
הגודל ולא ראוי זה בראי זה וכל אחד מחלקי הכתוב לגופיה אנטרך ר"ל למן היום כדי לתת
שיעור בהתחלת זמן הבריאה, ולמקצה השמים ועד קצה השמים לתת שיעור בנשוא הבריאה
וגבולו, ואם כן אין צלחן קושיא ולא צריך לתשובה שנחננו מדעת ר' אלעזר, וכבר חשב רש"י
לסלק מעליו הספק הזה באמרו והשתא דנפקא לן מלמקצה השמים דאסור לשאול מה שיש
חוץ למחיצות ממילא נפקא לן דאסור לשאול קודם שנברא העולם דהוה היא מה שהיה קודם
בריאתו הוא עכשיו חוץ למחיצתו הלבד למן היום אשר ברא למה לי, ע"כ, אבל יראה שאין
מאמרו בזה צורך שכל מה שאינו עכשיו חוץ למחיצות קודם הבריאה כי הנה מלאכי אלקים
ונפשות הצדיקים אינם עכשיו לפניו מן המחיצות אבל חוץ מהם כי אינם תחת תנועות הגלגל,
ועם כל זה לא נאמר שהיה קודם הבריאה כי הם מכלל הצדיקים ואיך ידק מאמר הרב זה
מי יתן ידעתי ואמנא, ועוד יקשה לרש"י ספק שלישי והוא כי בשלמא לדעת המיומני שפי'
מה למעלה על כל מה שהוא חוץ מן המחיצה ולמעלה מן הגלגל הראשון מחיצה צד שיהיה
יפוש מטה על המרכז ופנים ואחור על הקודם והמתאחר שבזמן, אבל לדעת רש"י שפי' מה
למעלה מהרקייע שעל ראשי החיות הרי כלל בזה כל מה שהוא חוץ למחיצת הרקיע מכל צדדיו
עד שהוצרך לפרש ומה למטה מן הקרקע שהוא מרכז שבתוך המוקף ואם כבר כלל כל מה
שהוא חוץ מלמחיצת הרקיע במאמר מה למעלה מה ראה על ככה לפרש מה לפניו ומה לאחר
על חוץ למחיצת הרקיע לצד מזרח ולצד מערב צהויות שמה שהוא צחות הפאות כצד ככלל בזה
שלמעלה, ומה הגיע אליו לזכור מכל ששת הצדדין שגם בצד שהם פנים ואחור המוגבלים
ולא זכר ימין ושמאל ולא ג"כ מעלה ומטה המוגבלים בזה שהוא חוץ למחיצה כי אותו המעלה
שנזכר במשנה כבר פירשו כולל ולא פרטי ומוגבל כמו שזכרתי, אלא הם שלשה ספקות אשר שערתי

כפי' רש"י והם עשומים צעירי, וחמנם צפירות הרב המיומני גם כן יש להקשות, ראשונה שאם היה מה לפניו ומה לאחר גאמר על גבולי הזמן יקשה מאוד סגנון הסוגיא אשר זכרתי למעלה שאמרו בצרייתא יכול ישאל אדם קודם שגברא ת"ל למן היום, ואמרו עוד אי לימים ראשונים יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחר ת"ל ולמקצה השמים, כי הנה ענין שתי השאלות תהיה אחת ר"ל אם ישאל אדם קודם שגברא ואם ישאל אדם מה לפניו ומה לאחר כפי פי' הרב, ואם ענין שתי שאלות אחד למה הצרייתא עשה ממנו שתי שאלות גבולות, וזה הספק לא יתחייב לרש"י. ועוד ספק שני שלא תפול השאלה אי לימים ראשונים יכול ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחר כפי פי' הרב לפי שמוצא הוא שאחרי שהגבילה התורה השאלה לימים ראשונים ולא עוד שלא יכול אדם לשאול מה לפניו אם הרגון זו מה היה קודם הימים הראשונים ההם כי איך יתכן שישאל על מה שגברא התבארה מניעותו בדרשה הראשונה, ועוד ספק ג' יקשה לרב שלא תפול ג"כ התשובה שנתנו ת"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמים לפי שהם גבולים מקומיים או קצת הגשם ולא יושך מהם שלא ישאל אדם מה לפניו בזמן הקדמון ומה לאחר בזמן העתיד ולשון הכתוב מורה עליו שאמר ולמקצה השמים ועד קצה השמים כאומר מה המקום עד זה המקור, ואם היה הרגון זו הגבילה זמנית צענין הקודם והמתאחר היה לו לאמר מיום אשר ברא אלהי ארץ ושמים עד אשר יכלו ויפסדו כי איך ראוי לכלול במאמר אחד גבולי הגשם במרחקו וגבולי הזמן בקדמותו ואחריו, אלה הם שלשת הספקות שיתחייבו לפי' הרב המיומני, ואעיר עתה ספקות אחרות בסוגיא ענמה, הראשון למה דרשה הצרייתא ראשונה למן היום אשר ברא אלהי אדם ואחר כן דרש לימים ראשונים' ושנה בזה סדר הכתוב ולא דרש על ראשון ראשון כי הנה הכתוב אומר כי שאל ג' לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים אדם, והספק השני שלשאלה אשר שאל תחלה יכול ישאל אדם קודם שגברא העולם היה יותר נאות להשיב עם תחלת הכתוב ויאמר ת"ל לימים ראשונים כלומר מן הימים הראשונים יכול לשאל אחר שגברא הזמן והיה שם ימים ולא קודם בריאת הימים, ולמה א"כ בחר להוכיחו מלמן היום אשר ברא אלהים אדם שהשיבו מיד הספק יכול לא ישאל משעת ימי בראשית ואם היה מוכיחו מהראשון שהוא מלימים ראשונים לא היה נפל עליו אותו ספק ר"ל יכול לא ישאל משעת ימי בראשית, ועל כיוצא בזה נאמר מוטב שלא יחלה ושיחלה ויתרפא, והספק השלישי בזה שנאמר כאן יכול ישאל אדם קודם שגברא העולם ת"ל למן היום ופ', שיראה מזה שאין ראוי להסתכל בדרוש ולחקור בזה שהיה קודם שגברא העולם ובגמרא אמרו אחר זה כמו שזכרתי בשלמא מה למעלה מה למטה מה לאחר לחיי אלה מה לפניו מה דבוק היום מורה שלא תמנע הדרשה והשאלה בזה שהיה לפניו קודם הצרייתא, והספק הזה יתחייב צענם וראשונה לרב המיומני אבל ג"כ יתחייב לרש"י הספק במאמר כלו שהוא הספק הראשון שהקשיתי נגדו, והספק הרביעי איך אמרו שאין ראוי להסתכל מה למטה ופירשו שני הדברים מן הקרקע שהוא כמו שמוצא הרב המיומני והוא על ענין הארץ ועמידתה באמצע, וה' בגמרא אמרו מיד אחר זה אי להם לצריאות שרואות ואינן יודעות מה בין ראות עומדות ואינן יודעות על מה עומדות הארץ על מה היא עומד' וכו' שיראה מזה שראוי להסתכל צענין המטה וכל הנוסע צענין הארץ ועומדות הרי זה משוּבָּה, והספק החמישי במאמר יכול ישאל אדם קודם שגברא העולם ת"ל למן היום שמונה שאין ראוי להסתכל בזה שהי' קודם הצרייתא, וכבר מנחנו צ"ר שהיו חכמי יס' שאלין ודורשין בקודם שגברא העולם והיה ר' יהודה בר סימן

אומר

אומר שהיה סדר זמנים קודם לכן ור' אברהם אבן עזרא ומהריב"ן, האם יאמרו עליהם שגו להם שלא באו לעולם כמו שבא במשנה, וכן צ"ל חלק נשאו ונתנו כמה יהיה העולם חרב ואמר ר' קטינא שהא אלפי שני הוי עולמא וחד חרב אצוי אומר תרי חרב, והוא ג"כ במס' ראש השנה ודרשו ג"כ בחלק בהיות העולם חרב מה יהיה ענין השממות ואמרו שיעשה להן הקב"ה כנפים ויהיה שטים על פני המים, וכדברים האלה הרבה בתלמוד ובמדרשות שהיה שאלין וחוקרין כמה שהיה קודם הצריחה ובמה שיהיה אחרי הפסד העולם וחורבנו והוא ספק גדול על דברי הצריחה וגם על המשנה כפי פי' הרב המיווני, ובבר חשב הרב להמלט מהספק הזה באמרו שהיה חסור הסמכילות למי שאין לו הקדמות, והוא באמת אצלי מאמר תפל מבלי מלה, כי מה יהיו הקדמות אשר יהיו ציד שום אדם מתוך עיונו לשייכל לעיין בדברים האלה הסתומים והסתומים, ואם לדעת הרב הם הכל ורעות רוח מה ההקדמות אשר יטענו אליהם כי אם המניעה מלהסב בהם, והספק השני שאתה תראה שהם ז"ל עשו זאת הסוגיא ג' שאלות, הראשונה יכול ישאל אדם קודם שנגרף העולם והשיב ת"ל למן היום אשר ברא אלהים אדם, והב' באמרו יכול לא ישאל אדם משהת ימי בראשית והשיב ת"ל לימים ראשונים, והגמ"ל באמרו יכול לא ישאל אדם מה למעלה ומה למטה מה לפניו ומה לאחור, והשיב ת"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמים, ותראה שבשאלה השלישית הזאת לא נסתפק בתשובתה עם זכרון הכתוב כמו שעשה בשתי השאלות הראשונות אבל בכל דבריו באמרו למקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ותי אתה שואל מה למעלה ומה למטה בו, ולמה לא עשה כהפך הזה בשאלה הראשונה ויאמר למן היום אשר ברא אלהים אדם אתה שואל ואי אתה שואל קודם שנגרף העולם. והספק השניעי שהנה יראה שר' אלעזר בדרשתו יבא דרשות הצריחה ויעקור אותה מעיקור לפי שאם בא למן היום אשר ברא אלהי' אדם על הארץ ולמקצה השמים להודיע ענין האדם הראשון קודם שחטא לא יסאף א"כ מקום לדרשה על מה שישאל קודם מעשה בראשית, ואם היה זה כן לא היה ראוי שיאמר בעל התלמוד מצבי ל' אבל שיאמר אלא מצבי ל' כי מאמר אלא פוסל את הראשונים וכשאין שם אלא יורה שמוסיף עליו אף כי אין ראוי שנחשב שיחלוק האמורא על הצריחה, והספק השמיני כי הנה בעל התלמוד הקשה מיתור למן היום שלא היה צריך לענין הדרישה כיון שכבר נכלל במאמר ולמקצה השמים ועד קצה השמים ולכן היה ראוי שישיב בזה צורך או דרשה אחרת בלמן היום והוא לא עשה כן אבל דרש אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים. והספק השביעי כי הנה המקשה ברת מלת יתור בכתוב צמ"ש למן היום למה ל' ובכל אחת מהדרשות אשר בחר ישרו בכתוב דברים מיותרים שלא נהנה לדרשה, אם לדעת ר' אלעזר שדרש אשר ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים שהיה אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע יהיה א"כ אמרו ועד קצה השמים מיותר לפי שאי אפשר לדרשו בשתי דרשות מתחלפות, ואם לדעת רב יהודה שדרש אשר ברא אלהים אדם למקצה השמים ועד קצה השמים יסאף מותר וללא צורך אמרו על הארץ ונפלו א"כ כמה שצרכו ממנו שהוא מיתור בכתוב. והספק העשירי בענין דרשות ר' אלעזר ור' יהודה וזה שבאשר יוצנו כפי פשוטן שהיה אדם הראשון גדלו מן הארץ ועד לרקיע או מוסף העולם ועד סופו יהיו דעות זרות, ואין אחד מחשובי הדעות שיעלה על לבו שהיה עלימות לאדם הראשון היותו גדול הקומה, גם שלא יהיה א"כ העונש מתיחס לזה, ואם היה הרגון בזה שהיתה השגחתו וחכמתו מן הארץ עד לשמים או מקצה השמים ועד קצהו מה יהיה ענינו לענין הכתוב הזה, וגם איך יתישב זה על דרשת הצריחה

הברייתא. והספק הי"א צמח שאלו בתלמוד על דרשת ר' אלעזר ורב יהודה קשו קראי והשיבו אידי ואידי מדה אחת היא, וזה כי איך יהי' כל כך מרחק מנקודת המרחק אל המקיף כמו שיש מקלה קוטר המקיף ועד קצהו שהוא בהכרח כפל מן המרחק שיש מן המרכז אל המקיף ואיך אמרו אי"כ אידי ואידי מדה אחת היא, הלא כהצתי לך צום שצעה עשר ספקות צעם הסוגיא מהם ג' מיוחדים לדעת רש"י ומהם ג' מיוחדים לדעת הרב המיומני ומהם י"א צעם הסוגיא מושתפי' לשני הרצנים יחד, וראוי שאומר בהתחלה.

וראשונה אומר שדעת רש"י נאות ומתישב אחרי שדעו צאמת אמתת דעתו וכוונתו צמח למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור, וכוא כפי מה שחשבו שמה למעלה שזכרה במשנה הוא עצמות הקצ"ה ומועלת מציאותו ולכן אסרו להסתכל בו כי כבר הודיע לנאמן ביתו שלא יראה האדם וחי' ואמנם שהאל ית' יכולה צום התאר ר"ל מה למעלה, משה אדוננו צארו צאמרו וידעת היום והשעות אל לבדך כי ה' הוא אלהים בשמים מועל ועל זה אמר רש"י מה למעלה מרקיע שעל ראשי השמים, וכבר ראית במראת יחזקאל שאמר ומועל לרקיע אשר על ראש וגו' דמות במראה אדם עליו מלמעלה, הנה צאר ענין הרקיע שהיה על ראשי החיות ודמות הכסא אשר עליו מושב המלך ה' לצאות ועליו אמר דמות כמראה אדם עליו מלמעלה כלפי הסבה הראשונה ית', והנה אי"כ על אותו האחרון שלמעלה מן הכל אמרו במשנה מה למעלה, ומה למטה הוא כמו שפירש מן הקרקע והוא רמז ג"כ להקצ"ה שהוא תולה ארץ על צלימה והוא המעמיד אותה שלא יכסו המים וכבר צארו בגמרא כשרשה הארץ על מה עומדת היה הדעת האחרון לר' אלעזר בן שמוע שאמר על עמוד אחד וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם, וכן אמרו שם צדונו של הקצ"ה שנאמר ומתחת זרעות עולם, הנה אי"כ יסבור רש"י שנאמר אמרו במשנה מה למטה רצו לאמר שלא יסתכל בראויה שמעמיד המטה שהיא הארץ, תראה זה מדבריו להלן שפי' על מה שאמרו בגמ' בשלמא מה למעלה ומה למטה ואמר ח"ל מה למטה והרי אמרנו מתחת זרעות עולם ואם שאל מי סובל לא חס על כבוד קונו ע"כ, שגלה צום מה שפירשתי, ואמנם מה לפנים ומה לאחור היא חקירה אחרת בפעולות הש"י הנראות בתנועה היומית הנפלאה והיא מודע תהיה התחלת אותה תנועה מזורח וסקיעתה במערב ועל זה אמרו מה לפנים ומה לאחור ר"ל מהו הדבר אשר לפנים שצעזערו תהיה תחלת התנועה היומית משם, ומהו אשר צאחור שהוא במערב שצעזערו החמה שוקעת שמה, ולכן כתב רש"י מה לפנים חוץ למחיצת הרקיע במזרח ומה לאחור במערב ובגמרא מפ' טעמא, רצה צום שלא היה איסור ההסתכלות בפאת הגלגל כי אם צום שהוא חוץ למחיצת הרקיע שעושה הזריחה צאותו צד והוא אמרו במזרח וכן מהו הדבר אשר חוץ למחיצת הרקיע לצד מערב שיעשה השקיעה ומעריב ערבים, ומי יתן ידעתי אנה מצא הרב מפורש הטעם צום כמו שאמר, הלא שהוא צום שאמרנו בגמרא בשלמא מה למעלה ומה למטה ומה לאחור לחיי אצל מה לפנים מאי דהוי הוה וראוי שתבונן בחכמת השאלה הזאת ותשובתה, כי הם ז"ל שערו שמאד צעף השאלות האלה השלשה מהן חזרות לעצמות האל ית' לפי שמה למעלה ומה למטה הם כמו שפירשתי לדעת רש"י מהו אשר למעלה מכל השמים ית' ומהו התולה ארץ על צלימה שהוא המטה ית' שמו, ואמנם מה לאחור כבר צארו צפ' חלק מפני מה חמה שוקעת במערב כדי שתתן שלום לקונה שגא' וצא השמים לך משתחיים, ופי' אחר שהוא הש"י ואיך אי"כ יסתכל האדם בו וישאל שאלות כי כמו שזכר הרב המורה בקדמון ית' לפי שאינן מפעולות פועל ולא סר ולא יסוד מהיות תמיד לא ישאל בו איך ולמה

ולמה, ולכן אמרו לחיי שהוא דבר נאות שלא להסתכל בזה והמסתכל בו ראוי לו שלא בא לעולם, ואינו חס על כבוד קונו, ואפשר שרמזו בזה אמרם לחיי שהשאלות האלה הם כלם על הש"י שנקרא חי העולמים וכמאמר המלאך וישבע בחי העולם לפי שלא קדמו העדר וחדוש והויה ויהי, אבל מה לפנים ר"ל מפני מה חמה זורחת ומזרחת למה יחי' אסור ההסתכלות בו כי הוא דבר מחודש והוא מזריחת העולם ועל הדבר ההוא והמחודש הפול השאלה למה היה בזה האופן לא באופן אחר, והוא אמרם אבל מה לפנים מה דהוא הוא ר"ל אין דבר זה קדמון כקדמות האלוה לאלה תפול עליו השאלה כי הוא דבר הוה ומחודש ולמה לא יסתכל בו האדם, והיתה התשובה עם משל המלך שגנה פלטירין שלו באשפה ואין רצונו שיאמרו לפניו שם אשפה ורצה באשפה הסעדר אשר קדם לסויות. וכאלו אמרו כי אם העולם נברא מדבר וגמשיך ע"ז החיוב כמו שיראה אריסטו היה ראוי לשאול למה חמה זורחת במזרח כי כן חקר עליו אריסטו כמו שזכרתי בעיון השני, אבל בהיות הנריאה אחר האפס המוחלט וכפי הרצון האלוהי הפשוט מבורר הוא שאין ראוי לשאול זה כי תהי' התשובה כך עלה במחשבה וכך גזרה חכמתו ורצונו וכמו שזכר הרב המורה בזה דפרק י"ט אשר בארתי ממונו ובפי"ג ח"ג, והסתכל אמרם משל המלך שאמר לעבדיו בכו לי פלטירין על האשפה והלכו ובכו כי הנה העירו בזה להשתלשלות הנמלאות ממונו ית' בסדר הנריאה וכמו שיבא ענינו אחר זה, ועם מה שבארתי מזה מכוונת רש"י יותרו שלשת הספקי' הראשוני' שהעירותי עליה, אם הראשון ממה שאמרו בשלמא מה למעלה ומה למטה מה לאחור לחיי אבל מה לפנים וכו', שכבר בארתי לדעתו שלא אמרו אחור על מה שיהיה אחר שנברא העולם ולא לפנים על מה שהיה קודם הנריאה כי אם על זריחת החמה במזרח ועל שקיעתו במערב, ואם הספק הג' שהוא למה זכר שתי פאות בלבד מהגלגל שהם פנים ואחור בהיות שכבר אמר מה למעלה על כללותו אחרתי שלא אמר מה למעלה על כללות הגלגל העליון או מה שהוא חוץ ממונו במלא או צדק כי אם על האל ית', וכן לא אמר מה לפנים ומה לאחור על צדדי הגלגל כי אם על שאלת הסבה למה חמה זורחת במזרח ושוקעת במערב, ואם לספק השני מענין הסוגיא ראוי שתתעורר בזה שפי' רש"י יכול ישאל אדם מה שיהיה קודם שנברא העולם ומה יחי' אחרי כן כי הנה הנרייתא לא שאלה כי אם קודם שנברא העולם, ואחרי דע לך מזה שרש"י לא נעלם ממונו הפי' שעשה הרב המיומני בלפנים ובאחור ובעבור שנטה ממונו הוקשה לו למה אמרם הנרייתא יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם ולא אמרם יכול ישאל אדם אחר חורבן העולם, ולכן רש"י אחרי שביאר ישאל ופי' מה שהיה קודם שנברא ר"ל שעשה ישאל מה שהיה קודם לזה אמר עור שזאת השאלה מקודם שנברא העולם נמשך סותרת והוא מה יהיה אחרי כן לפי שהקב"ה אינו נודע כ"א מפאת פעולותיו וידיעתו תלוי בממלא ומה שאינו נמצא לא תפול עליו ידיעה, וכיון שמה הדבר אמרו שלא יוכל אדם לשאל מה שהיה קודם שנברא העולם לפי שאין שם נושא בו תתלה השאלה מבורר הוא שמאמרו הטעם ענינו לא ישאל מה שיהיה אחרי כן, והוצרך הרב לומר זה כדי להגלגל ממה שאפשר שיסופק נגדו והוא ששאלמא לפי' הרב המיומני שפי' מה לפנים קודם שנברא העולם ומה לאחור אחר שיפסד לא יחסר כל צרכייתא אבל כפי פי' רש"י שלא פירשם כן יקשה מאוד למה אמר יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם ולא אמר כן על חורבנו, ולהשיב לזה אמר הרב שמה שאמר שלא ישאל קודם שנברא העולם יוצא נ"כ שלא ישאל מה שיהיה אחרי כן כי הטעם בשניהם אחד והוא שכאשר אין מציאות הנבראים לא תפול השאלה והחקירה ואין הצדל בין שיהיה זה קודם

קודם הצריחה או לאחרים כמו שפירשתי, ולפי שג"כ הוקשה לפי הרצ הקושיא שגשה צעל
התלמוד והשתא דנפקא לן מקצה השמים דאסור לשאל מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה
לאחור למן היום אשר צרא אלהים אדם למה לי, שיראה מזה שהצין צעל התלמוד שכלל מה
למעלה ומה למטה היה יכול לשאל אדם קודם שנצרה העול' עד שזוהי הד' לא היה צריך לדרשת
למן היום, ואין מקום לקושיא הזאת כ"א כשיפורש מה לפנים ומה לאחור כפי' הרצ המיומני,
לכן הוצרך רש"י לפרש ולומר והשתא דנפקא לן מולמקצה השמים דאסור לשאל מה שיש חוץ
למחיצות ר"ל כמו שפירשתי אני ממילא נפקא לן דאסור לשאל קודם שנצרה העולם, לפי שהיה
ר"ל שמה שהיה קודם צריחת העולם הוא עכשיו חוץ למחיצותיו ואמר זה על הקצ"ה שהוא
מה שהיה קודם הצריחה וכמו שחז"ל שקודם שנצרה העולם היה הקצ"ה וזמן צלצד והוא
עכשיו חוץ למחיצותיו לפי שהוא מניע את הגלגל העליון המקיף בכל, ומה שהקשיתי אני על
זה משאר השכלים הנבדלים והנשמות כבר נשמר הרצ מזה שלא אמר שכל מה שהוא עכשיו חוץ
למחיצות היה קודם הצריחה אבל אמר שמה שהיה קודם הצריחה הוא עכשיו חוץ למחיצות והסקדמה
הזאת אינה מתהפכת, שכל מה שהיה קודם הצריחה הוא עכשיו חוץ למחיצות שמתהפך צעלנו
שכל מה שהוא חוץ למחיצות היה קודם הצריחה כי היא מחיצת כוללת ולא תתהפך כי אם
חלקית, כי הנה רש"י על הקצ"ה צלצד אמר מה שהיה קודם צריחתו הוא עכשיו חוץ למחיצות,
אף כי השכלים הנבדלים להיותם מניעים הגלגלים אשר תחת הגלגל העליון כבר יאמר בזה
שאינם חוץ למחיצות לא שיהיו תחת התנועה היומית כי לא אמר רש"י מזה הצניחה חוץ
למחיצות אלא לענין הסנעה אמרו, ולכן אותם השכלים שהם מניעים את הגלגלים אשר
תחת הראשון יאמר בזה שהם ר"ל הנעתם לפנים מן המחיצה ואמנם הנשמות כבר זכרו בגמרא
שהם בצרבות, ולכן גזר רש"י שאין דבר חוץ למחיצה כלומר למעלה מן הגלגל העליון כי אם הסי'
כי הנשמות הם בו ולא עליו וענין חוץ למחיצה כענין עליו, הנה התבארה בונת רש"י הנכונה
כפי' הסוגיא הזאת ובסידורתי מעליו תלונות שלשת הספקות העלומי' אשר זכרתי נגדו.
ואמנם כפי' הדעת הרצ המיומני ופירושו יהיה ענין מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה
לאחור אשר אסרו להסתכל בזה להיות ההסתכלות שהוא הכל ורעות רוח, אם מה למעלה
ר"ל אם למעלה מן הגלגל מלוי או ריקות וכבר ביאר הפילוסוף שאין שם לא מלא ולא רק
שום היה מלא בין שיהיה מגשם אחד מדונק לאין תכלית או שיהיה מגשמים בלתי בעלי תכלית
במספר זה אבל זה, יתחייב המלא הגשם צ"ל צפועל בגודל או במספר והוא שקר, וגם אין
שם רקות לפי שהרקות בלתי נמצא, ואמנם מה למטה הוא ג"כ שאלה סכלה למה תעמוד
הארץ נחה ולא תפול לפי שלהיותה במרכז העולם במרחק שום מכל הדדן אל המקיף לא
תאות בזה התנועה לצד אחד ולא לצד אחר, ולכן יתחייב שתהיה נחה בהכרח וכבר התבאר
כל זה בחכמה הטבעית, וכמו שאמר הרצ שיחשוב הסכל ומסתכל שהשמים והארץ הם כמו
בית ועליהם על גביה, ואין הענין כן כי הם במדרגת המקיף וסמרכו, ואמנם מה לפנים ומה
לאחור פי' על מה שהיה קודם שנצרה השמים ומה שבהם ומה שיהיה אחרי הפסדם שתוציא
אותו זאת המחשבה כמו שזכר הרצ אל שגוען ותמהון לצד, ואלכן אמר התנא שהמשתדל בכל
זה ראוי לו שלא בא לעולם לפי שענין השאלות האם מורים על הפסד שכלו והוא האיש אשר
לא הגיע לתכלית צריכתו בשלמות נפשו ולכן נוח לו שלא נברא, ואמר הרצ שלכן סמכה
המחנה לזה וכל שלא חס על כבוד קונו לפי שנקפסד האדם שכלו שהוא כבוד קונו לא יחוס
עליו

עליו ולא ישמרו בהסתכלות הזה, והפירוש הזה ג"כ נאה ומתישב הוא, ואונסם הספק הראשון שהעירותי עליו מאשר יתחייב שהיה שאלת מה לפניו ומה לאחר היא ענמה שאלת קודם שנברא העולם, ראוי להשיב עליו שהרב יעשה הפרש בחקירות שיהיו מלבד הבריאה בשים ויהן תלויות בצורה ויהן תלויות בדבר הנברא, אם בצורה כאלו תאמר איך היה הקצ"ה יושב וזנב קודם שנברא העולם אם שגוי הרצון והנחירה מחייב שגוי צעמוחו, ואם למה לא היה משפיע העול' תמיד כיון שהוא טוב והטוב ראוי שיפעלו תמיד, וכן שאלות אחרות מאלותם שזכרו הפילוסופים כנגד החדוש מפאת הפועל כמו שזכר הרב המורה בפ"ד מזה החלק, ועל החקירות האלה אשר הם מנר הצורה ופועל העולם ואמר הרב שאמרה הברייתא יכול ישאל אדם קודם שנברא העולם, ושאל פירושו כמו שפי' רש"י מה שהיה קודם שנברא העולם, אלא יכול ישאל אדם שאלות בזה שהוא קודם שנברא העולם שהוא הקצ"ה, ויש מין אחר מהחקירות צענין העולם כאלו תאמר אם נברא אחר האפס המוחלט או קדמו חמר קודם נתהוו ממנו כל הדברים כדעת אפלטון ונמשך הר"ג אחריו, ואם קודם שנברא זה העולם היה עולם או עולמות אחרים כדברי האומר שהיה בונה עולמות ומחריבן וכדומה בשאלות האלה, וכן צענין העתיד אם יפסד העולם כדרך שכל היום נפסד או לא, ואם היה שיפסד אם יהיה ההפסד בעולם השפל או ג"כ בגרמים השמימיים ובשכלים הנבדלים, ושעל אלו החקירות אשר הם מפאת הנברא אמרו בברייתא יכול ישאל אדם מה לפניו ומה לאחר, וא"כ השאלות שצאו בברייתא הן שתיים נבדלות זו מזו, וזוהי יותר ג"כ הספק השני שאחרי שאמר ח"ל למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ, למנוע החקירה מפאת הצורה שאל עוד יכול ישאל מה לפניו ומה לאחר, כלומר אם יכול לחקור מענין העולם קודם בריאתו, והיתה התשובה ח"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמי', ועם היות שקצוות השמים הם גבולים מקומיים ולא ימשך מהם שלא ישאל אדם מה לפניו ומה לאחר הנה כבר יתחייב מהם לפי שהכתוב הגביל נושא הדרישה והשאלה שישאל אדם מהדברי' אשר הם בעולם הנברא כמו שהם עכשיו מקצה השמים ועד קצה השמים, ומההגבלה הזאת נלמוד שאין לנו יכולים לשאול בדבר אחר חוץ מהם, לא מהדברים שהם עכשיו שעליהם אמר מה למעלה ומה למטה ולא בזה שהיה לפניו קודם הבריאה או לאחר הפסד העולם, וכדי לשלול שאר החקירות כלם הוצרכה הברייתא לבאר ולומר למקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואי אתה מה למעלה מה למטה מה לפניו ומה לאחר, וזה נורף הכפל הדרישה למקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ואי אתה שואל וכו'. הנה הותר ג"כ הספק הג' שהעירותי כנגד הרב וגם הספק הששי שהעירותי בסוגיא, הנה התבאר גם כפי דעת הרב ענין הסוגיא הזאת עם הטרם הספקות שאפשר שיסופקו נגדו.

ומה שנראה לי בזה הוא דעת שלישי בפירוש המשנה והברייתא הזאת, בקצתו אסכים עם פי' רש"י ובקצתו אטה משניהם, וזה שמה למעלה נאמר באמת על עננות הש"י ומקומו שאל לאדם להסתכל בו כי מלת מעלה מן השמים ועליו לא תאמר כ"א על הש"ת הוא לבדו וכן נאמר ביעקב והנה ה' נצב עליו ופי' הרב המורה על השמים שזכרו בכתוב, ומשה אדוננו אמר כמו שזכרתי כי ה' הוא אלהים בשמים ממש, ובגמרא אמרו ערבות שרם ונשא שוכן עליו, והכונה בזה שלא יסתכל אדם ולא ישלח מחשבתו בצורה ית' שהוא למעלה מהכל וזוהי נדקו דברי רש"י, ומה למטה לא אמרו על הארץ כדברי שני הרבנים אבל אמרו על ידיעת הש"י בפרטים והשגחתו בעולם השפל שלא יסתכל אדם ה"ה ה' בקרבנו אם אין ואיך תהיה השגחתו

בבני אדם לנטות צדיותם בלתי מושגים צפרטיותם כ"א בחשים גשמיים ולפי שדיעתו ית' היא עזמותו לכן אמרו שלא יסתכל בזה, ושהי השאלות האלה הן בחק האלוה ית' ר"ל ממקומו ואופן ודעתו, ואמנם מה לפנים ומה לאחור הם כנגד הנבדלים ולפי שכוונת הכתוב המורה בפ"ו מזה החלק שכל מתחדש היה אחר שלא היה יסוד טבעו אחר התחדשו והשלמו וכוונת בלתי טבעו בעת התקוות והתחילו צדיהם מן הכח אל הפועל, וחולת טבע ג"כ קודם שיתנועע ליציאה אל הפועל; ויש א"כ דבר ג' מציאות, האחד מציאותו אחר שנתהוה וגשם, והב' מציאותו בעת התהוותו, והג' מציאותו קודם התחילו צדיהם, ואמר הכתוב שאין ראוי שיסתכל אדם בצדיהם העולם לא לפנים ר"ל בעת התהוותו איך נתהוה וגמגם מוננו ית', ואמנם שיאמר לפנים על זמן התהוותו וצדיהם פסוק מלא הוא לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים הכה ח"כ מה לפנים התחלת הצדירה והמשכות הדברים הראשונים מהש"י שאין ראוי שיסתכל אדם בזה ובמו שאמרו להגיד כח מעשה בראשית לבשר ודם אי אפשר לפיכך כתם לך הכתוב בראשית ברא אלהים לפי שהתחלת הצדירה הוא מה שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ומה שנזכר אחר זה מהששת ימים כלו אחרי אותה התחלה שאמר להסתכל בזה, הרי לך שאמר מה לפנים על עת הצדירה הראשונה, ואמנם מה לאחור הוא כנגד מה שהיה קודם הצדירה כי הוא באת ראוי שיקרא אחור לפי שאם היה מה לפנים מעת שהתחילה הצדירה יהיה לאחור מוננו הוא מה שהיה קודם הצדירה, ומזה תדע שאין אחור כמו אחרון כי אחרון הוא העתיד להיות, ואחור הוא מה שקדם שכבר חלף הלאה לו והוא על דרך ואותי הסלכת אחרי גוף, ומזה פירשו והשלך דברי אחרים ר"ל שהנבואות העתידות שכן דברי השם, הרשע משליך אותם לזמן שעבר שהוא האחור לומר שכבר נתקיימו ואינם עתידות עוד להיות, וכן אמרם כאן ומה לאחור הוא אחור הפנים שזכר כי הוא הזמן הקודם אליו, ולפי שהשאלות האלה בלם יקצר השכל האנושי להשיג לכן בא במשנה שהמסתכל בזה ראוי לו שלא בא לעולם ביון שהסתכלותו לריק ופעלו לבטלה, ויבא לנו מזה שאין ראוי לאדם שיתעסק בהסתכלות עזמות הצורה ולא ג"כ ענין הנצח קודם היותו ולא בעת היותו כ"א בזה שהוא עכשיו אחר היותו, ומפני שאמר במשנה ולא במעשה בראשית בשנים באת הצדיהם והוכיחה ראשונה למה יהיו בשנים ר"ל שיהיה אחד שואל ואחד משיב התלמיד והרב ממה שאמר הכתוב כי שאל נא לימים ראשונים וענין זה שצפ' כי תוליד בנים בזה הדברים פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים כי ראשונה אמר כי תוליד בנים בלשון יחיד ומיד אמר בלשון רבים ונושנתם בארץ ושאר הכתובים ובפסוק אחד בא קצתו בלשון רבים ובקשתם משם את ה' אלהיך ומנחת ויהי זה כלו להגיד שבענין העונות והחטאים והעונשים יהיו בלכדים כלל ישראל ולכן בא כל זה בלשון רבים, אמנם בתשובה לשם לא יסתהפו בלם זה אצל יסודו איש אחד ולכן זכר התשובה בלשון יחיד, ומאשר אמר כי שאל נא לימים ראשונים בלשון יחיד ולא אמרו בלשון רבים למד מזה שיתיד שואל ואין שנים שואלין ואחרי שביאר השנים שהוא הנשוא בזה השנה נזכר ענין הנשוא שהוא אמרו ולא במעשה בראשית, וזה להודיע מזה מעשה בראשית שאסור לדרשו בשנים ושמות יחיד לשאל בו, ואמר יבוא שאל אדם קדם שגברא העולם ויהיה א"כ מעשה בראשית מה שהיה קודם הצדירה והשיב אל ת"ל לזמן היום והנה לא רצם להשיב על זה עם מאמר לימים ראשונים אשר היה לפניך לפי שמאמר אשר היה לפניך לא היה מורה הוראה הכרחית על קודם שגברא העולם כי אם על הדורות הראשונים ושאפשר

ושאפשר לפרשו כמו מה ה' שהימים הראשונים היו טובים מאלה (קבלת ז') וכירמיהו (כ"ח ח') הנביאים אשר היו לפני ולפניך, וכאלה רבים בכתובים ונורים על הדורות הראשונים לא זולת זה, ולכן נחר להוכיחו מאמרו למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ כלומר שמשם וכזה תהיה השאלה לא קודם שנברא, והותרו בזה הספקות ראשון ושני שהעירומי על הסוגיא שהם לנוה לא דרש הכתוב ראשון ראשון ולמה לא אשר שאלת קודם שנברא העולם מלימים ראשונים, ואמנם הספק השלישי והוא ממה שראה סותר לנו מה שאמרו אחר זה בגמרא בשלח משה למעלה משה למטה מה לאחור לחיי אלה משה לפניו מאי דכור הוה, התרו ממה שיקל עם מה שנאמר משה למעלה ממה למטה להיחלץ בעצם הנזיר ובאופן ידיעתו הדברים הפרטיים וגם מה לאחור שהוא משה שהיה קודם שנברא העולם היה ראוי שלא להסתכל בזה, אבל מה לפניו שהוא נאמר על עת הבריאה וכן מצינו בראשית לנוה תמונה השאלה זו מאי דכור הוה ר"ל היא ההווה והחדוש עצמו והשינוי שלמות העולם הזה הנברא שהוא פלטיון של הקב"ה נבנה על האשפה שהוא ההעדר הקודם לכן אין ראוי לחקור איך נהיה הדבר מולא דבר, ואמנם הספק הה' אשר זכרתי מתכונים שהיה שולחן ודורשין בקודם שנברא העולם כר' יהודה בר סימון ור' אבהו, ראוי לומר בהשגחתו שהנה המעשה לא אחרת הדרישה בחקירות האלה כי אם מתוך עיון האדם ומחשבותיו ולזה אמרו כל המסתכל כי לשון הסתכלות יאמר על העיון, אמנם השלמים ההם לא צאו לאותם הדעות מתוך הסתכלות כי אם מודברים שהיו להם מקובלים וסמכים על דמוי התורה, וכן אמרו א"ר יהודה בר סימון יר' ערב אין כתיב כאן אלא ויסי' ערב ומכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן, א"ר אבהו מכאן שהקב"ה בונה עלמות ומחריבן עד שנברא את אלו אמר דין יסנין לי יתהוה לא מהנין לי, א"ר פינחס טעמא דר' אבהו וירא אלהים את אשר עשה והנה טוב מאוד, הרי לך מוצא שמוקבלתם על כתובי התורה היו אומרים כן לא מפאת הסתכלות עיוני, ומה יתבאר לך שהרצ המורה כבודו במקומו מונח טעה על השלמים האלה בזה שכתב בפ"ל מזה החלק ח"ל ואשר הביא האומרים אל זה המאמר הוא מלאש יום אחד ויום שני והביט זה הענין כפשוטו וחשבו שאחר שלא היה שם גלגל מוקף ולא שמש באתה דבר שער יום ראשון וכו' ואין הדבר כן כי לא צאו לדעת הוה מאותו סנה שזכר הרב כי מקובל היה אללם ענין האור שמש בימים הראשונים שזו שוער היום והלילה ביום ראשון ולא היה ענינם אותו הסתכלות החלום שזכר הרב כי אם קבלה אמתית מקובלת בידם מסיני, וסמכו אותה למאמר ויסי' ערב, וכן מה שדרשו בפ' חלק על סוף העולם וחורבנו קבלה היתה אללם סמוכה לכתובים, אף כי כפי מה שפירשתי אתי לא אמרו במשנה מה לאחור על סוף העולם וחורבנו, ואחרי שנאמר הבריאתה שלא ישאל אדם קודם שנברא העולם שאלו עמד על זמן הבריאה בלחם יסל לא ישאל משנה יומי בראשית ר"ל אם לא נתן לו רשות לדרוש כי אם מיום שנברא אדם האם יתחייב שלא יסל לשאל דבר במשנה שעת יומי בראשית שהיו קודם בריאת אדם שנברא ביום הששי? ועל זה השיבו ת"ל לימים ראשונים כלומר שהם ראשונים ליום אשר ברא אלהים אדם על הארץ והם שעת יומי בראשית שכבר נקראו יומים והם ראשונים לבריאת אדם, ולא אשר היו לפניך כאלו ידבר עם האדם ויאמר שאל על הימים הראשונים אשר היו לפניך, וביאר מלת לפניך שלא אמרו כנגד אותם אנשי המדבר כ"ל כנגד המין האנושי כלו בלחור למן היום אשר ברא אלהים אדם, ומצאנו דא שאי אפשר לפ' ימים הראשונים על הדורות הראשונים לפי שאם היה הדבר כן היה די בלחור

באמרו למן היום אשר ברא אלהים אדם, כי הוא הדור הראשון ולמה הוצרך לומר לימים ראשונים עם למן היום אשר ברא אלהים אדם? אלא שאמר ימים ראשונים על ששת ימי בראשית שהיו ראשונים לבריאת אדם, וזוהי נחמדה השאלה הג' באמרו כי לימים ראשונים יכול יסאל אדם מה למעלה ומה למטה שהם עננות האל ויריעתו ומה לפניו שהוא עת הבריאה, והנה זכר ומה לאחר עם היות שכפי מה שפירשתיו הוא נכלל בקודם שנברא העולם אם לפי שהאמר הראשון יכול יסאל אדם קודם שנברא העולם אמרו על החקירות אשר אפשר שיעשו מפאת הצורך כפי מה שצארכי בדעת הרב המיומני, ואמר מה לאחר על העולם הנברא קודם שנברא, או שמפני שזכר מה למעלה ומה למטה מה לפניו לצורך, זכר אגב גררא ומה לאחר כדי להציג לשון המשנה כלו, והיתה התשובה ת"ל ולמקצה השמים ועד קצה השמים כלומר לא הורגה לשאל אלא בכללות הדור מקצתו ועד קצהו כאשר הוא שם לא זולת זה, ולפי שלא יחשוב חושב בפי' הכתוב הזה שאמרו ולמקצה השמים בוי' הוא מוסיף על ענין ראשון וימשך מזה שצא ללמד שיכול לשאל בשמים מקצתם ועד קצהם וילמד שם החקירות שזכר, לכן בזה הבדיחה שר' ולמקצה היא הנחית ואינה וי' ההוספה ושכלל הן אתה שומע לאו ולכן כפלה המאמר כדי לזכר זה ולא זכרה בוי' אצל אמרה למקצה השמים ועד קצה השמים אתה שואל ר"ל בזה בלבד נתן לך רשות לשאל לא שחשאל יותר מזה, ולא אמר למקצה השמים ועד קצה השמים בכתוב הזה על הגבולים והערחקים הנשמיים בלבד אלא לשלול מה שאמר עליו להסתכל יותר מזה השעור שהגבול הכתוב בדרשות שנתן לו לא עוד לא בגבולי המקום מה למעלה ומה למטה ולא בגבולי הזמן מה לפניו ומה לאחר כי הכל נכלל באמרו ולמקצה השמים ועד קצה השמים ר"ל קצוות גדלם ושעורם ומקצה תחלת בריאתם עד קצה זמן עמידתם, ועם מה שפרשתי בזה למטה הוטר הספק בד' שהעירותי בסוגיא ממה שנאמר בנמרה אחר זה הארץ על מה היא עומדת? והוא שאין זה כותר למה שאמר שלא יסתכל אדם מה למטה כיון שהכוונה בו כמו שפירשתי שלא יחקור בענין הידיעה אלקית איך חקיף צרטי הדברים השפלים אשר למטה אף כי חקירתם שנים לא היתה מדרך הירוח כי אם מהכתובים כאשר הדרשות אשר זכרתי, והנה צעל ההלמוד הקשה והשתא דנפקא לי מלקצה השמים ועד קצה השמים למן היום אשר ברא אלהים אדם למ"ל, ורש"י בזה שכיון שנכלל בקצה השמים קצוות גדלם וקצוות זמנם ג"כ מה צורך להציג רחיה לענין השאלה קודם שנברא העולם ולמן היום אשר ברא אלהים אדם בהיותו כבר נכלל בקצה השמים, והיתה התשובה לכד' אלעזר שאמר שהיה אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע, ואין ראוי שיחשוב שר' אלעזר או רב יהודה באו לכבוש ולעקור דרשות הבדיחה כי כל אחד מהם יודע בזה, אצל יאמר ר' אלעזר שפני שסמך למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ אל אמרו ולמקצה השמים ועד קצה השמים הים מקום לשתי הדרשות כי באמרו למן היום אשר ברא אלהים אדם ירש שלא יסאל אדם קודם שנברא העולם, וזוהי שאמר הכתוב שחזו האדם הים על הארץ ולמקצה השמים ירוש ר' אלעזר שאדם הראשון היה מהארץ ועד לרקיע, ומאשר אמר הכתוב אחרי כן ועד קצה השמים הדרוש הבדיחה שלמקצה השמים ועד קצה השמים הוא שואל ולא מה למעלה ומה למטה ומה לפניו ומה לאחר, ואמנם רב יהודה ורב דרשו בכתוב למן היום אשר ברא אלהים אדם כפי הבדיחה ומאשר אמר הכתוב עוד על הארץ ואמר בוי' ולמקצה השמים ועד קצה השמים מזה הוציא רב שצא זה לדרוש על אדם הראשון שבהיותו עומד על הארץ היה מסוף העולם ועד סופו ולדקו ח"כ דרשות הבדיחה וגשאר מקום לדרשות

לדרשות ר' אלעזר ורצ' ולכן לא אמר התלמוד צום הלשון אלא אצל אומר מצעו ליה לפי שהוא מוסיף על הדרשה הראשונה ולא ענקר אותה והותר צום הספק השביעי וגם הספק ט"ז שלא נשאר כפי כל אחת מהדעות יתור בכתוב כלל לא באמרו על הארץ ולא באמרו ועד קצת השמים, ומבואר נגלה הוא שלא כיונו השלמים האלה בגודל אדם הראשון על גודל גופו כ"א על שלמות שכלו והקפת חכמתו בתחתונים ובעליונים וכאלו צא הכתוב לרמח אותו במקום הזה להגיד שהכלית מה שיכול אדם להסתכל לדרוש ולשאל הוא עד אותו גבול שהגיע השגת אדם הראשון שהיא מן הארץ ועד השמים או מקצה השמים ועד קצת השמים, ולזה נסמכו הדרשות האלה והותר צום הספק העשירי. וראוי שתתעורר באומרים ובספרות הניח הקב"ה ידו עליו ונייעטו שנאמר אחר וקדם צרתי וחשת עלי כפכה שפירשו חללי אחר שהיה השגת העולם השפל וקדם שהוא השגת העולם העליון השמימי הקודם במעלה ובסבה צרתי שלם בשמים ואח"כ כשהטאתי וחשת עלי כפכה, וביאר מיד ענין הכף שהיה העדר ההשגחה והעלמחה באמרו פליאה דעת מומי נשגבה לא אוכל לה, והוא פי' נאם מאוד עם היות שר"י לא פירשו "כן. ואומנם מה שאמר צעל התלמוד על דעת ר' אלעזר ורצ' חידו וחידי מורה אחת היא שהוא הספק האחרון התור חללי שהידיעת כולם נכללות בדברים התחתונים והעליונים. והנה ר' אלעזר אמר שהיה אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע והטוה זה מומי שאמר הכתוב אדם על הארץ ולמקצה השמי', ועם היות אמר שהיה מסוף העולם ועד סופו לא יכתוב שהיה אדם על הארץ והארץ הים מרכז העולם ובהיותו שמים ור' מניע עד לשמים מבואר הוא שכל כך מהנרחק הים לו בהיותו בארץ אל קצה אחד מן השמים כמו אל הקצה האחר ולכן צערו ובנחיתו שהיה על הארץ מדה אחת היא שיגיע לקצה אחד מן השמים כמו שגיע לכל הקצוות כ"ש שהיתה הסויה בחכמתו והשגחתו שהיתה מוקפת בתחתונים ובעליונים, ולכן בהשכילו מן הארץ עד לשמים ישיג מקצה השמים ועד קצה השמים. הנה התבאר המנהג והסוגיא הזאת בשלשה דרכים מהפרושים והותרו כל השאלות הנפלת עליה, והיוצא מזה בלו שכפי כל אחד מהפרושים לא אמרו מעלה ומוטע פנים ואחר על צדדן מפאת הגלגל ולא כיונו אליהם חכמינו ו"ל. צריך שבתר צדק ובמשנתם.

הדרוש השלישי.

אם כח המניע הנבדל הוא מיוחד בחלק מה מוגבל מן הגלגל או הוא שיהיה בכל חלקו, וכבר הדעתה דעת הפילוסוף השמיני מהשמע שבה המניע הוא יותר גדול בחלק מהגלגל שבו התנועה היותר חזקה והם העגולות היותר ממהרה, ובארתי לך מה שיחייב חלו מהספק על זה מאשר כל חלק וחלק מהגלגל יש לו כח שיהיה בתנועתו אם לא שהעגולות היותר גדולות מפני גדלם תהיה תנועתם יותר גדולה ומהירה וזה הוא להם מפאת ענמם לא מפאת המניע, ואם היתה תנועת הגלגל ע"ד התחזקה לנבדל והיה הגלגל בכל חלקו משכיל בפועל מן יתן ידעתי באיזה אופן יעיייר כחו יותר גדול בחלק אחד כי התיחדות המקומות לא יאות כ"א לשמים.

אמנם דעת הרב המורה בזה תראה אותו כמסתפק בפע' ח"א שאמר ח"ל וכמו שצאדם נח אחד יקשור כל אבריו קנהם בקנהם וינהם ויתן לכל אבר מה שצריך שיאמר עליו תקונו וידחה מומנו מה שציקו הוא אשר קראוהו הרופאים הכח המנהיג את גוף החי והרבה פעמים יקראוהו טבע, כן בעולם בכלל נח יקשר קנהו בקנהו וישמור מינו שלא יאבדו וישמור אישי מיניו ג' כ מדת מה שאפשר לשמר, ובה הכח יש בו עיון אם הוא באמצע הגלגל אם לא, ע"כ. כי הנה הניחו הרב שם בספק כפי המקום, אבל בזה הפרק הי"ט אשר צאתי אמר כפי השכלים המנועים אינם גשמים שיהיה להם הנחה מה מן הגלגל ולמה זה יתנועע זה הגלגל תנועתו השקויה ללד שכלו הנפרד ללד מורח והאחר למערב התראה זה השכל האחד ללד המזרח והאחר ללד המערב והיה האחד מואחר והאחר מהיר, ע"כ. הנה ציאר היות אמותות הענין כמו שזכרתי מהיות נח המניע שזה בכל חלקי הגלגל.

ואמנם אשר תגורו-הוה תורה בדרוש הזה שלא הוא כדברי הרב המורה, וכמו שאמר אדוננו משה וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים נשמי' ממעל וגו' ושלמה אמר בכל מקום עיני ה', ובספר עזרא נאמר אתה הוא ה' לבדך. אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם וגו' ואתה מוסיף את כלם וצבא השמי' לך משתחווים, וכל זה ממה שורה שהחיות וההנעה שום צפסם והינה בחלק מיוחד מצלי חלק ובמס' נחרא צפ' לא יחפור (דף כ"ה א') מנאלו דעות בענין שכינה כי שם אמרו ברות דרומית מאי תדירה תדירה בתפלה דאמר ריב"ל צאו ונחזיק טוב' לאבותינו שהודיעונו מקום תפלה דכתיב וצבא השמים לך משתחווים, מתקין לה רב אחא בר יעקב דילמא כעבד שטוט פרס מרבו וחזר לאחוריו ומשתחוה. ורב אשעיה סבר שכינה בכל מקום, דא"ר אשעיה מנין שהשכינה בכל מקום שנא' אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם, שלוחך לא בשלוחי צר ודם, שלוחי צר ודם ממוקם שמשלחין לשם מחזירין שליחותן שלוחך למקום שמשלחין משם עושין שליחותן שנאמר התשלח בריקים וילכו ויאמרו לך הכנו, יבאו ויאמרו לך לא נאמר אלא ויאמרו לך מלמד שהשכינה בכל מקום, ואף ר' ישמאל סבר שכינה בכל מקום דתנא דבי ר' ישמאל מניין שהשכינה בכל מקום שנאמר והנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו, אחריו לא נאמר אלא לקראתו מלמד שהשכינה בכל מקום, ואף רב ששת סבר שכינה בכל מקום דאמר לי' רב ששת לשמעיה לכל רוחתא אוקמן לבר ממוצח דמורו זה מיני, ורב אבהו אמר שכינה במערב, דא"ר אבהו מאי אוריה אויר ים, ע"כ. ובפרק שני מפרקי ר' אליעזר ג' כ צענין חלוי רקיע שבהם התמה זורחת ושוקעת אמרו ח"ל באלו שמוצת הוא יוצא וכנגדם במערב נכנס ומשתחוה. לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ואומר רבון העולם עשיתי ככל אשר צויתני, ע"כ. והסוגיא הזאת שבגמרא בתקופת אלי מחר בדעותיה וראיותיה וזה מפני, הראשון חיד הסכימו הקדושים האלה ליחס לשכינה האלקית מקום והנה לא ימלט הדבר מחלוקה אם שנא' ששכינת האל היא עליונותו ומחותו כוונ שכתב הרמב"ן צפ' התור' ופיו שח"א כי יד על כס ים בשבועה אמירה דא מן קדם דחילא דשכנתא על טרסי יקרא, ואם שיאמר שכינה על האור הנצח הנקרא כבוד ה' אשר גאו על הר סיני או על עמוד הענן אשר מלא את המשכן ואת בית ה' כוונ שח"א ושכנתי בתוך בני ישראל ואשרי שכנתי בגו בני ישראל וכמו שהבינו הרב הנחמני מדברי הרב המורה שקרא שכינה האור הנצח ושעלו אמר הכתוב ומראה כבוד ה' כאשר אכלת בראש ההר כמ"ש צפ' יט ח"א אלא אם תראה ששמים כבוד ה' האור הנצח צו, ובפס"א ויעבור ה' על פניו ואעבר

ואעבר ה' שבתים על אפוקי, והנה יהיה הדבר העובר אלנו נצח בלא ספק וכו' כי שני הדעות האלה תמונה בדברי הרב הנחמני צפי' אנכי ארד עמך מזרימה, האחד יחס לאנקלום ולעצמו והאחר יחס לרב המורה, ואם היה שאמר שם שכינה על ענמות האל בדעת הראשון יקשה מאד אמרם שכינה צומער, היחנן שניהם לענמות האל ית' ומדותו מקום מוגבל ומיוחד עד שגא' שהוא צומער ולא במקום אחר, והנה הכתוב חומר מלא כל הארץ כבודו ואמר ג' כסא שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ, ושלמה אמר הנה השמים ושמי השמים לא יכללוך, ואיך יחס לו ח' כ' מקום מצלתי מקום, ואם היה שם שכינה נאמר על הכבוד הנצח אשר ישכינהו הסי' במקום ע'ד המופת בדברי הרב המורה והוא אשר נגלה בזה סיני הנה הוא בלא ספק במקום מיוחד היה אם על הר סיני ואם במקום כמו שנאמר וכבוד ה' מלא את המושבן וכן צבית שכינה שלמה, אבל יקשה מאוד אמרם על זה שכינה בכל מקום ואמרם על הכבוד הנצח אהה הוא ה' לבדך אהה עשית את השמים ואהה נחית את כלם וצא השמים לך משתחווים, כי הנה בדברים האלה אי אפשר לפרשם על האש ולא על עמוד הענן הנצח לשעמו לעיני העם, הנה זה הוא הספק להוכיח דעותיהם, אם ר' אושעיא שאמר מניין שהשכינה בכל מקום שגא' אהה הוא ה' לבדך אהה עשית את השמי', ואין מזה ראיה כלל לדעתו, ואם מפני שאמר בסוף הפסוק וצא השמים לך משתחווים הנה ריב' מאותה ראיה ענמה הוכיח שהשכינה צומער, גם אמרו שחידך לא כשמותי בשר ודם מי הוא המדבר זה כנגד האל כי הגם פסוק אהה הוא ה' לבדך הוא בספר עזרא, ופסוק התשלת דקלים וילכו שהציא אחרי קן הוא בספר חנוך וכו'. הקשור שיש לאחד אם האחר, גם ר' ישמעאל שהציא לראיה והנה המלאך הדובר צי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו איך למד מזה שהשכינה בכל מקום גם ר' אבהו איך מפני שאמר ונאי אוריה אור ים למדנו מזה שהשכינה צומער, סוף דבר שהדורש הזה הוא גדול ועמוק והראיות אשר באו עליו יראה שהם דקות ושיזופות קדים.

והנראה צבאר כל זה ששם שכינה שגא' בדברי אונקלס ובדברי חז"ל וגם בדברי הרב המורה לא יאמר תמיד על ענין אחד כמו שחשד הרב הנחמני לא על ענמות האל ומדותו ולא על האור הנצח ולא על דבר אחר לשיהיה שם מוסכם נאמר תמיד על ענין אחד, כי מזה נפל הטעות לרב הנחמני, אם צמה שהקשה כנגד הרב המורה בחשבו שהמיד היה דעתו לפרש שכינה על האור הנצח, ואם צמה שחשד על אונקלס שהמיד יפרש שם שכינה על מכות האל ואין הענין קן, אבל אמתתו הוא כפי מזה שאמר לך, הנה אונקלס יסבור ששם שכינה הוא שם נאמר בפנים ומחלפים, כי פעמי' ואמר על ההנהגה האלקית המיוחדת באומה ואל התמדת השפע המגיע ממוט ית' עליה צפרט, ומזה הענין הרגס וישנן באהלי שם וישרי שבתים במשכניה דשם, מוכן לשבתך פעלת ה' אמר בית שנתך אהקנתא ה', הסי' ה' בקריבו היתה שכינתא דה' מהלכא צינא. בכל מקום אשר אזכיר את שמי, בכל אחר ראשי שבת, ושבתני צחוכם ואשרי שכינתי ציניכון ובאלה רבים עמו, וזה לך האות לשמור ותשכיל מתי יראה שכינה דצקות ההשגחה והשפע שהמיד מייחס אותו הכתוב למקו' פרטי בארץ ואומר ציניכון או ציניכון או בנו בני ישראל או צינא שלל זה מורה על התיחדות הדבור וההשגחה העליונה במקום מהארץ או מהעם. ופעם יצין אונקלס בשכינה הנעת הסגס הראשונה לגלגל העליון וזה יהיה כשהסוף מלת שכינה למלת שמים, אמר כי יד על כס ים בצורה אמרת דא מן קדם דחילא דשבתים על ברסי יקריה; כי מאשר סמך שכינתים לכסא שהוא השמי' ידענו שאמר שכינה

שכינה על הנעת השם לגלגל העליון, וכן תרגם אשר מי אל בשמים ובארץ דמאן הוא אלקא דשכנתיה שריא בשמיא מלעילא ושלט על ארעא, ואמר כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ דשכנתיה בשמיא מלעילא ושלט על ארעא, והסתכל אם יש בלבך תבונה בהבנת אונקלוס כי הגם עם היות שהכתוב השם הלשון באמרו אשר מי אל בשמים ובארץ וכן כי ה' הוא האלהים בשמי' ממעל ועל הארץ הגם הוא בהרמונו חלק והבדיל ביניהם ר"ל בין הצטרפו לשמים או לארץ, ויחס השכינה לשמים ממעל ר"ל לגלגל העליון כי הוא ההנעה האלקית ולא שתף עמו הארץ כי אינו ית' מניע ההווה וההכסד ומבלי חמצי בשמים אבל אחר ושלט על ארעא, ולא אחר זה לשלול שלא תאמר שכינה על הארץ כי הוא תרגם ובין כתפיו שכן ובארעיא השרי שכנתיה, אבל אותה שכינה היא מענין אחר-נאמרת על ההנהגה וההשגחה הפרטית האלקית באומה ובארץ ישראל, אבל ההשגחה הנאמרת בשמים שהיא ההנעה לגלגל העליון ראה שלא השתתף גם הארץ ולכן יחס השכינה לשמים ובארץ אחר ושלט, וכן תרגם כי אשא אל שמים ידי ארי אתקינית בשמיא בית שכינתך, וכן ומוגד ארץ ומולואה ורצון שוכני כנה ומוטב ארעא ומלואה רעי ליה דשכנתיה בשמיא ולא משה אתגלי באסגא, וכן רוב שמים בעורך דשכנתיה בשמיא בסעדרך, כי תמיד יתרגם סמיכות האל לגלגל בענין ההנעה שהיא שכינה שמה, ומה טוב אמרו מלעילא לפי שהוא ית' מניע הגלגל העליון, הרי לך מובאר מזה שאונקלוס יקרא שכינה התמדת השפע האלקי אם בהנהגתו את עמו וארצו ונחלתו ואם בהנעתו לגלגל העליון, ומזה תבין שלא עלה על לבו לומר שם שכינה על עצמות האל וגם לא על הספירות כדרך הרב הנחמני כי אם על התמדת השפע האלקי אם על הגלגל בהנעתו ואם על אומה בהנהגתה, ושני הענינים מזה לשון של שכינה בשני האופנים אשר זכרתי באונקלוס עצום אבל יוסף עליהם עוד אופן שלישי והוא שהאמר ג'כ על האור הנברא אשר ראו זהר סיני ועל הענין שאלא את בית ה' כמו שתראה זה צפרקים מספרו אם תחפוש בכסף ובכעמונים, אומנם אונקלוס יתרגם האור הנברא יקרא דה' לא שכינה, אבל חז"ל תמואם ג'כ ישחמשו בזה השם מהשכינה באותם השמושים עצמם שנשתמש אונקלוס וגם מאותו שנשתמש עוד הרב המורה כי הם אמרו על תלמידי הלל שהיו ראויים שהיה עליהם שכינה במשה רבי' וזה על דנקות השפע אמרוהו. ואמרו ג'כ על חורבן הבית עשר מסעות נסעה שכינה חה על הכבוד שהיה בבית קדש הקדש' נאמר, ואפשר לפרשו על דביקות ההשגחה שמה גם כן, ואומנם מה שאמרו כאן שכינה במערב שכינה בכל מקום אפשר לפרשו על ההנעה וכן המניע הראשון ית' ושהיו הקדושים האלה חולקים אם כח ההנעה המניע החזק היה במערב, ואין הכונה בזה שחלק מהגלגל יהיה כח המניע יותר גדול להתנועע שמה תנועה יותר חזקה כמו שחשבו הפילוסופים כי הגם כפי האמת כל חלקי הגלגל שוים אבל המניע כמו שבארתי ואין יחשוב זה ריב'ל בנערב וידוע שאין שם תנועה יותר מהירה מנשאר החלקי, אבל כיוון בזה להודיע תכלית התנועה היומית הנאמרת מהמניע הראשון ית' לפי שדעת חז"ל הוא כמו שיתבאר אחר זה שתנועות הגרמים השמימיים מכוונות להשלמת העולם השפל וקיים להו לרבנן שאין ישוב בני אדם כ"א בחלק העליון מהארץ מוזרה למערב וכן יראה ממה שאמר דוד מוזרה שמש ועד מוזאו מהולל שם ה' ומלאכי אחר כי מוזרה שמש עד מוזאו גדול שמי בגוים, ולפי זה היה דר מזרת הוא חלק מן שמיא התנועה והתחלה להאיר על הארץ ולהשלים הויותיה, והיה

עד מערב מה שאליו התנועה ותכליתה וסופה, לפי שבהגיעו שמה כבר השלים הגלגל ועשהו
 המכוון בארץ, לפי שמה שיגלגל מהחזקת לארץ עד שובו למזרח אינו מכוון מפאת עצמו אלא
 כדי לשוב למזרח ולחזור הנועתו על הארץ, ומזאת הנחינה ר"ל הכלית התנועה היומית
 להתמיד היות העולם היה עד יוצרה התחלתה וכל מערב היא תכליתה ולכן אמרו שכינה במערב
 ר"ל שרצון שובני סנה היה שתמיד התנועה ההיא מוזרח למערב להשלמת העולם הזה, ולפי
 השלמות כל דבר בתכליתו לכן יוחסו כונת המניע במערב שהוא תכלית התנועה, אמנם רב
 אושיא ור' ישמעאל ורב ששת אמרו שכינה בכל מקום ורצו בזה שהתנועה בכללה הכרחית
 לקיום העולם השפל לא לבד הנעשה ביום כי אם גם צלילה בהיותה תחת הארץ ולכן נאמר
 במעשה בראשית ולמשול ביום וצלילה ולהבדיל בין האור ובין החשך לפי שזה לעומת זה עשה
 אלקים הכרחי לקיום ההיום וההפסד, ודוד אמר מסכים לזה שמש ידע מוצאו תחת חשך
 ויחי לילה בו הרמוש כל חייתו יער וגו' תורת השמש יאספון וגו' וחתם דבריו מה רבו מעשיך
 ה' כלם בחכמה עשית להגיד שהתנועה היומית נרובה לקיום העולם ביום וצלילה, ואך לא
 והנה השוכנים בקצה מערב הישוב תזרח השמש עליהם צעת שקיעתה ליושבי מזרח וישרך
 ע"פ להתמיד ההיום שם שתלך ממוזרחם שהוא בקצה מערב הישוב עד מערדם שהוא בקצה
 מזרח הישוב וכל היום הוא יחיה לילה לשוכנים בקצה המזרח, הנה מפני זה אמרו שכינה
 בכל מקום, ואולי שהיה דעתם ג"כ שלמטה מן הארץ היו אנשים נכחים אלינו ובעצורם
 היתה נרובה ג"כ התנועה היומית כי זה מונה שלא יעיד עליו החוש ואנחנו לא נדע לקיימו
 ולא להכחישו ובעבור זה אמרו שכינה בכל מקום ר"ל שהיה הרצון האלקי שתמיד ההיום בכל
 מקום מן הארץ, והנה ריב"ל סבר שלכן היינו מחפליין לזה מערב לפי ששם הוא תכלית
 התנועה שבוך ית' להתמיד מציאותנו ולשמרו, והביא ראיה מן הכתוב שאמר ונצא השמים לך
 משתקיים שהשקיעה שמה היא ההשתחוויה לקינה, והיו מזה שבוך ר' אליעזר לומר נכנס ומשתחווה
 לפני מלך, מלכי המלכים הקדש' ואומר רבון העולמים עשיתי ככל אשר צויתני, כי הצווי הוא
 התמדת התנועה להשלים הדברים אשר צוהו, ורב אחא שהיתה השכינה במזרח ולא אמר כי הכל היא
 דחיא בעלמא לדברי ריב"ל, והנה לא השיב התלמוד על קושייתו לפי שהיא צללה ומעלמה, מפני
 שהשתחוויה היא הירידה או השקיעה וידוע שהשמש בתנועתו מן המזרח לא יסקע מיד וגם לא
 ירד מיד אבל יעלה מעלה מעלה ואך יהיה ח"כ משתחווה הלא אם נאמר שהשכינה באמצע
 השמים ובהגיעו עדין יפחיל בירידה והוא ההשתחוויה והוא לא אמר כן, אמנם ר' אושיא
 הוכיח שהשכינה בכל מקום מפסוק אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שני השמים
 וכל נצחם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם, כי בזה שוכר
 הארץ והים עם השמים ביאר שהתנועה השמים היא להתמיד היות הארץ, ובזה שאמר ואתה
 מחיה את כלם ביאר ענין התנועה שהיא מופאת חיותו, ובאלו ביאר שהשמים הם שלוחי
 הקדש' לדברים אשר בארץ, ולזה סמך אליו שלוחך לא בשלוחי בשר ודם, ר"ל כמו שפי' רש"י אתה
 הוא השם לבדך השולח נצח השמים להשלים מה שבארץ באופן מיוחד בלתי מתדמם לשלוחות בשר ודם,
 והנה הביא ראיה מן התשלה בריקים וילכו ויאמרו לך הנוט, לפי שהכתובים הם כלם ידברו בעניני
 השמי' כי התחלת האומר התקשר מעדנות כימה ומושכת כסיל הפתח התנחיל מזרות צעו וכו' הידעת
 הקות שמים אם תשים משערו בארץ וגו' התשלה בריקים וילכו ויאמרו לך הנוט, כי מאשר אמר ויאמרו

לך הכנו מורה שעל צבא השמים תמרו שבכל מקום שיכב נצחם כן על הארץ או תחתיה הם עושין ופועלים היום והבוקר, ור' ישמעאל הוכיח שכינה בכל מקום ומה שנאמר בזכריה וסגה המלאך הדובר כי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו שהוא רמו על מניעי שאר הגלגלים שנים היות כלם מושפעים מהש"י הנה אמר מלאך ה' יוצא ומלאך ה' מנד אחר יוצא לקראתו להגיד שהכלים מניעי השמי' המושפעים מומנו ית' הם מכל נד כי מהם מניעים תנועה מוזרח למערב, ומהם בהפך ממערב למזרח ואלו יוצאים על הארץ ואלו יוצאים תחתיה ועליהם אמר מלאך אחר יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו כלומר זה יוצא מתחת הארץ ועולה עליה וזה יוצא מוקף המזרח ונכנס תחתיה וקרא שניהם מלאכים שפירושו שלוחים והוא המורה ששליחותם כולל על הארץ והתחת לארץ לפי שכונת האלקות היא בכל מקום על הארץ ותחת לארץ, וכן רב שם היה אמר למשרתו לפי שהוא היה סגור שכל רוחות מוארבע רוחות יקימנו להתפלל מלבד לנד מזרח משום לא העשה כמעשהם שהמניעים מתפללים שמה לנד השמש, ואמנם ר' אבסו שאמר מאי אוריה חור ית' כתב צעל הערוך שלמערב קורין כל' פרסי אוריה וכן כתב רש"י ששמו מרבותיו ויותר נכון לפרש כדעת רש"י אוריה על מזרח שכן קורין אותו בלשון לע" אוריינו ור' אומר שמזרח עד מערב היה חור של הקצ"ה כלומר תכלית כונתו בתנועת הגלגל להשלים ישוב הארץ אשר באותו מזרח, הנה התבאר כפי מה שפירשתי שלא סברו השלמים האלה לדון בגלגל ושיהיה כח המניע בחלק ה' יותר גדול מבחלק אחר כי הנה צריך הגלגל כח ההנעה אחד אבל היתה הכניסה ביחס ובהתקף אל הדברים השפלים כפי כונת האל ית' להשלמתם בתנועה היומית.

ואפשר לפרש עוד שכינה במערב שכינה בכל מקום שלא נאמר על חלקי הארץ על חלקי שמי' וירושל' במערבנו של עולם ומה שכינה השם צבית מקדשו לכן אמר ריב"ל ור' אליעזר הגדול ור' אבסו שהיתה השכינה במערב כלומר בירושל' שהיתה לנד המערב, ודברתי אני אל לבי שזאת היתה סברת הרב המורה במה שכתב בפמ"ה ח"ג וז"ל, וידוע שעודי ע"ז היו מכוונים לבנות היכליהם ולהעמיד גלגליהם במקום הגבוה שימצא שם על ההרים הרמו' ולזה בחר אברהם אבינו ע"ה הר המורי' בהיותו הגבוה מן ההרים אשר שם ופרסם שם היחוד, ויחד המערב שקדש הקדשים במערב, והוא ענין אמרם לעולם שכינה במערב, ובארו רבותינו בגמרא יומא שהצדקם אבינו יחד המערב ר"ל בית קדש קדש' וסבת זה אצלי מפני שהיה הדעת המפורסם אז בעולם עבודת השמש והוא האלוה ואין ספק שגם אדם כלם היו פונים למזרח ומפני זה פנה אברהם אבינו למערב צד המזרח ר"ל במקדש שישים אחריו לשמש, עכ"ל, והוא בלא ספק מכיון למה שפירשתי כאן בענין שכינה במערב, ואמר ריב"ל שמפני זה היתה חמה שוקעת במערב כדי להשתחוות לקונה אשר מקום שכינתו בארץ תחת אותה פאה, ורב אחא בא לרחות ראיית וצא השמים לך משהחיים כלומר שאפשר שלא היתה שקיעת החמה לנד המערב מפני ירושל' שהיא באותו גבהות אלא שנטל פרס מרבו וחרר לאחוריו ומשתחוה ותהיה השתחויתו כנגד המזרח אולי שנאותו חלק מן הארץ תמנא שכינה השם, אבל ר' אבסו צד שכינה בכל מקום ר"ל שאין השכינה מיוחדת בחלק מן הארץ כאלו תאמר בירושלים כי אם צדק האומה הכנחית בצידיה מקום מן כל הארץ שהיה שם וכמו שאמרו גלו לבבל שכינה עמם גלו לעולם שכינה עמם שנא' בכל נדחם לו נד וכוונת זה מופס' אלה הוא ה' לדרך אלה עשית את השמי' וגו' אלה הוא האלהים אשר בחרת באברהם וגו' שביאר בזה שאותו שצדק השמי' והארץ בחר באברהם ובזרעו

וזרעו והוא רוב שנים צעירים ואין שכינתו א"צ מיוחדת בפאה מיוחדת מן הארץ כ"א בכל מקום שהם שמה, וכן ההשגח ברכים וילכו שהם שלוחי ההשגח בכל מקום עיני ה' נופות רעים וטובים, ור' ישמעאל הוכיח הדבר ממה שגא' בנבואת זכריה צעין בנין ירושלים העתידה שהיה מיעד אותה ע"י מלאכים גדלים זה מזה בקצות הגלות והוא ממה שזרה שהשכינה בכל מקום אשר הם שמה לקצתם ולהביאם על אדמתם, עד שמפני זה רצ ששת לא היה מנדיל בין מקום למקום לעיני התפלה לפי שהשכינה בכל מקום, הנה התנזר גם כזה הדרך השני שלא כיונו חכמי ישראל לנאר שהיתה שכינת השם והגיעו במקום מיוחד מן הגלגל מוזלחו כי בזה כ"ע מורו שכן ההנעה שזה בכל חלק מהמחננוע, אבל שכינו לומר זה על חלקי הארץ בנוו שבארתי, וימשך מזה שהם ז"ל לא נשתמשו במלת שכינה על הכח המניע בשום דבר כי אם על ההשגחה וההשפעה בארץ, והוא מה שרציתי לנארו פה.

הדרוש הרביעי.

איך יושבו הדברים מוננו ית' אם בהשתלשלות אם לא, ובכך הודעתך שיש בזה חלוק דעת למופשי אריסטו, האחד הוא דעת אב"ם והשני הוא דעת אב"ר, ולמען השביל אשכילך ואורך דרך זו הלך אב"ם ואצחמד והנמשכים אחריהם בזה הדרוש, והוא כי אחרי שהתנזר אללם כפי שרשי הפילוסוף שיש הנה תנועה אחת מדובקת והיא תנועת השווים וההתנועה לא יתנועע מפאת עצמו, הנה בהכרח יונא לו מניע אחר בלתי גוף אבל יניע הנמנאות ע"ל השואק והצור אשר יצירו הם מוננו איש כמותת ידו, ולמה שהיה זה המניע נכחי קיים בלתי מתפעל יחייב שהיה היותר משונת שבנמנאות והוא השכל, ויתחייב שימנא לו פועל השכל והוא ההשכלם שאלמלא בן לא היה שכל. ואמנם ויהי הדבר אשר יוכל מי יתן ואדע, שאם היה יוכל הנמנאות והיה המושלל צורח המשביל כמו שהתנזר צם' הנפש יהיה א"ב הנמנאות צורתו ית' והצורה תשלים לבעל הטרה ויתחייב שהנמנאות יסלימו את הש"י, ואחר שהיה המשלים יותר שלם מהשכלם יהיו הן יותר שלמות מוננו וכל זה בתכלית הצטול, ואם אמרנו שלא יוכל זולת עצמו הנה א"ב ויהי הסודר אשר יקנה בזה המציאות כי יהיה עצמו זולת המציאות וזה הסודר הנמנא לא יסכים עמו, ולכן יסבר אב"ם שלמה שהיה השכלת הראשון את עצמו אין דאוי שתהיה לבעל הנה מהשכילו עצמו יסודר מוננו מלאך אחד, לא שיקבל ממותה השכלם שלמות אלא שהמלאך ההוא הכפוע יתלם וימנא מהשכלתו, ולמה שהיה הוא ית' פשוט בתכלית והשכלתו אחת פשוטה לא יסודר מוננו כ"א דבר אחד והוא השכל הגדל ההוא, ואותו העלול הראשון מאשר יוכל עצמו ויכיל דבר מה מסבחו יסודרו מוננו שני דברים, האחד הוא מלאך שני שימשך מוננו מזה שישביל בסבתו, והשני הוא נפש הגלגל העליון שימשך מוננו מהשכילו עצמו, עוד מהמלאך השני בזה שישביל מסבחו יסודר מוננו מלאך ג' ובזה שישביל מעצמו יסודר מוננו גלגל הכוכבים הקיימים, והמלאך הג' בזה שישביל מסבחו יסודר מוננו מלאך ד' ובזה שישביל מעצמו יסודר מוננו נפש גלגל שבתו, וכן בזה האופן עד השכל העשירי הפועל הצורות בתמרים כפי הכתם והורה עליו זאת שכלנו מן הכח אל הפועל כמו שזכר הרב המורה

המורה, כן ראוי שיזן סדור השכלים והגלגלים בהנועותיהם לדעת אצלם, ולפי שקויים אצלם
השתלשלות השכלים הגדלים, והגרמים השמימיים משפע השכלת הראשון את עצמו והוא ית'
קדום חייב שהיה השכלתו את עצמו קדומה והשכלי' הגדלים והגרמים השמימיים המהחייבים
ממנו קדומים, ובעבור שהיה כל דבר שמהחומר נהלה בזולתו והוא יזיר עלתו את עינים
אפשרי בעינים, ובי' אפשרי בשקופה לא יקרה ממנו בטול, ואם הנחנו השכלים הגדלי' געדיים
יקרה בטול המזל' כל, ויחייב א"כ שגאומר שהם מחוייבים, הנה המאמר האחד הניא שהם אפשרי
המזל' והמאמר השני חייב שהם מחוייבים, לכן הרביז א"ס שני הצדדין ואמר שהם אפשריים
מחד עינים ומחוייבים מחד הכתם המחייבת מציאותם בציריה את עצמם אשר בסבתם לא סרו
ולא יסורו, וכבר ביאר אנוחמד בספר הספלים שהדברים האלה כולם דמויים ורעיון רוח,
שהשכל בצירין עלתו ישפיע שכל וצליירו עצמו ישפיע גלגל, ושההקדמה האומרת שהאחד הפשוט
לא יבא כ"א אחד פשוט לא חזק כ"א בדבר הנמשך מעלתו בטבע וע"ד החיוב אצל מה שימשך
מהרצון ית' בנ"ה הכח בטרון פשוט אינו נמנע שיבאו רבים מן האחד ויבאו מורכבי' מן הפשוט,
והרצ' המורה גם הוא חייב לדעת הנה שכלים בדרך אחר כפצ"ז המורה, ואמנם אצל
יחשוב הן נמכות השכלים ובמספרם וכן נמכות הגרמים השמימיים שכלם יושפעו מהסבה
הראשונה בעינים וראשונה לא בהשתלשלות ואופן השפעתם להיותם השגות קניות מאלו ית' לא
זולת ואלו יחייב שיגיע זה הרבה ולא רבוי להחלם הראשונה ית' כי כבר יתקיימו דברים
רבים מהחלפי' מדבר אחד אחר שהי' קיומם אמנם הוא ע"ד הנידור והשכלה ואין הנה הגעה
ולא פעולה כ"א בשחוק השם, ואמנם כאשר יתקיימו דברים מהחלפים בדבר אחד ע"ד הנידור
והמשוקה אחד שמהחלפים אינו דבר זולתו הנידור הוא ויתקיימו זו כמו שיתקיים הדבר בצורתו
הנה זה אינו בטול כלל כן הוא ית' קיומם אחד שהוא מושכלם והמושכל נורת המשכיל, ואינו
רחוק שילירו מדבר אחד בצדדין רבים מהחלפים מהנידור מוחלת שיהיה במציור דבוי כלל.
ואמנם ההתחלפות ימלא בהם לא זו ית' מחד ניודם הדבר באופנים מהחלפים ויהיה זה פשוט
מזה בזכות ההשגה והנידור וזה יהיה חלוק מדרגותיהם ולא ע"ד העלה והעלול כמו שחשב אצלם,
ובאמת כי זה הרבוי שיהיה בהם אם נקרא רבוי מספרי הוא ע"ד העברה כי לא יצויר בבחי
בעלי חמר מספר, כיון שהרבו המספרי הוא האישי החומדי, ולכן יורה גבון לקראו רבוי מיני
כי יתחלפו בצורת השכלה, ואמנם הגלגלים יאמר אצל' שאינם מורכבים מחומר ונורה ואינם
בעלי חילוק, ואם אריסטו ביאר שכל גשם מורכב מחומר ונורה הנה ראה בו כל גשם הוא
נפסד וכן בארו מחד הסוים וההפסד אצל הם גשמים פשוטים משכילי' בפעל ישעלו את מניעיהם
ולכן יתנועעו המיד.

ואתה רואה ששני הדעות האלה ישתתפו בקיום דעת קדמות העולם, ובכך בטל הרב טענות
שפילוסוף עליו וסרחה הסרחקות המחייבות אליו, ולכן לא נחזיק בזה משי' הדעות האלה
כפי מה שהם, אך אמנם אנוחנו מעלי' המורה מחייבי' הדעות אך ראוי שנגין זה השתלשלות
מי ית' ואדע, האם גאומר שנתחלף הכריזה ברא הקב"ה והשפיע שכל גדל אחד וימנו ע"ד
השתלשלות נמשכו שאל השכלים והגלגלים בדרך אצל' או אם כל הדברים נבראו וכוספער ממנו
ית' בלא חמצי' בדרך אצל' ואחרי הכריזה והחדוש האם שחירת העולם וקיומו נמשך מהשי'
ע"ד השתלשלות בדבוי' אצל' או יושפע ממנו ית' ג"כ קיומם והנועוהם מצי' חמצי' בדרך אצל',
וי' נראה שכלי' חמצי' החדוש ראוי לנו לקבל שתי' הדעות האלה ולהבדיל ביניהם בזמן כי הנה
בהחלת

בהחלת הברואים השפעתו ונעשו השכלים הנבדלים והגרמיים השמימיים מאתו ית' בלי חומצת כי מעשי ידיו כלם, אומנם אחר שנבראו הכיחם הש' על אופן השתמשותם, וזה כשיחד כל שכל נבדל מהם להנעת גלגל אחד כאשר הם לדעת אב"ם, הנה א"כ נדק דעת אכן רשד בעת הברואים ונדק דעת אב"ם אחר הברואים, ואת הטוב נקבל מהם בדרוש הזה ואת הרע לא נקבל ר"ל מהיות העולם קדוון כי שני הדעות אפשר שיכנינו כפי דעת החדוש בזה הדרך אשר זכרתי.

ואומנם דעת הרב העורר תראה אותו מוכנים לזה הדעת ה' אשר חדשתי ממה שאמר בהחלת פי"ג מזה ח"ל הדעת הראשון והוא דעת מי שיאמין תורת משה הוא שהעולם בכלל ר"ל כל הנמצא מלבד הש' הנורא ית' המציאו אחר הסעדר הגמור ושהוא ית' הים נמצא ולא דבר בלעדיו לא מלאך ולא גלגל ולא מה שבתוך הגלגל, ואחר כך המציא כל אלו הנמצאות כפי מה שאלה בראו ונפשו לא מדבר וכו', ואומנם אחר הברואים היות השכלים הנבדלי' מיוחד' להנעת הגלגלים מוזאר נגלה מחלוק לדדי התנועות וחלופי האיחוד והמסירות בהם שום מורה בהכרח על חלוק המניעים, וכן כתב בכל הפרקים האלה שעשה בענין החדוש.

ואומנם אשר תגורסו הסודות הוא כפי מה שפרשתי, אם בראש דברים בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ שזכר סדר הברואים שראשונה ברא הגלגל העליון, ומכאן הארץ אשר בחוכו, וגלה בזה שלא נבראו השכלים הנבדלים ראשונה ואח"כ הגלגלים יושפעו מהם ואח"כ הארץ שנשפעו מהם אצל היא בהפך השמים והארץ נבראו תחלה ואחרי כך נבראו השכלים להיות מניעים להם הו הים במואמר יחי אור או ביום השני בדעת חז"ל, ושנבראו המאורות אחרי כך כי הכל הים כפי מה שרצה הרוח ית', ואומנם אחרי הברואים היסוד ואיכנס תסיה השפעתם זה על זה והנעתם לגלגלים בראו הנביא ישיבו באמרו מדבר מהשכלים שרפי' עומדים ומעל לו וגו' וקרא זה אל זה ואמר, וינעו אמות הסיפים מקול הקורא כי אחרי שביאר שהספים שהם מועל לגלגל הם לו ית' מושפעים מומו בחר באופן השפעתם זה על זה באמרו וקרא זה אל זה, כי הקריאה איננה כ"א השפעת העלה על העולה, ולכן תרגם השלם וינתן ב'ע' ומקבלין דין מדין ואמרוין שזכר בזה שבקבלת השפע היו מקבלים זה מזה בדרך השתלשלות, ואחרי שזכר הנביא איך ישיפיעו השכלים זה על זה זכר ג"כ ענין הנעתם לגלגלי' באמרו וינעו אמות הסיפים מקול הקורא שאלמות הסיפים היו רמו לגלגלים שיתנועעו מניור הנבדל והניור ההוא קרא קול הקורא, ומתנועתם בעצמם ימשך שהצית ימלא עשן שהוא רמו אל ההיים והספסד, ואנשי כנסת בגדולה תקנו בהפלת השחר לפרסם זה הדעת האמיתי באמנם תהפך לנח נורו מלכנו וגואלנו בורא קדושים ישחצו שוך לעד מלכנו ויזר משרתים ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיים ביראה יחד קול בדברי אלהים חיים ומלך עולם וכו' וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה וגומתין רשות זה לזה להקדים ליוצאם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדשה וכו' והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאי' לעומתם משבחים ואומרים ברוך כבוד ה' מוקמו. והבחון חכמת דבריהם כי ראשונה דברו מענין הברואים, ובנגדם אמרו בורא קדושים ויזר משרתים, ואפשר שעל השכלים אמר בורא קדושים ועל הגרמיים השמימיים אמר יזר משרתים להגיד שבענין הברואים כלם כאחד נבראו מאתו ית' בלי חומצת ועתקו מזה לדבר כמה שהיה אחר הברואים באמנם ואשר משרתיו כלם עומדי' ברום עולם וכו', ובחרו איך ישתלשל השפע מהעליונים ההם ועליו אמרו וכלם מקבלים עליהם עול מלכות שמים

זה מזה ונתתן רשות זה לזה להודיע שלא היו מקבלים ללם השפע מהשי' מכלי אמצעי אבל שהיו מקבלים אותו זה מזה בהשתלשלות וזה ענין הרשות שאמרו שהיו נתתן זה לזה כלומר שפע עלה על העולם, ולפי שהיו כלם משתתפים בהלול השם והשבתו הכבוד כבדורתו והצטרף להצטרפו לכן אמרו שכלם כאחד עונים ואומרים קדוש קדוש ושהאופנים וחיות הקודש שהם הגרמיים השמימיים הם מתנשאים לעומת אותם השכלים הגדלים מניעיהם ומשפחהם לבורא אותם מקיימם ומשפחהם ואומרי' ברוך כבוד ה', ואמנם מפני שהשפע וההנעה משתלשלים מונו ע"י אמצעי' גלגל זה באמצעיים רבים וגלגל זה צמועטים לכן הי' נאמדם ברוך כבוד ה' ממקומו ירמח למדרגת ההשתלשלות בין רב למעט והענין שכלם עם היות הנעתם משיכילים ומתחלפים, כלם ישבחו ויברכו אל הבורא שהוא המשפיע הראשון אליהם תמיד, ומדבריהם ז"ל בשלישי מפרקי ר' אליעזר יראה שהי' דעת הקדושים ההם שהשפע המניע מהאל ית' תמיד אל משרתיו עושי רצונו אינו לכלם בשום, ואינו בהשתלשלות ועולה לעלול אבל שיש שם ארבעה ראשים מקבלים השפע ראשון' ומהם יקבלו כל השאר, אמרו ארבע כחות של מלאכי השרת מקבלין את הקצ"ה, מחנה ראשונה מוכאל על ימינו, מחנה שנייה גבריאל על שואלו, שלישי אוריאל מלפניו, רביעית רפאל לאחריו, ושביעית הקצ"ה באמצע, ע"כ. והדברים עתיקים מקובלים אלם ובעלי חכמת הקבלה ג"כ אמרו שאל הארבע כחות האלה רמו יחזקאל בארבע החיות וארבעה האופנים וזכרים בארבע מרכבות, וגם ענין הוא כי לכן היו צדדי העולם ארבעה והתקופות ארבע והיסודות והלחות ארבעה וסוגי המורכבים ארבעה ושאר הרביעיות שימשו מארבעת התחלות האלה היוצות ראשונה במלכות.

הדרוש החמישי.

אם הסבב הראשון ית' הוא המניע בלי אמצעי הגלגל העליון המתנועע התנועה היומית או אם המניע הראשון הוא שכל עלול ממנו ית', וגם בדרוש הזה ראוי שתדע שנמצא חלוק דעות בין הפילוסופים לפי שבת אב"ם תחשוב כי האל ית' הוא זולתי המניע הראשון וטענתו על זה שהמניע הראשון יתחייב ממנו שכל גדל בצחיגת ציור עלתו, ויתחייב ממנו נפש הגלגל בצחיגת ציורו עצמו כמו שצאתי בדרוש שלמעלה ויתחייב מזה היות המניע הראשון דמיון הרכבה, ולפי שהאל ית' הוא בתכלית הפשטות אם היו מתחייבים בו שני ציורים אשר מהאחד תושפע נפש המתנועע ומהאחר העלול אשר תחתיו יתחייב לזה אחד משני עינים ושניהם שקר, אם שינמא עליו ית' עלה מה יצירה ויציר ג"כ את עצמו והם שני ציורים, או תמצא בו הרכבה מה יוצלו בה הציורי' ההם, וכל זה בטל בחק הראשון ית', הנה א"כ הסבב הראשון ית' בלתי מניע תנועה כלל, אבל למה שהוא שכל וישביל את עצמו יתחייב ממנו העלול הראשון ומאוחו העלול יושפע העלול השני ונפש הגלגל כמו שצאתי למעלה. ואמנם אכן רעד יאמר שהמניע התנוע' היומית הוא הסבב הראשונה ית' ושלא יתחייב מזה שיסיה בו הרכבה ורצוי כי זה יהיה לזדק אם היה הוא משפיע ע"ד האומן והפועל המלאכותי כי הרצוי הקופה ממנו יחוייב רצוי בעצמותו, והשפעת הדברים מאתו ית' אינה על זה הדרך ואם יקרא הנעה והשפעה הנה צהתוף השם ולכן

ולכן הגעת הדברים מאתו ית' אינ' שם רבים כיון שהם על יד הציור והתחזוקה הם זה לא יחייב רצון צעמונתו כלל. ולכן יראה חז"ר שהסבה הראשונה היא המניעה התנועה היומית הכוללת אשר הוא הסדר הכולל אשר אליו שבו יתנועעו הגרמים השמימיים התנועה היומית, ויש גם סדורים חלקיים אלל כל אחד מהם שמהם יתנועעו התנועות הפיזיות וכן ההשגות הקטניות מאתו שהם השכלים הנבדלי', והיה הגלגל העליון גשם בפעל מתאחד עמו ית' והוא ית' עמו לא צו לפי שהנבדל לא ינטרד לקיומו אל הגלגל אלל בהפך, וכבר עשה חז"ר בפירושו למה שאחר הטבע טענה לקיים שמיני הגלגל העליון הוא האלוה ית' לפי שאם לא היה כן תהיה הסבה הראשונה מכלי פעל והוא בעל, אלל הטענה הזאת לא תהן האמת לפי שפעל הש"י הוא השכלתו עמו ולכן אינ' שיהא צלי הגעם ומכלי עולם לא יאחר צו שהוא בעל כי הגם שברו ופעלתו לפניו, אלל יש על זה טענה אחרת טובה ממה ויהי שהעלה הראשונה צבור שושע ממה שמיצאות בכלל לא חלק זולת חלק הגם ראוי שהיה נקשרת צהעם לגשם הכולל אשר יושעו צאמנייתו נימוס שאר הגרמים השמימיים ושאר הנמצאות כלם. והדעת הזו הוא הישר והאמתי, כי איך יהיה השכל הראשון מכלי הגעם גם כי להיות התנועה היא כוללת שאר התנועות והיא התנועה היומית זאת מציור אחד יחייב שיהיה הוא הציור האלקי הכולל כי התאחדות הדברים בתנועה אחת ובכונה אחת אי אפשר שיהיה כ"א צעין אחד פשוט קושר את כלם ומומנו גשעו שאר השכלים המניעים חלקי הגלגל תנועות מיוחדות, ומד המניע שהוא האחד ית' יקרא העולם אחד כמו שהאדם מוד כוחו השכלי יהיה אחד, הגם ח"כ צורת העולם מוד שיהיה אחת זאת מפועל ומניע אחד והוא הסבה הראשונה והמניע הראשון ית', ולפיכך יאמר חז"ר שמיצאות האל ית' יתבאר בתכנת הטבע מוד התנועה הכוללת.

ואמנם דעת הרב שוורב ז"ל יראה שזאת סתירה בדבריו, לפי שהוא אמר בפט' ח"א והנה ה' נצב עליו, קיים עומד עליו, כלומר על הסלם אשר ראשו האחד בשמים וראשו האחד בארץ וכו' יעלה כל מי שיעלה עד שישיג מה שעליו בהכרח אחר שהוא עומד קיים על ראש הסלם, שרמו צום שבהיות ראש הסלם השמים הגם מי שישיג תנועתו הכוללת ושיג מה שעליו שהוא האל ית' בהכרח לפי שהוא המניע אותו, וכן בפ' מאותו חלק גלה דעתו בשלמות צהתוף מלת רבד ואמר שאלוה ית' שמו הוא המניע הגלגל העליון אשר בתנועתו יתנועע כל מתנועע, ובפרק הראשון מן החלק השני הוא ציאר מציאות האל מפאת התנועה היומית לפי שכל מתנועע יש לו מניע, האמנם בפ' מזה החלק השני אמר אותה לזה ח"ל ולא יתכן שיהיה המניע הגלגל העליון הוא הממייץ המציאות שצדד השתתף עם השכלים האחרים צעין אחד והוא הגעת הגשמים ונבדל האחד מן האחר צעין והיה כל אחד מהעשרה בעל שני ענינים אם כן אי אפשר מכלתי סבה ראשונה לכל, זהו מאמר אריסטו ודעתו וראיותיו על אלו הענינים מוצארים כפי שכלם בספרי' הגמשים אחריו, עכ"ל. והיתה הסתירה הזאת כדן העדות עליו במאמר עטרת זקנים אשר חזרתי בצחרותי שדעת הרב צאמת הוא כמו שזכר בפרקי החלק הראשון שאלוה ית' הוא מניע לגלגל הראשון ועל זה צום מופתו לבאר מציאת האל, אלל בפ' חלק צ' הנוצר המשיך הרב הדברים כפי דעת חז"ל ותלמידיו שחשבו שהיה זה דעת אריסטו, ולכן אמר הרב עליו זהו מאמר אריסטו, ולפי שאינו מציא מוצארי של אריסטו לכן צארו צאמרו מוצארי' כפי שכלם בספרים הגמשים אחריו, ראש מוצרי הרב שהרגיש בחולשת הדעת הזו ויחסו למפרש ספרי אריסטו ואל

ולא יחסו אליו ואמר כפי שכלם להגיד שאינו כן כפי שכל הרב ולא מסכים לדעתו, ולכן אמר בסוף הדברים והנני אגזר לך מה שנתורגמו מזה שמסכים לאלו הדעות ומה שהוא נגדם, צפרקים מהשני דבר כפי דעתו ודעת התורה וצד' חלק שני גזר כפי דעת אדם והנמשכים אחריו והוא המין הראשון מסבות הסתירה שזכר הרב בהקדמת ספרו, וכבר השיב אצ"ר לטענה שעשה אצ"ס כמו שזכר הרב בזהו פ"ד חלק ב' ואמר שלא יסתחף הראשון ית' עם שאר השכל' בהנחה כי הוא רגוני בולל וזה חלקים הכרחיים וכמו שזכרו הרבנוני צפירושו לאגרת אפשרות הדנקות וכפי ספר המורה ועיון מדבריו.

ואמנם מה שתגזרו התורה צדדו הזה הוא כדעת הרב המורה שהמניע הראשון להנחה היומית הוא הסבה הראשונה ית' ותגזר זה מן התורה מן הנציחים ומן הכתובים, אם מן התורה צדדי אדוננו משה אין כאל ישרון רוכב שמים צעור ונגאוחו שחקי' ופי' זו הרב שהוא ית' רוכב שמים ומניע הגלגל העליון והשמיטלו במלת רכיבה לפי שהסוס טפלה לרוכב ואין הרוכב טפלה לסוס ושומר ונגאוחו שחקי' להגיד כי שאר הגלגלי' ירכיב בגאוחו כלומר שבתנועת הגלגל העליון יתנועעו הם כתנועת החלק בכל זה קרא גז'הם להיותו מניע חותם עי' המניע אצל ההנחה לגלגל העליון שהיא צלי המניע קרא רכיבה, ואמנם מן הנציחי' הנה ישעיה אמר ואראה את ה' יושב על כסא כמ"ס השמים כסאי ואוחו הכסא היה רם וגשאי; ואמר ג"כ שאו מרום עיניכם וראו מי צדא אלה המוניח במספר נבאם וגו', שעשה זה הטענה מברירה השמי' ראשונה ואחר כך מהנעת הגלגל העליון, וכבר יראה מה אמתה דעת אריסטו שגלגל הכוכבי' הקיימים הוא הגלגל הראשון, כי לכן יחס חנועתו אליו ית' באמרו המוניח במספר נבאם, ואמנם מן הכתובים אמר סנו לרוכב בערבות צים שמו, ובתגובה אמרו ערבות רם וגשאי שוכן עליו שגאמר סולו לרוכב בערבות, ודקדק הרב אמרם שוכן עליו ולא אמרו שוכן זו לפי שהוא ית' אינו נפש הגלגל אצל הוא נבדל ממנו, ואמרו ג"כ ערבות שבו דקדק ומושפט גנוי חיים גנוי צרכה נשמתן של צדיקים ונשמות ורוחות שעתידים להצטרות ועל שעתיד הקצ"ה להחיות זו מחים. ואמרו שם דקדק שגא' דקדק ומושפט מוכן בסאך, דקדק שגא' וילגש דקדק כשריון, גנוי חיים שגא' כי עומך מקור חיים, גנוי ש"ס שגא' ויקרא לו ה' ש"ס, גנוי צרכה שגא' ישא צרכה מאת ה', נשמתן של צדיקי' שגא' וסיתה נפש אדוני צדור' צדור החיים את ה' אלהיך, ונשמות ורוחות שעתידים להצטרות שגא' כי רוח מלפני יעטוף וגשמו' אני עשיתי, ועל שעתיד הקצ"ה להחיות זו מחים שגא' גשם נדבות הניף אלהי', ואתה תראה שכל הראיות האלה שהציאו על הדברים שהם בערבות הם כלם מיוחסים לאלה ית' ולא לגלגל ואך יאמרו חז"ל שהם צערצ' אלא שהיה האל ית' מניע הגלגל העליון הנקרא ערבות ולכן צדיותם מושפעי' ממנו ית' יאמר שיושפטו משה דקדק דקדק ומושפט וחיים ושאר הדברים שיחכו הפסוקים אליו ית', ולזה מה שאמרו צפרקי רבי אליעזר שבעה דקיעים צדא הקצ"ה ומכלם לא צדד כסא צדד למלכותו אלא ערבות שגא' סנו לרוכב בערבות, הנה התגזר ג"כ הדרוש הזה כפי העיון וכפי דעת המורה מסכים למה שתגזרו התורה.

הדרוש השני

צביאור מהו תכלית האחרון שצבעורו נבראו השמים, והדרוש הזה יכלול שתי חקירות. האחת אם ראוי שנבקש תכלית אחרון לכלל המציאות ולשמים בפרט, והשני אם היה ראוי שיבקש, ומה הוא?

ואומנם בחקירה הראשונה מלאנו ראינו כחות דעות לבני אדם, כת מהם תחשוב שאין ראוי לבקש תכלית לכלל המציאות ולא לכללות השמים, לפי שהפעולות החלקיות ואמר שיש להם תכלית והוא להתאחדם באותו כללות העולם או הכדור אשר הם בו שזהו תכליתם האחרון, אבל כללות העולם או הכדור צעמו איזה דבר יהיה חוץ מהם שיסוער תכליתם ויאמר שצבעורו נבראו, ועוד כי להיות הכדור והעולם כלו מפעל האל אם היה האלוה ית' פועל לתכלית היה פועל חסר, וכיון שאינו פועל חסר א"כ אינו פועל לתכלית, ואומנם שכל פועל לתכלית הוא פועל חסר ותבאר לפי שכל פועל לתכלית הנה הוא מזוין בפעולתו להגיע אל תכלית הסוף והגעת אותו התכלית הוא שלמותו ומבולאו אינו שלם, ואותו תכלית הוא ממשלם לאותו פועל וקודם הגעתו הוא חסר, הנה א"כ הפועל לתכלית הוא חסר כל עוד שלא יגיע אל התכלית. ואומנם הכת השנית תסבור שהוא ראוי ומחוייב שיבקש וימלא תכלית לכללות הכדור השמימי ולעולם בכללו, לפי שפעל העולם מהאל ית' והוא פעל א"כ פעולתו מבלי תכלית בפעל הריק והצטלה, וכבר יודו ונאמנו הקדמות בהתחלה תכלית חלקית לכל המציאות ויאמרו שהוא תכלית העולם, ותחקור החכמו' הטבעית על תכלית כל אבר מאברי החי ועל תכלית כל נמצא טבעי ונמצא בהם מהחכמו' ש"א מובילי פותחם אל תכלית אחד. ויאמר אריסטו שהטבע לא יעשה דבר לבטלה, ואם לא היה פעל להתחלה השכלית החלקית מכוון ומסודר לתכלית מה אחרון היה פועל ריק וצטלה, סוף דבר שחקירות החכמות ושלמותם הלא הוא צדיעות הסבות וכל הסבות הם צעור הסבות התכליתית, והאומר שאין לבקש תכלית צמיני הדברים וכללותם, אינו כי אם צטול טבע השכל אשר ישכיל הדברים מפני תכליותם, ולכן אמר אריסטו צמאמר הראשון מחכמות האלקות כי השכל אומנם יפעל מה שיפעלו מפני תכלית המכוון בפעלים, כי הוא אומנם ישכיל הדברים מפני תכליותיהם לפי שהתכלית הוא סוף פעל השכל, כי הדברים אומנם יתוארו צטוב וצמעלה מפני סבתם התכליתית וצבעור זה כלו הי' בקשת התכלית לכלל המציאות דבר מחוייב, אם לדעת הקדמות ואם לדעת החדוש.

ואומנם הרב המורה נמאזה סתירה עצומה בדבריו בדרוש הזה, כי הוא כתב צפ"ג ח"א שהרבה נבוכו השלמים בבקשת תכלית זה המציאות מהו והשתדל הרב לבטל זאת השאלה כפי כל אחת מהדעות אשר זכרתי, אם לדעת הקדמות לפי שלא יתכן על דעתו שיאמר מה תכלית מציאות השמים או אחד משאר המציאות כיון שהם קדומים ולא היו אחר העד, וכמו שעל המחוייב המציאות שלא נעדר ולא יעדר ואינו מפעולת פועל לא יאמר מה תכלית מציאותו אחר שאינו דבר נברא כן הוא הענין בכללות העולם, ואומנם לדעת החדוש אמר שאין דבטו ג"כ לבקש תכלית הלא דבטו ית', אבל צפ"ב מואותו חלק צמנו אמר שהפעולות יתלקו לפי צחינת תכליתם לארבעה חלקים, אם פעולת הבג ואם פעולת שחוק ואם פעולת ריק ואם פעולת טוב וכתב הרב צענין פעל האל בעולם בהפך ומה שכתב באותו פרק ו"ג כי שם צאר שפעל הריק הוא הפעולה יכוון בה תכלית אחד ותטא התכלית ולא הרע לו מפאת מונע, ופעולת ההבל היא הפעולה

הפעולה אשר לא יכוון לה תכלית כלל ופעולה שחוק היא הפעולה אשר יכוון בה תכלית אבל פחות
 לא הכרחי ולא מועיל, והפעולה הטוב' היא הנעשית לכוונת תכלית הכרחי' ויגיע התכלית ההוא,
 וביאר הרב שמש ש"ח' לומר שדבר מפעול' השם הוא לריו או להצל או לשחוק אבל כל פעולותיו
 טובו' מאחר ולהתכלית ההכרח והתועלת בשלם שבפני', ועד הרב באנשי העיון אשר חשבו שהש"י
 לא יעשה דבר ואין שם סבות ולא מסובבים אבל פעולותיו כלם כפי הרצון ולא יבוקש להם
 תכלית ולא יאמר: למה עשה זה, אבל עשה מה שרצה ואינו נמשך אחר חכמה, שהנה יהיו פעולו'
 השם אבל אלו נפסקות עם פעולה ההצל וגם יותר פחותו', וביאר הרב איך בדעת הזה יסכימו מאמיני
 הקדום עם מאמיני הקדמו', והוא האמת בעצמו כי בקשת התכלית' יתחייב לדעת מאמיני הקדמו'
 ולדעת מאמיני הקדום והכחשתו עוקר עיקרי הפילוסוף ורשי החכמה השכלית, וגם בפס"ח ח"א
 ביאר הרב שהאל ית' הוא התכלית' האחרון לעולם וכל זה יורה שבקשת התכלית' בכללו' העולם
 ובכבוד השמימי דבר ראוי ואין ח"כ באותו פ"ח ג' כחש הרב בו ודחפו בשתי דיון, ואין לדמות
 הצור' ליוצא וגומר שכן שלדעת הפילוסוף אין ראוי לבקש תכלית למה היא הסבה הראשונה ית'
 כי אין ראוי אצלו לבקש תכלית העול' אם לא נברא כי הנה הפילוסוף לא יאמר שלא נשלל שאלת
 התכלית במחויב המציאות' בשביל שאינו דבר נברא אבל בשביל שאינו עלול והכל בעבורו והוא אשר
 אינו בעבור דבר, ולכן כללות העולם בהיותו עלול ממנו ית' גם לדעת הפילוסוף ראוי לבקש לו
 תכלית. כ"ס לדעתו המאמרים המאמינים באמונת הקדום, והנה ר' משה הגרצוני נכנס בעובי הקורה
 להחיר הסתור' הזה ולהסכים דעת הקדום עם דעת הקדמות, ולא דרכי דרכיו גם כי התחכמותו
 צוה נכרי' בעיניו והוא רחוק ממנו, ור' חסדאי צפרק האחרון מהמאמר השני מספרו חתור להחיר
 באופן אחר באמרו שאין המלט מלאת תכלית אחרון בעולם כפי כל אחת משתי הכחות, ושלא נעלם זה
 מהרב המורה לחוק הראשון, אבל היתה כונתו שבקשת התכלית' היא נכדה אבל לא נמוגת ושזה הוא
 שרמו באמרו אמנם מציאות התכלית האחרונה בכל מין חשב כל מדבר בטבע ש"ח מציעדים אמנם
 ידיעה דבר פד מאד: כ"ס תכלית המציאות' בכלל, ע"כ. אבל הדעת הזו עם היות כונתו רצוי' לדון
 את הרב לבק זכות אין ראוי לשום אלו לז' לפי שדברי הרב מבוזרים באותו פרק י"ג שאמר שצחקק
 העולם ובמין אחד אפשר לבקש התכלית עם שיכבד מאד אבל בכללות העולם וכללות השמי' לא לבד
 כבדה אבל נמנעו' הית' לבקש התכלית' אבל הרב שם, ואין ראוי שיויף דברי הרב כדי להצדיקו
 אם הוא לא רצה בו, ומה שנראה להחיר הספק העצום הזה הוא שבענין התכלית' נוכל לשאול אחת
 משתי שאלות, האחת תכלית הפועל במה שיפעל, והשנית תכלית הפועל שבעבורו נעשה, וההפרש שביניהם'
 מבוזר באלו תאמר בחופר שיחפור לאדם מה לבוש אחד שכבר נשאל מה תכלית' החופר בחפירותו, וישב
 שהוא כדי להרויח מוון שהיה חסר לו או למלאות רצון אובד או אדון אשר לו בעצדו את עבודתו,
 והמין השני מהתכלית שהוא מנד הפועל הוא באמרנו ולמה נעשה אותו לבוש, ותהיה התשוב' כדי להיות
 למחסה ולמסתור ללוש אותו, הנה ח"כ שאלות התכלית' בפועל היא זולת שאלת התכלית' בפועל, והנה שתי
 השאלות האלה אפשר שנבחין בענין העול' אם שנשאל אם הי' עולם מפעולת פועל והאלוה הוא אשר
 עשהו מה הוא התכלית' שהביא את האלוה לפועל כללות העול', האם נאמר שהי' חסר דבר וגשלים בפעולתו
 זאת הליה לאל מרשע, כי הוא ית' שלם בהתכלית השלמות ומשלים לכל מה שזולתו ואינו משתלש בדבר
 חסר, ממנו, ולכן בהכרח נאמר שהתכליתו בפעולתו אינו חסר ממנו אבל הוא רצונו בלבד כי רצה להטיב
 ולהמציא הנמצא בכל חלקיו, ומה המין מהתכלית' דבר הרב צפ"ג, ולכן אמר בתחלת דבריו וז' ואומר כל
 פועל שיעש' בכוונה ח"א לבדד ההוא אשר עשה מבחתי תכלית' בגללה עשה וכו', לפי שהעיון ההוא שעשה

הי"ב בתכלית שם הוא מזה הפועל בלגד ולכן אמר שלפי הקדמו' תצטל השאלה הזאת כי לא נאמר
למה צ"ח הקצ"ה השמי' בזה המספר וזהו השעור לפי שהכל חלל הפילוסוף ע"ז החיוב ולא יורה
שהם נבראו כדי שתפול השאלה על הצורה אותם מה ראה על ככה ומה הניע אליו לבראם כן
ואמר הרב שמה ח"ל ואע"פ שהוא חוקר על תכלית כל נמצא טבעו הנה הוא אינו התכלית האחרון
אשר דברו בזה הפרק ע"כ, שהרצון בזה מהרב על תכלית הפועל למה פעל ואמנם לבעלי החדוש שהשיגם
השאלה הזאת ר"ל למה צ"ח הקצ"ה זה העולם זכר הרב שחשבו אנשים שאפשר להשיב שבראו בעבור
האדם כדי שיהללוהו אבל שכבר יתחייבו לזה ספקו'. אם שיהיו העליוני' כלם מצלי צורך לפי שהקצ"ה
היה יכול להמציא אדם מובלתי שמים ואם שעדיין תשאר השאלה בזה ענינו מה תכלית בריאתו והאריך
הרב בזה. והטובה בזה שכאשר נשאל התכלית מפאת הפועל ח"א שימנע לו תכלית חוץ מעצמו, אבל
שיהי' תכלית פעולתו רצונו וחכמתו שהוא ענינו שמפני שלמותו וטובו השפיע הטוב המציאות בעולם לא
זולת זה, אמנם המין השני משאלת התכלית שהוא מפאת הפועל הנה בזה יסתחפו שתי הכחות מוחלטים
הקדמו' ומוחלטים החדש בשיש לכל פעל ופעל מהפעולת האלקית צפרט ולכדור הכולל וכן למציאות בכללו
תכלית בעבורו נברא ואין ספק שהדברי' הפרטיים יש להם תכליות מתחלפין, אבל אלה הם כלם תכליות
ראשוני' ואמנם התכלית האחרון הוא הכולל ומשוחף לכל הנמצא' זו יתאחדו ויהי' העולם אחד קטנו נקשר
בקטנו ויהי' לו פועל אחד וצורה אחת ותכלית אחד, וזוהי הווי' מהתכלית דבר הרב המורה בפ"ה ח"ג
באמרו שהיה פעולת השם בכללם ובתלקייהם טובו' ושלמות מכוונות לתכלית בעבורו נבראו וגער באותם
אנשים שחשבו זולת זה ושל' נחנו בזה ותכלית אחר חלל כן רצה השם כי כל אותו הפרק לא דבר בו
הרב כ"א משאלות התכלית בפועל ולאותו התכלית אשר העולם בכללו וכל חלקיו פונים אליו אמר בפע"א
ח"א שהיה העולם אחד מפועל אחד נעשה ומכוון לתכלית אחד ובפס"ח הקודם אליו נברא מהו אותו
התכלית ואמר שהוא האל ית' כי הוא פועל העולם וצורתו ותכליתו האחרון. הנה התבארה החקירה
הראשונה מזה הדרוש והותר ספק הסתירה העליונה הנמצאת בדברי הרב ובפרקיו כמו שגברתי.
ואמנם מהו זה התכלית המיוחד לעולם בכללו ובתלקיו העלמיים ואם הוא האל ית' באיזה אופן
נצטרך תכלית הנמצאות מכוונים אליו שהיא החקירה השנית מדרוש הזה הנה הוא כפי מה שאמר
אחרי הקדים הקדמו'. הראשונה הנה שלמות מדרגות הסבה הראשונ' ית' וית' נשער כפי קוצר השגתו
אם בענין ההשכלה ואם בענין ההשפעה ר"ל בשמעתו בעצמו ומעשיו הוא שיסביל ענינו שהיה ההשכלה
היותר עליונה שאפשר שתשוער ועם זה שיספיע על כל זולתו כשירצה שפע מציאות וקיום. ואין ראוי
לחשוב שההשכלה היא זולת ההשפעה ושאגחנו נחייב לו בזה רצונו ענינים כי אין הדבר כן אבל מתוך
השכלתו את ענינו יספיע המציאות לזולתו כשירצה וישב הענין ח"כ לדבר אחד כי אלה כלם בחינות
שלמות לא יתחייבו רצונו ולא יעשו הרבנה בעצם. וההקדמה הב' שתכלית המוצאות באמת הוא שידמה
כל דבר לניצור האלקי אשר קדם לו בו ית' כי תכלית האדם ע"ד מושל הוא שיהיה ננוצח בדמיון הטור
העליון המנוייר בברואו ית' וכן תכלית כל מין ומין מן הנמצא' להדמות לאותו טור הראשונה ומוציא
באופן שהמציאו. ועל זה אמר שלמה כל פעל ה' למענהו ר"ל שפעל את הכל כדי שיענה וידמה אליו
כפי האפשרות, ואין להקשות על זה מאשר כבר התבאר בחכמה ובדברי הנביא' גם כן שאין יחס ועד
בכל בין האל ית' ובין אחד מברואיו ובמאמר הנביא ואל מי תדמיוני ואשם כי הנה הדמיון אשר ישולל
ממנו הוא הדמיון השם הנכנס החת מין אחד ולכן אמר ואל מי תדמיוני ואשם שהדמיון עם השוו
הוא הנמנע. ואמר ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו להגיד שאין לו דמיון נערך ולא שום חלל
דמיון מה וסוף דמיון הפעל אל הפועל אותו כפי צורו בפעולה אין המלט ממנו ולסיוט הדמיון ההוא
שתדמה

שחמם הפעולה אל הצור השלי הנמוך בפועל אינו כפי טבע הפועל וכפי טבע הנפעל והיה החלוק ציניהם בחלוק מהותיתם לכן אמרו המחממים שאותו דמוי הוא בשחוק הסם. ומה עלמו רחשיהם מאותם חכמי ישראל וקדושיהם שאמרו שהעולם הוא חותמו של הקב"ה לפי שנעש' בציורי האלקי וכל שלמותו ותכליתו הוא שיתדמה אל אותה צורה מסובכת שבו ית', ולזה אמר הנביא כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו, ר"ל כל הנקרא בשמי שהוא פעולתי ומעשי לכבודי בראתיו ר"ל בראתו אותו כדי שידמה לאותו צור אשר בכבודי כי הפעולה היא דמיון הצור אשר בנפש הפועל אותו, ולזה ג"כ אמרו חז"ל שהכל ברא לכבודו שהכבוד הנזכר בדברים ג"כ הוא אותו צור שמתנו במשכו הדברים ותכליתם כלו הוא להדמותם אל אותו הצור המסובך אשר בפועל, ולהיו' תכלית האדם וכל שאר הנמצא' באמת הוא להגיע לאותו הצור האלקי הזוהר הדונט משה והלכת בדרכיו אחרי ה' אלהיכם הלבו והוא גם כן ית' אמר והתקדשתם והייתם קדושי' כי קדוש אני ה' שהענין כלו שיתדמה לציור העליון ית' בכל מה שאפשר, ובעבור שהיו השלמות האלקית המושג' שהנחזר בהקדמ' הראשונ' נכלל' בהשכלה היותר עליונ' שאפשר ובהשפעות הסטבה והחני' למע שחתהיו לכן ה' התכלית האחרון בכל נמצא מהנמצאים להדמות לזה כמו שזה בהקדמה השפעה, והוא בשיגיע כל אחד מהם אל מעלת הסגס היותר עליונה שאפשר לו במעלה שמתנו כנגד אותה ההשכלה הראשונ' ית' ובשיפיע מציאות והטבה שחיה וקיום למע שחתהיו דוגמת ההשפעה וההטבה שימשך ממנו ית' לכל זולתו, תראה זה מנצח - ראשונה בעולם השכלי הנבדל' שהיא המדרגה העליונ' מהנברא' כי הם תכליתם אשרם והשלחתם הוא בהשלים חס שלמעלה מהם שהוא סבהם ית' כפי האפשר ובהשפיעם למע שלמעלה מהם חס ההנעה לגרמים השמימיים שהם מניעים ואם שאר השפעות בעולם השכלי הזה כיד אלהים' הטוב'. ואמנם הגרמים השמימיים שהם אחריהם היושגי' ראשונה במלכות הגם תכליתם והשלחתם בזה הדרך עלמו ר"ל שהם חיים משכילים בפעל וזכו וישילו סבותיהם ומניעיהם ומהסבה הראשונה שלהם כפי חקם, וההשכלה הזאת היא תכליתם בעצמם ועם זה ישעו ג"כ במע שהחתיים בעולם השכלי מציאות הסוים וההשפירות והקיום דוגמת מה שחשבה הסבה הראשונה בהשכלתם ובהשפעתם ומה שיעשו השכלים הנבדלים בהשכלתם למע שעליהם ובהשפעתם למע שהחתיים כמו שזכרתי, ומה חזק שעם היות שגורם תכלית הגרמים השמימיים הוא להשפיע על הדבר' אשר בכלן שלא יתחייב מה שיהיה הנכבד בעצור הפחות אבל היה תכליתם להדמות ליוצרים חס בהשכלה למע שעליהם ואם בהשפעה למע שהחתיים כי זהו כלו גבול שלמותם תכליתם והשלחתם ותדע עם זה שהגרמי' השמימיים יזכו אל ההשכלה מפאת עלמותם שהם משכילים בפעל וזכו אל ההשפעה וההטבה לזולתם מלד תנועתם ואורם. ולכן תמצא במעשה בראשי' שבתחלה נאמר בראשי' ברא אלהי' את השמי' ואת הארץ, כי בראשונ' נבראו הגרמי' השמימיים שהם משכילי' בעצמם אמנם ביום הרביעי נתן להם עוד על שלמות עצמם בהשכלה אופן והכנה לשיפיעו בתחתונים שם. זה הוא משלמות ומעלות תכליתם, ועל זה אמר יי' מורדות ברקיע השמי' להבדיל בין היום ובין לילה והיו לאותו' ולמועד' ליום ושנים והיו למאור' ברקיע השמי' לאהרן על הארץ, וחשך הרב שזין זה מכלל תכליתם, וחשך מכבודו חין הדבר כן כי ההשפעה למע שהחתיים הוא מכלל שלמותם ותכליתם, ומה שהד דק מואמר הנביא חס לא בירתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתו כפי מה שדרשו בו חז"ל, והכן חכמת זה הדבור הנבואי שלא אמר הנביא שמים וארץ לא שמתו אבל אמר חקות שמי' וארץ לא שמתו להגיד שגם היות השמי' שהם המצוה והאורה שהם חקם שנתן בהם הקב"ה ולא יעבור חין ספק שהועלותם מניעים אליה וארץ חס ראויים להטבה הזאת כל' מפני שחידת האורה וכו' שיתבאר. ואמנם העולם השכלי מציא תכליתם בזה מציאות היסודות הם מפני הסוים והיות

והיות הדוממים שאין להם נורה שיהיה בה שלמות היא מהכרת החומר כמו שזכר הפילוסוף והנאות
 הוא מפני היותו כמו שיאמר אריסטו והוא הוא כדי שתגיע הנורה האנושית, הנה א"כ תכלית העולם
 השפל צמודו והרכבותיו אינו לא צעזעור מליאות האדם כדי שיהיה לתכלית האחרון העליון הקצר והוא
 מבחר הצוראים לפי שיתחברו בו שלמות ותכלית העליונים בהגיעו למדרגת ההשכלה ולהשפעה והטבה
 וחנינה על הזולת בידיעה ורצון, כמו שישיעו הגרמי השמימיים והשכלי הנבדלי והכנסה הראשון ית' שהם
 כלם משפיעי' בהשכלה ולא האומר השפעה כי אם צמה שישכיל, ומה הנד דקדק דברי תנ"ל בהמרים
 שתכלית העולם הוא האדם כי זה צעזעור ההשפעה אחרתו לפי שהשכלים הנבדלים משפיעים על
 הגלגלי' בהנעתם והגלגלי' יתנועעו אחרת תנוע' להשפיע על התחתוני' ולא הית' ההשפעה על התחתוני'
 כי אם צעזעור המין האנושי שהוא גבול שלמות העולם השפל כי היסודו' אינם מכווני' כונה דאשונה
 כ"ל להרכיב גוף אדם ושאר ההיות הם הכנות קודמות אליו. הנה א"כ שלמות האדם הוא סוף
 השתלשלות ההשפעות האלה והוא אחרתו שהי' הכל צעזעור האדם, ואין להקשות מה שאמר הרב
 שהיה אפשר להקב"ה להמציא אדם מכלתי שמים ושהיו השמים א"כ לזולת תכלית ושאר הקושיות
 שעשה באלו פרק י"ג, כי ה' אין מקום לדבר מהם לפי שהשמים הם מכוונים לעצמם בעצם וראשון'
 והשפעתם לדברים אשר בנאן הוא מדרך שלמותם ותכליתם באלוהו הדרך והאופן אשר זכרתי, ולפי
 שהיה תכלית האדם כתכלית השמים ותכלית השכלים הנבדלי' שהם להדמו' אל השלמות הראשון ית'
 בהשכלה ובהשפעה והטבה על זולתו כמו שזכרתי לכן נאמר בצדקת' אד' נעם' אדם בללמות כדמותו וירדן
 בדרגת הים ובעוף השמי' וצבא' וכל הארץ, כי באמרו בללמות כדמותו רמז אל ההשכלה שהיה בו
 ובאמרו וירדו בדרגת הים ובעוף השמי' וצבא' וכל הארץ רמז אל ההשפעה שישפיע דבריו' השפלים
 וישגיח בהם וינהיגם אם ביוני ואם בזולת מיט, עד שיהיה זה אחז' שאין העולם מהקיים אלא בזכות
 התור' והמנוח שהיה ההשכלה האמתית בחק הצורה ית' וההשפעה ההגונה בדרכי בני אדם, והנציח
 ירמיהו אומר על זה כה אומר ה' אל יתהלל החכ' בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל עשיר
 בעשרו כי אם בזה יתהלל המתהלל השכל וידוע אחר כי אינו עושה חסד משפט ודקה בדרך כי
 באלה חפצתי נאם ה', שפירשו צאמת שלמות האדם ותכליתו נחלה כמו שאמרתי בהשכלת העליונים
 ובהשפעה והטבה על התחתוני'. והנה בהיות האדם חכם בחכמת טבעיות חילוניות שאינם מכוונות
 להגיע אל ההשגחה העליונה כדבר תהיה יגיעתו לריק ולא יגיע אל התכלית שצעזעורו נצרה. וכן בהיותו
 גבור ועשיר אם ה' עם זה משפיע טוב והמשפט הנה מה טוב ומה נעים כאשר הוא סוף כל האדם אבל
 אם היתה גבורתו ועשרו לעצמו ולא יכון בזה להשפיע לזולתו כפי רצונו מה יתן לו ומה יוסיף מהשלמות
 בהגיעה אל התכלית אשר צעזעורו נצרה, ולכן אומר שאל יתהלל החכם בחכמתו כיון שהיה השכלה בסגות
 העליוניות האלקיות שהיה התכלית ולא יתהלל ג' בנצורתו ולא בעשרו אם אין בהם השגחה והשפעה
 על הזולת אבל בזה אומר השם שיתהלל המתהלל השכל וידוע אחרת ר"ל שהיה השכלתו מכוונת אל
 ית' ומדרגת גבוה, ואמנם צעזעור ההשפעה שיעשה בנעשו צדיותו עושה חסד משפט ודקה בדרך כי
 באלה חפצתי נאם ה' ר"ל בהשכלת העליונה ובהשפעה על הזולת, ואז יגיע האדם לתכליתו
 כשיתדמה לאחרו הציור הראשון הנבדל. ה' התבאר מזה כלו שיש תכלית אחרון למציאו' העולם
 והוא שיתדמה אל הציור המשובח שיצא ממנו ויש תכלית אחרון לשכלים הנבדלי' שהוא ההדמות
 לראשון ית', והוא בהשכלת אחרתו ובהשפעתם בהנעתם לגלגלים ויש תכלית אחרון לגרמי
 השמימיים בכלל ולכל אחד מהם בפרט והוא ג' דוגמת שלמות הראשון והוא בהשכלת מביעיהם
 והכנסה הראשון ית' כפי חקם, וההשפעה וההטבה בשפלי' שתחתיהם ויש תכלית אחרון לעולם
 השפל

השפל והוא בהגעת הצור' האנטיית בסוף ההיות אשר ענינה בלחמת ג'כ ההשכלה וההשפעה, ובזה האופן ה' התכלית אחד בכל מיני הנמצא' כלם מתחדים זו והוא להדמות אל שלמות הראשון המשכיל והמשפיע בהחלט ושתחת ויתפאר שמו, והיו תכלית מה שהגיעה ידי לבאר בדרושים העליוני' האלה ואחשוב שהוא בלחמת צעמנו וסיוותרו במה שאמרתי הרבה מהדברים שספקו בהם הראשונים: ובה גשלים מה שראיתי לבאר במאמר הזה, ובהיה התחלתו ביום שלשה עשר לחודש אדר עם דברי הפורים ונכתב בספר, והשלמתיו אור לארבעה עשר בטיסן ערב פסח הוא לה' פה מנופולי אשר ממחז הפוליוא מולכת נאפולי הכוללה שנת כי ירדה ב' את יעקב, ונתעסקתי זו לבקשת הרעים ולאהבתם והתהלה לאל.

תם ונשלם שבה לאל.

אמר המדפיס: לנאמנות המסר הנעלה הזה ראיתי כי טוב להצטיק הנה תשובת הרב החכם המזכיר ל'ע לשאלת החכם הר' שאל הכתן ולה' על שורות הספרים אשר חנר ואשר כנר יצאו ממתק ידו. ואלה דבריו:

שאלה אחת קטנה שאלת ממני להודיעך זכרון הספרים אשר חברתי עד הנה, ובשתי תם ככלמתי בנפאי את שמותם על שפתי כי מעט היו וכל המלאכה נמצאה ונמס היא כפי קוצר המשיג עם היותה מלאכת השם כפי מעלה הנושא, אבל לעשות רצונך אדוני חפצתי ולכן חשבה ככל אשר צויתני. ראשון לציון וקודם במעלה הלא הוא פי' התורה וקיא מלאכה מרובה יקרה היא מפנימים, ויש זו י"ב ידות נייר כל מעייני ודיעותי זו. פי' ספר יהושע ופי' ספר שופטים ופי' ספר שמואל וכולם בקובץ אחד והוא בכמו ה' ידות נייר. פי' סר' מלכים בקובץ אחד יפה אף נעים צעניניו וגדלו בכמו האחר, פי' ספר ישעיה ופי' ירמיהו בקובץ אחד והוא בכמו שש ידות, פי' יהזקאל ותרי עשר בקובץ אחד והוא בכמו שש ידות, אלה הם הפירושים. ומהחבורים ספר מעייני הישועה שהוא צפי דניא ואין ערך לופיו צעני, וספר משמיע ישועה בפירוש מוכרת על דרך הפשט לכל הנבואות שצאו בכל כתבי הקדש שלא נוכל לפרשם לא על בית שני ולא בדרך רוחני אלא על הגאולה העתידה, וספר ישועות משיחו בפירוש כל המאמרים שצאו בגמרא ובמדרשו שצאו על המשיח ועל הגאולה והם זרים בפשוט ונלא' מן הסיקא. ותלשת החבורים האלה יש בהם כשונה ידות נייר וקראתי שם הקובץ ללו מגדול ישועות. חזור עמדת וקנים קטן. ג' החבורי' שעשו בדפוס בקוטענינה הם לחכם והם ראש אמנה, ובה פסח, נחלת אבת. שמים חדשים שעיתי להכריח דעת חדש העולם מפאת הגשמים השמימיים וכנביהם וס' בחרתי

בארתי ר'פ י"ט ח"ב מהמורה שהוא גדול העין מאד. ספר מפעלות אלהים נחמד העולם וחשובה נחת על כל הטענות שעשו אריסטו' ותלמידיו אחריו על קדמותו ושם בארתי עניני יקרים עד מאד בספר המורה שלא טעמו מהם המפרשים. וספר צדק עורכמים שהתחלתי לחבר בהיותי בנפ'וליס וכאשר באו הכרפתים בראשית ושללו את ציתי נאצרו ספרי והספר ההוא שהיה קונטרסים נשבר או נשבה ולא ראיתיו עד הנה, ועמה שצתי לעשותו באופן יותר רחב וכולל בג' מאמרים, ועשיתי המאמר הראשון ממנו בדרך העולם הזה ויושפטי' ודין ר'ה וי'ה, והמאמר השני שיהיה בדרך עולם השמות ונ"ע וניהנס, וכן המאמר בג' שיהיה בדרך עולם התחיה ויום הדין לא עשיתי עד הנה מפני טרדתי בפירו' התורה, וגם התחלתי לעשות מאמר קראתי להקת הגביאים והוא בעניני הכבואה סוגים ועיני' ובנצואת מרע'ה כפי מה שתגוררו התורה והסברא המיושרת ועם הרב המור' נבוכדנאזי הרבה בזה הדורש. וידעת היום שבהיותי בספרד התחלתי לחבר בנצואה ספר בחזרה שרדי ונצרות הגרוש ילא מאתי ולא ראיתיו עוד על כן אמרתי לעשות במקומו להקת הנביאים כי נראה לי שכל מפרשי המורה לא ידעו דרכיו ולא ירדו לכוננותו באחד מכל פרקי הנצואה. ויהיה בעיני החבור הזה נר אלהים להאיר לבעלי התורה ואוהבי החכמה באומותינו, אבל שני אלה החבורים לא השלמתי עדין ואם יספיק ה' בידי אלהים ואם לאו כטוב בעיניו יעשה, ואזכה מדע חכם חדש' שהפירושים והחבורים האלה כלם עשיתי אחר שיצאתי מארץ מולדתי כי הנה קודם לזה כל הימים שהייתי בחצרות המלכים וטירותיהם עסוק בעבודתם לא היה לי פנאי לעיין ולא ידעתי ספר וכליתי בבבל ימי ושנותי בנצלה לעשות עושר וכבוד אחי וכן אבד העושר ההוא צעקן רע וגלה כבוד מישאל, ואחרי היותי נע ונד בארץ מומלכ' אל עם אחר וחברתי המון או דרשתי מעל ספר ה' כדרכי האומר חסורי מחבירא והכי קהני. עכ"ל.

ויתר תולדות יצחק המחבר וקורותיו, וימי שני חייו ומאורעותיו, הלא כמה כתובים בראש ספר מעיני הישועה אשר נדפס ראשונה בקיסטנטינא בשנת ש"א לפ"ק.

LIBRARY OF JEWISH PHILOSOPHY

R. ISHAC ABRAVANEL

PHILOSOPHICAL TEXTS

S E F E R

SHAMAYIM HADASHIM

**Based on questions of eternity and creation
in Maimonides "Guide of the Perplexed"**

Jerusalem 1966